

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Uluslararası Hukuk Bilim Dalı

KAPALI VE YARI-KAPALI DENİZLERDE İŞBİRLİĞİ VE AKDENİZ

Ali ÖZGÖKTAŞ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

KAPALI VE YARI-KAPALI DENİZLERDE İŞBİRLİĞİ VE AKDENİZ

Ali ÖZGÖKTAŞ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Uluslararası Hukuk Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

KABUL VE ONAY

Ali ÖZGÖKTAŞ tarafından hazırlanan “Kapalı ve Yarı-Kapalı Denizlerde İşbirliği ve Akdeniz” başlıklı bu çalışma, 02.06.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali Murat ÖZDEMİR (Başkan)

Doç. Dr. Erdem İlker MUTLU (Danışman)

Doç. Dr. Uğur BAYILLIOĞLU (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren .... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

10/07/2023

Ali ÖZGÖKTAŞ

“*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Doç. Dr. Erdem İlker MUTLU** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Ali ÖZGÖKTAŞ

TEŐEKKÖR

Öncelikle bu yüksek lisans tez çalışmasının meydana gelmesinde, üzerimde sonsuz emeği bulunan ve gerek maddi gerekse de manevi anlamda desteklerini hiçbir surette üzerimden eksik etmeyen annem Emine, babam Mustafa ve kardeşim Burak'tan oluşan çekirdek aileme her daim minnettar olduğumu belirtmek isterim. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde 2015 yılında başlayan ve 2020 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı'nda Uluslararası Hukuk Bilim Dalı'nda tezli yüksek lisans programı ile devam eden hukuk serüvenimde sevgili ailemin desteği her daim benimle birlikte olmuştur. Bu vesileyle kendilerine teőekkürlerimi ifade etmek isterim.

Bu tez çalışmasının ortaya çıkmasında gerek doğrudan gerekse de dolaylı yönlendirmeleri ile katkıları bulunan, merkez düşüncenin yanı sıra uluslararası hukuka farklı perspektiflerden bakmayı da bana öğreten ve hem akademik hem de bireysel sohbetleri ile ufkumu genişleten kıymetli ve saygıdeğer danışmanım Doç. Dr. Erdem İlker MUTLU'ya minnettarlığımı belirtmek isterim.

Tez jürimde üye olmayı kabul ederek beni onurlandıran ve tez ile ilgili görüşlerini ifade ederek beni yönlendiren saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Ali Murat ÖZDEMİR ve Doç. Dr. Uğur BAYILLIOğLU'na Őükranlarımı sunarım.

Tez çalışmamın, Gazi Mustafa Kemal ATATÖRK'ün bizlere miras bıraktığı en kıymetli varlığımız Cumhuriyetimizin 100. yılına denk gelmiş olması sebebiyle de aziz ve necip Türk milletimize minnettar olduğumu ifade etmek isterim. Bu vesileyle de tez çalışmamı Mavi Vatan'ın aziz koruyucularına ithaf ettiğimi belirtmek isterim.

ÖZET

ÖZGÖKTAŞ, Ali. *Kapalı ve Yarı-Kapalı Denizlerde İşbirliği ve Akdeniz*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2023.

Kapalı veya yarı-kapalı denizler kavramı, Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nda gerçekleşen tartışmalar sonucunda 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin "Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizler" adlı IX. Bölümü altında 122. ve 123. maddelerde düzenlenmiştir. Söz konusu 122. madde, kavramı tanımlarken; 123. maddede ise kapalı veya yarı-kapalı denizlerde kıyı devletleri tarafından uygulanacak işbirliği yükümlülüğü düzenlenmektedir. Ancak 123. maddenin emredici niteliği ve uygulanacak işbirliği yükümlülüğünün kapsamı bakımından birtakım belirsizlikler söz konusu olmaktadır. Ayrıca söz konusu maddede düzenlenen işbirliği alanları, Sözleşme'nin ilgili maddelerinde halihazırda düzenlenmiş bulunmaktadır. Buradan hareketle, Sözleşme'nin kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği bakımından yeni bir işbirliği alanı oluşturduğu söylenememektedir. Diğer taraftan, kıyı devletlerinin bu tür alanlarda karşılaşmakta olduğu ve düzenleme kapsamına dahil edilmemiş birtakım sorunları mevcut bulunmaktadır. Bu sorunlar içerisinde deniz yetki alanlarının genişliğinin belirlenmesi ve doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi konuları ön plana çıkmaktadır. Bu konuların çözümü Sözleşme'nin genel kuralları doğrultusunda gerçekleştirilecektir. Çalışmada, Sözleşme'nin 122. ve 123. maddelerinde düzenlenen kapalı veya yarı-kapalı denizler kavramına eleştirel bir yaklaşım sunulması amaçlanmıştır. Bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak Akdeniz, söz konusu işbirliği mekanizmalarının en iyi uygulandığı bölgelerden biri olarak değerlendirilmektedir. Bu bakımdan Akdeniz'in bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak söz konusu niteliği ve bu deniz alanında uygulanan işbirliği mekanizmaları incelenmiştir. Ayrıca Akdeniz'de işbirliği ortamına engel oluşturan deniz yetki alanları ve doğal kaynak temelli uyuşmazlıklara da yer verilmiştir. Kapalı veya yarı-kapalı denizler kavramı ve bu bağlamda düzenlenen işbirliği yükümlülüğü Türkiye bakımından incelenerek Türkiye'nin Konferans'taki tutumu üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler

Kapalı Denizler, Yarı-Kapalı Denizler, İşbirliği, İşbirliği Yükümlülüğü, Akdeniz, Ortak Kalkınma.

ABSTRACT

ÖZGÖKTAŞ, Ali. *Cooperation in Enclosed and Semi-Enclosed Seas and the Mediterranean*, Master's Thesis, Ankara, 2023.

The concept of enclosed or semi-enclosed seas, as a result of the discussions at the United Nations Third Conference on the Law of the Sea, is set out in articles 122 and 123 under Part IX, called 'Enclosed or Semi-Enclosed Seas', of United Nations Convention on the Law of the Sea. While Article 122 defines the concept, Article 123 regulates the duty to cooperate to be carried out by coastal states in enclosed or semi-enclosed seas. However, there are some uncertainties in terms of the imperative nature of Article 123 and the scope of the duty to cooperate to be applied. In addition, the areas of cooperation set out in the article are already regulated in the relevant articles of the Convention. Therefore, it cannot be said that the Convention creates a new area of cooperation in terms of cooperation in enclosed or semi-enclosed seas. On the other hand, there are some problems faced by the coastal states in such areas that are not included in the scope of the regulation. The extension of maritime jurisdiction areas and exploration and exploitation of natural resources are prominent issues among these problems. The settlement of these issues will be carried out in the general rules of the Convention. In this study, it is aimed to present a critical approach to the concept of enclosed or semi-enclosed seas set out in Articles 122 and 123 of the Convention. As an enclosed or semi-enclosed sea, the Mediterranean is considered to be one of the regions where these cooperation mechanisms are best applied. The nature of the Mediterranean as an enclosed or semi-enclosed sea and the cooperation mechanisms carried out in this sea area have been scrutinized in this respect. Moreover, maritime jurisdiction areas and natural resource-based disputes that hinder the cooperation environment in the Mediterranean are also included. The concept of enclosed or semi-enclosed seas and the duty to cooperate set out in this context were examined in terms of Türkiye, and Türkiye's attitude at the Conference was emphasized.

Keywords

Enclosed Seas, Semi-Enclosed Seas, Cooperation, Duty to Cooperate, the Mediterranean, Joint Development.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KAPALI VEYA YARI-KAPALI DENİZLER KAVRAMI	4
1.1. ULUSLARARASI HUKUK DOKTRİNİNDE KAPALI VEYA YARI-KAPALI DENİZ KAVRAMI	9
1.2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÜÇÜNCÜ DENİZ HUKUKU KONFERANSI'NDA KAPALI VEYA YARI-KAPALI DENİZ KAVRAMI	18
1.2.1. Kapalı veya Yarı-Kapalı Deniz Kavramının Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nın Gündemine Dahil Edilmesi ve Devletlerin Durumu.	18
1.2.2. Kapalı veya Yarı-Kapalı Deniz Kavramının Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nda Tanımlanması Süreci	27
1.3. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DENİZ HUKUKU SÖZLEŞMESİ'NDE KAPALI VEYA YARI-KAPALI DENİZ KAVRAMI	36
1.3.1. Sözleşme'nin IX. Bölümü Kapsamında Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizler ...	36
1.3.2. Coğrafi Bakımdan Elverişsiz Devletler Bağlamında Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizler	44
2. BÖLÜM: KAPALI VEYA YARI-KAPALI DENİZLERDE 123. MADDE BAĞLAMINDA İŞBİRLİĞİ YÜKÜMLÜLÜĞÜNÜN KAPSAMI	49

2.1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÜÇÜNCÜ DENİZ HUKUKU KONFERANSI'NDA KAPALI VEYA YARI-KAPALI DENİZLERDE İŞBİRLİĞİ YÜKÜMLÜLÜĞÜ TARTIŞMALARI	51
2.1.1. Devletler Tarafından Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı'na Sunulan Öneriler	51
2.1.2. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin İlk Taslağında Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizlerde İşbirliği Yükümlülüğü	66
2.1.3. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin Gözden Geçirilmiş Taslağı'nda Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizlerde İşbirliği Yükümlülüğü	69
2.2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DENİZ HUKUKU SÖZLEŞMESİ'NİN 123. MADDESİ BAĞLAMINDA KAPALI VEYA YARI-KAPALI DENİZLERDE İŞBİRLİĞİ YÜKÜMLÜLÜĞÜ	75
2.2.1. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde İşbirliği Yükümlülüğünün Anlamı	75
2.2.1.1. “ <i>Shall Cooperate</i> ” (İşbirliğinde Bulunacak)	80
2.2.1.2. “ <i>Should Cooperate</i> ” (İşbirliğinde Bulunmalı)	83
2.2.1.3. “ <i>May Cooperate</i> ” (İşbirliğinde Bulunabilir)	85
2.2.1.4. “ <i>Duty to publicity, notification and exchange of information</i> ” (Alenilik, Bildirim ve Bilgi Değişimi Yükümlülükleri)	85
2.2.1.5. “ <i>Enter into consultation or negotiation</i> ” (İstişare veya Görüşmede Bulunma)	87
2.2.2. 123. Maddenin Emredici Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme	88
2.2.3. 123. Maddede Düzenlenen İşbirliği Alanları	101
2.2.3.1. Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması	103
2.2.3.2. Deniz Çevresinin Korunması	107
2.2.3.3. Deniz Bilimsel Araştırmaları	112
3. BÖLÜM: KAPALI VEYA YARI-KAPALI DENİZLERDE DEVLET UYGULAMALARI VE BİR KAPALI VEYA YARI-KAPALI DENİZ OLARAK AKDENİZ	116
3.1. KAPALI VEYA YARI-KAPALI DENİZLERDE DEVLET UYGULAMALARI	117
3.1.1. Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizlerde Deniz Yetki Alanlarının Genişliğinin Belirlenmesi Sorunu	118
3.1.1.1. Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizlerde Karasularının Genişliğinin Belirlenmesi Sorunu	119
3.1.1.2. Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizlerde Münhasır Ekonomik Bölgenin Genişliği ve İlanı Sorunu	126
3.1.2. Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizlerde Alternatif Bir Devlet Uygulaması: Ortak Kalkınma Rejimleri	132
3.1.2.1. Ortak Kalkınma Rejimlerinin Hukuki Statüsü	133
3.1.2.2. Uygulamada Ortak Kalkınma Türleri	136
3.1.2.2.1. Tek Devlet Modeli	136

3.1.2.2.2.	Ortak Girişim Modeli.....	137
3.1.2.2.3.	Ortak Yönetim Modeli	138
3.2.	BİR KAPALI VEYA YARI-KAPALI DENİZ OLARAK AKDENİZ'DE İŞBİRLİĞİ.....	139
3.2.1.	BİR KAPALI VEYA YARI-KAPALI DENİZ OLARAK AKDENİZ	140
3.2.1.1.	Akdeniz'e Genel Bir Bakış	140
3.2.1.2.	Akdeniz'in Bir Kapalı veya Yarı-Kapalı Deniz Olarak Nitelendirilmesi.	143
3.2.2.	BİR KAPALI VEYA YARI-KAPALI DENİZ OLARAK AKDENİZ'DE 123. MADDE BAĞLAMINDA İŞBİRLİĞİ YÜKÜMLÜLÜĞÜ	145
3.2.2.1.	Akdeniz'de Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması	148
3.2.2.2.	Akdeniz'de Deniz Çevresinin Korunması	149
3.2.2.3.	Akdeniz'de Deniz Bilimsel Araştırmaları.....	152
3.2.2.4.	Akdeniz'de Deniz Yetki Alanı ve Doğal Kaynak Temelli Uyuşmazlıklar	153
3.2.2.5.	Türkiye Bakımından Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizler ve Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizlerde İşbirliği Yükümlülüğü	159
SONUÇ.....		169
KAYNAKÇA		173
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU		182
EK 2. ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU		183

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
akt.	Aktaran
a.g.e.	Adı Geçen Eser
BM	Birleşmiş Milletler
BMDHS	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
BMDHK	Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı
bkz.	Bakınız
dm	deniz mili
düz.	düzenleyen
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
km	kilometre
m	madde
parag.	paragraf
s.	sayfa
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
VAHS	Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Lewis M. Alexander'ın Kriterlerine Göre Yarı-Kapalı Denizler.....	12
Şekil 2. Kapalı veya Yarı-Kapalı Deniz ve Körfezlerin Morfometrik Tanımları.....	17
Şekil 3. Akdeniz ve Alt-Denizleri.....	142

GİRİŞ

Kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramı, açık denizlere kıyasla coğrafi bakımdan oldukça dar deniz alanlarını ifade etmektedir. Söz konusu deniz alanları, en az iki kıyı devleti tarafından çevrili bulunmakta ve dar bir çıkışla açık denizlere bağlanmaktadır. Söz konusu deniz alanlarının bu nitelikleri, kıyı devletlerinin haklarını kullanmasında ve yükümlülüklerini yerine getirmesinde genel kurallara ek olarak birtakım özel kuralların varlığını gerekli kılmaktadır. Ayrıca kapalı veya yarı-kapalı denizlerin bu özellikleri, kıyı devletlerinin deniz çevresinin korunması, deniz canlı kaynaklarının yönetimi, bilimsel araştırmalar, deniz yetki alanlarının genişliğinin belirlenmesi, doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi, seyrüsefer serbestisi vb. konularda işbirliğinde bulunmalarını gerektirmektedir. Devletlerin bu konularda işbirliğinde bulunmaları, kıyıların bulunduğu deniz alanlarının özel niteliklerinden kaynaklanan bir gereksinimi ifade etmektedir.

Bu amaç doğrultusunda, 1973-1982 yılları arasında gerçekleşen Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı (BMDHK)'nda kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının Sözleşme'de düzenlenmesine yönelik bir irade ortaya çıkmıştır. Uluslararası hukuk bakımından, kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramı ilk kez bu bağlamda gündeme gelmiştir. Söz konusu Konferans'ta kavramın tanımlanmasına ve bu tür deniz alanlarında kıyı devletlerinin uygulayacakları işbirliği yükümlülüğünün kapsamının belirlenmesine yönelik tartışmalar söz konusu olmuştur. Bu tartışmalar ve Konferans'a sunulan taslak madde önerileri sonucunda, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)'nin "Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizler" adlı IX. Bölümü altında 122. ve 123. maddelerde kapalı veya yarı-kapalı denizler kavramı düzenlenmiştir. Söz konusu 122. maddede kavramın tanımı yer alırken; 123. maddede ise kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletler arasında uygulanacak işbirliği yükümlülüğü düzenlenmiştir. Ancak 123. maddede yer alan işbirliğinin bağlayıcılığı ve işbirliği yükümlülüğünün kapsamı yönünden belirsizlikler mevcut bulunmaktadır. Söz konusu belirsizlikler, doktrinde de tartışmalara sebep olmaktadır. Diğer taraftan, 123. maddenin Konferans'taki devlet iradelerini tam olarak yansıtmaması ve Sözleşme'de halihazırda var olan düzenlemelerin haricinde yeni bir işbirliği alanı meydana getirmemesi de tartışma konusu

olarak ön plana çıkmaktadır. Bu tez çalışması, bu bağlamda 122. ve 123. maddelerde düzenlenen kapalı veya yarı-kapalı denizler kavramına eleştirel bir bakış açısı sunmayı planlamaktadır. Ancak 123. maddenin dili her ne şekilde ifade edilmiş olursa olsun kapalı veya yarı-kapalı denizlerde kıyı devletleri bakımından Sözleşme kapsamında hakların kullanılması ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi açısından bir işbirliği yükümlülüğü meydana getirmektedir.

Bu çalışma, temelde üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kapalı veya yarı-kapalı denizler kavramının uluslararası hukukun gündemine girmesi ve BMDHS'nin 122. maddesinde tanımlanma süreci anlatılmıştır. İlk bölüm kapsamında öncelikle, kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının uluslararası hukuk doktrininde ve BMDHK'da tanımlanması sürecine yer verilmiştir. Bu bağlamda devletler arasında gerçekleşen tartışmalar ve devletlerin BMDHK'ya sunmuş olduğu taslak madde önerileri üzerinde durulmuştur. Hazırlık çalışmaları bakımından, BMDHK'daki devlet iradelerinin ortaya konulması önemli görülmüştür.

İkinci bölümde ise kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği yükümlülüğünü düzenleyen 123. maddenin oluşum sürecine yer verilmiştir. Söz konusu işbirliği yükümlülüğünün kapsamının belirlenmesi bakımından, ilk olarak BMDHS'de işbirliği yükümlülüğünün anlamı üzerinde durulmuş ve daha sonrasında ise 123. maddenin emredici niteliği üzerinde bir değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca 123. maddede düzenlenen işbirliği alanları da bu kapsamda incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise kapalı veya yarı kapalı denizlerde devlet uygulamalarına yer verilmiş ve bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak Akdeniz'de uygulanan işbirliği yükümlülüğü incelenmiştir. Bu kapsamda öncelikli olarak, kapalı veya yarı-kapalı denizlerde birer devlet uygulaması niteliğinde olan deniz yetki alanlarının genişliğinin belirlenmesi uygulamalarına ve ortak kalkınma rejimlerine yer verilmiştir. Daha sonrasında ise bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak Akdeniz'de işbirliği olgusu incelenmiştir. Bu bölümde öncelikle Akdeniz'in bir kapalı veya yarı-kapalı deniz niteliğinde olup olmadığı hususu üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, BMDHS'nin 122. maddesinde yer alan kapalı veya yarı-kapalı deniz tanımı ve doktrinde öne çıkan tanımlar doğrultusunda Akdeniz'in bu niteliği değerlendirilmiştir. Daha sonra ise bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak Akdeniz'de işbirliği mekanizmaları incelenmiştir. Bu kapsamda,

123. maddede listelenen işbirliği alanları bakımından Akdeniz’de deniz canlı kaynakları, deniz çevresinin korunması ve deniz bilimsel araştırmaları faaliyetlerine yer verilmiştir. Son olarak ise Akdeniz’de işbirliği ortamının oluşmasına engel oluşturan deniz yetki alanları ve doğal kaynak temelli uyuşmazlıklar üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda, kapalı veya yarı-kapalı denizler kavramı ve kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği yükümlülüğü Türkiye bakımından ele alınarak inceleme konusu edilmiştir.

1. BÖLÜM: KAPALI VEYA YARI-KAPALI DENİZLER KAVRAMI

Teamüli bir nitelik göstermeyen¹ kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramı², ilk kez BMDHS’de düzenlenmiş bulunmaktadır. BMDHS’nin hazırlanması amacıyla toplanan BMDHK’da devletlerin sunmuş olduğu öneriler aracılığıyla, kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının ilk kez uluslararası toplumun gündemine girdiği söylenebilmektedir. Söz konusu konferans boyunca kavram, çeşitli fikir uyuşmazlıklarına konu olmuş ve uzun tartışmalar sonucunda BMDHS’de ayrı bir bölüm altında düzenlenmiştir. Ancak kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramı her ne kadar BMDHS’de ilk kez düzenlenmiş bulunsa da aşağıda ayrıntılı bir şekilde anlatılacağı üzere, 1920’li yıllarda Sovyetler Birliği tarafından ortaya atılan “Kapalı Deniz Doktrini” ile uluslararası hukuk açısından anlam ifade etmeye başladığı söylenebilmektedir.

Okyanuslar veya denizler birtakım bölgelerde karalar ile kapalı veya yarı-kapalı bir deniz oluşturacak şekilde konumlanmış bulunmaktadır. Bu durumlarda söz konusu denizler en az iki devletin kara ülkesi tarafından çevrelenmiş bir pozisyona sahip olmaktadır. Bu ise kıyıdaş devletlerin açık denize kıyısı olan devletlere kıyasla daha farklı bir konuma sahip olmalarına sebebiyet vermektedir. Kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin bu özel konumu gereği uluslararası hukuk ve deniz hukuku açısından birtakım farklı haklara ve yükümlülöklere sahip olmaları gündeme gelmektedir. Kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının BMDHS’de düzenlenmesinden önce BMDHK’da devletler arasında kapalı veya yarı-kapalı denize kıyısı bulunan devletlerin birtakım özel statölere sahip olmaları gerektiği konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Söz konusu tartışmalar neticesinde BMDHS’nin “Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizler” adlı IX. Bölümü altında

---

¹ Shapour S. Milan, "The Legal Status of the Persian Gulf as a Semi-Enclosed Sea", *Archiv des Völkerrechts* 25, (1) (1987), s. 94.

² BMDHS’nin 122. maddesinde kapalı deniz ve yarı-kapalı deniz kavramlarının ayrı ayrı tanımlanması yerine, iki ayrı kavram için tek bir tanıma yer verildiği görölmektedir. Bu sebeple çalışmada da kapalı deniz ve yarı-kapalı deniz kavramları “kapalı veya yarı-kapalı deniz” şeklinde tek bir kavram olarak kullanılacaktır. Ancak kavramın, BMDHS’de son halini almadan önce bazı tutanaklarda “kapalı ve yarı-kapalı deniz” şeklinde kullanıldığı da görölmektedir. Bu sebeple çalışmanın bazı bölümlerinde kronik bir bakış açısıyla kavrama, tutanaklarda kullanıldığı şekliyle yer verilecektir.

122. ve 123. maddelerinde kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramı düzenlenmiş bulunmaktadır. BMDHS'nin 122. maddesinde kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının tanımı yapılırken; 123. maddesinde ise kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletler arasında işbirliği yükümlülüğü düzenlenmiştir.

BMDHS'nin 122. maddesinde düzenlenen kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının, *prima facie* (ilk bakışta) coğrafi bir anlam ifade ettiği söylenebilmektedir. Ancak söz konusu kavram, BMDHS'nin yürürlüğe girmesi ile beraber hukuki bakımdan da bir anlama sahip olmuştur. Kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının açık bir şekilde anlatılabilmesi için öncelikle açık deniz, karalarla çevrili sular (veya kapalı deniz) ve iç sular kavramlarının tanımlanması gerekmektedir.³ Açık deniz kavramı, BMDHS'nin VII. Bölümü ve "Genel Hükümler" kenar başlığı altında 86. maddede tanımlanmış bulunmaktadır. Söz konusu maddeye göre, açık deniz "*bir devletin münhasır ekonomik bölgesine, karasularına veya iç sularına ya da takımada sularına dahil olmayan tüm deniz alanları*"nı ifade etmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere açık deniz olarak nitelendirilen bir bölgede, herhangi bir devlete ait bir egemenlikten söz edilememektedir. Karalarla çevrili sular veya kapalı deniz ise Colombos tarafından "*açık denize çıkışı bulunmayan ve bütünüyle bir, iki veya daha fazla devletin sınırları içerisinde kalan tamamen kapalı bir deniz*" olarak tanımlanmıştır.⁴ Söz konusu tanımda yer alan özellikler, hiçbir surette açık denize çıkışın mümkün olmaması ve denizin en az bir devletin kara ülkesi tarafından çevrilmiş bulunmasıdır. Karalarla çevrili sular veya kapalı deniz olarak nitelendirilen denizlere Hazar Denizi örnek gösterilebilmektedir. İç sular kavramı ise BMDHS'nin "İç Sular" kenar başlıklı 8. maddesinin 1. paragrafında tanımlanmış bulunmaktadır. Söz konusu maddede "*karasuları esas hattının berisinde kalan sular, devletin iç sularına dahildir*" denilmek suretiyle, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatların berisinde kalan suların iç sular olduğu belirtilmiştir. Esas hatların kara tarafında kalan ve limanlar, demir yerleri, körfezler, akarsu ağızları, düz esas çizgi

³ Burada ifade edilen karalarla çevrili, kapalı deniz kavramı, İngilizce literatürdeki "*closed sea, land-locked sea*" kavramlarına karşılık gelmektedir. Kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramı ise, "*Enclosed or semi-Enclosed sea*" olarak ifade edilmektedir. "*Closed sea*" ve "*Enclosed sea*" kavramlarının karıştırılmaması adına "*closed sea*" kavramı, karalarla çevrili deniz olarak adlandırılmıştır.

⁴ C. John Colombos, *The International Law of the Sea*, 6 Baskı (Londra: Longmans, 1967), s. 191-192. akt. Milan, "The Legal Status of the Persian Gulf as a Semi-Enclosed Sea" s. 94.

içinde kalan su alanlarından oluşan iç sularda kıyı devletinin tam egemenliği söz konusu olmaktadır.⁵

Kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının ilk kez BMDHS'nin hazırlanma sürecinde devletler tarafından ileri sürülen önerilerle uluslararası hukukun konusunu oluşturduğu yukarıda bahsedilmişti. Ancak birtakım yazarlar 122. ve 123. maddelerde düzenlenen kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının tarihi kökenlerinin "Sovyet Kapalı Deniz" doktrinine dayandığını belirtmektedirler.⁶ Bu sebeple kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramını incelemeyen önce, tarihsel bir bakış açısı ile söz konusu Sovyet doktrinini incelemek gerekmektedir.

Sovyet Kapalı Deniz Doktrini, ilk kez resmi olarak Türk Boğazları'nın statüsünü belirleyen 1923 Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin görüşmeleri esnasında ileri sürülmüştür.⁷ Fakat söz konusu doktrin temelleri, ilk kez 1780-1800 yılları arasındaki dönemde Baltık Denizi'nin yabancı savaş gemilerine kapatılması amacıyla kıyıdaş devletler arasında yapılan anlaşmaya dayanmaktadır. Ancak Birleşik Krallık, Fransa ve Hollanda'nın güçlü karşıtlığı sebebiyle bölgede bir kapalı deniz rejiminin uygulanması engellenmiştir. Aynı doğrultuda Çarlık Rusya, 19. yüzyılda Karadeniz bölgesinde önemli bir deniz gücü haline gelmesini müteakip Karadeniz'in de bir kapalı deniz niteliğine dönüşmesini sağlamaya çalışmış ancak burada da başarılı olamamıştır. Sovyetler Birliği öncesi dönemde kapalı deniz (*mare clausum*) doktrininin istikrarlı bir şekilde uygulandığı tek bölge, Rus kutup bölgesinde yer alan Kara Deniz olmuştur.⁸

Sovyet Kapalı Deniz Doktrini, yukarıda bahsedildiği üzere 1923 Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin görüşmeleri esnasında Karadeniz için gündeme gelmiştir. Daha sonra ise İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemde Türkiye'nin boğazlar rejiminin *rebus sic*

⁵ Melda Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 13 Baskı (İstanbul: Beta 2019), s. 344.

⁶ Nilüfer Oral, *Regional Cooperation and Protection of the Marine Environment Under International Law: The Black Sea*, (Leiden, Hollanda: Martinus Nijhoff Publishers, 2013), s. 28.

⁷ a.g.e. s. 28.

⁸ Richard E. Bradshaw, "The Politics of Soviet Maritime Security: Soviet Legal Doctrine and the Status of Coastal Waters", *Journal of Maritime Law and Commerce* 10 (3) (1979), s. 420-421.

stantibus(antlaşma şartlarında köklü değişiklik) ilkesine istinaden yeniden düzenlenmesi teklifi üzerine 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin görüşmeleri esnasında Sovyet Kapalı Deniz Doktrini gündeme gelmiştir.⁹ 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin, Karadeniz'e kıyısı bulunmayan devletler için barış ve savaş zamanlarında özellikle savaş gemilerinin Çanakkale ve İstanbul Boğazlarından geçişleri bakımından önemli kısıtlamalar getirdiği söylenebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile meydana getirilen boğazlar rejiminde Sovyetler Birliği tarafından ortaya atılan Kapalı Deniz doktrininin etkisi görülebilmektedir. Ancak burada belirtilmesi gereken bir husus, Karadeniz'de 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile seyrüsefer özgürlüğüne getirilen birtakım sınırlamaların denizin kendi özelliğinden değil, boğazlara tanınan hukuki statüden kaynaklanmasıdır.¹⁰ 1946 yılında ise Stalin yönetimindeki Sovyetler Birliği, 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesini içeren bir dizi teklif ileri sürmüştür. Stalin'in söz konusu teklifi ile amaçlanan, Karadeniz'in hukuki olarak bir kapalı deniz haline getirilmesi ve bu statü ile Karadeniz'e kıyısı bulunan devletlerin birtakım özel egemen haklara sahip olmasıdır. Ancak Stalin'in isteği başarılı olamamıştır ve halihazırda 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin getirmiş olduğu düzen devam etmektedir.¹¹

---

⁹ Oral, *Regional Cooperation and Protection of the Marine Environment Under International Law: The Black Sea*, s. 29.

¹⁰ Ayrıca Symonides, söz konusu durumun esasen veya münhasıran Karadeniz'in coğrafi özelliğine istinaden değil, bir dizi jeopolitik unsurdan kaynaklandığını belirtmiştir. Janusz Symonides, "The Legal Status of the Enclosed and Semi-Enclosed Seas" *German Yearbook of International Law* 27 (1984), s. 318.

¹¹ Joseph J. Darby, "Soviet Closed Sea Doctrine," *San Diego Law Review* 23 (685) (1986), s. 692-693. Stalin'in 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesini içeren teklifi temelde 5 ilkeden oluşmaktadır. Bunlar şu şekildedir:

1. Boğazlar daima tüm ülkelerin ticaret gemilerinin geçişine açık olmalıdır.
2. Boğazlar daima Karadeniz'e kıyısı bulunan devletlerin savaş gemilerine açık olmalıdır.
3. Özel durumlar hariç olmak üzere, Karadeniz'e kıyısı bulunmayan devletlerin savaş gemilerinin Boğazlar'dan geçişlerine izin verilmeyecektir.
4. Boğazlar'da yeni bir rejimin kurulması, Karadeniz'e kıyısı bulunan devletlerin yetkisinde olmalıdır.
5. Boğazlar'ın savunulabilmesi amacıyla, Türkiye ve Sovyetler Birliği ortak savunma araçları organize edeceklerdir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise Sovyet Kapalı Deniz Doktrini, ilk kez 1951 San Francisco Barış Konferansı görüşmeleri sırasında Ohotsk Denizi'nin uluslararası hukuk bağlamında bir kapalı deniz olarak tanınması amacıyla Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Gromyko tarafından ileri sürülmüştür. Söz konusu teklifle Ohotsk Denizi'nin, kıyıdaş olmayan devletlerin askeri gemilerine kapatılması önerilmiştir. Bunun üzerine Konferans'ta hazır bulunan ABD ve müttefik devletler, Gromyko'nun teklifine itiraz etmiş ve Sovyetler Birliği, Konferans'tan Japonya ile barış anlaşması imzalamaksızın çekilmiştir.¹²

Sovyet Kapalı Deniz Doktrinini, hukuki olarak teorik düzlemde ilk savunan Sovyet hukukçu B.A. Dranov olmuştur. Dranov'un kapalı deniz doktrininin temelinde Karadeniz yer almıştır. Diğer Sovyet hukukçular ise Dranov'un teorisini Baltık Denizi'ne ve Hazar Denizi'ne uygulamışlardır.¹³ Sovyet hukukçu Bakhov ise Dranov'un teorisini detaylandırarak kapalı denizleri üçe ayırmıştır. Bunlar şu şekildedir:

1. *İki veya daha fazla devletin toprakları tarafından çevrelenmiş bulunan ve herhangi bir denize başka bir girişi olmayan deniz, (Hazar Denizi vb.)*
2. *Belirli sayıda devlet tarafından çevrelenen ve yasal statüsü uluslararası bir anlaşmayla düzenlenen bir veya daha fazla dar boğazla başka bir denize bağlanan deniz, (Karadeniz ve Baltık Denizi vb.)*
3. *İki veya daha fazla devletin toprakları tarafından çevrelenen ve uluslararası bir anlaşmanın konusu olmayan deniz (Japon Denizi, Ohotsk Denizi vb.)¹⁴*

Butler eserinde, Sovyet hukukçu Malinin'in kapalı deniz kavramı konusundaki düşüncelerine yer vermiştir. Malinin, kapalı deniz kavramının bölgesel deniz kavramının yerini alması gerektiğini savunmaktadır. Malinin, bölgesel denizleri "*açık denizlere bir*

¹² Bradshaw, "The Politics of Soviet Maritime Security: Soviet Legal Doctrine and the Status of Coastal Waters", s. 423.

¹³ Oral, *Regional Cooperation and Protection of the Marine Environment Under International Law: The Black Sea*, s. 30. Karadeniz'in bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak tanınması ve Karadeniz'e kıyısı bulunmayan devletler üzerinde kıyıdaş devletlerin birtakım egemen haklar elde etme düşüncesi, 1923 Lozan Konferansı'ndan önce 16 Mart 1921 tarihli Türkiye-Rusya Sovyet Federatif Cumhuriyeti Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması'nda tanınmıştır. Karadeniz'in hukuki olarak bir kapalı ve yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilmesi ile Karadeniz'e kıyısı bulunan devletlerin bir çeşit özel statüyü haiz olması amaçlanmıştır.

¹⁴ William E. Butler, "The Legal Regime of Russian Territorial Waters," *The American Journal of International Law* 62 (1) (1968), s. 56-57.

boğaz veya kanalla bağlanan ve sadece kıyıları bitişik devletler için bir deniz yolu olarak önem arz eden iki ya da daha fazla devletin toprakları tarafından çevrelenen su genişlikleri” şeklinde tanımlamıştır. Kapalı veya bölgesel bir denizin varlığı için birbirinden bağımsız dört yasal gereklilik bulunduğunu belirtmiş ve bunları şu şekilde ifade etmiştir:

1. Kıyının belirli bir coğrafi konfigürasyonu,
2. Kıyının, su genişliğini tamamen çevreleyen toprakları belirli sınırlı sayıdaki devlete yakınlığı,
3. Denize sınırlı erişim olanakları (nispeten dar girişler),
4. Uluslararası deniz güzergahlarının bulunmaması,¹⁵

Malinin’e göre bir denizin hukuki statüsünün kapalı veya bölgesel deniz olarak belirlenebilmesi için kıyıdaş devletlerin bu hususta anlaşmaları gerekmektedir. Ayrıca söz konusu devletler, kıyısı bulunmayan devletlerin askeri gemilerinin bu bölgelere girişlerini yasaklayabilme imkanına da sahip bulunmaktadır. Ancak söz konusu denizlerde kıyısı bulunmayan devletlerin ticari amaçlı seyrüsefer haklarına hiçbir şekilde kısıtlama getirilemeyecektir.¹⁶

1.1. ULUSLARARASI HUKUK DOKTRİNİNDE KAPALI VEYA YARI-KAPALI DENİZ KAVRAMI

Kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramı, Birleşmiş Milletler Ulusal Yetki Sınırları Ötesindeki Deniz Yatağı ve Okyanus Tabanının Barışçıl Amaçlarla Kullanılması

¹⁵ William E. Butler, *The Law of Soviet Territorial Waters* (New York: Praeger, 1967), s. 20. akt. Oral, *Regional Cooperation and Protection of the Marine Environment Under International Law: The Black Sea*, s. 30-31.

¹⁶ Malinin’e göre bir kapalı veya bölgesel denizde kıyıdaş devletlerin öncelikli menfaati güvenlik olmaktadır. Bu doğrultuda Sovyet Kapalı Deniz Doktrininin temelinde de aynı menfaat yatmaktadır. Sovyet deniz gücünün zayıf olduğu bir zamanda, savunmasız deniz kanatlarının Batılı güçlere karşı korunmasına yönelik olarak ön plana çıkan Sovyet güvenlik menfaati, doktrinin altında yatan önemli bir faktör olarak görülmüştür. Ancak zamanla Sovyetler Birliği’nin deniz gücü bakımında güçlenmesi ile söz konusu görüş terk edilmiştir. Sovyetler Birliği, Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı’nda kapalı deniz doktrininin aksine istikrarlı bir şekilde hem genel hem de özel olarak uluslararası seyrüseferde kullanılan boğazlarda serbestliği savunmuştur. a.g.e. 31.

Komitesi'nin (Deniz Yatağı Komitesi) hukuki işlerle görevli II. Komitesi'nde 16 Ağustos 1972 tarihinde ilk kez bir tartışma konusu olarak gündeme gelmiştir.¹⁷ 17 Aralık 1970 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 2750 C (XXV) sayılı kararıyla “*Açık denizlerin altında yatan, mevcut ulusal yetki sınırlarının ötesindeki deniz yatağının ve okyanus tabanının, bunların toprak altının münhasıran barışçıl amaçlarla muhafaza altına alınması ve kaynaklarının insanlığın çıkarları için kullanılması ve deniz hukuku üzerine bir konferansın toplanması*” denilmek suretiyle deniz hukukunu ilgilendiren konularda bir konferans tertip edilmesine karar verilmiştir.¹⁸ Bunun üzerine, konferansın çalışacağı konuları içeren bir çalışma yapılarak yaklaşık 100 maddeden oluşan bir yol haritası belirlenmiştir. Ayrıca Konferans, etkili bir çalışma yöntemi izleyerek kendisini üç komiteye bölmüştür. I. Komite, uluslararası deniz yatağının yeni rejimiyle ve insanlığın ortak mirası kavramıyla ilgili meselelerin çözümüyle görevlendirilmiştir. II. Komite; karasuları, bitişik bölge, uluslararası seyrüseferde kullanılan boğazlar, münhasır ekonomik bölge, kıta sahanlığı, açık deniz, karalarla çevrili denizler, takımda devletleri, adaların rejimi ve uyumsuzlukların çözümü gibi konulara odaklanmıştır. III. Komite ise denizde bilimsel araştırmalar ve çevresel nitelikteki meselelerle ilgilenmiştir.¹⁹

Deniz Yatağı Komitesi, deniz hukuku konuları ve meselelerini ihtiva eden 25 konu başlığından oluşan bir liste hazırlamıştır. BMDHK'ya hazırlık sürecinde, taslak maddeleri de içeren söz konusu listenin 17. maddesinde kapalı ve yarı-kapalı deniz kavramına yer verilmiştir.²⁰ Bu tarihten itibaren kapalı ve yarı-kapalı deniz kavramı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kapsamında 1973-1982 yılları arasında gerçekleştirilen BMDHK'nın çalışma konularından birisini oluşturmuştur. Kısacası, BMDHS'nin 122. ve 123. maddelerinde düzenlenmekte olan kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının ortaya çıkmasında II. Komite'nin öncü bir rol üstlendiği söylenebilmektedir.

¹⁷ Milan, "The Legal Status of the Persian Gulf as a Semi-Enclosed Sea", s. 95.

¹⁸ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, *BM Genel Kurul Kararı 2750 (XXV)* (17 Aralık 1970).

¹⁹ Mitja Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas* (New York, ABD: Routledge, 2014), s. 17-18.

²⁰ United Nations General Assembly, *Report of the Committee on the Peaceful Uses of the Ocean Floor Beyond the Limits of National Jurisdiction, General Assembly Official Records Twenty-Seventh Session Supp. No:21 (A/8721)* (New York, ABD, 1972), s. 5

II. Komite ile uluslararası hukukun gündemine giren kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramı, doktrinsel bağlamda da birtakım girişimlerin konusunu oluşturmuştur. 18-21 Haziran 1973 tarihleri arasında Rhode Island Üniversitesi Deniz Hukuku Enstitüsü'nde düzenlenen 8. Yıllık Konferansı'nda kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramı ilk kez akademik anlamda bir tartışmanın konusunu oluşturmuştur. Bu tarihe kadar herhangi bir kurumun kapalı veya yarı-kapalı deniz sorununa atıf yaptığı görülmemektedir.²¹

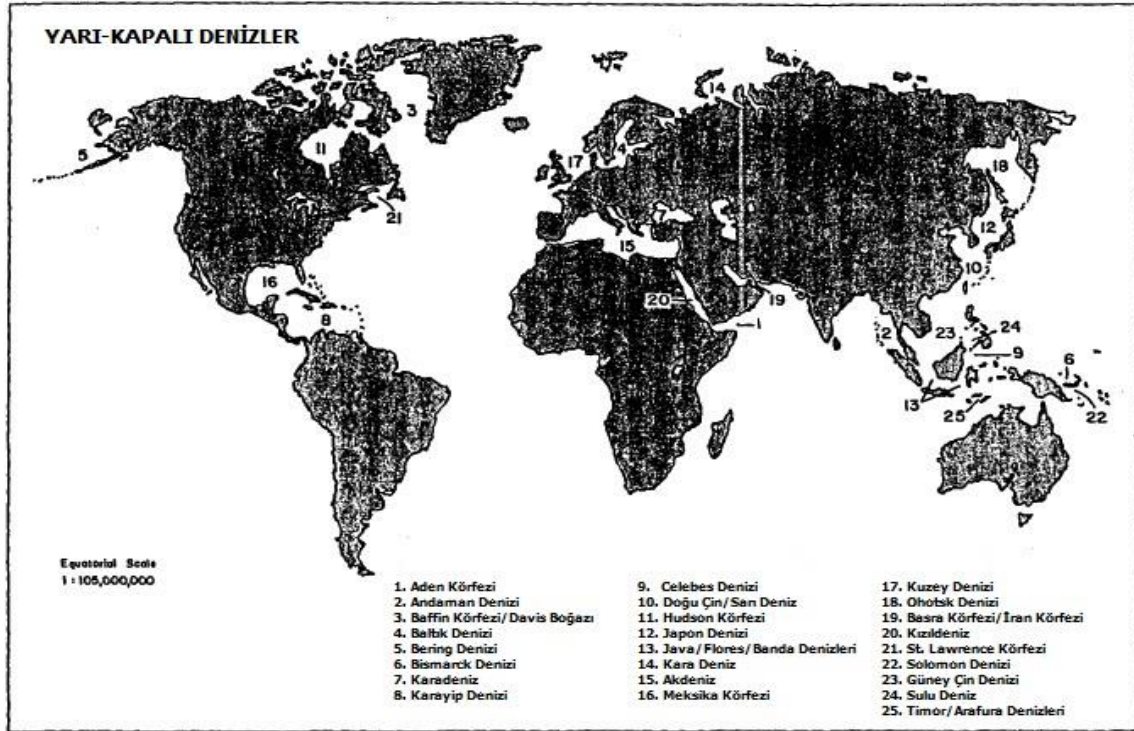
Kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının tanımlanması ve deniz hukuku kapsamında bölgesel işbirliğinin öne çıkarılmasında Lewis M. Alexander'ın çalışmalarının akademik yazına oldukça önemli katkıları olmuştur. Alexander, kriterleri günümüzde dahi oldukça tartışmalı olan kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramına birtakım gereklilikler getirmiştir. Buna ek olarak da dünya genelinde bu gereklilikleri karşılayan ve hukuki olarak da kapalı veya yarı-kapalı deniz statüsünde olan denizleri belirlemeye çalışmıştır. Alexander'a göre bir denizin hukuki açıdan yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilebilmesi için şu şartların varlığı gereklidir:

- *Kapladığı su alanının en az 50.000 dm² bir alanı içermesi,*
- *Daha büyük bir yarı-kapalı deniz kütesinin bir kolu olmak yerine "birincil" bir deniz olması,*
- *Çevresinin en az %50'si karalar tarafından çevrelenmiş bulunması,*
- *Açık deniz ile arasındaki bağlantının genişliği, denizin toplam çevresinin %20'sinden fazlasını temsil etmemesi.*

Alexander'ın nitelendirmesi her ne kadar göreceli olsa da doktrinde kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının hukuki statüsünün belirlenebilmesi açısından önemli bir yer teşkil etmektedir. Ayrıca Alexander'a göre söz konusu kriterler esas alındığında dünya genelinde toplamda 25 yarı-kapalı deniz bulunmaktadır.²²

²¹ Milan, "The Legal Status of the Persian Gulf as a Semi-Enclosed Sea", s. 96.

²² Alexander, 1973 tarihli ilk çalışmasında dünya genelinde toplamda 26 yarı-kapalı deniz bulunduğunu belirtmiştir. Alexander'a göre bu denizler; Aden Körfezi, Andaman Denizi, Baffin Körfezi/Davis Boğazı, Baltık Denizi, Bering Denizi, Bismark Denizi, Karadeniz, Karayip Denizi, Celebes Denizi, Doğu Çin Denizi/Sarı Deniz, Hudson Körfezi, Japon Denizi, Java/Flores/Banda Denizi, Kara Deniz, Akdeniz, Meksika Körfezi, Kuzey Denizi, Ohotsk Denizi, İran Körfezi, Kızıldeniz, St. Lawrence Körfezi, Solomon Denizi, Güney Çin Denizi, Sulu Denizi, Timor/Arafura Denizi şeklindedir. Lewis M. Alexander, "Special Circumstances: Semi-Enclosed Seas," içinde *Law of the Sea: Emerging Regime of the Oceans*, düz. J.K.

Şekil 1. Lewis M. Alexander'ın Kriterlerine Göre Yarı-Kapalı Denizler²³

Söz konusu 25 yarı-kapalı deniz, dünya üzerinde mevcut su kütesinin %7'sini ve 200 metreye kadar derinliğe sahip bulunan tüm kıta sahanlıklarının %55'ini oluşturmaktadır.

Gamble ve G. Pontercorvo (Cambridge, Birleşik Krallık: Bollinger, 1973), s. 202. akt. Şule Güneş, "Kapalı ve Yarı Kapalı Denizlerin Hukuksal Rejimi" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, 1990) (16868), s. 7. Ancak 1974 tarihli çalışmada ise toplamda 25 yarı-kapalı deniz bulunduğunu belirtmektedir. Söz konusu farklılık, Kaliforniya Körfezi'nin bir yarı-kapalı deniz olup olmadığı bahsinden kaynaklanmaktadır. Buna ek olarak Hazar Denizi'nin bir deniz mi yoksa göl mü olduğu ve bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olup olmaması hususları da tartışmalıdır. Ayrıca Alexander'ın her iki çalışmada da yalnızca yarı-kapalı deniz kavramı kullanılmıştır. Bunun sebebi, o tarihte henüz BMDHS'nin yürürlüğe girmemiş olmasıdır. Aşağıda detaylı olarak anlatılacağı üzere, BMDHS'nin 122. ve 123. maddelerinde kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramları herhangi bir ayrıma gidilmeksizin tek bir kavram şeklinde yer almıştır. Kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının tanımının yer aldığı 122. maddede söz konusu iki kavram arasında da herhangi bir ayrıma gidilmemiştir. Doktrinde de oldukça tartışmalı bir konuma sahip olan bu durum gereğince bu çalışma kapsamında da kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramları tek bir kavram olarak kullanılmaktadır. Aşağıda söz konusu duruma detaylı bir şekilde değinilecektir. Lewis M. Alexander, "Regionalism and The Law of The Sea: The case of Semi-Enclosed Seas," *Ocean Development & International Law* 2 (2) (1974), s. 155-156.

²³ Alexander'ın çalışmada yer alan haritanın Türkçe'ye çevrilmesi ile elde edilmiştir. a.g.e. s. 156.

Ayrıca Alexander'a göre o tarihteki bağımsız devletlerin 78'inin en az bir yarı-kapalı denize kıyısı bulunmaktadır. Söz konusu dönemde bu sayı, tüm egemen devletlerin yarısından fazlasına karşılık gelmektedir.²⁴ Buna ek olarak haritada da gösterilen söz konusu 25 yarı-kapalı denizin, uluslararası seyrüseferde kullanılan en az bir kanal veya boğaz aracılığıyla açık denizlere bağlantısı söz konusu olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının hem kıyısı bulunan devletler hem de uluslararası seyrüseferden yararlanan devletler bakımından önemi bulunmaktadır.

Alexander, çalışmasında ortaya koyduğu kriterlere göre belirlemiş olduğu 25 yarı-kapalı denizin kaç devlete kıyısı bulunduğu, önemli boğazlara sahipliği, yüzde kaçının karalarla çevrelenmiş olduğu gibi hususlara ilişkin bilgileri detaylı bir şekilde sunmuştur. Yarı-kapalı denizlere ilişkin söz konusu bilgileri çalışmasında aktaran Alexander, kıyıdaş devletlerin yarı-kapalı deniz bölgelerinde iki şekilde hukuki rejim kurabileceklerini ifade etmiştir. Birinci rejimde, bir yarı-kapalı denize kıyısı bulunan kıyıdaş devletler, diğer devletleri birtakım faaliyetlerin yerine getirilmesi bakımından dışlayabileceklerdir. Askeri gemiler, denizaltılar ve askeri uçakların söz konusu denizlere girişi belirli noktalardan itibaren sınırlandırılabilir. Buna ek olarak yabancı araştırma gemileri, tanker gemileri, mühimmat gemileri ve potansiyel olarak söz konusu denizleri kirletme ihtimali bulunan gemiler de sınırlandırmaya tabi tutulabilir. Balıkçılık ve maden

---

²⁴ Alexander'ın yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin sayısını hesaplamasındaki amacı, kendisinin de belirttiği üzere, söz konusu özelliğe sahip deniz alanlarına Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nda herhangi bir özel statünün tanımlanması hususunda bir oylamanın meydana gelmesi durumunda en az bir yarı-kapalı denize kıyısı bulunan devletlerin karar alma sürecinde etkili olarak istenilen sonucun elde edilebileceğini göstermektir. Alexander, aksi durumların da meydana gelebileceğini belirtmiştir. Ayrıca Alexander, yarı-kapalı deniz vurgusu üzerinden bölgecilik ve bölgeselleşme kavramları üzerinde durmaktadır. Yarı-kapalı denizlere herhangi bir özel statünün verilmesi ile beraber Arap Denizi, Bengal Körfezi, Filipinler ve Tasman Denizi gibi bölgelerin de en az birkaç devlete kıyısı bulunduğunu ve bu devletlerin de söz konusu statüden yararlanmak isteyebileceğini belirtmiştir. Alexander, bu çalışması kapsamında yarı-kapalı deniz kavramını inceleyerek bölgesellik/bölgecilik olgusunu ön plana çıkarmıştır. Alexander, "Regionalism and The Law of The Sea: The case of Semi-Enclosed Seas" s.157. Söz konusu dönemde 148 bağımsız devlet mevcuttur ve Yugoslavya, SSCB gibi federatif birlikler varlığını korumaktadır. Günümüzde 193 bağımsız devlet bulunmakla birlikte, BMDHS'de kapalı veya yarı-kapalı denizlerin mutlak bir tanımının mevcut olmaması sebebiyle kaç devletin en az bir yarı-kapalı denize kıyısı bulunduğunu hesaplamak oldukça tartışmalı olacaktır.

kaynakları kıyıdaş devletlere ait olacaktır. İkinci rejim türünde ise kıyıdaş devletler doğanın ve çevrenin gelişimine katkı sağlayacaklardır. Balıkçılığın korunması ve kirliliğin kontrol altına alınmasını içeren kısıtlayıcı düzenlemeler meydana getireceklerdir. Yapay kanalların inşasına sermaye yatırımı, deniz bilimsel veri toplama ve çevre yönetimi programlarında çalışacak personelin eğitimi gibi konular da kıyıdaş devletlerin düzenlemelerinin konusunu oluşturabilecektir.²⁵

Yukarıda Alexander'ın yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin o tarihte uluslararası toplumun üyesi olan bağımsız devletler içerisindeki çoğunluk durumuna yer verilmişti. Buna ek olarak Alexander, bu devletlerin söz konusu deniz bölgelerine birtakım özel rejimlerin getirilmesi konusunda etkili olabileceklerini belirtmiştir. Bu sebeple Alexander, BMDHK'ya yarı-kapalı denizlerle ilgili olarak birtakım kriterlerin değerlendirilmesi gerektiğini belirten bir dizi öneri sunmuştur. Bu hususlar şu şekildedir:

1. *Yarı-kapalı denizlerin pozitif bir tanımı yapılmalıdır.*
2. *Uluslararası toplumun bu denizlerdeki hakları açıkça gösterilmelidir.*
3. *Bölgesel düzenlemeler, bu denizlerde ve açık denizlere çıkışlarda seyir güvenliğini sağlamalıdır.*
4. *Kıyı devletleri, münferit denizler için bölgesel deniz kaynakları geliştirme ajanslarına katılmaya teşvik edilmelidir.*
5. *Kıyı devletleri, kirliliğin kontrolü ve azaltılması ile ilgili olarak ortak eylemde bulunmaya teşvik edilmelidir. BM veya bazı uluslararası kuruluşlar, bu tür bölgesel ortak eylemlere teknik, bilimsel ve ekonomik yardım sağlamaya hazır olmalıdır.*
6. *Kıyı devletlerine, kıyıdaş sınırlama anlaşmazlıklarının çözümünde veya çok taraflı balıkçılığın işletilmesinde uluslararası örgüt tarafından yardım edilmelidir.²⁶*

Alexander'ın Konferans'a önermiş olduğu bu hususlar incelendiğinde, doktrinsel anlamda da kapalı veya yarı-kapalı denizlere birtakım özel statülerin getirilmesinin talep edildiği anlaşılmaktadır. Yukarıda detaylarıyla anlatıldığı üzere, söz konusu özel statünün tanınmasının sebebi kapalı veya yarı-kapalı deniz konusunun doğrudan veya dolaylı bir şekilde birçok devleti ilgilendirmekte olmasıdır. Bu sebeple yazar, öncelikli olarak kavramın pozitif hukuk bakımından net bir şekilde tanımlanmasını talep etmektedir.

²⁵ a.g.e. s. 159-161. Alexander, yarı-kapalı denizlerde kıyıdaş devletlerin söz konusu deniz bölgelerinin özel statüsü gereği birtakım konularda işbirliği içerisinde hareket edebileceklerini de belirtmiştir.

²⁶ Alexander, "Special Circumstances: Semi-Enclosed Seas", s. 214-215. akt. Milan, "The Legal Status of the Persian Gulf as a Semi-Enclosed Sea", s. 96-97.

İkinci olarak, bir çeşit özel statü getirilen bu denizlerde uluslararası toplumun hakları açık bir şekilde ifade edilmelidir. Buradaki açıklık, hakların sahipliği ve kullanımı bakımından herhangi bir belirsizliğe mahal vermeyecek nitelikte olmalıdır. Üçüncü olarak, her ne kadar uluslararası toplum yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan kıyıdaş devletlere birtakım özel haklar getirirse de seyrüsefer serbestisi gereği seyir güvenliğinin de sağlanması gerekmektedir. Dördüncü olarak, kıyıdaş devletlerin bölgesel anlamda deniz kaynaklarının geliştirilmesi faaliyetleri yürüten kuruluşlara katılımı talep edilmektedir. Burada yazar, yarı-kapalı denize kıyısı bulunan devletlerin, denizdeki doğal ve canlı kaynakların araştırılması ve işletilmesi faaliyetlerine katılım sağlamasını amaçlamıştır. Aşağıda incelenecek olan “ortak kalkınma anlaşması”, o tarihlerden çok öncesinde dahi uygulaması mevcut olan bir rejim türü olmakla birlikte söz konusu tavsiye ve BMDHS’nin 122-123. maddeleriyle yakın ilişkisi bulunan bir uygulamadır. Beşinci olarak, söz konusu bölgelerde kirliliğin kontrolü ve azaltılması amacıyla kıyıdaş devletlerin uluslararası kuruluşlar yardımıyla işbirliği içerisinde faaliyetlerde bulunması önerilmiştir. Son olarak ise kıyıdaş devletlerin canlı deniz kaynaklarının kullanımı ve deniz yetki alanlarının sınırlandırılması hususlarına ilişkin problemlerinin çözümünde uluslararası kuruluşlardan yardım alınması gerektiği ifade edilmiştir.

Kapalı veya yarı-kapalı denizler, işin tabiatı gereği açık denizlere nazaran daha dar deniz alanlarından oluşmaktadır. Bu sebeple de kıyıdaş devletlerin birtakım deniz yetki alanlarını yalnızca iç hukuklarında yapacakları bir düzenlemeyle ilan etmeleri söz konusu olamamaktadır. Sonuç olarak da devletlerin bir anlaşmayla deniz yetki alanlarını sınırlandırmaları gerekmektedir. Egemenlik söz konusu olduğu için de çoğu zaman söz konusu sınırlandırma faaliyeti, çözümü yılları alan uyuşmazlıklara sebebiyet vermektedir. Yazar, burada bu durumun önüne geçebilmek amacıyla sorunun çözümünde uluslararası kuruluşların aktif katılımını gerekli görmüştür.

Alexander’ın yarı-kapalı denizler hususundaki görüş ve tavsiyeleri, kavramın tarihsel gelişimi açısından oldukça önemlidir. Aşağıda yer verilecek olan BMDHK süresince devletlerin kapalı veya yarı-kapalı denizler bahsine ilişkin tartışmaları incelendiğinde, tartışma konusu devlet önerilerinin genellikle yazarın söz konusu altı tavsiyesi etrafında şekillendiği görülecektir.

Uluslararası hukuk doktrinde bir başka yarı-kapalı deniz tanımı ise Petko Staynov'un açık deniz, karasuları, iç deniz, kapalı deniz, göl, körfez ve yarı-kapalı denizden oluşan karmaşık deniz alanları sınıflandırmasına dayanmaktadır. Staynov'a göre "*yarı-kapalı deniz, 24 dm'den daha dar bir boğazla bağlandığı okyanus ile aynı seviyede olan ve az bir sayıda devlet tarafından çevrili bulunan bir su havzası*"nı ifade etmektedir.²⁷ Staynov'un tanımından hareketle bir denizin yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilebilmesi için 24 dm'den daha dar tek bir boğaza sahip olması, açık denizle aynı seviyede olması ve az bir sayıda devlet tarafından çevrelenmiş bulunması şartlarını haiz olması gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Staynov'un tanımına göre örneğin Akdeniz'in bir yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilmesi mümkün görülmemektedir. Çünkü Akdeniz'in hem Cebelitarık hem de Çanakkale Boğazı ile açık denizlere çıkışı bulunmaktadır. Sonuç itibariyle tek bir çıkış olma şartını taşımamaktadır.

Polonya literatüründe ise yarı-kapalı deniz kavramı, "*iki veya daha fazla devletin toprakları ile çevrili ve birden fazla çıkış ile açık denizlere bağlanan suları*" ifade etmektedir. Tanıma uygun olarak, Baltık Denizi veya Karadeniz örnek olarak gösterilmiştir.²⁸

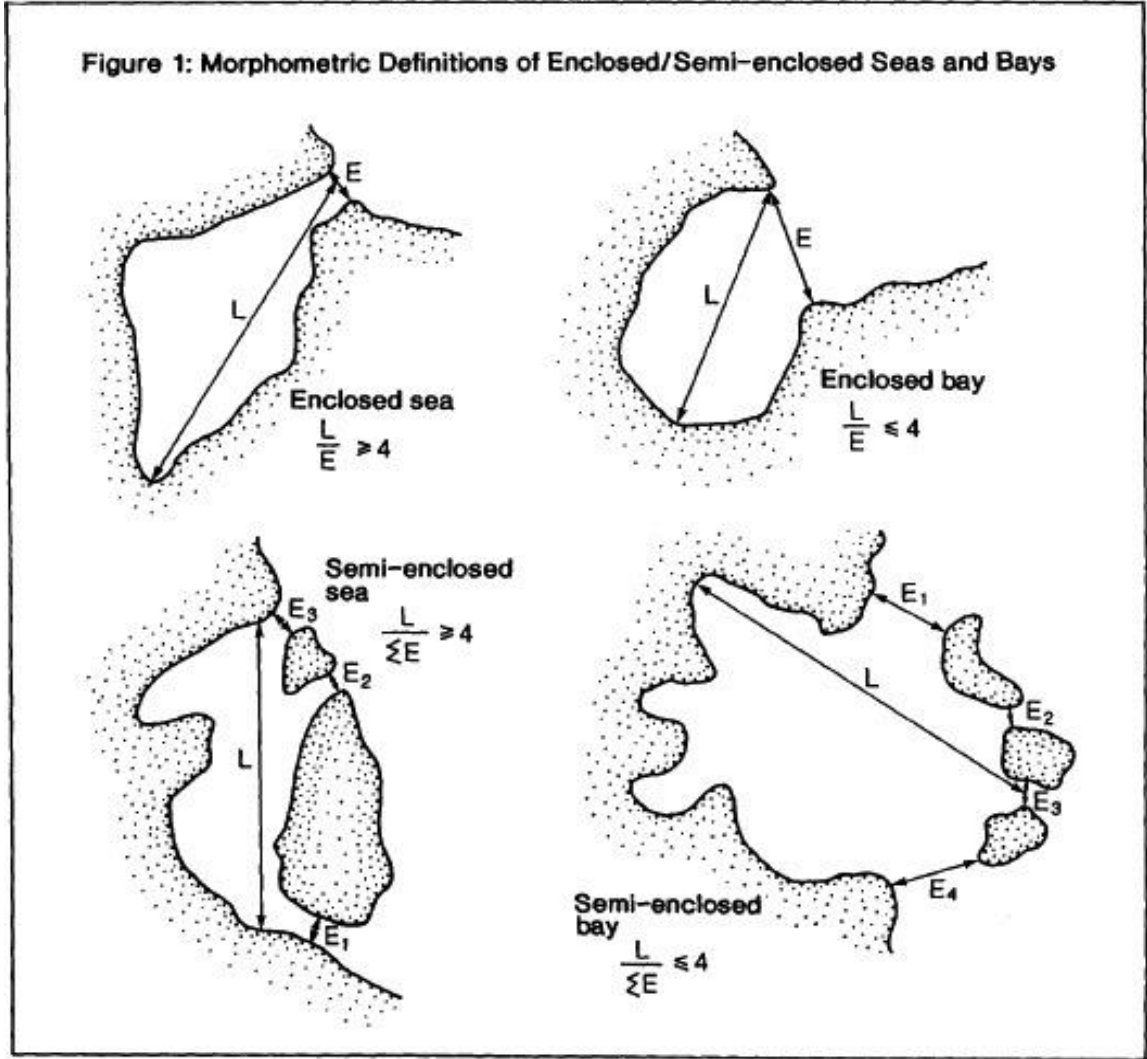
Kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramına, hukuki tanımına ek olarak bir başka boyut olan morfometrik açıdan bakıldığında, kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramlarının yalnızca coğrafi nitelikler açısından bir anlam ifade ettiği görülmektedir. Terry Healy ve Kenichi Harada'ya göre kapalı deniz, "*kapalı havzadaki en uzun eksenden en az 4 kat daha küçük dar bir girişi olan karayla çevrili bir deniz*" şeklinde tanımlanmaktadır. Yarı-kapalı deniz ile farkı ise yarı-kapalı denizin iki veya daha fazla girişe sahip olmasıdır. Ancak yarı-kapalı denizler de giriş genişliklerinin kapalı havzadaki en uzun eksenden en az 4 kat daha küçük olması kriterini de takip etmelidir. Bu tanıma göre Ege Denizi, Meksika

---

²⁷ Petko Staynov, "Establishment of a Special International Statute of the Semi-Enclosed Seas," *Bulgarian Association of International Law, Studies on International Law 2* (1974), s. 29-30. akt. Symonides, "The Legal Status of the Enclosed and Semi-Enclosed Seas", s. 316.

²⁸ Symonides, "The Legal Status of the Enclosed and Semi-Enclosed Seas", s. 316.

Körfezi yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilirken; Akdeniz, Baltık Denizi, İran Körfezi ve San Francisco Körfezi ise kapalı deniz olarak nitelendirilmiştir.²⁹

Şekil 2. Kapalı veya Yarı-Kapalı Deniz ve Körfezlerin Morfometrik Tanımları³⁰

Görüldüğü üzere, kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının uluslararası hukuk doktrininde çeşitli faktörlere bağlı olarak birden çok tanımı bulunmaktadır. Buna bağlı olarak da herhangi bir denizin kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilmesi de duruma göre değişiklik gösterebilmektedir. BMDHK'nın hazırlık aşamaları ile

²⁹ Terry Healy and Kenichi Harada, "Definition and Physical Characteristics of the World's Enclosed Coastal Seas," *Marine Pollution Bulletin* 23 (1991), s. 640-641.

³⁰ a.g.e. s. 642.

uluslararası toplumun gündemine giren kavram, doktrinde de çeşitli tartışmalara konu olmuştur. Ancak yukarıda detaylarıyla anlatıldığı üzere, söz konusu akademik tartışmalar kavramın üzerindeki belirsizliği ortadan kaldıramamıştır. Aşağıda 1973-1982 yılları arasında Konferans'a katılan devletler arasında da uzun tartışmalara sebep olan kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının BMDHS'de düzenlenmesinden önceki gelişim aşamaları anlatılacaktır.

1.2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÜÇÜNCÜ DENİZ HUKUKU KONFERANSI'NDA KAPALI VEYA YARI-KAPALI DENİZ KAVRAMI

1.2.1. Kapalı veya Yarı-Kapalı Deniz Kavramının Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nın Gündemine Dahil Edilmesi ve Devletlerin Durumu

Kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının ilk kez BMDHK'da gündeme geldiği yukarıda belirtilmişti. Ancak herhangi bir etki yaratmamakla birlikte 1958 Birleşmiş Milletler Birinci Deniz Hukuku Konferansı'nda da birtakım denizlere özel bir rejimin getirilme hususu gündeme gelmiştir. Ukrayna ve Romanya'nın sunmuş olduğu teklifte "*Belirli denizler için tarihsel nedenlerle veya uluslararası anlaşmalara istinaden özel bir seyir rejimi oluşturulabilir.*"³¹ denilmek suretiyle, birtakım denizlere özel bir seyir rejimi getirilebileceği öne sürülmüştür. Ancak Cenevre'de 1958 yılında düzenlenen Birleşmiş

---

³¹ UN Conference on the Law of the Sea, *Official Records of the United Nations Conference on the Law of the Sea Volume IV (Second Committee) UN Doc. A/CONF. 13/C. 2/L. 26.*

Milletler Deniz Hukuku Sözleşmeleri³²'nde Ukrayna ve Romanya'nın teklifleri bir karşılık bulamamıştır.³³

Şüphesiz ki 1958 Cenevre Sözleşmeleri deniz hukuku açısından evrensel bir nitelik göstermektedir. Ancak birçok devletin bulunduğu özel niteliklere sahip bölgeler için coğrafi, tarihi veya ekonomik açılardan herhangi bir düzenleme getirmemiştir. Bu durumun meydana gelmesinde dönemin büyük deniz güçlerinin politikaları etkili olmuştur. Söz konusu büyük deniz güçleri, seyrüsefer serbestisi kavramına halel getirecek herhangi bir kısıtlamanın uygulanmasından endişe duymuşlardır. Bu sebeple de 1958 Cenevre Sözleşmeleri'nde kapalı veya yarı-kapalı denizlere herhangi bir özel statü tanınmamıştır.³⁴

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 17 Aralık 1970 tarih ve 2750 C (XXV) sayılı kararıyla deniz hukukuyla ilgili konularda bir konferans düzenlenmesine karar verildiğinden yukarıda bahsedilmişti.³⁵ Deniz Yatağı Komitesi, söz konusu bu karara istinaden kendisini üç Komiteye bölmüş ve deniz hukukunu ilgilendiren karasuları, bitişik bölge, münhasır ekonomik bölge, kıta sahanlığı vb. konularla ilgilenme görevini II. Komite'ye vermiştir. Söz konusu Komite, konferans öncesinde tartışma konularını içeren 25 maddelik bir liste hazırlamıştır. Söz konusu listenin 17. maddesinde kapalı ve yarı-kapalı deniz kavramı yer almıştır.

Kapalı ve yarı-kapalı deniz kavramının BMDHK'da gündeme gelmesinde, Türkiye'nin sunmuş olduğu taslak metinlerin önemli bir etkisi olmuştur. Türkiye, kapalı ve yarı-kapalı deniz kavramına BMDHS'de ayrı bir kategori oluşturabilmek ve deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında kapalı ve yarı-kapalı deniz alanları gibi özel niteliklere sahip denizlere münhasır kurallar getirebilmek amacıyla konunun yakından takipçisi olmuştur. Türkiye'nin kapalı ve yarı-kapalı deniz söyleminden kastı, büyük ölçüde Ege Denizi'dir.

---

³² Metinde "1958 Cenevre Sözleşmeleri" olarak adlandırılacaktır. Söz konusu sözleşmeler şu şekildedir: Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi, Kıta Sahanlığı Sözleşmesi, Açık Deniz Sözleşmesi, Açık Denizde Balıkçılık ve Canlı Kaynakların Korunması Sözleşmesi ile Uyuşmazlıkların Çözümüne İlişkin İhtiyari Protokol.

³³ Symonides, "The Legal Status of the Enclosed and Semi-Enclosed Seas", s.318.

³⁴ Alexander, "Regionalism and The Law of The Sea: The case of Semi-Enclosed Seas", s.152.

³⁵ *Supra* s. 10.

Ege Denizi’nde karasularının genişliğinin 12 dm’ye çıkarılması ve adaların karalar gibi deniz yetki alanlarına sahip olması ile Türkiye’nin açık denizlere erişiminin ve seyrüsefer haklarının büyük oranda kısıtlanması söz konusu olacaktır.³⁶ Bu sebeple de Türkiye sunmuş olduğu teklifte;

“

1. *Sahildar bir devlet, bu Sözleşmenin ilgili maddelerine göre çizilen geçerli esas hatlardan ölçülen azami (...) dm limiti dahilinde karasularının genişliğini belirleme hakkına sahip olacaktır.*
2. *1. fıkrada atıfta bulunulan hak, başka bir devletin karasularını veya herhangi bir bölümünü açık denizden kesecek şekilde kullanılamaz.*
3. *Özel coğrafi özelliklere sahip yarı-kapalı denizlerde karasularının genişliği, o bölgedeki devletler tarafından müştereken belirlenecektir.”³⁷*

demek suretiyle karasularının genişliğinin belirlenmesi bakımından yarı-kapalı denizlere bir çeşit özel statü getirilmesini teklif etmiştir. Türkiye’nin söz konusu teklifi, kapalı ve yarı-kapalı deniz bölgelerinde deniz yetki alanlarının sınırlandırılması bakımından başarılı olamamıştır. Ancak kapalı ve yarı-kapalı denizlerin ayrı bir kategoride düzenlenmesine ve birtakım işbirliği hükümlerinin getirilmesinde öncü bir rol üstlendiği söylenebilmektedir.³⁸

Türkiye’nin, kapalı ve yarı-kapalı denizlerle ilgili olarak sunmuş olduğu bir başka taslak maddede “*Bu Sözleşmenin (...) bölümlerinde (karasuları ve ekonomik bölge ile ilgili bölümler) belirtilen genel kurallar, kapalı ve yarı-kapalı denizlerde hakkaniyete uygun bir şekilde uygulanacaktır. Bu maddenin amaçları doğrultusunda, kapalı ve yarı-kapalı denizlere kıyası olan devletler, bölgelerine uygun uygulama şekli ve yöntemini belirlemek*

³⁶ Oral, *Regional Cooperation and Protection of the Marine Environment Under International Law: The Black Sea*, s. 35.

³⁷ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea Volume III, *Turkey: Draft Article on the Breadth of the Territorial Sea; Global or Regional Criteria; Open Seas and Oceans, Semi-Enclosed Seas and Enclosed Seas, Doc. A/CONF.62/C.2/L.8* (15.07.1974).

³⁸ Türkiye BMDHK’ya sunmuş olduğu adaların rejimi ile ilgili taslak maddede yarı-kapalı deniz bölgelerinde bulunan adalarla ilgili olarak “*Özel coğrafi özelliklere sahip yarı-kapalı deniz alanlarında, adaların deniz alanları o bölgenin devletleri tarafından müştereken belirlenecektir.*” şeklinde bir öneride bulunmuştur. Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea Volume III, *Turkey: Draft Articles on the Regime of Islands, A/CONF.62/C.2/L.55* (13.08.1974).

amacıyla kendi aralarında istişarelerde bulunabilirler.” şeklindeki önerisiyle karasuları ve münhasır ekonomik bölge gibi deniz yetki alanlarında hakkaniyeti ön plana çıkardığı görülmektedir. Ayrıca kapalı ve yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletler arasında işbirliğinin sağlanmasına yönelik bir adım atarak, yine karasuları ve münhasır ekonomik bölge gibi alanların uygulanmasının genel kuralın aksine kıyıdaş devletlerce de belirlenebileceğini ileri sürmüştür.³⁹

Diğer bir taraftan, Yunanistan gibi ülkeler kapalı ve yarı-kapalı denizler gibi bölgelere istisnai hukuki rejimler getirilmesinin kabulünün hukuki açıdan zor olduğunu belirtmiş ve ayrıca karasuları başta olmak üzere diğer deniz yetki alanlarının da bu bölgelerde özel kurallara tabi olmasına karşı çıkmışlardır.⁴⁰ Ayrıca bir başka toplantıda Yunanistan temsilcisi tarafından konuyla ilgili olarak, Türkiye’nin sunmuş olduğu öneride kavramın “*yeterince kesin bir hukuki tanımı*”nın bulunmadığı ve BMDHK’nın nihai senedinin belirsiz ve tanımlanmamış bir kavramı içermesi aşılabilir birtakım problemlerin meydana gelmesine yol açacağı belirtilmiştir. Sonuç olarak ise Yunanistan’ın “*balıkçılık ve kirlilik dahil tüm çeşitli problemlerin iki taraflı veya uluslararası hukukta mevcut bulunan kurallar temelinde çözülebileceği*” yönünde bir tutum içerisinde yer aldığı görülmektedir.^{41,42}

³⁹ Türkiye’nin söz konusu taslak önerisiyle, Ege Denizi’nde özel bir rejim uygulanmasını sağlayarak Yunanistan’ın karasuları ve münhasır ekonomik bölge başta olmak üzere birtakım deniz yetki alanlarını genel kurallara bağlı olarak ve tek taraflı bir şekilde ilan etmesinin önüne geçmeyi amaçladığı düşünülmektedir. Aşağıda ilgili bölümde bu husus incelenmiştir. Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea Volume III, *Turkey: Draft Article on Enclosed and Semi-Enclosed Seas, A/CONF.62/C.2/L.56* (13.08.1974).

⁴⁰ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea Volume II, *Summary Records of Meetings of the Second Committee 5th Meeting, A/CONF.62/c.2/SR.5* (16.07.1974).

⁴¹ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea Volume II, *Summary Record of Meeting of the Second Committee 38th Meeting, A/CONF.62/C.2/SR.38* (13.08.1974), parag. 52-53.

⁴²Yine aynı şekilde Ege Denizi özelinde meydana gelen Türk-Yunan anlaşmazlığına benzer olarak, Adriyatik Denizi’nde de Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti (Yugoslavya) ile İtalya arasında da kapalı ve yarı-kapalı denizlere özel kuralların getirilmesi hususunda uyuşmazlık meydana gelmiştir. Yugoslavya tarafı kapalı ve yarı-kapalı denizlere özel bir rejim getirilmesini savunurken, İtalya’nın ise buna cevap olarak kapalı ve yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin daha geniş menfaatlerinin bulunduğu

BMDHK'nın hazırlık görüşmelerinde 18'den fazla devlet kapalı ve yarı-kapalı denizlere özel bir uygulamanın getirilmesi yönünde görüş bildirmiştir.⁴³ Daha sonraki süreçte ise BMDHK'da kapalı ve yarı-kapalı denizlere getirilen kuralların seyrüsefer serbestisi ve deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konularıyla ilgili olmadığına anlaşılmasıyla Fransa⁴⁴ ve İtalya gibi devletlerin de bu konudaki itirazlarını kaldırdıkları görülmektedir.⁴⁵

BMDHK'da toplantılar esnasında, kapalı ve yarı-kapalı denizlere özel kuralların getirilmesinin sebepleri üzerine birtakım devletler tarafından görüşler ileri sürülmüştür. İsveç temsilcisi konu ile ilgili olarak şu şekilde görüşte bulunmuştur:

*“17. maddenin gündeme alınmasının temel nedeni, bir yanda okyanuslar boyunca kıyısı bulunan devletler ile diğer yanda kapalı ve yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletler arasında temel farklılıkların bulunmasıdır. Bu farklılık; politik, ekonomik, jeolojik veya ekolojik nitelikte olabilir. Her kapalı denizin kendine özgü problemleri bulunmaktadır ve her durum kendi özel çözümünü gerektirmektedir.”*⁴⁶

İsveç temsilcisinin sunmuş olduğu görüşten, her ne kadar her kapalı ve yarı-kapalı denizin birtakım problemleri olsa ve bu problemlerin çözümü spesifik özellikler gösterse de söz konusu bu denizlerin ekonomik, politik, jeolojik ve ekolojik yönlerden diğer denizlerden farklılıklarının bulunduğu anlaşılmaktadır. Burada bu farklılıkların belirtilmesi, kapalı ve yarı-kapalı denizlerin birtakım farklı uygulamalara tabi tutulmasının yolunu açmıştır. II. Komite'nin hazırladığı 25 maddelik listede bu kavrama yer verilmesi de bu düşüncenin bir kanıtını oluşturmaktadır.

---

seyrüsefer serbestisini, söz konusu denizlerin korunmasını ve emniyete alınmasını amaçlayan kuralların getirilmesi düşüncesinin üstüne çıkardığı görülmektedir. Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 19-20.

⁴³ İsrail temsilcisi 38. toplantıdaki konuşmasında, en az 18 devletin söz konusu deniz alanlarına özel bir rejimin kabul edilmesi yönündeki görüşlerini sunduğunu belirtmiştir. Söz konusu ifadelerden ayrıca hazırlık görüşmelerinde kapalı ve yarı-kapalı deniz kavramı üzerinde birtakım tartışmalar yaşandığı anlaşılmaktadır. Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Summary Record of Meeting of the Second Committee 38th Meeting, A/CONF.62/C.2/SR.38*, parag. 10.

⁴⁴ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea Volume XIII, *127th Plenary Meeting, A/CONF.62/SR.127* (03.04.1980).

⁴⁵ Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 19-20.

⁴⁶ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Summary Record of Meeting of the Second Committee 38th Meeting, A/CONF.62/C.2/SR.38*, parag. 22.

Aynı toplantıda İran temsilcisi de kapalı ve yarı-kapalı denizlere özel kuralların getirilmesini şu ifadelerle desteklemiştir;

“Kaynakların yönetimi, uluslararası seyriüsefer ve deniz çevresinin korunması ile ilgili olarak yarı-kapalı denizlerin meydana getirdiği sorunlar, onlara genel kuralın istisnasını oluşturan özel bir statü verilmesini haklı çıkarmaktadır. Bölgesel bazda ele alındığında, bu statünün bölgedeki tüm kıyı devletlerinin ihtiyaç ve menfaatlerini dikkate alması gerektiği açıktır.”⁴⁷

Ayrıca İran temsilcisinin söz konusu konuşmasının devamında deniz yetki alanlarının sınırlandırılması, doğal kaynakların kullanımı vb. konular başta olmak üzere kapalı ve yarı-kapalı denizleri ilgilendiren birçok konuya ilişkin görüş sunduğu görülmektedir. Aşağıda ilgili bölümlerde bu görüşlere değinilecektir.

Kapalı ve yarı-kapalı deniz kavramının özel bir statüyü haiz olmasında Yugoslavya temsilcisinin sunmuş olduğu hususlar da önem arz etmektedir. Yugoslavya temsilcisinin sunmuş olduğu görüş şu şekildedir:

- a. *“Küçük yüzeyleri ve diğer denizlerle zayıf bağlantıları nedeniyle bu denizlerde ve onları açık denizlere bağlayan çıkışlarda seyriüseferin karmaşıklığı,*
- b. *Küçük boyutları ve bitişik denizler ile sularının zayıf değişimi nedeniyle, her türlü kirliliğin artan tehlikesi,*
- c. *Doğal özellikleri ve kirlilik nedeniyle tehlike altında olan bu tür denizlerin canlı kaynaklarının yönetimi, korunması ve işletilmesi ile ilgili olarak özel ihtiyati tedbirlerin alınması gerekliliği.”⁴⁸*

Söz konusu hususların, çeşitli yönlerden kapalı ve yarı-kapalı denizlerde özel birer durum yarattığı söylenebilmektedir. Bu durumların kavramın BMDHK’ya dahil edilmesinde etkisi olduğu görülmektedir. Ancak BMDHS’nin de kapalı ve yarı-kapalı denizlere ilişkin her hususu içermesi veya detaylı bir şekilde düzenlemesi de beklenmemelidir. Çünkü yukarıda da bahsedildiği üzere, her kapalı ve yarı-kapalı denizin kendine özgü birtakım problemleri bulunmaktadır. Bu problemler ise birbirinden bağımsız çözümleri gerektirebilmektedir. Kısacası, her kapalı ve yarı kapalı deniz *sui generis* bir niteliğe sahiptir. Burada BMDHK’dan ve BMDHS’den beklenen kapalı ve yarı-kapalı denizlere

⁴⁷ a.g.e. parag. 2. Buna ek olarak İran temsilcisinin söz konusu konuşmasının 3. paragrafında *“Yarı-kapalı denizlerin toplam alanının kıyı devletlerinin kıta sahanlığı üzerinde olması özel bir rejimin oluşturulmasını haklı çıkarmıştır.”* şeklindeki ifadesiyle de yarı-kapalı denizler için özel bir rejimin kabulünü desteklediği görülmektedir. a.g.e. parag. 3.

⁴⁸ Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 21.

birtakım hususlarda istisnai durumlar getirmesidir. Bu durumu İsveç temsilcisi şu şekilde ifade etmiştir:

“Sözleşmenin, muhtelif kapalı ve yarı-kapalı denizler sorununu da çözmesi mantık çerçevesinde beklenemez. Bununla birlikte Konferans; Sözleşme’yi hazırlarken kapalı veya yarı-kapalı denizlerin belirli özelliklerinin belirli çözümleri gerektirdiği tüm durumlarda, genel hükümlerinden istisnalar getirilmesini sağlamalıdır.”⁴⁹

Tayland temsilcisi de “(...) [C]oğrafi olarak dezavantajlı durumda bulunmaktalar ve takımadalar, karalarla çevrili devletler ve coğrafi bakımdan elverişsiz diğer devletlerle aynı şekilde, uluslararası deniz hukukunda özel bir muameleye tabi tutulmaları gerekmektedir.”⁵⁰ şeklindeki ifadeyle kapalı ve yarı-kapalı denizlerin kısmi olarak elverişsiz bir konumları bulunduğunu ve bu konumları sebebiyle de özel kurallara tabi olmaları gerektiğini belirtmiştir.

Kapalı ve yarı-kapalı deniz kavramının BMDHS kapsamında yer alması hususunda devletlerin bir görüş birliği içerisinde yer almadıkları görülmektedir. Kavramın evrensel bir nitelikte olan BMDHS’de düzenlenmesi konusunda devletler arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Söz konusu görüşlerin temelde iki argüman üzerinde şekillendiği görülmektedir. Türkiye, Cezayir, Yugoslavya, Tayland, Irak ve Alman Demokratik Cumhuriyeti’nden oluşan birinci grup kapalı veya yarı-kapalı denizlere birtakım özel kuralların evrensel bir sözleşme olan BMDHS aracılığıyla getirilmesini savunmuştur.⁵¹ İran, Finlandiya, Danimarka, İsveç, Fransa, Sovyetler Birliği ve

⁴⁹ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Summary Record of Meeting of the Second Committee 38th Meeting, A/CONF.62/C.2/SR.38*, parag. 24.

⁵⁰ a.g.e. parag. 33. Tayland temsilcisi, söz konusu konuşmasından önce, her bölgenin ve her devletin kendine göre problemleri olmasına rağmen kapalı ve yarı-kapalı denize kıyısı bulunan devletlerin ortak problemlerinin bulunduğunu belirtmiştir. Bu devletlerin, açık denize erişimleri açısından açık denize kıyısı bulunan devletlerin aksine özel bir durumları mevcuttur. Doğal kaynakların kullanılması ve deniz yetki alanlarının sınırlandırılması yönlerinden ise bölgesel anlaşmalar aracılığıyla hakça bir çözüme ulaşmaları gerekmektedir. Sonuç olarak Tayland’ın Sözleşme aracılığıyla kapalı ve yarı-kapalı denizlere özel kuralların uygulanması gerektiği yönünde bir kanaate sahip olduğu görülmektedir.

⁵¹ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Summary Record of Meeting of the Second Committee 38th Meeting, A/CONF.62/C.2/SR.38*. Söz konusu 38. toplantıda, Cezayir temsilcisi, “Türkiye’nin sunmuş olduğu öneriyi desteklediklerini ve konunun Sözleşme dahilinde hazırlanması gerektiği”ni belirtmiştir. Ayrıca Cezayirli temsilci “Kapalı ve yarı-kapalı denizlerde meydana gelen herhangi bir problemin ister deniz alanlarının sınırlandırılması ister kaynakların yönetimi ister deniz

Yunanistan'dan oluşan ikinci grup⁵² ise kapalı veya yarı-kapalı denizlere ilişkin özel kuralların BMDHS'nin genel kuralları ile değil, söz konusu devletlerin kendi aralarında yapacakları bölgesel anlaşmalar yoluyla tanınması gerektiğini ileri sürmüştür.⁵³

Kapalı ve yarı-kapalı deniz kavramının BMDHS'de yer almaması gerektiğini savunan devletler içerisinde yer alan Fransa'nın itirazları kayda değer bir nitelik arz etmektedir. Fransız temsilcisi, öncelikli olarak kapalı veya yarı-kapalı deniz ifadesinin “uluslararası

çevresinin korunması, isterse de seyrüseferle ilişkili olsun, ilgili kıyıdaş devletler arasında hakça ilkelere uygun bir sonuca ulaşmak amacıyla, Sözleşme'nin iki taraflı ve bölgesel anlaşmalara açık kapı bırakması gerektiği”ni ifade etmiştir. parag. 56

Alman Demokratik Cumhuriyeti temsilcisi, “*Önerilen deniz hukuku sözleşmesi, deniz hukukunun genel kabul görmüş ilkelerine dayalı ve açık denizlerin seyrüsefer ve diğer özgürlüklerinin korunmasında bir bütün olarak devletler topluluğunun çıkarlarını göz önünde bulundurarak, bu tür kıyı devletleri arasında bölgesel veya iki taraflı düzenlemelerin sonuçlandırılmasına ilişkin hükümler getirmelidir.*” demek suretiyle kapalı ve yarı-kapalı denizlerin BMDHS'de düzenlenmesinden yana taraf tutmuştur. Buna ek olarak temsilci, söz konusu denizlerde var olan bölgesel anlaşmaların sürdürüleceğini, seyrüsefer serbestisinin hiçbir şekilde bu düzenlemelerden etkilenmeyeceğini ve kıyıdaş devletlerin problemlerinin çözümlerinde diğer devletlerin yardım ve desteklerine ihtiyaç duyacaklarını belirtmiştir. parag. 41,43,44,45.

Irak temsilcisi “*Sözleşme, yarı-kapalı denizlerin meşru kullanımlarını ve kıyı devletlerinin haklarını düzenleyen ilkeleri içermelidir.*” şeklindeki görüşüyle kapalı ve yarı-kapalı deniz kavramının BMDHS kapsamında yer alması gerektiğini ifade etmiştir. parag. 39.

⁵² a.g.e. Söz konusu 38. toplantıda,

Sovyetler Birliği temsilcisi, kapalı ve yarı-kapalı denizlere ilişkin bir tanımlama yaparak kapalı deniz ve yarı-kapalı denizi birbirinden ayırmıştır. Aşağıda devletlerin kavrama ilişkin sundukları tanımlar içerisinde söz konusu tanıma da yer verilecektir. Buna ek olarak söz konusu temsilci, “*Yarı-kapalı denizler, uluslararası su yollarından geçen çeşitli çıkışları olan su kütleleridir. Hiçbir zaman özel bir rejime tabi olmamışlardır. Hemen hemen her deniz yarı-kapalı olarak adlandırılabilir ve bu tür denizleri kapalı denizlerle karşılaştırmak oldukça haksız olacaktır. [Devletim], geleneksel olarak tüm ülkeler tarafından uluslararası taşımacılık için eşitlik temelinde kullanılan sularda herhangi bir ülkeye fayda sağlayan özel bir rejimin kurulmasını kabul edemeyecektir.*” diyerek yarı-kapalı denizlere herhangi bir özel rejimin uygulanmasına karşı olduklarını ifade etmiştir. parag. 49.

İran temsilcisinin, “*Kapalı ve yarı-kapalı denizlere ilişkin özel durumlar, yalnızca bölgesel veya iki taraflı anlaşmalar çerçevesinde çözülebilecek zor sorunları gündeme getirmiştir.*” şeklindeki ifadesinden İran'ın kapalı ve yarı-kapalı denizleri ilgilendiren sorunların BMDHS'nin aksine bölgesel veya iki taraflı anlaşmalar ile giderilmesi yönünde bir tutum sergilediği anlaşılmaktadır. parag. 1.

⁵³ Milan, "The Legal Status of the Persian Gulf as a Semi-Enclosed Sea", s. 99.

hukukun geleneksel bir kavramı” olmadığını ve oldukça belirsiz bir nitelik gösterdiğini belirtmiştir. Kavram, tamamen coğrafi bir özellik göstermektedir ve uluslararası deniz hukuku kuralları bu alanlara uygulanmadığı için BMDHK’nın bu kavramla ilgilenmemesi gerekmektedir. Buna ek olarak, Fransız temsilcisi “*Bu deniz alanlarını özel kurallara tabi kılmak, bir mare clausum oluşturma riski ile beraber Roma’nın mare nostrum formülünü diriltmek anlamına gelmektedir.*” demek suretiyle seyrüsefer serbestisine ve üst geçiş/uçuş haklarına herhangi bir kısıtlamanın getirilebilmesi ihtimaline dikkat çekmiştir.⁵⁴

Söz konusu 38. toplantıda İsrail temsilcisi ise kapalı ve yarı-kapalı denize kıyısı bulunan devletlerin birtakım özel durumlara ve ihtiyaçlara sahip olduğunu belirtmiştir. Ancak İsrail temsilcisi de Fransa temsilcisiyle aynı doğrultuda olarak, “...[Ö]zellikle denizin ve kaynaklarının tüketim kullanımını etkilemediği için yarı-kapalı denizlerde seyrüsefer serbestisi ve üst geçiş/uçuş hakları önceliğini korumalıdır. Bu özgürlükler bölünemez ve sadece belirli bir sistemin tüm su yollarında devletler için ayırım gözetmeksizin ve eşit bir temelde mevcut olduğunda hayatta kalacaktır. Herhangi bir müdahale, ne kadar küçük olursa olsun, bir bütün olarak herkesin haklarının bağlı olduğu sistemin dengesini bozacaktır.”⁵⁵ şeklindeki ifadesiyle Fransa temsilcisi kadar olmasa da seyrüsefer serbestisi ve üst geçiş/uçuş haklarına herhangi bir kısıtlama gelmesi durumuna karşı endişesini dile getirmiştir.

Yukarıda detaylarıyla anlatıldığı üzere, kapalı ve yarı-kapalı deniz kavramı uluslararası hukuk açısından bir örf ve âdet hukuku kuralı niteliğini haiz bulunmamaktadır. Bu duruma; birinci olarak kavrama karşı itirazda bulunan devletlerin durumu, ikinci olarak ise itirazda bulunmasalar dahi kavramı kabul eden devletler arasında bir inanç (*opinio juris sive necessitatis*) ve düşünce birliğinin mevcut olmaması kanıt olarak

---

⁵⁴ Zamanının büyük deniz güçleri ve emperyalist devletleri arasında yer alan Fransa’nın, temelde büyük denizci devletlerin emperyalist faaliyetlerini sürdürebilmeleri için ortaya atılan “Açık Deniz/Seyrüsefer Serbestisi” kavramına herhangi bir kısıtlamanın getirilmesine karşı çıkması oldukça tâbi görülmektedir. Bu düşüncenin kapalı ve yarı-kapalı deniz kavramının bir örf ve âdet kuralı haline gelmemesinde ve özellikle de 1958 Cenevre Sözleşmeleri’nde düzenlenmemesinde etkili olduğu söylenebilmektedir. Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Summary Record of Meeting of the Second Committee 38th Meeting, A/CONF.62/C.2/SR.38*, parag. 34-37.

⁵⁵ a.g.e. parag. 15.

gösterilebilmektedir. Ancak sonuç olarak, kapalı ve yarı-kapalı denizlerin durumu hem kıyısı bulunan devletler hem de uluslararası seyrüsefer açısından bütün devletler bakımından önem arz etmektedir. Devletlerin girişimleri sonucu kavramın BMDHK'nın gündemine girdiği ve BMDHS'de düzenlenmesinin yolunun açıldığı görülmektedir. Bir sonraki bölümde, kavramın tanımlanmasına yönelik devlet önerilerine yer verilecektir. Kapalı ve yarı-kapalı deniz kavramının uluslararası hukuk açısından bir anlam ifade etme süreci incelenecektir.

1.2.2. Kapalı veya Yarı-Kapalı Deniz Kavramının Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nda Tanımlanması Süreci

Kapalı veya yarı-kapalı denizler, Deniz Yatağı Komitesi ve ona bağlı II. Komite'nin hazırlamış olduğu listenin 17. maddesinde yer alması ve BMDHK'da II. Komite kapsamındaki devletler arası tartışmalarda sıklıkla yer alması ile uluslararası toplumun gündemine girmeyi başarmıştır. Kavramın, hem yarı-kapalı denize kıyısı bulunan devletleri hem de uluslararası seyrüseferde bulunan devletleri ve sonuç olarak da kayda değer bir sayıda devleti ilgilendirmesi sebebiyle BMDHS'de yer almasına yönelik bir iradenin meydana geldiği görülmektedir. Ayrıca yukarıda da bahsedildiği üzere, kavramın sözleşmede yer almasına oldukça güçlü itirazlar ileri süren Fransa ve Yunanistan gibi devletlerin, daha sonradan kavramın deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında ve seyrüsefer haklarının kullanılmasına herhangi bir hüküm getirmeyeceğinin anlaşılması üzerine söz konusu itirazlarını geri çekmelerinin de kavramın BMDHS'de yer almasında etkisi bulunmaktadır.

BMDHK'da gerçekleşen görüşmelerde devletlerin kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının belirsizliğine ve mevcut bir tanımının bulunmadığına yönelik itirazları⁵⁶

---

⁵⁶ Yukarıda Fransa ve Yunanistan'ın kavramın belirsizliğine ilişkin itirazlarına yer verilmişti. Özellikle Yunanistan temsilcisi, kapalı ve yarı-kapalı denizlerle ilgili olarak "... [M]uğlak ve tanımlanmamış bir kavramın Konferansın nihai senedine dahil edilmesi aşılabilir sorunlara yol açacaktır." şeklindeki ifadesi ile bu duruma dikkat çekmiştir. Bu gibi itirazların önüne geçebilmek amacıyla Konferansa katılan devletler arasında kavramın tanımlanmasına yönelik bir irade ortaya çıkmıştır. Official Records of the Third United

önemli görülmüş ve bu doğrultuda birtakım devletlerin BMDHK’da gerçekleşen genel görüşmelerin dışında da kavramın tanımlanması amacıyla taslak maddeler sundukları görülmektedir. Bazı devletler ise kapalı deniz ve yarı-kapalı deniz kavramlarını ayrı ayrı tanımlamaya çalışmışlardır. Devletlerin bu doğrultudaki faaliyetlerinin kavramın BMDHS’de yer alması amacına yönelik olduğu söylenebilmektedir.

BMDHS’de kapalı veya yarı-kapalı denizlere özel bir rejim tanınabilmesi için öncelikli olarak kavramın hukuki bir tanımının yapılmış olması gerekmektedir. Aksi takdirde devletler tarafından söz konusu özel rejimin hukuki açıdan belirsizliği yönünde itirazları sürülmeye devam edecekti. Bu sebeple, kapalı veya yarı-kapalı denizleri, açık deniz başta olmak üzere diğer deniz türlerinden ayırabilmek amacıyla bazı devletler tarafından genel görüşmeler haricinde taslak maddeler ile tanım önerileri sunulmuştur.⁵⁷ Bu noktadan itibaren, bir önceki bölümde genel görüşmelerde meydana gelen tartışmalar daha somut bir düzlemde karşımıza çıkacaktır.

BMDHS’nin 122. maddesinde düzenlenen kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının tanımına giden sürecin birkaç devletin sunmuş olduğu taslak maddeler ile başladığı söylenebilmektedir. Kavramın tanımlanma çalışmalarına kronolojik olarak bakıldığında, 38. toplantıda ilk kez Sovyetler Birliği’nin kapalı ve yarı-kapalı denizleri tanımlamaya çalıştığı görülmektedir. Sovyetler Birliği temsilcisi, kapalı deniz ve yarı-kapalı deniz kavramları arasında bir ayrım yapılması gerektiğini belirterek ayrı ayrı tanımlama yoluna gitmiştir. Söz konusu tanıma göre kapalı deniz şu şekilde tanımlanmıştır:

“Hukuki bir bakış açısından kapalı denizler; nispeten küçük, okyanusa çıkışı bulunmayan ve en geniş anlamda da uluslararası taşımacılık yolları olarak hizmet etmeyen denizlerdir. Bu tür denizler söz konusu olduğunda hukuki rejim, mevcut uluslararası anlaşmalar ve uluslararası teamüller temelinde belirli özellikler içerebilir.”⁵⁸

Bu tanıma göre bir denizin kapalı deniz olarak nitelendirilebilmesi için nispeten küçük olması, açık denize çıkışının bulunmaması ve uluslararası seyrişerfe kullanılmayan yolları

Nations Conference on the Law of the Sea, *Summary Record of Meeting of the Second Committee 38th Meeting, A/CONF.62/C.2/SR.38*, parag. 52.

⁵⁷ Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 22.

⁵⁸ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Summary Record of Meeting of the Second Committee 38th Meeting, A/CONF.62/C.2/SR.38*, parag. 49.

içermemesi gerekmektedir. Sovyetler Birliği temsilcisi yarı-kapalı denizlerle ilgili olarak şu şekilde görüşte bulunmuştur:

“Yarı-kapalı denizler, uluslararası su yollarından geçen çeşitli çıkışları olan su kütleleridir. Hiçbir zaman özel bir rejime tabi olmamışlardır. Hemen hemen her deniz yarı-kapalı olarak adlandırılabilir ve bu tür denizleri kapalı denizlerle karşılaştırmak oldukça haksız olacaktır.”⁵⁹

Söz konusu yarı-kapalı deniz tanımına göre, uluslararası geçiş yollarına sahip olan ve açık denize birden çok çıkışı bulunan hemen hemen her deniz yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilmektedir. Sovyetler Birliği tarafından sunulan söz konusu tanımlarda, kapalı denizlere yarı-kapalı denizlere nispeten daha çok önem verildiği görülmektedir. Yarı-kapalı denizlere herhangi bir özel rejimin tanınması söz konusu olmamaktadır. Sovyetler Birliği'nin bu tutumunda Sovyet Kapalı Deniz Doktrininin etkisinin olduğu düşünülmektedir.

Genel görüşme haricinde 21 Ağustos 1974 tarihinde Irak tarafından II. Komite'ye kapalı ve yarı-kapalı denizlerle ilgili kapsamlı bir taslak madde önerisi sunulmuştur. Söz konusu taslakta deniz canlı kaynaklarının korunması ve çıkarılması, deniz çevresinin korunması ve seyrüsefer serbestisi ile ilgili hükümler yer almıştır. Söz konusu taslağın 4. maddesinde *“Seyrüsefer serbestisi, açık denizin bir parçasını oluşturan yarı-kapalı denizlerde sürdürülmelidir.”* denilmek suretiyle seyrüsefer serbestisinin yarı-kapalı denizlerde devamlılığı vurgulanmıştır. Bir sonraki madde olan 5. maddede ise yarı-kapalı denizlerle ilgili olarak 4. maddede yer alan *“açık denizin parçasını oluşturan”* nitelendirmesinden hareketle kavramın tanımı yapılmıştır. Söz konusu tanım şu şekildedir:

“ ‘Açık denizlerin bir parçasını oluşturan yarı-kapalı deniz’ terimi, iki veya daha fazla devlet tarafından çevrili, karşılıklı ve bitişik kıyıdaş devletler arasında bir açık deniz koridoru sağlayabilen ve açık denizin diğer bölümleriyle dar bir çıkışla bağlantılı olan bir iç deniz anlamına gelir.”⁶⁰

Irak'ın sunmuş olduğu tanımda kapalı deniz ve yarı-kapalı deniz ayırımına açık bir şekilde yer verilmediği görülmektedir. Ayrıca söz konusu taslak çerçevesinde kapalı deniz

⁵⁹ a.g.e. parag. 49.

⁶⁰ Irak'ın sunmuş olduğu taslağın diğer maddelerine, kapalı ve yarı-kapalı denizlerde işbirliği hususlarını düzenleyen BMDHS'nin 123. maddesi kapsamında yer verilecektir. Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea Volume III, *Iraq: Draft Articles on Enclosed and Semi-Enclosed Seas, A/CONF.62/C.2/L.71 ve Add.1-2* (21.08.1974), s. 236.

kavramına ilişkin bir tanım da bulunmamaktadır. Ancak 4. ve 5. maddelerde yer alan “açık denizlerin bir parçasını oluşturan yarı-kapalı deniz” nitelendirmesinden *argumentum a contrario* (mefhum-u muhalif/aksi ile kanıt) olarak kapalı denizin, açık denizin bir parçasını oluşturmayan veya açık denizin karşıtı olan şekilde bir anlam çıkarılabilmektedir. Söz konusu tanıma göre, bir denizin yarı-kapalı bir deniz olarak nitelendirilebilmesi için iki veya daha fazla devletin kara ülkesi tarafından çevrelenmiş olması, karşılıklı ve bitişik kıyıdaş devletler arasında bir açık deniz koridoru temin etmesi ve açık denizin diğer bölümleriyle dar bir çıkış aracılığıyla bağlantı sağlayabilmesi şartları aranmaktadır. Ayrıca tanımda sayılan niteliklere sahip yarı-kapalı denizlerin bir iç deniz olarak nitelendirildiği de belirtilmiştir. Irak’ın sunmuş olduğu tanım ile kavramın daha somut ve ayırt edici bir nitelik göstermeye başladığı söylenebilmektedir.

Kapalı ve yarı-kapalı denizlerle ilgili akademik yazına bakıldığında en çok etki yaratan tanım çalışmasının İran tarafından sunulan tanım olduğu görülmektedir. İran’ın sunmuş olduğu taslak maddeler de Irak’ın sunmuş olduğu taslak gibi kavramla ilgili kapsamlı hükümler içermektedir. Sovyetler Birliği’nin 38. toplantıda sunmuş olduğu tanıma benzer olarak kapalı deniz ve yarı-kapalı deniz kavramlarının İran önerisinde de ayrı ayrı ele alındığı görülmektedir. Ancak taslakta kapalı ve yarı-kapalı denizlere ortak bir rejim getirildiği görülmektedir. Taslakta yer alan söz konusu tanımlar şu şekildedir:

“ ‘Kapalı deniz’ terimi, açık denizlere dar bir çıkışla bağlanan iki veya daha fazla devlet tarafından çevrili küçük bir iç su kütesini ifade edecektir.

‘Yarı-kapalı deniz’ terimi, ana okyanus havzalarının kıyıları boyunca yer alan ve iki veya daha fazla devletin kara toprakları tarafından çevrelenen bir deniz havzasını ifade edecektir.”⁶¹

İran temsilcisi sunulan taslak maddede yer alan tanımlarla ilgili olarak, kapalı deniz teriminin karalarla çevrili/kapalı (*closed*) deniz kavramı ile karıştırılmaması gerektiğini belirtmiştir. Kapalı denizler, Hazar Denizi veya Aral Denizi gibi açık denize hiçbir çıkışı bulunmayan tamamen kapalı bir deniz anlamına gelmemektedir. Aksine, küçük bir iç su kütesinden oluşan, İran Körfezi ve Baltık Denizi gibi açık denizlere en azından bir çıkışı bulunan denizleri ifade etmektedir. Ayrıca kapalı denizler bakımından dar yorum yapılması gerektiği belirtilmiştir. Yarı-kapalı deniz kavramı ile ilgili olarak “ana okyanus

⁶¹ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea Volume III, *Iran: Draft Articles on Enclosed and Semi-Enclosed Seas, A/CONF.62/C.2/L.72* (21.08.1974), s. 237.

havzalarının kıyıları boyunca yer alan” daha geniş deniz havzaları, bir kara kütlesi tarafından daha fazla veya daha az çevrelenmiş olma ve açık denize bir veya daha fazla dar çıkışı bulunma durumlarını içerebilmesi için geniş yorum esas alınması gerektiği ifade edilmiştir. Bu duruma Karayipler ve Andaman Denizi örnek olarak gösterilmiştir. Dünya genelinde çok sayıda kapalı ve yarı-kapalı deniz, körfez ve koy bulunduğunu belirten İran temsilcisi, bunlar içerisinde Kara Deniz, Hudson Körfezi, Kaliforniya Körfezi gibi tek devlet tarafından çevrilmişleri bulunurken; Ohotsk Denizi, Karadeniz, Akdeniz, İran Körfezi, Güney Çin Denizi gibi iki veya daha fazla devlet tarafından çevrili olanları da bulunmaktadır.⁶²

İran’ın sunmuş olduğu taslakta yer alan kapalı deniz tanımına ilişkin literatürde herhangi bir eleştiri yer almazken, yarı-kapalı deniz tanımına ilişkin kayda değer iki görüş bulunmaktadır. Öncelikli olarak, İran’ın yarı-kapalı deniz tanımı Vukas tarafından iç

---

⁶² Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea Volume II, *Summary Records of Meetings of the Second Committee 43rd Meeting, A/CONF.62/C.2/SR.43* (23.08.1974), s. 295-296. İran temsilcisi Parsi, söz konusu konuşmayı yaptığı 43. toplantıda yukarıda zikredilen tanım ve diğer taslak maddelerin Komite’ye 17. madde olan kapalı ve yarı-kapalı denizlerin formülasyonuna yardım etmek amacıyla sunulduğunu belirtmiştir. İranlı temsilci konuşmasının devamında özellikle nispeten daha küçük ve en az birkaç devlet tarafından çevrelenmiş bulunan kapalı ve yarı-kapalı denizlerin genel kurullarla çözülemeyen birtakım sorunları olduğunu belirtmiştir. Konferans’a katılan devletlerin neredeyse yarısı kadarının en az bir kapalı ve yarı-kapalı denize kıyısı bulunduğunu ve bunların birçoğunun kirlilik ve canlı kaynakların yönetimi açısından ciddi sorunlarla yüzleşmekte olduklarını ifade etmiştir. Bu sorunların yalnızca genel kurullar aracılığıyla çözülemeyeceğini ve bu tür deniz alanlarında sunmuş oldukları taslağın 2. maddesinde yer verilen şekilde özel bir rejimin kurulması gerektiğini savunmuştur. Söz konusu maddede *“Bu Sözleşmede belirtilen genel kurullar, bu denizlerin özel niteliklerine ve kıyı devletlerinin ihtiyaç ve çıkarlarına uygun bir şekilde kapalı ve yarı-kapalı bir denize uygulanacaktır.”* denilmek suretiyle, Sözleşmede yer alacak genel kurulların bir kapalı ve yarı-kapalı denize kıyısı bulunan devletlerin ihtiyaç ve çıkarlarına göre uygulanması bakımından özel bir rejimin oluşturulmaya çalışıldığı söylenebilmektedir. Ancak söz konusu devletlerin ihtiyaçları ve çıkarları birbirinden farklı olabilmekte ve hatta çoğu zaman bu çıkar ve ihtiyaçlar çatışabilmektedir. Bu durum, devletler arasında söz konusu bölgede yeni uyuşmazlık sahalarının oluşmasına sebebiyet verebilmektedir. Bu açıdan söz konusu taslak maddede yer alan tanımın kavram açısından belirsiz bir niteliğe sahip olduğu değerlendirilmektedir. Söz konusu taslağın diğer maddeleri BMDHS’nin 123. maddesi kapsamında incelenecektir. Taslak için bkz. Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Iran: Draft Articles on Enclosed and Semi-Enclosed Seas, A/CONF.62/C.2/L.72*. s. 237.

sular, açık deniz, dar çıkış, deniz havzası, ana okyanus havzası gibi hukuki ve coğrafi anlamda belirsiz kavramları içermesi sebebiyle tatmin edici bir nitelikte görülmemiştir.⁶³ İkinci görüşe sahip yazara göre ise tanımın güçsüzlüğü açıktır çünkü tanıma göre bir okyanusun kolu veya bir okyanus körfezi de yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilebilmektedir. Arap Denizi ile Bengal Körfezi de iki veya daha fazla devlete kıyısı bulunması açısından bir yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilebilmektedir.⁶⁴ Tanımı güçsüz kılan nokta, dar bir geçitle açık denize bağlanma şartı yönünden eksiklik barındırmasıdır. Aksi takdirde okyanus kıyısında ve iki veya daha fazla devlet tarafından çevrili bulunan her körfez veya koyun bir yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilmesi söz konusu olabilecektir.

Kapalı veya yarı-kapalı deniz tanımında etkisi olduğu düşünülen bir başka tanım ise BMDHK'nın üçüncü oturumunda gayriresmî grup tarafından sunulan öneride yer almıştır. Bu öneriye göre yarı-kapalı deniz kavramı şu şekilde tanımlanmıştır:

“Bu Sözleşmenin deniz alanlarına ilişkin genel hükümlerinin bir veya daha fazlasının tam ve eksiksiz olarak uygulanmasını engelleyecek genişlik ve nitelikte ve iki veya daha fazla devlet tarafından çevrili olan ve yalnızca uluslararası seyrişefer için geleneksel olarak kullanılan boğazlar veya dar geçitler aracılığıyla diğer denizlerden veya okyanuslardan erişilebilen bir deniz.”⁶⁵

Söz konusu tanım her ne kadar gayriresmî grup tarafından sunulmuş olsa da yarı-kapalı denizlerde genel kuralların uygulanamayacağı yönündeki düşüncenin devletler tarafından kabul edilmeye başlandığının bir göstergesi olarak görülebilmektedir. Bu durum tanımda *“Bu Sözleşmenin deniz alanlarına ilişkin genel hükümlerinin bir veya daha fazlasının tam ve eksiksiz olarak uygulanmasını engelleyecek nitelikte (...) olan”* şeklinde ifade

⁶³ Budislav Vukas, "Enclosed and Semi-Enclosed Seas," içinde *The Law of the Sea: Selected Writings*, düz. Budislav Vukas (Leiden ve Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2004). s. 272. akt. Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 23.

⁶⁴ Milan, "The Legal Status of the Persian Gulf as a Semi-Enclosed Sea", s. 102.

⁶⁵ Myron H. Nordquist vd., *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982, Volume III: A Commentary* (Brill | Nijhoff, 1995), s. 349. akt. Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 23.

edilmiştir.⁶⁶ Bu ifade, kapalı veya yarı-kapalı denizlerin özel bir niteliği haiz bulunduğu düşüncesini destekleyici bir mahiyettedir. Ancak devam eden süreçte kavramın tanımlanmasına ilişkin çalışmalarda bu husus bir karşılık bulamamıştır. İran'ın sunmuş olduğu tanım üzerinden tanımlama çalışmaları şekillenmiştir.⁶⁷

18 Nisan 1975 tarihinde BMDHK'nın 55. Genel Toplantısı'nda üç komitenin başkanlarından görevlendirildikleri konuları içeren, resmi ve gayriresmi tüm görüşmeleri kapsayan birer tek görüşme metni hazırlamaları talep edilmiştir.⁶⁸ Bunun üzerine, II. Komite'nin başkanı Reynaldo Galindo Pohl tarafından Mayıs 1975'te BMDHK'ya "Gayriresmi Tek Görüşme Metni" sunulmuştur. Söz konusu metinde II. Komite'ye tahsis edilen konu başlıkları ile ilgili maddeler yer almıştır. Bu konu başlıklarından bir tanesini de IX. Bölüm'de "Kapalı ve Yarı-Kapalı Denizler" başlığı altında 133-135. maddelerde düzenlenen kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramı oluşturmuştur. Söz konusu 133. maddede kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının bir tanımı yer almaktadır. Bu tanım şu şekildedir:

*"Bu bölümün amaçları bakımından, "kapalı veya yarı-kapalı deniz" terimi, iki veya daha fazla devlet tarafından çevrili ve açık denizlere dar bir çıkışla bağlanan veya bütünüyle ya da büyük bir bölümüyle iki veya daha fazla kıyı devletinin karasuları ve münhasır ekonomik bölgelerinden oluşan bir körfez, havza veya deniz anlamına gelmektedir."*⁶⁹

Tanımdan da anlaşılacağı üzere, Komite'nin kapalı deniz ve yarı-kapalı deniz ayrımına gitmediği ve "kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramı"nı bir bütün olarak ele aldığı görülmektedir. Ayrıca her iki deniz bölgesine de aynı rejimin uygulanması söz konusu olmaktadır.⁷⁰ Gayriresmi Tek Görüşme Metni'nin 134. maddesinde, bir kapalı veya yarı-

⁶⁶ Böylece devletler tarafından önerilen yarı-kapalı deniz tanımlarında ortak bulunan "iki devlet" ve "dar bir geçit" şartlarına bu tanımla birlikte kısaca "genel kuralların uygulanmasını engelleyecek nitelikte olma" şartı da eklenmiş bulunmaktadır. BMDHS'nin 122. maddesinde yer alan tanım her ne kadar farklı bir şekilde tezahür edecek olsa da bu tanım ile birlikte kapalı ve yarı-kapalı denizlere özel bir rejimin getirilmesi düşüncesinin o dönemde mevcut olduğu görülmektedir.

⁶⁷ Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 24.

⁶⁸ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea Volume IV, *55th Plenary Meeting, A/CONF.62/SR.55* (18.04.1975), parag. 92.

⁶⁹ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea Volume IV, *Informal Single Negotiating Text, Part II, A/CONF.62/WP.8/PartII* (Mayıs, 1975), s. 171.

⁷⁰ Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 24.

kapalı denize kıyısı bulunan devletlerin işbirliğinde bulunma yükümlülükleri düzenlenmiştir. Metnin 135. maddesinde ise *“Bu bölümün hükümleri, kıyı devletlerinin veya diğer devletlerin bu Sözleşmenin diğer hükümleri kapsamındaki hak ve görevlerini etkilemeyecek ve bu hükümlerle uyumlu bir şekilde uygulanacaktır.”* denilmek suretiyle kapalı veya yarı-kapalı denizlerin Sözleşme’nin diğer maddeleri ile olan ilişkisine yer verilmiştir.⁷¹

Gayriresmi Tek Görüşme Metni’nin 133. maddesinde düzenlenen kapalı veya yarı-kapalı deniz tanımı BMDHK’nın sonraki oturumlarında gayriresmi görüşmelerde tartışılmıştır. BMDHK’nın dördüncü oturumunda kapalı veya yarı-kapalı denizlerle ilgili IX. Bölüm de dahil olmak üzere pek çok konu tartışılmıştır. Ancak II. Komite’de gerçekleşen tartışmalar ve devletler tarafından sunulan gayriresmi değişiklik önerileri herhangi bir karşılık bulmamış ve Gayriresmi Tek Görüşme Metni’nin 133. maddesinde yer verilen tanım *“Gözden Geçirilmiş Tek Görüşme Metni”*nin *“Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizler”* başlıklı IX. Bölümü’nün 129. maddesinde aynı şekilde yer almıştır. Aynı bölümün 130. maddesinde ise kapalı veya yarı-kapalı denizlerde kıyıdaş devletlerin işbirliği ile ilgili hükümlere yer verilmiştir. Gayriresmi Tek Görüşme Metni’nde yer alan kapalı veya yarı-kapalı denizlerin Sözleşmenin diğer maddeleriyle olan ilişkisini içeren maddeye Gözden Geçirilmiş Tek Görüşme Metni’nde yer verilmediği görülmektedir.⁷²

Gayriresmi Tek Görüşme Metni’nin 133. maddesinde yer verilen kapalı veya yarı-kapalı deniz tanımı, BMDHK’nın 23 Mayıs-15 Temmuz 1977 tarihleri arasında New York’ta

---

⁷¹ Söz konusu madde ile kapalı ve yarı-kapalı denizlerde seyrüsefer serbestisi bakımından üçüncü devletler için herhangi bir kısıtlamanın söz konusu olmayacağı ve bu denizlere üçüncü devletler aleyhine herhangi bir özel rejimin tanınmayacağı anlaşılmaktadır. Sovyetler Birliği başta olmak üzere birtakım devletlerin kapalı ve yarı-kapalı denizlere herhangi bir özel rejimin tanınması yönündeki kaygılarının bu taslak madde ile ortadan kalktığı söylenebilmektedir. Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Informal Single Negotiating Text, Part II, A/CONF.62/WP.8/PartII*, s. 171. 134. maddede belirtilen kapalı ve yarı-kapalı denizlerde kıyıdaş devletlerin yerine getireceği işbirliği hususlarına aşağıda BMDHS’nin 123. maddesi kapsamında yer alan incelemelerde yer verilecektir.

⁷² 130. maddede belirtilen kapalı ve yarı-kapalı denizlerde kıyıdaş devletlerin işbirliği ile ilgili hükümlerine aşağıda BMDHS’nin 123. maddesi kapsamında yer verilecektir. Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea Volume V, *Revised Single Negotiating Text (Part II), A/CONF.62/WP.8/Rev.1/PartIII*, s. 172.

düzenlenen altıncı oturumunda tekrar tartışma konusu yapılmıştır. Yaklaşık 50 temsilcinin yer aldığı bu tartışmalarda kavramın tanımına yönelik birçok değişiklik önerisi gündeme gelmiştir.⁷³ Ancak söz konusu öneriler, yeteri kadar destek görmediği için Gayriresmi Tek Görüşme Metni'nde yer alan tanım, altıncı oturumda Gayriresmi Birleşik Görüşme Metni'de⁷⁴, 28 Mart – 19 Mayıs 1978 tarihleri arasında Cenevre'deki yedinci oturumda ve 19 Mart – 27 Nisan 1979 tarihleri arasında Cenevre'deki sekizinci

---

⁷³ Güneş, "Kapalı ve Yarı Kapalı Denizlerin Hukuksal Rejimi" s. 15. Symonides, söz konusu tanımın ciddi eleştiriyeye maruz kalmasına rağmen müteakip taslaklarda da aynı şekilde kaldığını ve hatta Sözleşme'de de bu şekilde yer aldığını belirtmiştir. Öncelikli olarak tanım, kapalı deniz ve yarı-kapalı deniz kavramlarını ayırt etmede başarısız olmuştur. Buna ek olarak kapalı ve yarı-kapalı deniz tanımı, bilimsel açıdan eksik bulunmaktadır. Tanımın bir tutarsızlık barındırdığını belirten Symonides'e göre bunun sebebi; tanımda hem "iki veya daha fazla devletle çevrili ve başka bir deniz veya okyanusa dar bir çıkışla bağlanan körfez, havza veya deniz" gibi coğrafi nitelikteki kavramları kullanması hem de kapalı ve yarı-kapalı denizlerin bütünüyle veya büyük bir bölümüyle iki veya daha fazla kıyı devletinin "karasuları ve münhasır ekonomik bölgelerinden oluşabileceği" şeklindeki ifade ile hukuki kurumlara yer vermiş olmasıdır. Ayrıca BMDHK'nın altıncı oturumundaki tartışmada coğrafi niteliklerin aksine hukuki kurumların varlığının aranmasının yüzeysel bir hukuki nosyon oluşturacağını ifade edildiğini aktarmıştır. Birtakım devletlerin tanım üzerine değişiklik tekliflerinde bulduklarını ve bunlar arasında Finlandiya'nın da yer aldığını belirtmiştir. Finlandiya'nın değişiklik teklifi "... 'Kapalı veya yarı-kapalı deniz' terimi, iki veya daha fazla devlet tarafından çevrili ve açık denizlere bir veya daha fazla dar çıkışla bağlanan bir körfez, havza veya deniz anlamına gelir." şeklindedir. Finlandiya'nın tanımına göre geniş deniz havzaları bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilemeyecektir. Bu doğrultuda Akdeniz de bir kapalı veya yarı-kapalı deniz sayılmayacaktır. Bir başka değişiklik önerisi ise Irak ve diğer Arap devletlerinden gelmiştir. Söz konusu devletlere göre yarı-kapalı deniz, deniz alanlarının kurulmasına ve sözleşmede öngörülen faaliyetin yürütülmesine izin verecek kadar büyük olmayan bir körfez veya deniz olarak belirtilmiştir. Bir başka deyişle, kıyı devletlerinin yeterli alan olmaması sebebiyle tam boyutları ile münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı kuramadığı deniz alanlarının yalnızca yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilmesi söz konusu olacaktır. Detaylı bilgi için bkz. (Symonides, "The Legal Status of the Enclosed and Semi-Enclosed Seas", s. 323-324).

⁷⁴ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea Volume III, *Informal composite Negotiating Text, A/CONF.62/WP.10*, s. 21.

oturumda Gayriresmi Birleşik Görüşme Metni'nin gözden geçirilmiş halinde⁷⁵ de 122. madde aynı şekilde yer almıştır.⁷⁶

1.3. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DENİZ HUKUKU SÖZLEŞMESİ'NDE KAPALI VEYA YARI-KAPALI DENİZ KAVRAMI

1.3.1. Sözleşme'nin IX. Bölümü Kapsamında Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizler

BMDHK'nın dokuzuncu oturumunda Türkiye'nin sunmuş olduğu teklif ile tanımın nispeten bir değişikliğe uğradığı görülmektedir.⁷⁷ Söz konusu değişiklik ile kapalı veya yarı-kapalı deniz tanımı, BMDHS'nin 122. maddesindeki mevcut halini almıştır. BMDHS'nin 122. maddesinde yer alan tanım şu şekildedir:

"Bu Sözleşme'nin amaçları bakımından, 'kapalı veya yarı-kapalı deniz', iki veya daha fazla devlet tarafından çevrili ve başka bir denize veya okyanusa dar bir çıkışla bağlanan ya da bütünüyle veya büyük bir bölümüyle iki veya daha fazla kıyı devletinin karasularından veya münhasır ekonomik bölgelerinden oluşan bir körfez, havza veya deniz anlamına gelmektedir."

Söz konusu değişiklik ile kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının uygulama sahasının BMDHS'nin diğer hükümlerini de içerecek bir biçimde genişlediği görülmektedir. Kapalı veya yarı-kapalı denizlerde BMDHS'nin diğer maddelerinin uygulanabilmesi bakımından söz konusu değişikliğin kayda değer bir nitelik arz ettiği söylenebilmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere, söz konusu tanımda kapalı deniz ve yarı-kapalı deniz kavramlarının tek bir tanım altında düzenlendiği görülmektedir.⁷⁸ Ayrıca kimi yazarlar

⁷⁵ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea Volume VIII, *Informal Composite Negotiating Text, Revision 1, A/CONF.62/WP.10/Rev.1* (28.04.1979), s. 69.

⁷⁶ Milan, "The Legal Status of the Persian Gulf as a Semi-Enclosed Sea" s. 100.

⁷⁷ Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 25.

⁷⁸ Kapalı deniz ve yarı-kapalı deniz terimlerinin ayrı ayrı tanımlanmamasının sebebi olarak, BMDHK'da yer alan tartışmalar ve devletler tarafından birbirinden farklı tanımların önerilmiş olması gösterilmiştir. BMDHK'da oluşan belirsizlik sebebiyle BMDHS'de iki ayrı tanıma yer verilmediği düşünülmektedir.

tarafından BMDHS'nin 122. maddesinde yer alan söz konusu tanımın kusursuz olmaktan uzak olduğu belirtilmiştir. Özellikle Vukas'a göre tanımı güçsüz kılan nokta, okyanus körfezlerinin bile bir yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilebilmesine imkân tanınmasıdır. Söz konusu yazarlar tarafından tanım, oldukça geniş ve belirsiz olarak nitelendirilmiştir. BMDHK'da İran ve Sovyetler Birliği gibi devletler tarafından sunulan tanım önerilerinin daha kesin ve dar bir anlam ifade ettiği belirtilmiştir.⁷⁹

BMDHS'nin IX. Bölüm ve "*Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizler*" kenarbaşlığı altında 122. maddesinde düzenlenen kapalı veya yarı-kapalı deniz tanımı incelendiğinde, bir denizin kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilebilmesinin birtakım durum veya olguların varlığına bağlandığı görülmektedir. Söz konusu madde lafzına bakıldığında kapalı veya yarı-kapalı deniz sayılabilmeyen iki koşula bağlandığı görülmektedir. Bu koşullardan biri mutlak bir niteliği haiz iken, diğeri ise iki koşul içerisinde seçimlik bir mahiyet teşkil etmektedir. Mutlak bir niteliği haiz olan koşul, "en az iki devlet gereksinimi" şeklindedir. Bir denizin kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilebilmesi için "iki veya daha fazla devlet tarafından çevrili" olması gerekmektedir.⁸⁰ BMDHS'nin 122. maddesinde görüleceği üzere bir deniz, körfez veya

---

Milan ise kapalı ve yarı-kapalı denizlerin coğrafi olarak aralarında farklılıkların bulunduğu ek olarak söz konusu denizlerin temelde ortak bazı yönlerinin bulunduğunu belirtmiştir. Bu ortak özellikler;

1. Her ikisinin de nispeten küçük yüzeye sahip olması,
2. Her ikisi de iki veya daha fazla devlet tarafından çevrili bulunması,
3. Her ikisinin de en azından bir dar geçitle açık denizlere bağlantısının bulunması,
4. Her ikisinin de kirliliğe son derece eğilimli olması,
5. Her ikisinin de aşırı balık avcılığına eğilimli olması,
6. Her ikisinin de kıyı devletlerinin bütünüyle veya büyük bir bölümüyle karasularından veya özel bölgelerinden oluşması şeklindedir.

(Milan, "The Legal Status of the Persian Gulf as a Semi-Enclosed Sea", s. 102.)

⁷⁹ Budislav Vukas, "Enclosed and Semi-Enclosed Seas," *Iranian Review of International Relations* (1978), s. 188. akt. Symonides, "The Legal Status of the Enclosed and Semi-Enclosed Seas", s. 326.

⁸⁰ BMDHS'nin İngilizce metninde 122. maddede "*iki veya daha fazla devlet tarafından çevrili*" derken "*surrounded*" kelimesinin, 123. maddede ise "*kapalı veya yarı-kapalı denize kıyısı bulunan devletler*" derken "*bordering*" kelimesinin tercih edildiği görülmektedir. Doktrinde Vukas ve Grbec gibi yazarlar; "surrounded/çevrenilmiş, çevrili" kelimesi ile belirli bir denizin en az iki farklı devletin toprakları tarafından önemli ölçüde çevrenilmiş olması durumunun kastedildiğini belirtmişlerdir. (Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 25.)

deniz havzasının iki veya daha fazla devlet tarafından çevrelenmiş olması kapalı veya yarı-kapalı deniz niteliği için gerekli kabul edilmiştir. Söz konusu koşul, bir denizin hukuki olarak kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilebilmesi için gerekli hukuki bir kriteri teşkil etmektedir ve coğrafi bir kriter olarak kabul edilmemiştir. Bu koşulun sağlanmaması, bir denizin hukuki açıdan bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilmesine engel oluşturacaktır. Bu bakımdan BMDHS'nin 122. maddesinde yer alan söz konusu tanımla en az iki devlet tarafından çevrili bulunmayan ve bir devletin sınırları içerisinde yer alan kapalı veya yarı-kapalı deniz ya da körfezlerin coğrafi olarak kapalı veya yarı-kapalı deniz görünümünde olsa bile hukuki bakımdan bu statüyü bu türdeki alanlara tanımadığı anlaşılmaktadır. Ancak hukuki açıdan kapalı veya yarı-kapalı deniz statüsünün siyasi değişimlere bağlı olarak değişiklik göstereceği de söylenebilmektedir.⁸¹

Bir denizin kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilebilmesi için her ne kadar “*en az iki devlet tarafından çevrili*” olma şartı gerekli ise de BMDHS'nin 122. maddesine göre yeter bir mahiyet teşkil etmemektedir. 122. maddede ikinci koşul olarak alternatifli bir düzenleme getirilmiştir. Söz konusu maddeye göre, seçimlik koşullardan biri “*başka bir denize veya okyanusa dar bir çıkışla bağlı*” bulunma iken, diğeri ise “*bütünüyle veya büyük bir bölümüyle iki veya daha fazla kıyı devletinin karasularından veya münhasır ekonomik bölgelerinden oluşma*” şeklindedir. İkinci koşulun alternatifli bir koşul olduğu, madde lafzında bulunan “*or/ ya da, veyahut*” bağlacından anlaşılmaktadır. Söz konusu bu durum, kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının uygulama sahasını genişletmektedir.

“*Başka bir denize veya okyanusa dar bir çıkışla bağlı bulunma*” koşulu, esas olarak coğrafi bir nitelik göstermektedir. Ancak koşulun potansiyel olarak hukuki bir boyutunun da bulunduğu belirtilmektedir.⁸² Alternatifli koşullardan birisi olan söz konusu kriter ele alındığında, en az iki devlet tarafından çevrili bulunan ve başka bir denize veya okyanusa dar bir çıkışla bağlı bulunan her körfez, havza veya deniz hukuki olarak bir kapalı veya

---

⁸¹ Bir devletin sınırları içerisinde yer alan ve coğrafi açıdan bir kapalı veya yarı-kapalı deniz görünümüne sahip bulunan bölgelerin, devletlerin ayrılması veya söz konusu toprakların el değiştirmesi vb. durumlar ile en az iki devlet tarafından çevrili bulunma kriterinin sağlanması durumunda söz konusu alanların hukuki açıdan kapalı veya yarı-kapalı deniz statüsünü kazanabileceği anlaşılmaktadır.

⁸² Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 26.

yarı-kapalı deniz sayılacaktır. Tanımda yer alan “dar bir çıkış” ifadesi açısından belirsizlik bulunmaktadır ve BMDHS’nin söz konusu ifadeye dair herhangi bir tanım getirmediği görülmektedir. Vukas “...başka bir denize veya okyanusa dar bir çıkışla bağlanan her deniz, önemli boyutta olsa bile, bu tür deniz veya okyanuslarla zayıf bağlantısı nedeniyle özellikle savunmasızdır ve özel korumayı hak etmektedir.” demek suretiyle dar bir çıkışla başka bir denize bağlanan denizlerin halihazırda özel bir koruma gerektirdiğini belirtmiştir.⁸³

“Başka bir denize veya okyanusa dar bir çıkışla bağlı bulunma” koşuluyla ilgili olarak ortaya çıkan bir başka durum ise başka bir denize veya okyanusa birden fazla çıkışla ya da birden fazla yapay çıkışla bağlı bulunan denizlerin hukuki olarak bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak sayılıp sayılmayacağı hususudur. En spesifik örnek olarak ise Akdeniz ön plana çıkmaktadır. Akdeniz’in hem Cebelitarık Boğazı ile Atlas Okyanusu’na hem Çanakkale ve İstanbul Boğazları’ndan müteşekkil Türk Boğazları ve Marmara Denizi aracılığıyla Karadeniz’e hem de yapay bir çıkış olan Süveyş Kanalı ile Kızıldeniz ve Hint Okyanusu’na olacak şekilde doğal ve yapay çıkışları bulunmaktadır. BMDHS’nin 122. maddesinde yer alan tanıma göre, başka bir denize veya okyanusa dar bir çıkışla bağlı bulunma şeklindeki seçimlik koşula salt lafzi yorum yapıldığı takdirde Akdeniz’in hukuki açıdan bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilebilmesi mümkün görülmemektedir. Grbec, bu hususa BMDHS’nin herhangi bir yanıt getirmemiş olduğunu belirterek 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi (VAHS)’nin 32. maddesine dayanarak *travaux préparatoires*(*hazırlık çalışmaları*)’a başvurulması gerektiğini ileri sürmüştür.⁸⁴ BMDHS’de *travaux préparatoires*’a bakılmasındaki amaç, devletlerin

⁸³ Dar bir geçitle açık denize bağlı bulunan denizlerin, suların yavaş değişimi nedeniyle her türlü kirliliğe kolay maruz kalabilecek bir yapıya sahip bulunması, bunun sebebi olarak gösterilmiştir. Vukas, "The Mediterranean: An Enclosed or Semi-Enclosed Sea?", s. 283.

⁸⁴ Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s.27. Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nin 31. maddesinde “genel yorum kuralı” düzenlenmiş bulunmaktadır. Söz konusu maddede “Bir antlaşma, hükümlerine antlaşmanın bütünü içinde ve konu ve amacının ışığında verilecek alelade manaya uygun şekilde iyi niyetle yorumlanır.” denilmek suretiyle genel yorum kuralının niteliklerine yer verilmiştir. Antlaşmalarda zamanlararası (intertemporal) problemin çözümü amacıyla, teori ve uygulamada çağdaş (statik) yorum ve evrimsel (dinamik) yorum olmak üzere iki yorum türü bulunmaktadır. Söz konusu yorum türlerinde iki zaman önem arz etmektedir. Birincisi, antlaşmaların sonlandırıldığı zaman iken; ikincisi, antlaşmanın yorumlandığı zamandır. Çağdaş (statik yorum),

sözleşme görüşmeleri sırasındaki iradelerinin ortaya konulmasıdır. Vukas'ın aktardığına göre daha önceki oturumlarda kapalı veya yarı-kapalı denizlerin tanımıyla ilgili görüşlerini bildiren Türkiye ve Yugoslavya; Cezayir, Libya ve Romanya ile birlikte altıncı oturumda Sözleşme'nin IX. Bölümü'yle ilgili olarak bir değişiklik teklifinde bulunmuşlardır. Söz konusu devletlerin teklifine göre, yalnızca yarı-kapalı deniz kavramının Sözleşme'de bulunması önerilmiştir. Bir denizin yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilebilmesi için gerekli olan koşullarda da değişiklik yapılmıştır. Bu değişikliğe göre, “bir veya daha fazla boğaza veya dar çıkışa” sahip tüm denizler yarı-kapalı deniz olarak kabul edilecektir. Virginia Commentary'ye göre ise, BMDHK'nın altıncı oturumunda sunulan gayriresmi tekliflerin çoğunluğunun, “dar bir çıkış” yerine “bir veya daha fazla dar boğaz veya çıkış” şeklinde bir değişiklik önerdiği görülmektedir.⁸⁵ Ancak devletlerin söz konusu iradesine rağmen, II. Komite'nin Başkanı, Gözden Geçirilmiş Tek Görüşme Metni'nde bu hususta herhangi bir değişikliğe yer vermemiştir.⁸⁶

---

antlaşmaların sonlandırıldığı zamandaki anlamını esas almaktadır. Evrimsel (dinamik) yorum ise yorumlamanın yapıldığı zamandaki anlamı bakımından yürütülen bir yorum faaliyetini içermektedir. Bu bağlamda, BMDHS'nin 122. maddesinde düzenlenen kapalı veya yarı-kapalı denizlerin tanımı açısından da söz konusu yorum türlerine başvurulabilecektir. Söz konusu yorum türleri hakkında detaylı bilgi için bkz. (Ümit Barış Bayındır, *Milletlerarası Andlaşmaların Evrimsel Yorumlanması* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık 2021).)

⁸⁵ *Supra* s.34 BMDHK'nın üçüncü oturumunda gayriresmi görüşme grubu tarafından sunulan yukarıda bahsedilen tanım teklifinde “boğazlar veya dar geçitler aracılığıyla” denilmek suretiyle ve altıncı oturumda devletler tarafından sunulan gayriresmi teklifler ile bir veya daha fazla dar boğaz veya çıkış ifadesinin önerildiği görülmektedir.

⁸⁶ II. Komite'nin Başkanı Andrés Aguilar, Gözden Geçirilmiş Tek Görüşme Metni'nin giriş bölümünde kapalı veya yarı-kapalı denizlerle ilgili olarak Tek Görüşme Metni'nde yer alan düzenleme için devletler tarafından aldığı geri bildirimlerden bahsetmiştir. Bu hususta kendisi “*Kapalı ve yarı-kapalı denizler konusunda, Tek Görüşme Metni'ndeki hükümlerden memnuniyetsizlik ifadelerine, bu denizlerdeki faaliyetlerin koordinasyonunu daha az zorunlu hale getirerek yanıt verdim. Sonuç olarak, bu tür denizlerin tanımını daha kısıtlayıcı hale getirmemeye karar verdim.*” şeklinde bir ifadeye bulunmuştur. Söz konusu ifadelerden ve Virginia Commentary'den II. Komite Başkanı'nın “dar bir çıkış” yerine “bir veya daha fazla dar boğaz veya çıkış” şeklindeki bir değişiklikten daha çok kapalı veya yarı-kapalı denizlerdeki faaliyetlerle ilgilendiği anlaşılmaktadır. Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Revised Single Negotiating Text (Part II)*, A/CONF.62/WP.8/Rev.1/PartII, s. 154.

BMDHS'nin *travaux préparatoires*'sına bakıldığında, BMDHK'ya katılan devletlerin büyük bir çoğunluğunun, birden fazla dar veya hatta yapay geçitlerle başka bir deniz veya okyanusa bağlanan körfezler, havzalar veya denizlerin de hukuki açıdan kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilmesi yönünde öneriler sunduğu görülmektedir. Şüphesiz, birden fazla dar çıkışla başka bir denize veya okyanusa bağlanan denizlerin de yalnızca tek bir dar çıkışla başka bir denize veya okyanusa bağlanan kapalı veya yarı-kapalı denizlerde olduğu gibi çevre ve diğer işbirliği hususlarında benzer sorunları bulunmaktadır.⁸⁷ Söz konusu niteliği haiz deniz alanlarının da özel bir statü ve kurallara tabi bulunması gerekmektedir.

122. maddedeki kapalı veya yarı-kapalı denizlerin tanımında yer alan bir diğer alternatifli koşul ise “*bütünüyle veya büyük bir bölümüyle iki veya daha fazla kıyı devletinin karasularından veya münhasır ekonomik bölgelerinden oluşma*” şeklindedir. Söz konusu koşul, *prima facie* hukuki bir nitelik gösterse de karasularının ve münhasır ekonomik bölgelerin coğrafi bir yönü olması sebebiyle coğrafi bir nitelik gösterdiği de söylenebilmektedir.

Bir kapalı veya yarı-kapalı deniz bölgesi, bütünüyle ya da büyük bir bölümüyle birkaç devletin karasuları veya ilan edilmiş ise münhasır ekonomik bölgelerinden oluşuyorsa, o bölgede söz konusu devletlerin egemenlik hakları ve bu egemenlik haklarının örtüşme ihtimali söz konusu olmaktadır. Bu devletler, söz konusu deniz alanlarında birtakım faaliyetlerini yerine getirirken açık denizlere kıyısı bulunan devletlerden görece daha kısıtlı uygulama sahası ve imkanlara sahip bulunmaktadır. Bu sebeptendir ki söz konusu deniz alanlarına özel statü ve kurallar getirilmektedir. Buna ek olarak, karasularının BMDHS'nin 3. maddesinde öngörülen azami sınırı olan 12 dm ve münhasır ekonomik bölgenin BMDHS'de 57. maddesinde düzenlenen azami sınırı olan 200 dm genişliğinde kıyı devletleri tarafından ilan edilememesi durumunda ise halihazırda söz konusu devletlerin sırasıyla 15. ve 74. maddelere istinaden deniz yetki alanı sınırlandırması yoluna gitmeleri gerekmektedir. Bu durum, söz konusu deniz bölgeleri için özel bir durum meydana getirmektedir. BMDHS'nin 122. maddesinde yer alan tanıma göre, iki veya daha fazla devlet tarafından çevrili bulunma şartını sağlaması ve alternatifli

⁸⁷ Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 27.

koşullardan ikincisi olan bütünüyle veya büyük bir bölümüyle iki veya daha fazla kıyı devletinin karasularından veya münhasır ekonomik bölgelerinden oluşması şartını taşıması halinde söz konusu deniz alanı hukuki olarak bir kapalı veya yarı-kapalı deniz niteliğini haiz olmaktadır. Vukas tarafından söz konusu bu ikinci alternatif koşula yer verilmesinin altında yatan sebep olarak, “*Küçük denizler[in], kirlenmeye ve doğal kaynakların aşırı kullanımına karşı hassas...*” olmaları gösterilmiştir.⁸⁸

Ancak yalnızca bu iki şartın hukuki açıdan bir denizin kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilebilmesi için yeterli olması, 122. maddede yer alan tanım eleştiriye açık bir hale getirmektedir. Yalnızca bu iki koşulu sağlayan ve boyut açısından oldukça büyük birer deniz olan Norveç Denizi, Grönland Denizi ve Tasman Denizi de birer kapalı veya yarı-kapalı deniz sayılmaktadır. Tasman Denizi’nin Avustralya ve Yeni Zelanda tarafından çevrili olduğu kabul edildiği takdirde, böylesine büyük bir alanın hukuki olarak bir kapalı veya yarı-kapalı deniz sayılacağı ve bu yolla neredeyse her denizin bir yarı-kapalı deniz sayılabileceği doktrinde eleştiri konusu olarak ön plana çıkmıştır.⁸⁹

Kapalı veya yarı-kapalı denizlerin boyutuyla ilgili bir başka tartışma konusu ise münhasır ekonomik bölge kavramı üzerinden şekillenmektedir. Şayet kapalı veya yarı-kapalı denizler, “küçük” birer deniz olarak varsayıldığı takdirde, bir kapalı veya yarı-kapalı denize kıyısı bulunan devletlerin azami genişlik olan 200’er dm uzunluğunda münhasır ekonomik bölge ilan etmeleri halinde ortaya çıkan en az 400 dm genişliğindeki deniz alanının halen “küçük” bir deniz olarak nitelendirilmesi tartışmalı görülmektedir. Bu durum, boyutları açısından açık denizlere göre daha küçük ve özel bir durum oluşturan kapalı ve yarı-kapalı denizlerin niteliğini doğrudan etkileyecektir. Söz konusu alternatif koşulla ilgili bir başka tartışma konusu ise ikinci alternatif koşulda yer alan “büyük bir bölümü/primarily” ifadesinden kaynaklanmaktadır. Büyük bir bölümü ifadesiyle kastedilenin yarısından fazlası mı veya üçte ikisi gibi spesifik bir oran mı şeklindeki tartışmalı hususa ne BMDHS’de ne de devlet uygulamasında herhangi bir cevap bulunmaktadır.⁹⁰

⁸⁸ Vukas, "The Mediterranean: An Enclosed or Semi-Enclosed Sea?", s. 283.

⁸⁹ Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 28.

⁹⁰ Grbec, bu husus ile ilgili olarak “*Belirli bir yüzde verilememekle birlikte, öncelikle 122. madde anlamındaki gereksinimin yerine getirilmesi için deniz alanının yaklaşık üçte ikisinin karasuları ve*

“Bütünüyle veya büyük bir bölümüyle iki veya daha fazla kıyı devletinin karasularından veya münhasır ekonomik bölgelerinden oluşma” şeklindeki ikinci alternatif koşulda yer alan bir başka tartışmalı husus ise münhasır ekonomik bölgenin ilan edilip edilmemesi gerektiği hususudur. 122. madde lafzında yer alan karasuları kavramı, devletlerin doğrudan egemenliğinin bulunduğu deniz ülkesini oluşturan alanların başında gelmektedir. Ayrıca karasuları herhangi bir ilanı gerektirmeksizin devletlerin *ab initio* (başlangıçtan beri) ve *ipso facto* (kendiliğinden) niteliğindeki haklarından birisini oluşturmaktadır. Münhasır ekonomik bölge kavramı ise BMDHS ile uluslararası deniz hukukunun gündemine girmiş ve bir örf ve âdet hukuku kuralı olarak kabul edilmiştir. Ancak münhasır ekonomik bölge kavramı, karasularının aksine yürürlüğü ilana bağlı olan ve devletlerin söz konusu ilan ile birtakım egemenlik haklarına sahip olduğu bir kurumu ifade etmektedir. 122. maddede yer alan bütünüyle veya büyük bir bölümüyle iki veya daha fazla kıyı devletinin karasularından veya münhasır ekonomik bölgesinden oluşma şeklindeki ikinci alternatif koşulun sağlanabilmesi için kıyıdaş devletlerin münhasır ekonomik bölge ilan etmesi gerekliliği bir tartışma konusu olarak görülmektedir. Tanımda mevzu bahis münhasır ekonomik bölge kavramından kastedilenin ilan edilmiş mi, potansiyel olarak mı yoksa *sui generis* (nevi şahsına münhasır) bir yetki alanı mı olduğu hususunda belirsizlik bulunmaktadır. Söz konusu belirsizliğin giderilebilmesi amacıyla 122. maddenin konu ve amacı doğrultusunda yorumlanması gerekmektedir.

Söz konusu koşulun *prima facie* yorumunda ilan edilmiş münhasır ekonomik bölge kavramından bahsettiği gibi bir anlam çıksa da durumun gerçekte öyle olmadığı söylenebilmektedir. Yukarıda bahsedildiği üzere, söz konusu ikinci koşulun tanıma dahil edilmesindeki temel saik, boyutları nedeniyle özellikle her türlü kirliliğe karşı savunmasız bir durumda bulunan küçük denizlerin korunmasıdır. Ayrıca, BMDHK’deki oturumlarda bu hususla ilgili olarak devletlerdeki çoğunluk iradenin ilan edilmiş bir veya daha fazla sayıdaki münhasır ekonomik bölge alanı değil, bu tür denizlerin coğrafi ve doğal özellikleri olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu koşulda yer alan karasuları ve

---

münhasır ekonomik bölgelerden oluşması gerektiğini söylemek mümkün görünmektedir.” şeklinde görüşte bulunmuştur. a.g.e. s. 28-29.

münhasır ekonomik bölge kavramlarındaki maksat, bunların hukuki olarak mevcut olması değil, coğrafi olarak varlığının kabul edilmesidir.⁹¹

Netice itibarıyla, 122. maddede yer alan tanımın ilan edilmiş münhasır ekonomik bölge kavramı yerine varsayılan, potansiyel münhasır ekonomik bölge kavramını kastetmiş olduğu söylenebilmektedir.⁹² Vukas, bu bağlamda “*Belirli bir denizin kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak tanımlanması, karasularının fiili genişliğine veya kıyı devletlerinin münhasır ekonomik bölgelerinin kurulmasına ilişkin kararlarına bağlı olamaz.*” demek suretiyle bir denizin kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilmesinde münhasır ekonomik bölge ilanının gerekli olmadığını belirtmiştir.⁹³ Buradan hareketle, bir denizin kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilebilmesinin “*bütünüyle veya büyük bir bölümüyle iki veya daha fazla kıyı devletinin karasularından veya münhasır ekonomik bölgelerinden oluşma*” şeklindeki ikinci alternatif koşulundaki ifadenin varsayılan veya potansiyel bir münhasır ekonomik bölge ilanını kastettiği, herhangi bir gereklilik teşkil etmediği ve devletlerin uluslararası hukukun elverdiği ölçüde söz konusu deniz alanlarına sahip olabileceği anlamını taşıdığı söylenebilmektedir.

1.3.2. Coğrafi Bakımdan Elverişsiz Devletler Bağlamında Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizler

Kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının BMDHS’de düzenlendiği bir diğer alan ise coğrafi bakımdan elverişsiz devletler ile ilgili hükümleri düzenleyen 70 vd. maddelerden oluşmaktadır. Coğrafi bakımdan elverişsiz devletlerin haklarını düzenleyen 70. maddenin ikinci paragrafında kapalı veya yarı-kapalı denizlere şu şekilde yer verilmiştir:

“Bu bölümün amaçları bakımından, ‘coğrafi bakımdan elverişsiz devletler’, kapalı veya yarı-kapalı bir denize kıyısı bulunan devletler de dahil olmak üzere, coğrafi durumları nüfuslarının bütünüünün veya bir kısmının besin olarak balık ihtiyacını yeterli şekilde sağlamalarını alt bölgesel veya bölgesel devletlerin münhasır ekonomik bölgelerindeki canlı

⁹¹ Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 29-30.

⁹² M. Škrk, "Exclusive Economic Zone in Enclosed and Semi-Enclosed Seas," içinde *The Legal Regime of Enclosed or Semi-Enclosed Seas: The Particular Case of the Mediterranean*, düz. Budislav Vukas (Zagreb, Hırvatistan: 1988), s. 164. akt. Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 30.

⁹³ Vukas, "The Mediterranean: An Enclosed or Semi-Enclosed Sea?", s. 284.

kaynaklarının kullanımına bağımlı kılan sahildevletler ile kendilerine ait bir münhasır ekonomik bölge iddiasında bulunamayan sahildevletler anlamına gelmektedir.”

Kapalı ve yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin de söz konusu tanım suretiyle coğrafi bakımdan elverişsiz devletler kapsamına dahil edildiği görülmektedir. Coğrafi bakımdan elverişsiz devletlerin BMDHK’da gündeme gelmesine ek olarak, sahil bulunmayan/karalarla çevrili (land-locked) devletlerin de ön plana çıktığı görülmektedir. BMDHK’da 29 devlet kendilerini sahil bulunmayan devletler⁹⁴ olarak nitelendirmiş ve bunun üzerine 26 devlet ise kendilerini coğrafi bakımdan elverişsiz devletler⁹⁵ olarak adlandırmıştır. Toplamda 55 devletten oluşan sahil bulunmayan ve coğrafi bakımdan elverişsiz devletler grubunun, 160 devletin katılımcı olduğu BMDHK’da önemli bir rol oynadığı söylenebilir.⁹⁶

BMDHS’nin 124. maddesinde belirtildiği üzere; “sahil bulunmayan devlet”, denize kıyısı bulunmayan devlet anlamına gelmektedir. Söz konusu bu devletlerin sınırları tamamen karalarla çevrili bulunmaktadır. Sahil bulunmayan devletlerin, herhangi bir denizle bağlantısı olmaması sebebiyle ulaşım, uluslararası ticaret, iletişim ve doğal deniz kaynaklarının kullanımı gibi konular yönünden birtakım dezavantajlı durumları söz konusu olmaktadır. Özellikle gelişmekte olan devletler açısından, sahil bulunmama durumu aşırı yoksulluğun oluşmasında önemli bir etken olarak kabul edilmektedir.⁹⁷ Bu

⁹⁴ BMDHK’da bu sayı 29 iken, günümüzde bu sayının 45’e yükseldiği görülmektedir. Mevcut durumda bu devletler şu şekildedir: Afganistan, Andora, Ermenistan, Avusturya, Azerbaycan, Belarus, Butan, Bolivya, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Çek Cumhuriyeti, Etiyopya, Macaristan, Kazakistan, Kosova, Kırgızistan, Laos, Lesotho, Lihtenştayn, Lüksemburg, Kuzey Makedonya, Malavi, Mali, Moldova, Moğolistan, Nepal, Nijer, Paraguay, Ruanda, San Marino, Sırbistan, Slovakya, Güney Sudan, Esvatini, İsviçre, Tacikistan, Türkmenistan, Uganda, Özbekistan, Vatikan, Zambiya, Zimbabve.

⁹⁵ BMDHK’da kendisini coğrafi bakımdan elverişsiz devletler grubuna dahil eden devletler ise şu şekildedir: Alman Demokratik Cumhuriyeti, Almanya Federal Cumhuriyeti, Bahreyn, Belçika, Birleşik Arap Emirlikleri, Bulgaristan, Cezayir, Etiyopya, Finlandiya, Gambiya, Hollanda, Irak, İsveç, Jamaika, Kamerun, Katar, Kuveyt, Polonya, Romanya, Singapur, Sudan, Suriye, Türkiye, Ürdün, Yunanistan, Zaire.

⁹⁶ Lucius Cafilisch, "What is a Geographically Disadvantaged State?," *Ocean Development & International Law* 18 (6) (1987), s. 641.

⁹⁷ Yoshifumi Tanaka, *The International Law of The Sea*, 3. Baskı, (Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press, 2019), s. 479.

olumsuz doğal etkinin aşılabilmesi adına BMDHS’de söz konusu durumdaki devletler için birtakım düzenlemelere yer verildiği görülmektedir.

Özellikle BMDHS’nin Önsözü’nde “...*bir bütün olarak insanlığın çıkarları ve ihtiyaçları ve özellikle sahili bulunan veya sahili bulunmayan gelişmekte olan ülkelerin çıkarları ve ihtiyaçları...*”ndan bahsedilmektedir. BMDHK’da sahili bulunmayan devletlerin yanı sıra, yukarıda bahsedildiği üzere, birtakım devletlerin kendilerinin coğrafi bakımdan elverişsiz devletler olarak nitelendirdikleri görülmektedir. Söz konusu nitelendirmenin 1969 Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davası (*Almanya Federal Cumhuriyeti, Danimarka ve Hollanda*)’nda bahis konusu olan sahanlıkla çevrili (shelf-locked) tabirinden kökenini aldığı ifade edilmektedir.⁹⁸ Almanya Federal Cumhuriyeti’nin kıta sahanlığının diğer devletlerin kıta sahanlıkları tarafından çevrilmiş olması sebebiyle bu ifade kullanılmıştır. 200 dm münhasır ekonomik bölge ilanının gelişmesiyle birlikte, sahanlıkla çevrili (shelf-locked) devletler kavramı, coğrafi bakımdan elverişsiz devletler kavramına dönüşmüş bulunmaktadır.⁹⁹

Coğrafi bakımdan elverişsiz devletler kavramının, deniz hukukunda genel olarak kabul edilmiş herhangi bir tanımı bulunmamaktadır. Ancak bu niteliği haiz devletler, coğrafi ve ekonomik faktörler bakımından nitelendirilmektedir. Örneğin; Irak ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti’nin dar bir sahil şeridine ve bunun bir sonucu olarak da oldukça kısıtlı deniz yetki alanlarına sahip olmaları kavramın coğrafi boyutunun göstergesidir. Bununla birlikte, Jamaika gibi devletler de doğal kaynaklar yönünden fakir bir nitelik gösteren münhasır ekonomik bölge alanlarına sahip olabilmektedir. Jamaika da kendisini BMDHK’da coğrafi bakımdan elverişsiz 26 devlet arasında göstermiştir. Bu sebeple de kavramın ekonomik boyutu da karşımıza çıkmaktadır.¹⁰⁰

BMDHK’nın oturumları boyunca, konferansa katılan devletler içerisinde sayıca önemli bir rol oynayan sahili bulunmayan ve coğrafi bakımdan elverişsiz devletler grubunun üyeleri tarafından kavramların sözleşmede yer almasına yönelik bir irade hasıl olmuştur. BMDHK’nın kapalı veya yarı-kapalı denizler kavramı ile ilgili olarak yukarıda sıklıkla

⁹⁸ Cafilich, "What is a Geographically Disadvantaged State?", s. 643.

⁹⁹ Tanaka, *The International Law of The Sea*, s. 481.

¹⁰⁰ a.g.e. s. 481.

yer verilen 38. toplantısında da Alman Demokratik Cumhuriyeti tarafından böyle alanlarda bulunan devletlerin destek ve yardıma ihtiyaçları olduğu bahsiyle coğrafi bakımdan elverişsiz devletlerin haklarının yeni sözleşmede düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir.¹⁰¹ BMDHK'da bu irade sözleşme görüşmeleri boyunca somut bir karşılık bulunmamış, ancak Gayriresmi Tek Görüşme Metni'nde söz konusu devletler lehine birkaç hüküm ile düzenleme getirilmiştir.¹⁰² Daha sonrasında ise coğrafi bakımdan elverişsiz devletler BMDHS'de 70 vd. maddelerde düzenlenmiştir.

Coğrafi bakımdan elverişsiz devletlerin, kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramı ile kesişim kümesini ise yukarıda bahsedilen 70. maddenin 2. paragrafı oluşturmaktadır. Söz konusu paragrafta "*kapalı veya yarı-kapalı bir denize kıyısı bulunan devletler de dahil olmak üzere*" denilmek suretiyle kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin de coğrafi bakımdan elverişsiz devletler kategorisine dahil edildiği görülmektedir. Bu durumun meydana gelmesinde, yukarıda detaylarıyla anlatılan kapalı veya yarı-kapalı denizlerin coğrafi yapısı önemli rol oynamıştır. Coğrafi açıdan birtakım noksanlıkları haiz olan coğrafi bakımdan elverişsiz devletlerin, tıpkı bir kapalı veya yarı-kapalı denize kıyısı bulunan devletler gibi özel birer statü veya rejime tabi olmaları gerekmektedir. Aksi takdirde, söz konusu devletlere BMDHS'de yer alan genel kurallar uygulanacak olup, bu durumda ise bu devletler açısından diğer devletlere kıyasla hakkaniyete aykırı bir durumun meydana gelmesi söz konusu olacaktır. Ayrıca BMDHK'da kendisini coğrafi bakımdan elverişsiz devletler kategorisine dahil eden devletlerin de en az bir kapalı veya yarı-kapalı denize kıyısı bulunan devletler olduğu da görülmektedir.¹⁰³ Kapalı veya yarı-kapalı denizlere coğrafi bakımdan elverişsiz devletlerin düzenlendiği 70. maddede yer verilmesinden bu tez kapsamında çıkarılacak sonuç ise kapalı veya yarı-kapalı deniz alanlarının coğrafi bakımdan birtakım özel durumları haiz olduğu ve bu alanlarda BMDHS'de yer alan genel kuralların doğrudan uygulanmasının mümkün olmamasıdır.

¹⁰¹ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Summary Record of Meeting of the Second Committee 38th Meeting, A/CONF.62/C.2/SR.38.* parag. 45.

¹⁰² Lewis M. Alexander and Robert D. Hodgson, "The Role of the Geographically Disadvantaged States in the Law of the Sea," *San Diego Law Review* 13 (1976), s. 558-559.

¹⁰³ Cezayir, Bahreyn, Belçika, Yunanistan, Suriye, Türkiye, Almanya Federal Cumhuriyeti, Almanya Demokratik Cumhuriyeti, Katar vb. bkz. *Supra.* s. 47.

BMDHS’de düzenlenen kuralların, devlet uygulamaları ve yargı kararları ile desteklenmesi uygulama ve inanç birliği açısından gerekli gör÷lmektedir.

2. BÖLÜM: KAPALI VEYA YARI-KAPALI DENİZLERDE 123. MADDE BAĞLAMINDA İŞBİRLİĞİ YÜKÜMLÜLÜĞÜNÜN KAPSAMI

Kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının uluslararası hukukun ve uluslararası toplumun gündemine girmesi ve daha sonrasında ise BMDHS’de tanımlanması aşamaları yukarıda detaylarıyla birlikte anlatılmıştır. Konferansa katılan devletler, BMDHK’da kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramına tanım önerilerinde bulunurken, söz konusu deniz alanlarında devletlerin uygulayacakları işbirliği hususlarını da tartışma konusu yapmışlardır. Bir başka ifadeyle, kapalı veya yarı-kapalı deniz bölgelerinde uygulanacak işbirliğinin kapsamının belirlenmesi, kavramın tanımlanması aşamalarıyla paralel bir süreci ifade etmektedir. BMDHS’nin 123 maddesinde “*Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizlere Kıyısı Bulunan Devletler Arasında İşbirliği*” kenarbaşlığı altında düzenlenen işbirliği hükümleri, BMDHK’daki görüşmeler kapsamında 122. maddede düzenlenen tanım ile aynı sürecin sonucunda meydana gelmiştir. İşbirliğinin kapsamı ile ilgili hükümler, devletlerin bireysel anlamda sundukları öneriler ile gündeme gelirken, Konferans’ta gerçekleşen tartışmalar sonucunda ve II. Komite Başkanı’nın nihai düzenlemesi ile BMDHS’nin 123. maddesindeki halini almıştır.

Uluslararası hukukun ve uluslararası toplumun meydana gelmesinde işbirliği kavramı oldukça önemlidir. Uluslararası işbirliği, BM’nin “yol gösterici ilkesi” olarak nitelendirilmiştir.¹⁰⁴ BM Şartı’nda birçok kez işbirliği kavramının önemi ve gerekliliği vurgulanmıştır.¹⁰⁵ BMDHS’de de işbirliği kavramına oldukça geniş bir yer verildiği görülmektedir.¹⁰⁶ BMDHS’de işbirliği kavramının ön plana çıkarıldığı maddelerden birisi

¹⁰⁴ Anne Peters, "International Dispute Resolution: A Network of Cooperational Duties", *European Journal of International Law* 14 (1) (2003), s. 2.

¹⁰⁵ Bkz. BM Şartı’nın 1/3., 11, 13. maddeleri ve IX. Bölümünde, işbirliği kavramı ön plana çıkarılmıştır.

¹⁰⁶ İşbirliği kelimesi (cooperation, to cooperate), BMDHS’de 61 kez kullanılmıştır. Bu durum, Sözleşme’nin işbirliği kavramına verdiği önemi göstermektedir. Yukarıda işbirliği kavramının, BM Şartı’nın yol gösterici ilkesi olduğundan bahsedilmişti. Bu açıdan bakıldığında, işbirliği kavramının BMDHS bakımından da yol gösterici bir ilke olduğu söylenebilmektedir.

de “*Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizlere Kıyısı Bulunan Devletler Arasında İşbirliği*” kenarbaşlığı altında düzenlenen 123. maddedir. Söz konusu maddeye göre bir kapalı veya yarı-kapalı denize kıyısı olan devletlerin birtakım hususlarda işbirliği yoluna gitmeleri gerekmektedir. Söz konusu işbirliği yükümlülüğü, devletlerin coğrafi açıdan bir kapalı veya yarı-kapalı denize kıyısı bulunmasının bir sonucu olarak kabul edilmektedir. Aşağıda 123. madde ve bu kapsamda yer alan işbirliği olgusuna detaylı bir şekilde yer verilecektir.

Bu bölümde öncelikli olarak, 123. maddenin oluşmasına zemin hazırlayan ve BMDHK’da tartışma konusu olan devlet önerilerine yer verilecektir. Devletlerin, kapalı veya yarı-kapalı denizlerde uygulayacakları işbirliği ile ilgili olarak Konferans’taki iradelerinin ortaya çıkarılması anlamına gelen *travaux préparatoires*’in incelenmesi, 123. maddenin anlaşılabilmesi ve uygulanabilmesi açısından önem arz etmektedir. Daha sonrasında, gayriresmi görüşmeler sonucunda ortaya çıkan kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği taslak hükümlerine ve bu bağlamda 123. maddenin oluşmasına yol açan II. Komite Başkanı’nın ifadelerine ve nihai düzenlemelere yer verilecektir. BMDHK’daki oturumlarda gündeme gelen devlet önerileri ile başlayan ve BMDHS’nin 123. maddesinin ortaya çıkması ile sonuçlanan sürecin incelenmesi, Konferans’a katılan devletlerin iradelerinin BMDHS’de ne ölçüde karşılık bulduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

Daha sonrasında ise BMDHS’nin 123. maddesinde düzenlenen kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin uygulayacakları işbirliği hususları üzerinde durulacaktır. 123. maddenin ilk bölümünün BMDHS’nin geneline atıf yapması sebebiyle, işbirliği kavramı BMDHS bağlamında değerlendirilecektir. Buna ek olarak, 123. maddenin bir kapalı veya yarı-kapalı denize kıyısı bulunan devletler açısından ne ölçüde bağlayıcı bir hüküm olduğunun belirlenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, 123. maddenin emredici niteliği üzerinde bir değerlendirme yapılacaktır.

Bu bölüm ile genel olarak amaçlanan, kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği olgusunun BMDHK’da devlet önerileri ile ne şekilde tezahür ettiğinin ve Konferans sonucunda BMDHS’de nasıl karşımıza çıktığının gösterilmesidir. Konferans’ta mevcut bulunan devlet iradelerinin, Sözleşme’de ne ölçüde karşılık bulduğunun değerlendirilmesi ile 123. maddenin varlığına eleştirel bir bakış açısı sunulacaktır.

2.1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÜÇÜNCÜ DENİZ HUKUKU KONFERANSI'NDA KAPALI VEYA YARI-KAPALI DENİZLERDE İŞBİRLİĞİ YÜKÜMLÜLÜĞÜ TARTIŞMALARI

2.1.1. Devletler Tarafından Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı'na Sunulan Öneriler

Bir önceki bölümde, kapalı veya yarı-kapalı denizlerin uluslararası hukuk literatürüne girme süreci anlatılmıştı. BMDHK'da gündeme gelen devlet önerileri sonucunda, kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının BMDHS'nin 122. maddesinde tanımlandığı görülmektedir. Bu sonuca ulaşılmasında, Konferans'ta devletler arasında gerçekleşen tartışmaların büyük oranda etkisi bulunmaktadır. Her ne kadar, yukarıda bahsedildiği üzere, II. Komite Başkanı'nın değişikliği ile kavram 122. maddede yer alan nihai halini almış olsa da devletlerin kavram ile ilgili görüşlerinin ortaya çıkarılması, inceleme açısından kayda değer bir nitelik teşkil etmektedir. Kavramın Sözleşme'de tanımlanmasına ek olarak, önem arz eden bir diğer husus ise kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin bu bölgelerde uygulayacakları işbirliğinin kapsamının belirlenmesidir. Bahsedildiği üzere söz konusu işbirliğinin kapsamının belirlenmesi, kavramın tanımlanması aşamaları ile eşzamanlı bir süreç sonucunda meydana gelmiştir. Konferans'ta devletler, kavrama yönelik tanım önerilerinde bulunurken söz konusu deniz alanlarında devletlerin uygulayacakları hükümlere de önerilerde bulunmuşlardır.

Devletlerin BMDHK'da kapalı veya yarı-kapalı denizlerde uygulayacakları işbirliği hükümleriyle ilgili sunmuş oldukları önerilerine bakıldığında, Laenza'nın da ifade ettiği şekilde, söz konusu önerilerin iki temel çizgide toplandığı görülmektedir:

1. Kapalı veya yarı-kapalı denizlere ilişkin özel kurallar, Sözleşme'nin genel kuralları ile uygun bir şekilde uygulanmalıdır ve üçüncü devletlerin hak ve yükümlülüklerine halel getirmemelidir.

2. Sözleşmenin genel kuralları, kapalı veya yarı-kapalı denizlerde, bu denizlerin genel özelliklerine ve kıyı devletlerinin ihtiyaç ve çıkarlarına uygun bir şekilde uygulanmalıdır.¹⁰⁷

Kapalı veya yarı-kapalı denizlerin tanımlanması ile ilgili tartışmalarda da görüldüğü üzere, Konferans'ta söz konusu deniz alanlarında uygulanacak kuralların belirlenmesinde devletler arasındaki tartışmaların iki temel argüman etrafında şekillendiği görülmektedir. Birtakım devletler, kapalı veya yarı-kapalı denizlere özel kurallar getirilmesini savunmuşlardır. Özel kuralların getirilmesi ile tanınacak özel statü, Sözleşme'nin genel kuralları ile tutarlı bir şekilde uygulanacaktır. Buradan anlaşılan, genel kuralların uygulanmasında herhangi bir sapmanın meydana gelmemesidir. Bunun yanı sıra, üçüncü devletlerin hak ve yükümlülüklerine de hanel getirilmemesinin savunulduğu görülmektedir. İkinci argümanı savunan devletlere göre ise Sözleşme'de yer alan genel kuralların, kapalı veya yarı-kapalı denizlerin özelliklerine ve kıyıdaş devletlerin ihtiyaç ve çıkarlarına göre uygulanması gerekmektedir. Bu devletlere göre, kapalı veya yarı-kapalı denizlerde özel kuralların uygulanması yerine genel kuralların, söz konusu deniz alanlarına göre uyarlanması sorunun çözümünde yeterli görülmektedir. Genel kurallarda kapalı veya yarı-kapalı denizlerin özelliklerine göre yapılacak değişiklikler, problemi ortadan kaldıracaktır.

Konferans'ta devletlerin bu şekilde iki argüman etrafında toplanmasının, esasında kapalı veya yarı-kapalı denizlerin Sözleşme'de ayrı bir bölüm altında düzenlenip düzenlenmeyeceği hususu ile de ilişkisi bulunmaktadır. Yukarıda birçok kez belirtildiği üzere, kapalı veya yarı-kapalı denizlerin tanımlanması ve bu tür alanlarda kıyıdaş devletlerin uygulayacakları işbirliğinin kapsamının belirlenmesi, kapalı veya yarı-kapalı denizlerin Sözleşme'de düzenlenip düzenlenmeme konusunun birer parçasını oluşturmaktadır. Bu sebeple bir kısım devletler, söz konusu deniz alanlarına özel kuralların getirilmesini savunurken; diğer devletler ise Sözleşme'nin genel kurallarının

¹⁰⁷ Aşağıda yer verileceği üzere, İran ve Türkiye'nin sunmuş oldukları önerilerde sırasıyla “*in a manner consistent with the special characteristics of these seas and the needs and interests of their coastal States.../bu denizlerin özel nitelikleri ve kıyıdaş devletlerin ihtiyaç ve menfaatleri ile uygun bir şekilde*” ve “*in a manner consistent with equity.../ hakkaniyete uygun bir şekilde*” denilmek suretiyle bu yaklaşımın benimsendiği görülmektedir. Umberto Leanza, *Il regime giuridico internazionale del mare Mediterraneo*, (44), Studi e documenti di diritto internazionale e comunitario, (Napoli, İtalya: Editoriale Scientifica, 2008) s. 4 akt. Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 30-31.

bu tür alanlara uygulanması gerektiğinin savunucusu olmuştur.¹⁰⁸ Bu durum, aşağıda yer alan devlet önerilerinde de görülmektedir.

Türkiye'nin Konferans'ta kapalı veya yarı-kapalı denizlerle ilgili olarak çeşitli öneriler sunduğundan bir önceki bölümde bahsedilmişti. Ancak Türkiye'nin sunmuş olduğu önerilerde kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının daha çok deniz yetki alanlarının azami sınırlarının belirlenmesi bakımından ön plana çıktığı görülmektedir. Karasuları ile ilgili olarak Türkiye tarafından 15 Temmuz 1974 tarihinde sunulan madde önerisinin son paragrafında “...*Özel coğrafi özelliklere sahip yarı-kapalı denizlerde karasularının genişliği, o bölgedeki devletler tarafından müştereken belirlenecektir.*”¹⁰⁹ denilmek suretiyle karasularının genişliğinin belirlenmesinde kıyıdaş devletlerin işbirliğinde bulunmalarından bahsedilmektedir. 13 Ağustos 1974 tarihli ve “Kapalı ve Yarı-Kapalı Denizler Hakkında Taslak Madde” kenarbaşlıklı öneride ise şu şekilde bir düzenleme bulunmaktadır:

“Bu Sözleşmenin (...) bölümlerinde (karasuları ve ekonomik bölge ile ilgili bölümler) belirtilen genel kurallar, kapalı ve yarı-kapalı denizlerde hakkaniyete uygun bir şekilde uygulanacaktır.

*Bu maddenin amaçları doğrultusunda, kapalı ve yarı-kapalı denizlere kıyası bulunan devletler, bölgelerine uygun uygulama şekli ve yöntemini belirlemek amacıyla kendi aralarında istişarelerde bulunabilirler.”*¹¹⁰

Söz konusu öneri ile Türkiye'nin Konferans'ta kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramını yalnızca deniz yetki alanlarından karasuları ve münhasır ekonomik bölge bağlamında değerlendirdiği görülmektedir. Bu önerilerden anlaşılan, kapalı veya yarı-kapalı denizlerin özel bir nitelikleri olduğu ve bu nitelikleri sebebiyle de karasuları ve münhasır ekonomik bölge kavramlarıyla ilgili Sözleşme'de yer alan düzenlemelerin bu alanlarda hakkaniyete uygun bir şekilde uygulanması gerektiğidir.¹¹¹ Türkiye'nin söz konusu

¹⁰⁸ Devletlerin söz konusu durum ile ilgili görüşlerine kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının tanımlanması aşamasında yer verildiği için bu bölümde tekrar devlet görüşlerine yer verilmeyecektir.

¹⁰⁹ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Turkey: Draft Article on the Breadth of the Territorial Sea; Global or Regional Criteria; Open Seas and Oceans, Semi-Enclosed Seas and Enclosed Seas, Doc. A/CONF.62/C.2/L.8.*

¹¹⁰ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Turkey: Draft Article on Enclosed and Semi-Enclosed Seas, A/CONF.62/C.2/L.56.*

¹¹¹ Türkiye'nin kapalı veya yarı-kapalı denizlerde deniz yetki alanlarının dış sınırlarının kıyıdaş devletler tarafından belirlenmesine yönelik işbirliği önerisinin BMDHS'nin 123. maddesine bakıldığında karşılık

bulmadığı görülmektedir. Türkiye, kapalı veya yarı-kapalı denizlerin tanımlanması ve işbirliği hususlarının belirlenmesi tartışmalarında deniz yetki alanlarının sınırlandırılması meselesini Konferans'ta defaatle gündeme getirmiştir. Kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramını Türkiye açısından önemli kılan durum, Ege Denizi'nde Yunanistan ile çözüme kavuşmamış deniz yetki alanları uyumsuzluklarının bulunmasıdır. Görece dar ve adaların yoğun olduğu bir coğrafi yapıya sahip olan Ege Denizi'nde, iki devletin karasuları ve bitişik bölge alanlarını 12 dm olarak ilan etmesi ile deniz yetki alanlarının genişlikleri bakımından Türkiye aleyhine bir durum söz konusu olacaktır. Bu sebeple Türkiye, Konferans'ta özel niteliklere sahip bulunan kapalı veya yarı-kapalı denizlerde deniz yetki alanlarının sınırlarının belirlenmesi ile ilgili olarak söz konusu önerileri gündeme getirmiştir. Ancak Türkiye'nin bu girişimi başarıya ulaşamamıştır. BMDHS'de düzenlenen karasuları (3. madde), bitişik bölge (33. madde) ve adalar rejimi (121. madde) gibi kavramlara 309. madde gereğince çekince ileri sürememesi sebebiyle sözleşmeye taraf olmamıştır. Karasularının kıyı devleti tarafından 12 dm'ye kadar genişletilebilmesine imkân veren 3. maddenin kendisi açısından bir örf ve âdet hukuku kuralı haline gelmesini daimî itirazcı (*persistent objector*) konumunda bulunarak engellemiş bulunmaktadır. Ancak Türkiye'nin karasularının 12 dm olarak uygulanmasına kesin itirazı, özel ve benzersiz koşulların hüküm sürdüğü kapalı veya yarı-kapalı denizlerle sınırlı olmuştur. Bu konudaki mevcut durumu sürdüren Türkiye, 2001 Sualtı Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi'nin hazırlık görüşmelerinde de karasuları ve bitişik bölge deniz yetki alanlarının genişlikleri yönünden itirazlarını ifade etmiştir. BMDHS'ye taraf olmaması sebebiyle söz konusu deniz yetki alanları ile ilgili hükümlerin kendisi açısından bir bağlayıcılığının söz konusu olmadığını ve Sualtı Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi'nde BMDHS'ye yapılan atıfların kendisi tarafından kabul edilmediğini ifade etmiştir. UNESCO, *Records of the General Conference 31st Session, Paris, 15 October to 3 November 2001: Proceedings*, UNESCO (2001), s. 563.

Türkiye, karasularının kapalı veya yarı-kapalı denizlerin özel niteliklerini dikkate almaksızın, başka bir kıyı devletinin mevcut hak ve menfaatlerinden yoksun bırakacak şekilde genişletilmesinin haksız sonuçlar doğuracağını ve bu durumun BMDHS'nin 300. maddesine aykırı olacak bir şekilde hakkın kötüye kullanılması sonucunu meydana getireceğini belirtmiştir. Türkiye'nin Sualtı Kültürel Mirasının Korunması Sözleşmesi'ndeki hukuki pozisyonu için bkz. Çağatay Erciyes, "Turkey and the UNESCO Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage - Legal Aspects," içinde *The Legal Regime of Underwater Cultural Heritage and Marine Scientific Research*, düz. Hakan Karan, XXX Ademuni-Odeke ve Kübra Var Türk (Ankara: Yetkin Yayınları, 2020), s. 171.

Türkiye'nin bu noktada, karasularının genişliğinin kapalı veya yarı-kapalı denize kıyısı bulunan devletler tarafından belirlenmesi yönündeki tutumu kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramı açısından önem arz etmektedir. Kapalı veya yarı-kapalı denizler, Türkiye'nin bakış açısına göre, birtakım özel nitelikleri haiz bulunan ve bu sebeple de bazı özel kuralların uygulanması gerektiği bölgeler anlamına gelmektedir. Kısacası, Türkiye'nin bu pozisyonu BMDHK'da yukarıda bahsedilen önerilerin gündeme gelmesinde etkili olmuştur. Aşağıda, ilgili bölümde, bu husus üzerinde detaylı bir değerlendirme yapılacaktır.

önerileri, kapalı veya yarı-kapalı deniz alanlarında deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sürecine yönelik olup, aşağıda ilgili bölümde incelenecektir.

Kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramı ve bu tür deniz alanlarındaki işbirliğinin kapsamının BMDHK'da devletler arasında meydana gelen tartışmalar aracılığıyla şekillendiği belirtilmişti. II. Komite'nin görev listesinde 17. maddede yer alan "kapalı ve yarı-kapalı denizler" meselesinin Konferans'ta 13 Ağustos 1974 tarihinde gerçekleşen 38. toplantıda detaylı bir biçimde tartışıldığı görülmektedir. Bu toplantı bağlamında; kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramı ile ilgili olarak İran, İsrail, Danimarka, İsveç, Fransa, Irak, Alman Demokratik Cumhuriyeti, Türkiye, SSCB, Yunanistan, Tayland, Cezayir ve Demokratik Yemen'den oluşan devletlerin ön plana çıktığı söylenebilmektedir. Yugoslavya ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi devletler de kavramın şekillenme sürecinde çeşitli toplantılarda görüşlerini ifade etmiş bulunsalar da 38. toplantı kapsamında yer almamışlardır. Devletler tarafından sunulan taslak madde önerilerine yer vermeden önce söz konusu toplantıda devletlerin kapalı veya yarı-kapalı denizler kavramı ve işbirliğinin kapsamı ile ilgili görüşlerine yer verilecektir. Hazırlık çalışmalarında, devlet iradelerinin ortaya konulması açısından bu husus önem arz etmektedir.

Kapalı ve yarı-kapalı denizlerin özel durumları sebebiyle meydana gelen problemlerin yalnızca bölgesel veya iki taraflı anlaşmalar yoluyla çözülebileceğini iddia eden İran, yarı-kapalı denizlerin su hacimleri yönünden küçük olmaları ve okyanuslara/açık denizlere tek bir çıkışla bağlantılarının bulunması sebebiyle özel bir kategoride yer aldıklarını ifade etmiştir. Yarı-kapalı denizlerde; kaynakların yönetimi, uluslararası seyrüsefer ve deniz çevresinin korunması ile ilgili meydana gelen problemler bakımından genel kurala bir istisna olarak bu tür deniz alanlarına özel bir statü tanınabileceği belirtilmiştir. Bölgesel düzlemde ele alındığında, söz konusu statü ile bölgedeki tüm kıyıdaş devletlerin ihtiyaç ve çıkarlarının hesaba alınması gerekmektedir. Yarı-kapalı denizlerin toplam alanının kıta sahanlıkları üzerinde bulunması, kaynakların yönetimi bakımından özel bir rejimin düzenlenmesi gerçeğini haklı çıkarmaktadır. Deniz yetki alanlarının sınırlandırılması yönünden, mevcut problemlerin adalet, hakkaniyet ve eşit uzaklık ilkeleri doğrultusunda çözülmesi gerekmektedir. Yarı-kapalı denizlerdeki özel balıkçılık bölgelerinde türlerin korunması açısından ortaya çıkan problemlerin çözümü, bu tür denizlerin özel durumlarına uygun olacak bir şekilde yapılmalıdır. Uluslararası

seyrüsefer konusu bakımından, kıyıdaş devletlerin ticareti ve iletişimi açısından hayati bir öneme sahip olan açık denizlerle bağlantı, bu devletler için mevcut kılınmalıdır. Diğer devletler için ise farklı bir rejim türü belirlenmelidir. Yarı-kapalı denizler, küçük hacimli su kütlelerinden oluşmaları, emilim kapasitelerinin az olması ve sularının değişim özelliğinin bulunmaması gibi sebepler dolayısı ile kirliliğe karşı oldukça hassas bir yapı göstermektedirler. Bilimsel araştırma bakımından, yarı-kapalı deniz havzalarının fazla karmaşık olmaması ve daha öncesinde çok sayıda araştırmanın yapılmış olması sebebiyle bu tür deniz alanlarında ilgi görmemektedir. Yarı-kapalı denizlerde yürütülen bilimsel araştırmalar, genellikle ekonomik amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Yarı-kapalı denizlerin özel durumları, bu tür deniz alanlarına daha dar standartların ve daha yüksek düzeyde işbirliğinin uygulanmasını gerektirmektedir.¹¹²

İsrail toplantıda, uluslararası önemi haiz bulunan kapalı ve yarı-kapalı denizler için özel bir uygulamanın tahsis edilmesi gerektiğini belirterek, geniş okyanus alanları için uygun ve gerekli olanın coğrafi açıdan farklı nitelikler gösteren deniz alanlarında geçerli olmayacağını ifade etmiştir. Kapalı ve yarı-kapalı deniz konusunun; karasuları, kıta sahanlığı veya münhasır ekonomik bölge sınırlarının olası çakışmalarından kaynaklanan problemlerle sınırlandırılmayacağı belirtilmiştir. Balıkçılığın korunması, kirlilik kontrolü, havadan üst geçiş ve denizden seyrüsefer hakkı gibi konular üzerinde durulmuştur. Balıkçılığın korunmasının yalnızca kıyı devletlerinin egemenliğine bırakılmayacağı ifade edilmiştir. Kirlilik kontrolünün, siyasi ilişkilerine bakılmaksızın, tüm kıyıdaş devletlerin ve kullanıcılarının birbirlerine karşı karşılıklı çıkar ve sorumluluklarının olduğu bir genel statü haricinde gerçekleştirilemeyeceği ileri sürülmüştür. Yarı-kapalı denizlerin ve bu tür deniz alanlarına bağlı boğazlar ve su yollarının tüm dünya için deniz ve hava haberleşme sisteminde hayati bir rol oynadığı belirtilmiştir. Üst geçiş ve seyrüsefer haklarının devamlılığının sürdürülmesi gerekli

---

¹¹² İran'ın gerek konferansta geçen tartışmalarda gerekse de önermiş olduğu taslak maddelerde, kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramı ile ilgili en kapsamlı ve en detaylı çalışmayı sunduğu görülmektedir. Basra Körfezi'ne (Persian Gulf/Arabian Gulf) kıyısı bulunması sebebiyle bir kapalı veya yarı-kapalı denize kıyısı bulunan İran'ın konu ile yakından ilgilenmesi tabii görülmektedir. İran, kavramın BMDHS'de yer alma sürecinde hem 38. oturumda hem de ilgili diğer toplantılarda doğrudan katılım göstermiştir. Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Summary Record of Meeting of the Second Committee 38th Meeting, A/CONF.62/C.2/SR.38*, parag. 1-8.

görülmüştür. Söz konusu özgürlüklere, herhangi bir müdahalenin mevcut dengeyi bozacağını ve kapalı ve yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin de bu durumun farkında olduklarını ifade etmiştir.¹¹³

Danimarka; kapalı ve yarı-kapalı denizlerde küresel kuralların uygulanmasının özellikle canlı kaynakların kullanılması bakımından bozucu bir etki yaratabileceğini belirtmiştir. Söz konusu deniz alanlarında yer alan ve balıkçılıkla ilgilenen devletlerin, canlı türlerinin kullanımı ve bu türlerin korunmasının organik bir bütün olduğunun bilincinde olduklarını belirtmiş ve bu sebeple de balıkçılık faaliyetinin bölgesel anlaşmalar aracılığıyla düzenlenmesi gerektiğini savunmuştur. Danimarka'nın, kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramını balıkçılık üzerinden değerlendirdiği görülmektedir. Bu nedenle balıkçılık rejiminin bölgesel anlaşmalar yoluyla düzenlenmesi ve bu düzenlemede kıyıdaş devletlerin haklarının göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmiştir.¹¹⁴

İsveç temsilcisi; okyanusa kıyısı bulunan devletler ile kapalı ve yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletler arasında siyasi, ekonomik, jeolojik veya ekolojik açıdan temel farklılıkların bulunduğunu, her kapalı denizin kendine özgü problemlerinin mevcut olduğunu ve bunların çözüm yollarının da kendine özgü nitelikler gösterdiğini belirtmiştir. Her kapalı ve yarı-kapalı denizin kendine özgü problemlerinin ve bu problemlere ilişkin çözüm yollarının mevcut olduğunu belirtmek amacıyla okyanuslara kıyısı bulunan devletlerin daha çok ortak problemlerinin bulunduğunu savunmuştur. Okyanusa kıyısı bulunan devletlerin problemlerine genel çözüm yolları bulmak kolay iken, birbirinden farklı özellikler gösteren kapalı denizlere genel bir çözüm yolu bulmanın oldukça zor olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Sözleşmede yer alacak kapalı veya yarı-kapalı denizleri düzenleyen hükümlerin, söz konusu denizlere kıyısı bulunan devletler tarafından kabul edilmesi gerektiğini ifade ederek, Konferans'ın bu tür deniz alanlarına uygulanacak genel taslak maddeleri hazırlamasının birtakım sorunlar yaratacağından bahsetmiştir. Bu sebeple, bu görevin kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlere verilmesi gerektiğini savunmuştur. Bunun yanı sıra, Sözleşme'nin bu konu ile ilgili deniz hukukunun ortak sorunlarını hareket noktası olarak belirleyeceği sonucuna

---

¹¹³ İsrail, bir kapalı veya yarı-kapalı deniz niteliğinde olan Akdeniz'e kıyısı bulunması sebebiyle konuyla yakından ilgilenmiştir. a.g.e. 9-16 parag.

¹¹⁴ a.g.e. 17-21. parag.

vardıklarını ve Sözleşme'nin kapalı ve yarı-kapalı denizlerin birçok sorununu makul bir şekilde çözmesini beklemediklerini belirtmiştir. Bununla birlikte BMDHK'nın, sözleşmeyi hazırlarken kapalı veya yarı-kapalı denizlerin belirli özelliklerinin özel çözümler gerektirdiği tüm durumlarda genel hükümlerden yapılacak istisnaları sağlaması gerekmektedir.¹¹⁵

38. toplantıda söz alan bir sonraki temsilcinin tutanaklar dikkate alındığında Tayland temsilcisi olduğu görülmektedir. Tayland'a göre, her bölgenin ve her ülkenin kendine özgü problemleri olmasına rağmen, kapalı ve yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin birçoğunun ortak problemleri bulunmaktadır. İlk olarak, açık denizlere bağlantı ve seyrüsefer serbestliği üzerinde duran Tayland; doğal kaynaklar, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması, canlı kaynakların kullanımı ve muhafazası, deniz çevresinin korunması gibi konular üzerinde durmuştur. Doğal kaynakların eşit bir şekilde dağıtılmasında bu tür deniz alanlarında meydana gelen zorluklara dikkat çekmiştir. Kapalı ve yarı-kapalı denizlerde deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında eşitlik prensibi ve özel durumlar sorununun büyük önemi haiz olduğunu ve bu durumun bu denizlerin alışılmadık coğrafi özellik ve konfigürasyonlarının bir sonucu olduğunu belirtmiştir. Canlı kaynakların kullanımı ve muhafazası ve deniz çevresinin korunması ile ilgili olarak Sözleşme tarafından uygun bulunacak bölgesel anlaşmaların önemli olabileceği ifade edilmiştir. Karasuları dışındaki deniz alanlarının, canlı kaynakların kullanımı bakımından kapalı ve yarı-kapalı denize kıyısı bulunan devletlere açık olması gerektiği belirtilmiştir. Tayland'a göre, bu tür konularda düzenin sağlanması amacıyla bölgesel mekanizmaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Kapalı veya yarı kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin açık denizlere erişme konusunda aynı problemlerle yüzleşmekte oldukları ve bunların birçoğunun yetki alanlarını BMDHK'da önerilen 200 dm genişliğine çıkaramayacak bir pozisyona sahip oldukları ifade edilmiştir. Buradan hareketle Tayland, bu devletlerin coğrafi bakımdan elverişsiz devletler olduklarını ve bu devletlere uluslararası deniz hukuku tarafından özel bir uygulamanın getirilmesi gerektiğini savunmuştur.¹¹⁶

---

¹¹⁵ a.g.e. 22-25. parag.

¹¹⁶ a.g.e. 26-33. parag. Tayland'ın 38. toplantıda sunmuş olduğu görüşler, konu ile alakalı en kapsamlı değerlendirmeleri içeren görüşlerden biri olarak ön plana çıkmaktadır. Kapalı veya yarı-kapalı denizlere

Kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının tanımlanması süreci ile ilgili olarak bir önceki bölümde, Fransa'nın kavrama bakış açısı ifade edilmişti. Fransa, "kapalı veya yarı-kapalı" deniz kavramının uluslararası hukuk açısından geleneksel bir mahiyeti haiz olmadığını iddia etmiştir. Kapalı denizler, coğrafi açıdan bir anlam ifade ederken; yarı-kapalı deniz kavramı oldukça belirsiz bir nitelik göstermektedir. Yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilecek alanlarda, seyrüsefer serbestisinin ve üst geçiş hakkının sınırlandırılması düşünülemez. Münhasır ekonomik bölge kavramının ortaya çıkması ile Sözleşme'de yarı-kapalı denizler için özel hükümlerin getirilmesine gerek görülmemektedir. Bölgesel anlaşmalar yeterli olmalıdır. Deniz çevresinin korunması, uluslararası genel kurallar kapsamında yer almaktadır. Bu sebeple, yeni bir hukuki kategorinin oluşturulması gerekli görülmemektedir. Deniz hukukuna belirsiz ve uluslararası toplumun menfaatleri ile örtüşmeyen bir kavramın getirilmesi, Fransa tarafından faydadan çok zarar meydana getirecek bir durum olarak görülmüştür.¹¹⁷

Aşağıda yer verileceği üzere, kapalı veya yarı-kapalı denizler meselesi ile ilgili BMDHK'ya taslak madde önerisinde bulunan devletler arasında Irak da bulunmaktadır. Irak'a göre; canlı kaynakların korunması ve yönetimi, kirliliğin önlenmesi ve kontrolü, deniz araştırmalarının yürütülmesi ve anlaşmazlıkların çözümü için ortak bir politikanın uygulanmasını sağlamak için bölgesel düzenlemelerin oluşturulması esastır. Canlı kaynakların kullanımı yönünden, tüm kıyıdaş devletler eşit haklara sahip olmalıdır. Buna ek olarak; Sözleşme, yarı-kapalı denizlerin meşru kullanımlarını ve kıyı devletlerinin haklarını düzenleyen ilkeleri içermelidir.¹¹⁸

Alman Demokratik Cumhuriyeti'ne göre Sözleşme'nin bir yandan deniz hukukunun genel olarak tanınan prensiplerine dayalı bir şekilde kapalı ve yarı-kapalı denizlerde kıyıdaş devletler arasında bölgesel veya iki taraflı anlaşmalara imkân vermesi gerekirken, diğer yandan ise devletler topluluğunun bir bütün olarak menfaatlerini göz önünde bulundurarak seyrüsefer serbestisi başta olmak üzere açık denizlere ilişkin diğer hakları sürdürmesi gerekmektedir. Seyrüsefer serbestisi hiçbir şekilde sınırlandırılmamalı veya

---

kıyası bulunan devletlerin karşılaşmakta oldukları hemen hemen her konu ile ilgili hususu gündeme getirmiştir.

¹¹⁷ a.g.e. 34-37. parag.

¹¹⁸ a.g.e. 38-39. parag.

hiçbir durumdan etkilenmemelidir. Bu tür deniz alanlarındaki devletler, problemlerini çözmeye diğer kıyıdaş devletlerin yardım ve desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. Ayrıca, yeni Sözleşme'nin kapalı veya yarı-kapalı denizlerde mevcut bulunan bölgesel anlaşmalara hâle getirmemesi gerekmektedir.¹¹⁹

Kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramını, daha çok deniz yetki alanlarının genişliği ve sınırlandırılması yönünden değerlendiren Türkiye'nin, kavramın Sözleşme'de yer alması amacıyla farklı zamanlarda taslak madde önerileri sunmuş olduğundan bahsedilmişti. 38. toplantıda da bu maddelere atıf yapan Türkiye, o tarih için henüz yeni bir kavram olan münhasır ekonomik bölge kavramı üzerinde durmuştur. Yarı-kapalı denizlerin görece küçük boyutları sebebiyle, ekonomik bölge kavramının bu alanlarda uygulanamayabileceğini ifade etmiştir. Yukarıda yer verildiği üzere Türkiye tarafından, Sözleşme'de yer alacak olan karasuları ve ekonomik bölge ile ilgili genel hükümlerin kapalı ve yarı-kapalı denizlerde hakkaniyete uygun bir şekilde uygulanması gerektiği belirtilmiştir. Bu doğrultuda kıyıdaş devletlerin bölgelerine uygun uygulama şekli ve yöntemini belirlemek amacıyla kendi aralarında görüşmeler yapabileceği de eklenmiştir.¹²⁰

Sovyetler Birliği, kapalı ve yarı-kapalı deniz kavramları arasında ayırım yapılması gerektiğini belirterek söz konusu kavramları tanımlamıştır. Bu tanımlara, kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının tanımlanması sürecini inceleyen bir önceki bölümde yer verilmiştir. Uluslararası denizcilik amacıyla kullanılan sularda, herhangi bir devletin yararına olacak bir şekilde özel bir rejimin kendileri tarafından kabul edilemeyeceği belirtilmiştir. Türkiye'nin ekonomik bölgenin yarı-kapalı denizlerde uygulanamayacağı yönündeki iddiası ile ilgili olarak, ekonomik bölgenin açık denizlerde bir sorun yaratmayacağı ancak "*Türkiye temsilcisinin belirttiği gibi*" kapalı veya yarı-kapalı

---

¹¹⁹ a.g.e. 40-45. parag.

¹²⁰ Türkiye'nin yarı-kapalı denizlerde ekonomik bölge konseptinin, bu tür deniz alanlarının küçük boyutları sebebiyle uygulanamayacağı yönündeki ifadelerinin, II. Komite'nin dikkatlerini kapalı veya yarı-kapalı denizlerde deniz yetki alanlarının genişliği yönünde bir düzenleme yapılması hususu üzerine çekmeye yönelik olduğu düşünülmektedir. Yukarıda bahsedilen 13 Ağustos 1974 tarihli taslak madde önerisinde de bu durum görülmektedir. Esasında Türkiye'nin bu yöndeki girişimlerinin, günümüzde mevcut olan deniz yetki alanları uyuşmazlıkları ve özel olarak da Türkiye'nin Ege Denizi'nde ve Akdeniz'de içerisinde bulunduğu zorluklar dikkate alındığında ne kadar da yerinde olduğu görülecektir. a.g.e. 46-48. parag.

denizlerde özellikle deniz alanlarının sınırlandırılması ile bağlantılı olarak devletler arasında birtakım sorunların meydana gelmesine sebebiyet verebileceği ifade edilmiştir.¹²¹

38. toplantıda yer alan bir diğer devlet olan Yunanistan'a göre tanımı olmayan bir kavramın Sözleşme'de yer alması aşılamayacak problemlerin meydana gelmesine sebebiyet verecektir. Yunanistan, balıkçılık ve kirlilik mevzuları da dahil olmak üzere çeşitli tüm problemlerin iki taraflı bir şekilde veya mevcut uluslararası hukuk kuralları ile çözülmesinin mümkün olduğunu iddia etmiştir.¹²²

Cezayir, Türkiye'nin konuyla ilgili hükümlerin sözleşmeye dahil edilmek üzere hazırlanması önerisini desteklediğini belirtmiştir. Aynı zamanda Sözleşme, ilgili kıyı devletleri arasında hakkaniyet ilkelerine uygun olarak kapalı ve yarı-kapalı denizlerde ister deniz alanlarının sınırlandırılması, ister kaynakların yönetimi, ister deniz çevresinin korunması isterse de seyrüsefer hakkı ile ilgili olsun meydana gelen herhangi bir problemi çözen ikili ve bölgesel anlaşmaların akdedilmesine açık kapı bırakmalıdır.¹²³

38. toplantıda konuyla ilgili görüşlerini sunan son devlet ise Yemen olmuştur. Yemen, Kızıldeniz'e kıyısı bulunması sebebiyle, konuyu söz konusu deniz alanı üzerinden değerlendirmiştir. Yemen'e göre, Kızıldeniz bir yarı-kapalı denizdir ve bu denizde tüm gemiler ve uçaklar için geçiş serbestisi mevcut olmalıdır. Ayrıca boğazlardaki seyrüsefer sorunu, zararsız geçiş ilkesi temelinde kararlaştırılmalıdır.¹²⁴

---

¹²¹ a.g.e. 49-51.parag.

¹²² a.g.e. 52-54. parag.

¹²³ a.g.e. 55-56. parag.

¹²⁴ Yemen'in konu ile ilgili görüşlerini bildirmesinden sonra, İran ile Irak arasında Körfez'in isimlendirilmesi üzerine bir tartışma yaşandığı görülmektedir. İran, Körfez'i İran Körfezi olarak adlandırırken; Irak'ın Arap Körfezi olarak adlandırdığı görülmektedir. İsimlendirme konusunda bile devletler arasında bu türden tartışmaların yaşanması söz konusu iken; doğal kaynakların kullanımı, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması veya canlı kaynakların kullanımı ve korunması gibi egemenliğe ilişkin konularda devletler arasında ne türden tartışmaların veya uyuşmazlıkların meydana gelebileceği merak konusudur. Bu durum, kapalı veya yarı-kapalı denizler meselesinin esasen oldukça hassas bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. a.g.e. 59-60. parag.

Söz konusu toplantıda devletlerin de ifade ettiği üzere, her kapalı veya yarı-kapalı denizin kendisine ait özel problemleri veya koşulları bulunmaktadır. Bu sebeple de ilgili devletler, kıyılarının bulunduğu bu tür deniz alanlarının durumuna göre bir değerlendirmede bulunma ihtiyacı duymuşlardır. Söz konusu deniz alanlarında karşılaşmakta oldukları sorunları ifade ederek kavramı bu sorunlar çerçevesinde ele almışlardır.¹²⁵

İlk bölümde detaylı bir şekilde anlatıldığı üzere, birtakım devletler kapalı veya yarı-kapalı denizlerde meydana gelen problemlerin çözümünün Sözleşme ile düzenlenmesinden yana bir tutum sergilerken; diğer devletler meydana gelen sorunların yalnızca ikili veya bölgesel anlaşmalar yoluyla giderilebileceğini iddia etmişlerdir. 38. toplantı, söz konusu bu görüş ayrılıklarına en açık kanıt oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, birtakım devletler ise yalnızca oturumda görüş bildirmekle kalmamış, kavram ile ilgili taslak madde önerilerinde bulunmuşlardır. Bu taslak maddeler, BMDHS’de tam olarak karşılık bulmasa dahi IX. Bölüm altında düzenlenen 122. ve 123. maddelerin meydana gelmesinde etkili olmuşlardır.

Bu şekilde kavram ile ilgili taslak madde önerisinde bulunan devletlerden biri olarak da İran karşımıza çıkmaktadır. İran, 38. toplantının sonrasında 21 Ağustos 1974 tarihinde “Kapalı ve Yarı-Kapalı Denizlere Dair Taslak Maddeler” başlığı altında 4 maddeden oluşan bir taslak madde önerisi sunmuştur. Söz konusu taslağın 1. maddesinde yer alan “kapalı deniz” ve “yarı-kapalı deniz” tanımlarına ilk bölümde yer verilmiştir. Önerinin 2. maddesi şu şekildedir:

“Bu Sözleşme’de düzenlenen genel kurallar, kapalı veya yarı-kapalı denizlere, bu denizlerin özel niteliklerine ve kıyı devletlerinin ihtiyaç ve çıkarlarına uygun bir şekilde uygulanacaktır.”¹²⁶

Bu madde, Sözleşme’nin genel kurallarının kapalı veya yarı-kapalı denizlerde nasıl uygulanacağı sorusuna bir yanıt olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca söz konusu madde ile kapalı veya yarı-kapalı denizlerin özel nitelikleri haiz olduğu ve kıyı devletlerinin

¹²⁵ Danimarka, Cezayir, Türkiye gibi devletlerin kavrama ilişkin ifade ve tutumları bu doğrultuda değerlendirilmektedir.

¹²⁶ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Iran: Draft Articles on Enclosed and Semi-Enclosed Seas, A/CONF.62/C.2/L.72*, m. 2.

ihtiyaç ve çıkarları doğrultusunda bu tür deniz alanlarına özel bir statünün tanındığı anlaşılmaktadır. Grbec'e göre ise diğer denizler veya okyanuslarla karşılaştırıldığında, ilgili devletlere daha fazla "kıyı devleti" hakları ve daha büyük görevler verilmesi, İran'ın önerisinin temel özelliğidir. Ayrıca yazar, öneriye genel açıdan bakıldığında "bu tür denizlere kıyısı olan devletler" ile "bu tür denizlerin diğer kullanıcıları" arasında ayırım yapmamış olmasını kayda değer bir durum olarak değerlendirmiştir.¹²⁷ İşbirliği hususunun ön plana çıktığı madde ise esas olarak 3. maddedir. Bu madde şu şekildedir:

"Kapalı veya yarı-kapalı bir denizin, deniz çevresinin korunması, muhafazası ve kaynaklarının yönetimi kıyıdaş devletlerin sorumluluğunda olacaktır. Bu amaçla, kıyı devletleri, genel normlara ek olarak;

- (a) Çevrelerini deniz kirliliğine karşı daha iyi korumayı amaçlayan bölgesel kural ve standartları benimseyebilir,
- (b) Kapalı veya yarı-kapalı denizlerin yenilenebilir kaynaklarının yönetimi ve işletilmesi ile ilgili faaliyetlerini bölgesel düzenlemeler çerçevesinde koordine edebilirler."¹²⁸

Bu madde ile kapalı veya yarı-kapalı denizlerde kıyıdaş devletlerin uygulayacakları işbirliği hususları ilk kez bir taslak ile gündeme gelmiştir. Aslında aynı tarihte Irak tarafından sunulan bir öneri de bulunmaktadır.¹²⁹ Ancak hem İran önerisi kadar çeşitli alanı düzenlememesi hem de kıyı devletlerine bu kadar geniş hak ve görevler getirmemesi sebepleriyle etki ve önem bakımından Irak önerisi, İran önerisinin gerisinde kalmıştır. Bu nedenle, kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği mevzusu bakımından İran önerisi ön plana çıkmaktadır.

Bunun yanı sıra, Grbec'in İran önerisinin kıyı devletlerine daha fazla hak ve daha büyük görevler verdiği yönündeki görüşüne "...deniz çevresinin korunması, muhafazası ve kaynaklarının yönetimi kıyıdaş devletlerin sorumluluğunda olacaktır..." şeklinde madde lafzında yer alan ifade dayanak oluşturmaktadır. İran önerisinin bir başka özelliği ise kapalı veya yarı-kapalı denizler bağlamında ilk kez bilimsel araştırma hususundan

¹²⁷ Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 31.

¹²⁸ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Iran: Draft Articles on Enclosed and Semi-Enclosed Seas, A/CONF.62/C.2/L.72*, m. 3.

¹²⁹ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Iraq: Draft Articles on Enclosed and Semi-Enclosed Seas, A/CONF.62/C.2/L.71 ve Add.1-2*.

bahsetmesidir.¹³⁰ Önerinin 4. maddesi “*Kapalı veya yarı-kapalı denizlerde bilimsel araştırma ancak ilgili kıyı devletinin izni ile yapılır.*”¹³¹ şeklindedir.

Kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliğinin kapsamının belirlenmesi amacıyla madde önerisinde bulunan bir başka devlet ise Irak’tır. Bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olan Basra Körfezi’ne kıyısı bulunan Irak, 38. toplantı başta olmak üzere birçok toplantıda konunun yakın takipçisi olmuş ve birçok kez görüş bildiriminde bulunmuştur. Irak, 21 Ağustos 1974 tarihinde Komite’ye “*Kapalı ve Yarı-Kapalı Denizlere Dair Taslak Maddeler*” kenar başlığı altında 6 maddeden oluşan bir taslak sunmuştur. Söz konusu taslakta Irak’ın seyrüsefer serbestisi hususunu ön plana çıkardığı görülmektedir. Açık denizlerle tek bağlantısı Basra Körfezi üzerinden olan Irak’ın bu tutumu oldukça anlaşılır bir mahiyet teşkil etmektedir. Önerinin 1, 4 ve 6. maddelerinde seyrüsefer serbestisi düzenlenmiştir. Önerinin 1. maddesi şu şekildedir:

“1. Bu madde hükümleri, ancak açık denizin iki bölümünü birbirine bağlayan ve geleneksel olarak uluslararası seyrüsefer için kullanılan boğazlara uygulanır.

*2. Bütün devletlerin gemileri, ister açık ister yarı-kapalı denizler olsun, açık denizin iki bölümünü birbirine bağlayan boğazlarda seyrüsefer serbestisinden yararlanacaklardır.”*¹³²

Irak bu madde ile seyrüsefer serbestisini, boğazlardan geçiş meselesi bakımından değerlendirmiştir. Önerinin 4. maddesinde ise ilk bölümde bahsedildiği üzere, “*Seyrüsefer serbestisi, açık denizin bir parçasını oluşturan yarı-kapalı denizlerde sürdürülmelidir.*”¹³³ şeklinde yarı-kapalı denizlerde seyrüsefer serbestisini koruma altına almayı amaçlayan bir düzenleme bulunmaktadır. Seyrüsefer serbestisini düzenleyen bir başka madde olan 6. madde ise şu şekilde tezahür etmiştir:

“Açık denizlerin bir bölümünü oluşturan yarı-kapalı bir denizde 12 millik bir karasularının tesis edilmesi, daha önce açık denizlerin bir parçası olarak kabul edilen alanları karasuları

¹³⁰ Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 31.

¹³¹ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Iran: Draft Articles on Enclosed and Semi-Enclosed Seas, A/CONF.62/C.2/L.7*, m. 4.

¹³² Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Iraq: Draft Articles on Enclosed and Semi-Enclosed Seas, A/CONF.62/C.2/L.71 ve Add.1-2*, m. 1.

¹³³ a.g.e. 4. madde.

olarak çevreleme etkisine sahip olması durumunda, bu sulara seyrüsefer serbestisi mevcut olacaktır."¹³⁴

Önerinin 5. maddesinde ise "açık denizin bir parçasını oluşturan yarı-kapalı deniz" ifadesi vurgulanarak, yarı-kapalı denizlerin tanımı yapılmaya çalışılmıştır. Bu tanıma, kavramın tanımlanması sürecini inceleyen bir önceki bölümde yer verilmiştir. Kapalı veya yarı-kapalı denizlerde kıyıdaş devletlerin hak ve yükümlülüklerini düzenleyen maddeler ise 2. ve 3. maddelerdir. Önerinin 2. maddesi şu şekildedir:

*"Karasularının ötesindeki yarı-kapalı denizlerde canlı deniz kaynaklarının yönetimi, korunması, araştırılması ve işletilmesi; bu alanlarda ilgili uluslararası kuruluşların faaliyetleri dikkate alınarak, bölgesel düzenlemeler yoluyla kıyıdaş devletler tarafından bu bölgelerde üstlenilecektir."*¹³⁵

Bu madde ile yarı-kapalı denizlerde canlı deniz kaynakları konusunun her yönü ile düzenleme konusu yapıldığı görülmektedir. Karasuları içerisinde yer alan canlı deniz kaynakları, kıyı devletinin egemen hakları sebebiyle, kapsam dışı bırakılmıştır. Karasularının ötesinde yer alan deniz alanlarındaki canlı deniz kaynaklarının ise kıyıdaş devletlerin ortak iradesine bırakıldığı görülmektedir. Kapalı veya yarı-kapalı denizlerde deniz çevresinin muhafazası ve kirlilik kontrolünün düzenlendiği 3. madde ise şu şekildedir:

*"Bu alanlarda deniz çevresinin muhafazası ve kirliliğin kontrolü, kıyıdaş devletler arasında ortaklaşa yönetilecektir. Bu amaca yönelik kural, düzenleme ve standartlar, uluslararası kabul görmüş standartları esas alacaktır. Bu konuda yetkili uluslararası kuruluşlar tarafından yapılan çalışmalara gereken önem verilecektir."*¹³⁶

Irak önerisinin 3. maddesi, kapalı veya yarı-kapalı denizlerde yer alan kıyıdaş devletlere deniz çevresinin muhafazası ve kirliliğin kontrolü konularında birlikte hareket etme yükümlülüğü getirmiştir. Her ne kadar bu konulardaki yetki, kıyıdaş devletlere bırakılmış

¹³⁴ a.g.e. 6. madde. Yukarıda devletlerin kapalı veya yarı-kapalı denizler kavramını bu tür deniz alanlarında karşılaştıkları sorunlar bakımından değerlendirdiklerinden bahsedilmişti. Irak da bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olan Basra Körfezi'ne kıyısı bulunması sebebiyle, bu deniz alanında ve açık denizlere tek çıkış yolu olan Hürmüz Boğazı'nda seyrüsefer serbestisinin sağlanması yönünde bir tutum sergilemiştir. Bu nedenle de seyrüsefer serbestisini bu alanda sağlayabilmek amacıyla, 1, 4 ve 6. maddelerde bu konu üzerinde durduğu görülmektedir.

¹³⁵ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Iraq: Draft Articles on Enclosed and Semi-Enclosed Seas, A/CONF.62/C.2/L.71 ve Add.1-2*, m. 2.

¹³⁶ a.g.e. m. 3.

bulunsa da bu alanlardaki düzenlemelerin uluslararası kurallara bağlı olması gerektiği de belirtilmiş bulunmaktadır.

Kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının tanımlanma sürecini inceleyen bir önceki bölümde yer verilen gayriresmi grup tarafından yukarıda sunulan tanımda,¹³⁷ Irak ve Türkiye'nin sunmuş olduğu önerilerde Grbec tarafından ortak bir noktanın bulunduğu belirtilmiştir. Tüm bu önerilerin, Sözleşme'nin genel kurallarının kapalı veya yarı-kapalı denizlerde bu tür denizlerin özel niteliklerini dikkate alacak şekilde uygulanmasına atıfta bulunmaları ile ortak bir paydada buluştuklarını ve bu durumun kayda değer bir nitelik arz ettiği öne sürülmüştür.¹³⁸

2.1.2. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin İlk Taslağında Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizlerde İşbirliği Yükümlülüğü

Kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramı ile ilgili devletler nezdinde çeşitli toplantılarda gerçekleşen tartışmaların ve II. Komite'ye sunulan taslak madde önerilerinin bu aşamada sona erdiği söylenebilmektedir. Yukarıda bahsedildiği üzere¹³⁹, 18 Nisan 1975 tarihinde üç komite başkanından görev listelerinde yer alan konularla ilgili olarak birer tek görüşme metni hazırlamaları talep edilmişti. Bunun üzerine, İkinci Alt Komite başkanı tarafından BMDHK'ya Mayıs 1975'te "Gayriresmi Tek Görüşme Metni" sunulmuştur. Söz konusu metnin IX. Bölümü'nde "Kapalı ve Yarı-Kapalı Denizler" kenarbaşlığı altında 133-135. maddelerde kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramı düzenlenmiştir. Kavramın tanımlanması sürecinde 133. maddede yer alan tanıma yukarıda yer verilmişti, şimdi ise

¹³⁷ *Supra* s. 34. "Bu Sözleşme'nin deniz alanlarına ilişkin genel hükümlerinin bir veya daha fazlasının tam ve eksiksiz olarak uygulanmasını engelleyecek genişlik ve nitelikte..." Grbec'in sözünü ettiği gayriresmi grup tarafından sunulan tanımda yer alan ifade bu şekildedir.

¹³⁸ Grbec, bu iddiası ile aynı doğrultuda olarak Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi'nde görülen *Mox Plant (İrlanda v. Birleşik Krallık)* davasına yer vermiştir. Kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği kavramı ile ilgisi bulunan söz konusu davaya aşağıda ilgili bölümde yer verilecektir. Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 32.

¹³⁹ *Supra* s. 35.

söz konusu deniz alanlarında işbirliği ile ilgili hususları düzenleyen 134. ve 135. maddelere yer verilecektir.

Gayriresmi Tek Görüşme Metni'nin 134. maddesi, işbirliği hususlarının düzenlendiği esas madde olarak ön plana çıkmaktadır. Bu maddenin ilk cümlesi şu şekildedir:

“Kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletler, bu Sözleşme kapsamındaki hak ve görevlerinin kullanılmasında birbirleriyle işbirliği yapacaklardır.”¹⁴⁰

Taslak maddede yer alan ifadelerle bakıldığında, maddenin kapalı veya yarı-kapalı deniz alanlarına özel bir statü tanıdığını belirten bir ifade yer almamaktadır. Ancak devletlere, tüm Sözleşme maddelerinin uygulanmasında bir işbirliği görevi yüklendiği görülmektedir. Bu yükümlülüğe sebep olan durum ise bu tür deniz alanlarının özel durumlarıdır. Aynı maddenin ikinci cümlesi ise kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin bu tür deniz alanlarında uygulayacakları işbirliği alanlarını düzenlemiştir:

“...Bu amaçla, doğrudan veya uygun bir bölgesel kuruluş aracılığıyla;

- (a) Denizin canlı kaynaklarının yönetimini, korunmasını, araştırılmasını ve işletilmesini koordine edecekler,*
- (b) Deniz çevresinin muhafazasına ilişkin hak ve görevlerinin uygulanmasını koordine edecekler,*
- (c) Bilimsel araştırma politikalarını koordine edecekler ve uygun olduğu takdirde, söz konusu alanda ortak bilimsel araştırma programları üstlenecekler,*
- (d) Uygun olduğunda, diğer ilgili devletleri veya uluslararası kuruluşları bu madde hükümleri doğrultusunda kendileriyle işbirliği yapmaya davet edeceklerdir.”¹⁴¹*

Madde lafzında da görüldüğü üzere, devletler doğrudan veyahut bölgesel bir kuruluş aracılığıyla belirtilen hususlarda işbirliği yapacaklardır. Canlı deniz kaynakları, deniz çevresi, bilimsel araştırma ve diğer ilgili devletlerin veya uluslararası kuruluşların davet

¹⁴⁰ İşbu taslak maddenin ilk cümlesinin İngilizce metninde “*shall*” kipinin kullanıldığı görülmektedir. “*Should*” kipine göre emredici nitelik bakımından daha katı bir ifadeyi içeren “*shall*” kipinin aşağıda ilgili bölümde ayrıntılı olarak incelemesi yapılacaktır. Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Informal Single Negotiating Text, Part II, A/CONF.62/WP.8/PartII*.

¹⁴¹Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Informal Single Negotiating Text, Part II, A/CONF.62/WP.8/PartIII*. 134. maddenin ikinci cümlesinde de İngilizce metinde “*shall*” kipinin kullanıldığı görülmektedir. Emredici nitelik bakımından birinci cümle ile aynı mahiyeti teşkil etmektedir.

edilmesi düzenlenen işbirliği alanları arasında yer almıştır. Canlı deniz kaynaklarının yönetimi, korunması ve işletilmesi daha önce Irak ve İran'ın verdiği öneriler ile gündeme gelmişti. Yine aynı şekilde deniz çevresinin korunması konusunun da söz konusu devletler tarafından sunulan önerilerde yer aldığından bahsedilmişti. Buna ek olarak, bilimsel araştırma konusunu ilk kez gündeme getiren İran'ın bu önerisinin II. Komite'de karşılık bulduğu da belirtilmelidir. Gayriresmi Tek Görüşme Metni'nde yer alan bir diğer madde olan 135. maddede ise kapalı veya yarı-kapalı denizlerle ilgili maddelerin Sözleşme'nin diğer maddeleri ile olan ilişkisine yer verilmiştir. Söz konusu madde metni şu şekildedir:

*"Bu bölümün hükümleri, kıyıdaş veya diğer devletlerin bu Sözleşmenin diğer hükümleri kapsamındaki hak ve görevlerini etkilemeyecek ve bu hükümlerle uygun bir şekilde uygulanacaktır."*¹⁴²

Söz konusu bu madde ile taslak sözleşmenin bir yandan kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlere işbirliği yükümlülüğü getirirken diğer yandan ise kıyıdaş veya diğer devletlerin sözleşme kapsamındaki hak ve yükümlülüklerini etkilemeyecek bir koruma düzeni getirdiği görülmektedir. Sonuç olarak taslak sözleşmede yer alan bu maddeler ile kapalı veya yarı-kapalı deniz alanlarına tam anlamıyla bir özel rejimin veya statünün getirildiği söylenememektedir. Grbec'e göre ise 134. madde kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin Sözleşme kapsamındaki haklarını ve görevlerini nasıl uygulayacaklarına dair bir yöntemi belirlemiştir. Ayrıca söz konusu madde, BMDHS'nin genel kuralları ile kapalı veya yarı-kapalı denizlerle ilgili kurallar arasındaki ilişkiyi de düzenlemiş bulunmaktadır¹⁴³

Sözleşme'nin ilk taslağı, kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği konusu bakımından 133-135. maddelerde düzenlendiği şekilde tezahür etmiştir. Bu taslak maddelere bakıldığında, yukarıda yer verilen Türkiye, Irak ve İran önerilerinin taslakta tam anlamıyla karşılık bulmadığı görülmektedir. Özellikle de Türkiye'nin deniz yetki alanlarının sınırlarının belirlenmesi bağlamında kapalı veya yarı-kapalı denizlerle ilgili önerilerinin hiçbir şekilde II. Komite'de karşılık bulmadığı görülmektedir. Aşağıda ilgili bölümde bu konu üzerinde durulacaktır. Ancak Irak ve İran'ın sunmuş oldukları öneriler

¹⁴² Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Informal Single Negotiating Text, Part II, A/CONF.62/WP.8/PartII*.

¹⁴³ Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 34.

ile canlı deniz kaynakları, deniz çevresinin korunması ve bilimsel araştırma gibi konuların taslağın 134. maddesinde düzenlenmesinde söz konusu olduğu söylenebilmektedir.¹⁴⁴

2.1.3. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin Gözden Geçirilmiş Taslağı'nda Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizlerde İşbirliği Yükümlülüğü

Sözleşme'nin ilk taslağında kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği hususunun 133-135. maddelerde düzenlendiği yukarıda belirtilmişti. Taslakta yer alan 134. ve 135. maddelerin kıyıdaş devletlere birtakım emredici hükümler yüklemesi, II. Komite'de birtakım tartışmaların meydana gelmesine sebep olmuştur. Özellikle de 134. maddenin metnini değiştirmeye yönelik olarak 27 Nisan 1976 tarihinde gerçekleşen gayriresmi toplantıda birçok teklif gündeme gelmiştir. Buna rağmen, II. Komite başkanı 134. maddenin Gayriresmi Tek Görüşme Metni'nde yer alan halini korumaya karar vermiştir. Ancak aynı tarihte gerçekleşen BMDHK'nın 4. oturumunda, Vukas'ın kendi şahsi notlarına göre, Meksika ve Tunus'tan gelen tekliflerin 134. maddenin değiştirilmesinde tetikleyici unsuru oluşturdukları iddia edilmiştir.¹⁴⁵

Devletler tarafından sunulan 134. maddenin değiştirilmesi yönündeki taleplerin etkisi ve II. Komite başkanının kararı ile madde metninin değiştirildiği görülmektedir. Söz konusu değişiklik ile öne çıkan en önemli nokta, maddenin emredici niteliği yönünden bir

---

¹⁴⁴ Grbec'e göre 134. maddenin oluşumunda İran önerisinin önemli ölçüde etkisi olmuştur. Ancak Irak'ın yukarıda bahsedilen önerisinde de İran ile benzer konular üzerinde durduğu görülmektedir. Bu sebeple Gayriresmi Tek Görüşme Metni'nin 134. maddesinin oluşumunda Irak etkisinin de söz konusu olduğunun belirtilmesi gerekmektedir. a.g.e. s. 33. Buna ek olarak, Irak ve İran temsilcileri 43. toplantıda da kapalı veya yarı-kapalı denizler bağlamında canlı deniz kaynakları, deniz çevresinin korunması ve seyrüsefer serbestisi gibi konularda görüş bildiriminde bulunmuşlardır. Söz konusu toplantı tutanağı için bkz. Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Summary Records of Meetings of the Second Committee 43rd Meeting, A/CONF.62/C.2/SR.43*.

¹⁴⁵ Vukas, "The Mediterranean: An Enclosed or Semi-Enclosed Sea?" s. 286. Grbec, 27 Nisan 1976 tarihinde gerçekleşen gayriresmi toplantıda gerçekleşen değişiklik tekliflerinin toplantıya bizzat katılan Budislav Vukas'ın kendi şahsi notlarına dayandığını ifade etmiştir. Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 34.

değişikliğe uğramış olmasıdır. İlk taslakta yer alan 134. maddenin, Gözden Geçirilmiş Tek Görüşme Metni'nde "Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizlere Kıyısı Bulunan Devletlerin İşbirliği" kenarbaşlığı altında 130. maddede düzenlendiği görülmektedir. 130. maddenin ilk cümlesinde, ilk taslakta kullanılan "shall"(-ecek/acak) yerine "should"(-meli/malı) kipi kullanılmıştır. Bu değişiklikte beraber söz konusu maddenin devletler açısından görece daha hafif bir bağlayıcılığa kavuştuğu anlaşılmaktadır. Söz konusu 130. maddenin ilk cümlesi şu şekilde olmuştur:

*"Kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletler, bu Sözleşme kapsamındaki hak ve görevlerinin kullanılmasında birbirleriyle işbirliği yapmalıdırlar."*¹⁴⁶

Görüldüğü üzere, Gayriresmi Tek Görüşme Metni'nin 134. maddesinde yer alan "...işbirliği yapacaklardır..." ifadesi, Gözden Geçirilmiş Gayriresmi Tek Görüşme Metni'nin 130. maddesinde yer alan "...işbirliği yapmalıdırlar..." ifadesine dönüşmüştür. Bu değişikliğin meydana gelmesi ile birlikte, bu tür deniz alanlarına kıyısı bulunan devletler üzerindeki yükümlülük hafiflemiştir. Yine aynı maddenin ikinci cümlesinde de emredici nitelik bakımından bir değişikliğin meydana geldiği görülmektedir. Kıyıdaş devletlerin işbirliğinde bulunacakları alanlar, ilk taslakta düzenlendiği şekliyle yer almakla birlikte, ilk cümledeki dönüşüme benzer bir şekilde yükümlülük yönünden bir değişikliğe gidilmiştir. Gayriresmi Tek Görüşme Metni'nin 134. maddesinin ikinci cümlesinde yer alan "...koordine edecekler... üstlenecekler... davet edecekler..." şeklindeki ifadelerin Gözden Geçirilmiş Tek Görüşme Metni'nin 130. maddesinde şu şekilde değişikliğe uğradığı görülmektedir:

"...Bu amaçla, doğrudan veya uygun bir bölgesel kuruluş aracılığıyla;

- (a) denizin canlı kaynaklarının yönetimini, korunmasını, araştırılmasını ve işletilmesini koordine etmeye çalışacaklardır,*
- (b) deniz çevresinin muhafazasına ilişkin hak ve görevlerinin uygulanmasını koordine etmeye çalışacaklardır,*
- (c) bilimsel araştırma politikalarını koordine etmeye ve uygun olduğu takdirde, söz konusu alanda ortak bilimsel araştırma programları üstlenmeye çalışacaklardır,*

¹⁴⁶ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Revised Single Negotiating Text (Part II)*, A/CONF.62/WP.8/Rev.1/PartII.

(d) uygun olduğunda, diğer ilgili devletleri veya uluslararası kuruluşları bu madde hükümleri doğrultusunda kendileriyle işbirliği yapmaya davet etmeye çalışacaklardır.”¹⁴⁷

İlk halinde kıyıdaş devletler için daha sert bir yükümlülük barındıran kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği ile ilgili maddenin, söz konusu değişiklik ile devletlerin işbirliğinde bulunmaya “*çabalayacakları veya çalışacakları ya da gayret gösterecekleri*” anlamlarına gelecek şekilde bir ifadeye büründüğü görülmektedir. Bunun sonucunda söz konusu ikinci cümlede sayılan hususların uygulanması yönünden de kıyıdaş devletlerin yükümlülüklerinin hafiflediği anlaşılmaktadır. Bu durum Grbec tarafından, “...*kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin canlı kaynaklar, deniz çevresinin muhafazası ve bilimsel araştırma politikaları ile ilgili faaliyetlerini koordine etme gereklilikleri; ‘-ecek/acak’ yerine ‘çalışacak/çaba sarf edecek’ ifadesi kullanılarak yumuşatılmıştır...*” şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca söz konusu değişiklik ile Gayriresmi Tek Görüşme Metni’nin 134. maddesindeki işbirliği ve koordinasyon görevlerinin daha az zorunlu hale getirildiği belirtilmiştir.¹⁴⁸

Buna ek olarak, kıyıdaş veya diğer devletlerin sözleşme kapsamındaki hak ve yükümlülüklerini korumayı amaçlayan 135. maddenin Gözden Geçirilmiş Tek Görüşme Metni’nde yer almadığı görülmektedir. Bir başka ifadeyle, 134. maddede meydana gelen emredici nitelikteki değişiklik neticesinde gözden geçirilmiş metinde 135. maddeye yer verilmesine gerek duyulmamıştır. Gözden Geçirilmiş Tek Görüşme Metni’nin 130. maddesinin kıyıdaş veya diğer devletlerin sözleşme kapsamındaki hak ve yükümlülüklerini korumayı gerektirecek derecede bir işbirliği yükümlülüğü emretmemesi, söz konusu maddenin varlık sebebini ortadan kaldırmıştır.

Söz konusu değişiklikler ile birlikte bir kapalı veya yarı-kapalı denize kıyısı bulunan devletlerin BMDHS kapsamındaki hak ve görevlerini yerine getirirken uymaları gereken genel yükümlülüklerinin ve yukarıda bahsedilen üç temel alandaki koordinasyon yükümlülüklerinin hafiflediği görülmektedir. Bu durumun meydana gelmesinde II.

¹⁴⁷ a.g.e. Gayriresmi Tek Görüşme Metni’nin 134. maddesinin ikinci cümlesinde yalnızca “*shall*” kipi kullanılırken, Gözden Geçirilmiş Gayriresmi Tek Görüşme Metni’nin 130. maddesinin ikinci cümlesinde “*shall endeavour*” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Yukarıda da bahsedildiği üzere, söz konusu iki maddede de düzenlenen işbirliği alanları aynıdır. Bu hususta herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir.

¹⁴⁸ Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 34.

Komite Başkanı'nın değişiklik kararının etkisi söz konusu olmuştur. II. Komite Başkanı Andrés Aguilar bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Kapalı veya yarı-kapalı denizler konusunda, tek görüşme metnindeki hükümlerle ilgili memnuniyetsizlik ifadelerine, bu tür denizlerdeki faaliyetlerin koordinasyonunu daha az zorunlu hale getirerek yanıt verdim...”¹⁴⁹

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, yukarıda detaylı olarak yer verilen 38. toplantıda meydana gelen tartışmalardaki “memnuniyetsizlik” ifadeleri konunun görüşüldüğü gayriresmi toplantılarda da gündeme gelmiş ve II. Komite Başkanı'nın değişiklik kararı almasında etkili olmuştur. Sonuç olarak “memnuniyetsizlik” ifadelerine karşılık olarak, kapalı veya yarı-kapalı denizlerdeki faaliyetlerin koordinasyonu ve işbirliğinin devlet bakımından daha az zorunlu hale getirilmesi söz konusu olmuştur.¹⁵⁰

II. Komite Başkanı'nın söz konusu tutumu sonrasında kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği hususunun BMDHS'de düzenlendiği haline büyük oranda kavuştuğunu söylemek mümkündür. Her ne kadar çeşitli toplantılarda devletler veya gruplar tarafından değişiklik önerileri gündeme gelmiş olsa dahi maddenin anlam ve ifadesini değiştirecek derecede bir değişikliğe gittiği söylenememektedir. Bir başka ifadeyle, kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği konusunun BMDHS'de IX. Bölüm altında 122. ve 123. maddelerde düzenlenmesi, II. Komite Başkanı'nın nihai değişikliği sonucunda meydana gelmiştir.

¹⁴⁹ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Revised Single Negotiating Text (Part II)*, A/CONF.62/WP.8/Rev.1/PartII. II. Komite Başkanı Andrés Aguilar'ın Giriş Notu, s. 154. parag. 21.

¹⁵⁰ II. Komite Başkanı'nın bu ifadelerinin, 122. ve 123. maddelerde düzenlenen kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği hususunun sözleşme kapsamında yorumlanmasında etkisi söz konusu olacaktır. *Travaux préparatoires*'in incelenmesinde, sözleşmeyi hazırlayanların iradelerinin ortaya çıkarılması bakımından bu derece açık ve net bir ifadenin mevcut olması, yorum faaliyetinin gerçekleştirilmesi açısından önem arz etmektedir. Grbec bu ifadelerle ilgili olarak “...Böylesine güçlü bir ifadenin, metni hazırlayanların niyeti ve konusunda hiçbir şüpheye yer bırakmaması nedeniyle, BMDHS'nin IX. Bölümü'nün 'inşası' ve 'yorumlanması' üzerinde önemli yansımaları olduğu açıktır.” şeklinde bir yorumda bulunmuştur. (Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*. s. 35.) Diğer taraftan kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği konusunun herhangi bir uluslararası yargı organı önüne gitmesi durumunda, bu ifadelere başvurulması kuvvetle muhtemel olarak görülmektedir.

Kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği konusunun Gözden Geçirilmiş Tek Görüşme Metni'ndeki halini almasını müteakip Konferans'a birtakım devletler tarafından değişiklik önerilerinde bulunulmuştur. Bunlardan birisi de İslam İşbirliği Teşkilatı'nın BMDHK'daki temsilcisi İslam Devletleri Grubu tarafından sunulan öneridir. İslam Devletleri Grubu, 22 Ağustos 1979 tarihinde Konferans Başkanı'na Sözleşme'de yer alan konularla ilgili olmak üzere bir tavsiye mektubu sunmuştur. Tavsiye mektubunda, Sözleşme'de düzenlenen bazı konularla ilgili madde önerileri bulunurken, buna ek olarak İslam İşbirliği Teşkilatı'nın 10. Dışişleri Bakanları Konferansı'nda deniz hukuku ile ilgili alınan bir karar da bulunmaktadır. Söz konusu mektupta kapalı veya yarı-kapalı denizler konusu ile ilgili olarak "Yarı-Kapalı Denizler" başlığı altındaki öneri şu şekildedir:

"...

1. *Yarı-kapalı denizler, tamamen iki veya daha fazla devletin münhasır ekonomik bölgelerinden oluşan belirli özelliklere sahip denizlerdir.*
2. *Kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletler, aşağıdaki hususlarda birbirleriyle işbirliği yapacaklardır:*
  - (a) *Denizin canlı kaynaklarının yönetimi, korunması, araştırılması ve işletilmesi,*
  - (b) *Deniz çevresinin muhafazası,*
  - (c) *Alanda bilimsel araştırma politikalarının ve uygun ortak bilimsel araştırma programlarının üstlenilmesi.*
3. *Yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan bitişik ve/veya karşıt devletler arasında karasuları, münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlıklarının sınırlandırılması, bu Sözleşme'nin ilgili hükümlerine uygun olarak ve bu tür alanlardaki tüm ilgili koşullar dikkate alınarak yapılacaktır.*

...¹⁵¹

Birçok kez bahsedildiği üzere, ilk taslakta yer alan kapalı veya yarı-kapalı denizler bölümü II. Komite Başkanı'nın nihai değerlendirmesi ile Gözden Geçirilmiş Tek Görüşme Metni'ndeki halini almış ve neredeyse o hali ile BMDHS'nin IX. Bölümü'ndeki

¹⁵¹ Söz konusu önerinin 4. maddesi şu şekildedir:

"Yarı-kapalı denizlerde ada, yapay ada, yapı veya tesislerin bulunması, bu Sözleşme'nin ilgili hükümlerinde yer alan engellenemez seyrüsefer rejimini etkilemeyecektir."

Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea Volume XII, *Letter dated 22 August 1979 from the Chairman of the group of Islamic States to the President of the Conference, A/CONF.62/86 (22.08.1979)*, s. 69.

yerini almıştır.¹⁵² Konferans'a sunulan değişiklik önerileri, 123. maddenin lafzında herhangi bir değişikliğe sebebiyet vermemiştir. Burada İslam Devletleri Grubu'nun konferans başkanına sunmuş olduğu mektupta yer alan kapalı veya yarı-kapalı denizlerle ilgili değişiklik önerisine yer verilmesinin amacı, devletler arasında bu noktada dahi birtakım “memnuniyetsizlikler”in mevcut olduğunun gösterilmesidir. Yukarıda bahsedildiği üzere II. Komite Başkanı, söz konusu değişikliğe gitme sebebi olarak devletler arasında meydana gelen memnuniyetsizlik ifadelerini göstermiş ve buna yanıt olarak ise de bu tür denizlerdeki faaliyetlerin koordinasyonunun daha az zorunlu hale getirilmesini sağladığını belirtmişti. Ancak sunulan bu öneriden de anlaşılacağı üzere Konferans'a katılan birtakım devletlerin memnuniyetsizliklerinin giderilmediği görülmektedir. Bu durum, hazırlık çalışmalarının incelenmesi bakımından önem arz etmektedir.¹⁵³

---

¹⁵² BMDHS'ye bakıldığında, 123. maddenin ilk cümlesinde yer alan “...haklarını ve görevlerini uygularken...” ifadesi yerine “haklarını uygularken ve görevlerini yerine getirirken(performance)...” ifadesinin kullanıldığı ve “...deniz çevresinin muhafazası...”na ek olarak “korunması(protection)” ifadesinin getirildiği görülmektedir. Gözden Geçirilmiş Tek Görüşme Metni'ndeki 130. maddenin BMDHS'deki 123. madde haline gelmesini sağlayan değişiklikler yalnızca bunlardan ibarettir.

¹⁵³ Türkiye, Irak, Kuveyt gibi devletlerin devam eden toplantılarda değişiklik önerileri de söz konusu olmuştur. Ancak görüldüğü üzere bu öneriler Konferans'ta herhangi bir karşılık bulamamıştır. Kuveyt'in 26 Ağustos 1980 tarihinde gerçekleşen 138. toplantıda 122. ve 123. maddelerin ikinci gözden geçirilmiş metindeki hali ile kalmalarını talep ettiği görülmektedir. (Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea Volume XIV, 138th Plenary Meeting, A/CONF.62/SR.138 (26.08.1980), s. 60 parag. 135.) Burada da görüleceği üzere, maddelerde yapılan değişikliklerden tüm devletlerin hoşnut olduğu söylenememektedir.

2.2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DENİZ HUKUKU SÖZLEŞMESİ'NİN 123. MADDESİ BAĞLAMINDA KAPALI VEYA YARI-KAPALI DENİZLERDE İŞBİRLİĞİ YÜKÜMLÜLÜĞÜ

2.2.1. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde İşbirliği Yükümlülüğünün Anlamı

İşbirliği olgusu, uluslararası hukukun mevcudiyeti ve devamlılığının sağlanmasında etkili olduğu kadar, uluslararası toplumun varlığını sürdürmesinde de söz konusu olmaktadır. Uluslararası hukukun temel öznesi olan devletlerin, iki taraflı veya çok taraflı ilişkilerinin önkoşulu olarak işbirliği kavramı ön plana çıkmaktadır. Maddi anlamda işbirliği yükümlülüğünün, usul anlamında işbirliği yükümlülüğünün aksine, devletler tarafından tek zamanlı bir eylemle yerine getirilmesi mümkün görülmemektedir. Aksine, maddi anlamda işbirliği yükümlülüğü devam eden bir süreci işaret etmektedir. Bu süreç, yalnızca devletlerin karşılıklı olarak bilgi sağlamaya istekli olmaları değil; aynı zamanda birbirlerini sorumlu tutabilecekleri görüşmeleri sürdürmeye istekli olmalarını gerektiren bir aşamayı da ifade etmektedir.¹⁵⁴ Buna ek olarak, devletlerin gerekli standartları yerine getirebilmeleri için planlama ve uygulamanın tüm aşamalarında işbirliği yapmaları gerekli görülmektedir.¹⁵⁵

İşbirliği kavramının, BM'nin yol gösterici ilkeleri içerisinde yer aldığı yukarıda ifade edilmişti. İşbirliği yükümlülüğünün ise temelini evrensel bir sözleşme haline gelen BM

---

¹⁵⁴ Seokwoo Lee and Jeong Woo Kim, "UNCLOS and The Obligation to Cooperate: International Legal Framework for Semi-Enclosed Seas Cooperation " içinde *Maritime Cooperation in Semi-Enclosed Seas: Asian and European Experiences*, düz. Keyuan Zou (Boston, ABD: Brill/Nijhoff, 2019), s. 29.

¹⁵⁵ Bu husus, Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun 2001 yılında hazırladığı "Tehlikeli Faaliyetlerden Kaynaklanan Sınırşan Zararların Önlenmesi'ne Dair Taslak Maddeler ve Yorumlar" adlı metinde sınırşan zararların önlenmesinde işbirliği hususunu düzenleyen 4. maddenin yorumunda yer almaktadır. Report of the International Law Commission on the Work of its Fifty-Third Session, *Draft Articles on Prevention of Transboundary Harm from Hazardous Activities, with commentaries* (2001), s. 155.

Şartı'ndan aldığı ileri sürülmektedir.¹⁵⁶ Özellikle bu bağlamda işbirliği yükümlülüğünün, iyiniyet kavramı ile bağdaştırıldığı görülmektedir. İşbirliği yükümlülüğü bakımından önemli bir kaynak olma niteliğini haiz olan BM Şartı'nın 2/2. maddesinde üye devletlerin “...bu Şart uyarınca üstlendikleri yükümlülükleri iyiniyetle yerine getirecekler”i düzenlenmiştir. Buna ek olarak VAHS'm giriş bölümünde “...İyiniyet ve ahde vefa ilkelerinin evrensel olarak tanındığı” belirtilmiştir. VAHS'm 26. maddesinde ise “Yürürlükteki her antlaşma, taraflar için bağlayıcıdır ve taraflarca iyiniyetle yerine getirilmelidir.” denilmek suretiyle *pacta sunt servanda* (ahde vefa) ilkesi tanımlanmıştır. Uluslararası hukukun ve özellikle de antlaşmalar hukukunun temeli sayılan ahde vefa ilkesi, devletlerin herhangi bir anlaşmaya bağlı olmaları durumunda söz konusu anlaşma şartlarının iyiniyetle yerine getirilmesini emreden bir genel uluslararası hukuk ilkesidir.

İyiniyetle yerine getirme yükümlülüğüne BM Şartı'na ek olarak 24 Ekim 1970 tarihli BM Şartı Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge'de de yer verildiği görülmektedir. Söz konusu Bildirge'nin giriş bölümünde “Uluslararası hukuk ilkelerine sadakatle uyulması... ve devletlerin [BM] Şart uyarınca üstlendikleri yükümlülükleri iyiniyetle yerine getirmeleri, uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülebilmesi için ... büyük önem taşımaktadır.”¹⁵⁷ şeklinde bir ifade yer almaktadır. Burada da görüleceği üzere, iyiniyet kavramı işbirliği yükümlülüğü açısından uluslararası sistemin varlığı ve sürdürülebilmesi bakımından önem arz etmektedir. Bu husus BM tarafından hazırlanan uluslararası enstrümanlarda, uluslararası yargı organlarının kararlarında ve uluslararası hukuk yazarlarınca birçok kez ifade edilmiştir.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Lee and Kim, "UNCLOS and The Obligation to Cooperate: International Legal Framework for Semi-Enclosed Seas Cooperation ", s. 12.

¹⁵⁷ United Nations General Assembly, *Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-Operation Among States in Accordance with the Charter of the United Nations Res. 2625, UN Doc. A/8028* (24 Ekim 1970).

¹⁵⁸ Uluslararası yargı kararlarına örnek vermek gerekirse, Avustralya ve Fransa arasındaki 1974 tarihli *Nuclear Tests* davası ve Macaristan ve Slovakya arasındaki 1997 tarihli *Gabcikovo-Nagymaros Project* davası iyiniyet ve ahde vefa ilkelerinin yer aldığı kararlar olarak ön plana çıkmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Lee and Kim, "UNCLOS and The Obligation to Cooperate: International Legal Framework for Semi-Enclosed Seas Cooperation ", s. 12-13.)

Uluslararası deniz hukuku bağlamında, en önemli mer'î kaynak olan BMDHS'nin 300. maddesi de bu hususu düzenlemiş bulunmaktadır. Söz konusu maddedeki düzenleme şu şekildedir:

“Taraf devletler, bu Sözleşme kapsamında üstlenilen yükümlülükleri iyiniyetle yerine getirecekler ve bu Sözleşme’de tanınan hak, yetki ve özgürlükleri bir hakkın kötüye kullanılması teşkil etmeyecek şekilde kullanacaklardır.”¹⁵⁹

Uluslararası hukukun birçok alanında olduğu gibi önemli bir bölümünü oluşturan deniz hukukunda da işbirliği yükümlülüğüne ayrı bir ehemmiyet verilmiştir. Devletlerin, uluslararası hukukun diğer alanlarının aksine, en fazla ortak paydada bulunduğu sahaların başında denizler gelmektedir. Dolayısıyla devletlerin gerek örf ve âdet hukukundan gerekse de uluslararası iki taraflı veya çok taraflı anlaşmalardan kaynaklanan hak ve yükümlülüklerini yerine getirmelerinde işbirliğinde bulunmaları gerekmektedir. İşbirliği kavramını daha çok deniz canlı kaynakları, deniz çevresinin kirliliği ve bilimsel araştırma konuları bakımından değerlendiren Tanaka, bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Biyolojik çeşitliliğin yanı sıra denizlerdeki canlı kaynakların korunması için uluslararası işbirliği önkoşuldur. Benzer şekilde, uluslararası işbirliği olmaksızın deniz kirliliği konusunun düzenlenmesi, kirliliğin deniz sınırlarının ötesine yayılabilmesi sebebiyle daha az etkili olacaktır. Ayrıca, tek bir devletin deniz kirliliğini önlemek için sınıai faaliyetleri düzenlemesi, o devletin ekonomisini rekabet açısından dezavantajlı bir duruma getirecektir. Okyanusların son derece karmaşık doğaları sebebiyle deniz bilimsel araştırmalarında da uluslararası işbirliğine ihtiyaç vardır. Deniz hukuku, denizcilik işlerinde uluslararası işbirliğini sağlamak için yasal bir çerçeve sağlamaktadır ve böylece bir bütün olarak uluslararası toplumun ortak menfaatlerini korumaktadır.”¹⁶⁰

İşbirliği kavramını bölgesel anlamda ve deniz çevresinin korunması bakımından Karadeniz örneği üzerinden inceleyen Oral’a göre ise işbirliği yükümlülüğü uluslararası hukukun özünden kaynaklanmaktadır. Uluslararası işbirliği, çevrenin bir bütün olarak korunması için gereklidir. *“Uluslararası hukukta işbirliği yükümlülüğünün izi, iyi komşuluk [good neighborliness] yükümlülüğüne kadar sürülebilir... Uluslararası işbirliği*

¹⁵⁹ BMDHS'nin 300. maddesinde *“İyiniyet ve Hakkın Kötüye Kullanılması”* kenarbaşlığı ile düzenlenen bu ilke, deniz hukuku bağlamında devletler tarafından yerine getirilecek işbirliğinde yol gösterici nitelikte bir prensip olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu iyiniyet ilkesi ve hakkın kötüye kullanılması yasağına dair bir inceleme için bkz. (Gökey Saraçyakupoğlu, *Uluslararası Deniz Hukukunda Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı* (Ankara, Türkiye: Nobel Bilimsel, 2022).)

¹⁶⁰ Tanaka, *The International Law of The Sea*, s. 4.

sürecinde zımnî olarak görüşme, ön bildirim ve bilgi değişimi görevleri bulunmaktadır."¹⁶¹

İşbirliği yükümlülüğü, yukarıda bahsedildiği üzere, tek zamanlı bir eylem olmak yerine devam eden bir süreci ifade etmektedir. Bu süreç, mütakabiliyete dayalı bir nitelik arz etmektedir. İşbirliği yükümlülüğünün bir tarafında işbirliğini talep hakkı bulunurken, diğer tarafında ise bu talebe karşı bir cevap yükümlülüğü bulunmaktadır. İşbirliğini talep hakkı ve işbirliğine cevap yükümlülüğü, işbirliği yükümlülüğünün zımnî veçhesini oluşturmaktadır.¹⁶²

Evrensel anlamda işbirliğinin yanı sıra, bölgesel anlamda işbirliğinin daha etkili olabileceğini düşünen yazarlar da bulunmaktadır. Risvas, sualtı kültürel mirasının korunması bağlamında, "*...Bölgesel işbirliği, evrensel bir yaklaşımın meydana getireceği tehlikeleri de önleyebilir. Benzer koşulları ve çıkarları paylaşan, özellikle kapalı veya yarı-kapalı bir denize komşu olan devletler, işbirliği yapmak için daha iyi bir konumda bulunmaktadırlar.*"¹⁶³ demek suretiyle bölgesel anlamda işbirliği olgusuna vurgu yapmıştır.

İşbirliği yükümlülüğü, bu çalışma kapsamında BMDHS bağlamında değerlendirilecek olursa, işbirliği olgusunun Sözleşme'de birçok maddede düzenlendiği görülmektedir. Ancak Sözleşme'deki çeşitli hükümlerde düzenlenen işbirliği yükümlülüklerinin emredici niteliklerinin aynı derecede olmadığı dikkat edilmesi gereken bir noktadır. Bir kısım hükümler, devletler açısından doğrudan bir emredici niteliği haiz iken, diğer hükümler ise devletlere daha hafif bir yükümlülük ve hatta seçimlik bir durum

---

¹⁶¹ Oral, *Regional Cooperation and Protection of the Marine Environment Under International Law: The Black Sea*, s. 38.

¹⁶² Lee and Kim, "UNCLOS and The Obligation to Cooperate: International Legal Framework for Semi-Enclosed Seas Cooperation ", s. 28.

¹⁶³ Michail Risvas, "The Duty to Cooperate and the Protection of Underwater Cultural Heritage", *Cambridge Journal of International and Comparative Law* 2 (3) (2013), s. 587.

getirmektedir. Sözleşme'nin İngilizce metninde yer alan “*shall*”¹⁶⁴ ve “*should*”¹⁶⁵ kipleri ile bağlayıcı hukuki yükümlülükler yaratıldığı görülmektedir. Ancak bu iki tabir arasında yaratılan emredici nitelik ve meydana getirilen yükümlülüğün bağlayıcılığı bakımından farklılık bulunmaktadır. Bu çalışma kapsamında işbirliği yükümlülüğü bakımından “*shall cooperate*” ve “*should cooperate*” kullanımları incelenecektir.

Bunlara ek olarak, “*may*”¹⁶⁶ kipi ile de Sözleşme'de işbirliği yönünden bir seçimlik/gönüllülük durumun meydana getirildiği görülmektedir. Bu çalışmada “*may cooperate*” kullanımı, işbirliği yükümlülüğü bağlamında incelenecektir. Söz konusu bu kiplerle meydana getirilen işbirliği yükümlülüklerine ek olarak, “*alenilik, bildirim ve bilgi değişimi yükümlülükleri*”¹⁶⁷ ve “*istişare veya görüşmede bulunma*”¹⁶⁸ gibi birtakım ifade ve tabirlerle de Sözleşme'de işbirliğinin sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir.

---

¹⁶⁴ “*Shall*” (-ecek/acak) kipi, devletler açısından bağlayıcı hukuki yükümlülük yaratan bir ifadeyi içermektedir. Sözleşme'de “*shall*” kullanımı birçok hükümde yer almaktadır. Ancak işbirliği yükümlülüğü bağlamında, bu çalışmada “*shall cooperate*” kullanımı üzerinde durulacaktır. Sözleşmede yer alan “*shall*” kipi ile oluşturulan başlıca yükümlülük örnekleri şu şekildedir:

- “*shall publish*” (ilan edecek) ⇒ BMDHS m. 211/6/b
- “*shall notify*” (bildirecek) ⇒ m. 73(4), 198, 211/6/c, 217/7, 231 ve 254/1
- “*shall communicate*” (bildirecek, rapor edecek) ⇒ m. 206, 211/3, 250
- “*shall enter into negotiation*” (görüşmeler yapacak, müzakerelere girişecek) ⇒ m. 118, 130/2
- “*shall seek to agree upon*” (anlaşma hususunda gayret gösterecek) ⇒ m. 63/1, 63/2
- “*shall promote international cooperation*” (uluslararası işbirliğini destekleyecek) ⇒ m. 143/3.

¹⁶⁵ “*Should*” (-meli/malı) kipi, gereklilik anlamında kullanılan bir ifade olmakla birlikte, “*shall*” kipine kıyasla bağlayıcılık ve emredici nitelik bakımından daha hafif bir anlama sahip bulunmaktadır. “*Should*” kullanımı Sözleşme'de birçok hükümde yer almaktadır. Ancak işbirliği yükümlülüğü bakımından bu çalışmada “*should cooperate*” kullanımına yer verilecektir. Söz konusu ibare, Sözleşme'de 43. ve 123. maddelerde düzenlenmiş bulunmaktadır. Aşağıda ilgili bölümde bu hükümlere dair incelemeye yer verilecektir.

¹⁶⁶ “*May*” kipi, “-ebilmek/abilmek” anlamına gelmektedir ve cümleye ihtimal/seçimlik anlamları katmaktadır. Söz konusu bu ifade, Sözleşme'de birçok hükümde yer almaktadır. Ancak bu çalışma kapsamında, bu ifadenin işbirliği yükümlülüğü bağlamında “*may cooperate*” kullanımı üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır. Sözleşme'de “*may cooperate*” kullanımının yalnızca 129. maddede düzenlendiği görülmektedir. Aşağıda ilgili bölümde, bu kullanıma yer verilecektir.

¹⁶⁷ “*Duty to publicity, notification and exchange of information*”

¹⁶⁸ “*Enter into consultation or negotiation*”

Aşağıda bu kullanımların anlamlarına ve Sözleşme’de yer alan örneklerine yer verilecektir.

2.2.1.1. “*Shall Cooperate*” (İşbirliğinde Bulunacak)

“*Shall cooperate*” ifadesi, BMDHS’nin tüm üyeleri açısından bağlayıcı bir hukuki yükümlülük meydana getirmektedir.¹⁶⁹ Bir başka deyişle, emredici nitelik bakımından tüm taraf devletlerce uyulması gereken bir işbirliği yükümlülüğü oluşturmaktadır. Bu yükümlülüğün Sözleşme genelinde birçok örneği bulunmaktadır. Sözleşme’de düzenlenen; uluslararası boğazlardaki deniz yolları ve trafik ayırım şemaları,¹⁷⁰ açık denizlerde ve münhasır ekonomik bölgelerde canlı kaynakların korunması ve yönetimi,¹⁷¹ balıkçılık hakları,¹⁷² deniz zayıtı veya seyrüsefer vakalarına ilişkin soruşturma yürütülmesi,¹⁷³ deniz haydutluğunun engellenmesi,¹⁷⁴ uyuşturucu trafiğinin önlenmesi,¹⁷⁵ açık denizlerden izinsiz yayın yapılması,¹⁷⁶ sahili bulunmayan devletlerin transit geçişi,¹⁷⁷ derin deniz yatağında teknoloji transferi,¹⁷⁸ deniz bilimsel araştırması,¹⁷⁹ deniz çevresinin korunması ve muhafazası,¹⁸⁰ deniz çevresinin kirletilmesi¹⁸¹ ve sualtı kültür

¹⁶⁹ Lee and Kim, "UNCLOS and The Obligation to Cooperate: International Legal Framework for Semi-Enclosed Seas Cooperation ", s. 15.

¹⁷⁰ BMDHS m. 41/5.

¹⁷¹ m. 61/2, 64/1, 65, 66/3-b, 66/4, 117 ve 118.

¹⁷² m. 69/3 ve 70/4.

¹⁷³ m. 94/7.

¹⁷⁴ m.100. Söz konusu bu madde Sözleşme’de “işbirliği yükümlülüğü” olarak isimlendirilen tek maddedir. “*Bütün devletler... mümkün olan en büyük ölçüde işbirliğinde bulunacaklardır.*” şeklindeki ifade ile işbirliği yükümlülüğü bakımından Sözleşme’de anlam olarak en güçlü ifadeye sahip bulunmaktadır. Lee and Kim, "UNCLOS and The Obligation to Cooperate: International Legal Framework for Semi-Enclosed Seas Cooperation ", s. 15.

¹⁷⁵ m. 108/1.

¹⁷⁶ m. 109/1.

¹⁷⁷ m. 130/2.

¹⁷⁸ m. 144/2.

¹⁷⁹ m. 200, 201.

¹⁸⁰ m. 197 ve 235/3.

¹⁸¹ m. 226/2.

mirasının korunması¹⁸² gibi konulara ilişkin maddelerde “*shall cooperate*” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Yukarıda ifade edildiği üzere, söz konusu maddeler taraf devletler açısından bağlayıcı nitelikte birer kural niteliğini haiz bulunmaktadır. Lee ve Kim’e göre, bu hükümler maddi kapsam ve usul olmak üzere iki bileşenden meydana gelmektedir. Maddi kapsam, “*shall cooperate in/işbirliği yapacak*” ifadesi ile belirtilirken, usul ise “*in consultation with/ile istişare halinde*”¹⁸³, “*through/aracılığıyla*”¹⁸⁴, “*by way of/yolu ile*”¹⁸⁵ veya “*on a... regional or global basis/... bölgesel veya küresel bir bazda*”¹⁸⁶ tabirleriyle ifade edilmektedir.¹⁸⁷

Risvas’a göre, Sözleşme’de devletlerin işbirliği yükümlülüğü çeşitli hükümlerde düzenlenmiş bulunsa da söz konusu yükümlülüğün ne ölçüde yerine getirileceği açık bir ifadeyle belirtilmemiştir. Bu sebeple de işbirliği kavramı, farklı bağlamlarda farklı anlamlara gelebilmektedir. Risvas, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması bağlamında, Kuzey Denizi Kıta Sahaneliği Davası ve Balıkçılık Davası’nda işbirliği yükümlülüğünün iyiniyetle müzakere etme yükümlülüğü olarak anlaşıldığını belirtmiştir. Söz konusu davalardaki işbirliği yükümlülüğünü yerine getirme eşiğinin *Bluefin Tuna* davasında olduğu gibi canlı kaynakların korunması bakımından ve *MOX Plant* ve *Land Reclamation* davalarında olduğu gibi deniz çevresinin korunması bakımından daha düşük olduğunu ileri sürmüştür.¹⁸⁸

İşbirliği yükümlülüğünün devletler tarafından ne ölçüde ve nasıl yerine getirileceğinin Sözleşme’de açıkça ifade edilmemiş olması, yorum yöntemlerine başvurulmasını gerektirmektedir. Yorum yöntemlerine başvurulmasındaki amaç, söz konusu maddelerin açık bir anlama sahip olmasını sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda, yorum

---

¹⁸² m. 303/1.

¹⁸³ BMDHS m. 41/5.

¹⁸⁴ m. 197.

¹⁸⁵ m. 98/2.

¹⁸⁶ m. 69/3, 70/4 ve 197.

¹⁸⁷ Lee and Kim, "UNCLOS and The Obligation to Cooperate: International Legal Framework for Semi-Enclosed Seas Cooperation ", s. 16.

¹⁸⁸ Risvas, "The Duty to Cooperate and the Protection of Underwater Cultural Heritage" s. 569.

yöntemlerinden lafzi yaklaşıma, devlet uygulaması tarafından desteklenmedikçe, amaçsal veya bağlamsal yaklaşıma göre öncelik verilmesi gerektiği savunulmuştur.¹⁸⁹

MOX Plant tahkim davasında¹⁹⁰ İrlanda ve Birleşik Krallık'ın deniz çevresinin korunması ve muhafazasında evrensel veya bölgesel düzeyde işbirliğini düzenleyen BMDHS'nin 197. maddesinin yorumunda lafzi yaklaşımı benimsedikleri görülmektedir. Söz konusu devletler tarafından yorum yöntemi olarak aynı yaklaşım benimsenmiş olmasına rağmen devletlerin ulaştıkları sonuçlar arasında farklılık bulunmaktadır. Dar bir bakış açısıyla lafzi yorumda bulunan Birleşik Krallık, cevap dilekçesinde "*Madde 197, taraf devletlerin yalnızca 'uluslararası kurallar, standartlar ve tavsiye edilen uygulama ve usulleri formüle etme ve geliştirme' amacıyla işbirliği yapma gerekliliğini kapsamaktadır. Sınır aşan risk kaynaklarının yönetimine ilişkin işbirliğini kapsamamaktadır veya buna atıfta bulunmamaktadır...*"¹⁹¹ şeklinde görüşte bulunmuştur. Söz konusu görüş İrlanda tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir. İrlanda cevap dilekçesinde şu şekilde karşı görüşte bulunmuştur:

*"197. madde, taraf devletleri Birleşik Krallık'ın ifade ettiği gibi, 'uluslararası kuralları, standartları ve tavsiye edilen uygulamaları ve usulleri formüle etmek ve geliştirmek' amacıyla işbirliği yapmaya zorlamamaktadır. 197. madde, taraf devletleri 'uluslararası kurallar, standartlar ve tavsiye edilen uygulama ve usulleri formüle etme ve geliştirme konusunda işbirliği yapmaya' zorunlu kılmaktadır... Aradaki fark kayda değer bir nitelik arz etmektedir. Sözleşme, taraf devletlerin uluslararası kuralları vb. formüle etmek ve geliştirmek için bir araya gelmeleri gerektiğini şart koşmamaktadır. Sözleşme, taraf devletlerin uluslararası kuralları vb. formüle ettiklerinde ve detaylandırdıklarında, 'küresel bazda ve bölgesel bazda...' işbirliği yapmaları gerektiğini şart koşmamaktadır."*¹⁹²

¹⁸⁹ Lee and Kim, "UNCLOS and The Obligation to Cooperate: International Legal Framework for Semi-Enclosed Seas Cooperation ", s. 17.

¹⁹⁰ *MOX Plant (İrlanda v. Birleşik Krallık)* tahkim davasında; İrlanda, Birleşik Krallık'ın İrlanda Denizi'nde radyoaktif atık boşaltan bir nükleer tesis işleterek BMDHS'nin 123. maddesi de dahil olmak üzere birçok anlaşmayı ihlal ettiğini iddia etmiştir. Ancak Daimi Hakemlik Mahkemesi (*PCA – Permanent Court of Arbitration*), İrlanda'nın iddiasını geri çekmesi üzerine esas hakkında bir karara varamadan tahkim yargılamasını sonlandırmıştır. Şayet, Hakemlik Mahkemesi bir karar vermiş olsa idi 123. maddenin yargısal yorumu bakımından emsal niteliğinde bir uluslararası yargı organı kararı mevcut olacaktı. Kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği konusu bakımından önemli bir kaynağın elde edilmesi mümkün olabilecekti.

¹⁹¹ *MOX Plant Case (Ireland v. United Kingdom)*, Counter-Memorial of the United Kingdom, Permanent Court of Arbitration (PCA) (2003), parag. 6.36.

¹⁹² *MOX Plant Case (Ireland v. United Kingdom)*, Reply of Ireland, Permanent Court of Arbitration (PCA) (2003), parag. 7.38.

İşbirliği yükümlülüğünün hem lafzi yaklaşımla değerlendirilmesi bakımından hem de yargısal anlamda yorumlanması bakımından oldukça büyük bir önemi haiz söz konusu *MOX Plant* tahkim davasının, Hakemlik Mahkemesi'nin esas hakkında bir karara varmaksızın İrlanda'nın iddiasını çekmesi sebebiyle sonlandırıldığı görülmektedir.¹⁹³

“*Shall cooperate*” tabiri, Sözleşme’de işbirliği yükümlülüğü bakımından taraf devletler açısından bağlayıcı hükümler meydana getiren bir kullanımı ifade etmektedir. Ancak söz konusu yükümlülüğün taraf devletler bakımından ne ölçüde meydana getirileceği konusunda belirsizlikler mevcut bulunmaktadır. Bu sebeple; işbirliği yükümlülüğünün, bir hukuki yükümlülük olarak açık bir anlamı haiz olması söz konusu yükümlülüğün iyiniyetle yerine getirilmesi bakımından önem arz etmektedir.¹⁹⁴

2.2.1.2. “*Should Cooperate*” (İşbirliğinde Bulunmalı)

BMDHS’de bağlayıcı hukuki yükümlülük yaratan bir diğer ifade ise “*should cooperate*” kullanımınıdır. “*Shall cooperate*”e kıyasla, bağlayıcılık yönünden taraf devletlere daha hafif bir yük getirmektedir. Emredici nitelik bakımından, bir zorunluluktan ziyade işbirliği konusunda taraf devletlere “nasihat verici, cesaretlendirici, teşvik edici” bir yükümlülük emretmektedir.¹⁹⁵

¹⁹³ Lee and Kim, "UNCLOS and The Obligation to Cooperate: International Legal Framework for Semi-Enclosed Seas Cooperation ", s.18.

¹⁹⁴ Bu konuda Lee ve Kim; “*Genellikle uluslararası enstrümanlar, genel işbirliği yükümlülüğünü desteklemelerine rağmen, söz konusu yükümlülüğün kapsamını ifade eden kesin ve buyurucu bir ifade içermemektedirler. Ancak, yukarıda da belirtildiği gibi, işbirliği yükümlülüğünün yasal bir yükümlülük olarak anlam ifade edebilmesi için açık ve belirli bir maddi kapsamının veya diğer görev tanımlarının olması gerekmektedir.*” şeklinde görüşte bulunmuşlardır. a.g.e. s. 18.

¹⁹⁵ Bu durum, Sözleşme’de “*should cooperate*” kullanımlarından biri olan 123. maddenin *MOX Plant* tahkim davasında İrlanda’nın dilekçesinde “*Bu işbirliği yapma yükümlülüğü, zorunlu bir dilden ziyade öğüt verici bir dille ifade edilmektedir. Bununla birlikte, bu yükümlülüğün doğrudan bağlayıcı hukuki yükümlülükler dilinde ifade edilmemesi, bağlayıcı hukuki etkisinin olmadığı anlamına gelmemektedir.*” şeklinde ifade edilmiştir. *MOX Plant Case (Ireland v. United Kingdom)*, Memorial of Ireland, Permanent Court of Arbitration (PCA) (2003), parag. 8.23.

“*Should cooperate*” ifadesinin BMDHS’de yalnızca iki maddede yer aldığı görülmektedir. Bunlardan ilki; boğazlarda güvenlik tesisleri, seyrüsefer yardımcıları ve diğer gereçler, kirliliğin önlenmesi, azaltılması ve kontrol altına alınması hususlarında devletlerin işbirliğinde bulunmalarını düzenleyen 43. maddedir. Diğer ise kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin işbirliği yükümlülüklerini ve hangi alanlarda işbirliğinde bulunacaklarını düzenleyen 123. maddedir. Söz konusu madde, bu çalışmanın konusunu oluşturması sebebiyle, aşağıda ilgili bölümde incelenecektir. Bu bölümde “*should cooperate*” kullanımlarından 43. maddeye yer verilecektir.

Söz konusu 43. maddedeki kullanım “*Kullanıcı devletler ve bir boğaza kıyısı bulunan devletler anlaşma ile aşağıdaki hususlarda işbirliği yapmalıdır...*” şeklindedir. 43. maddede devletlerin işbirliğinde bulunmalarının düzenlenmesine ek olarak işbirliği yönteminin de düzenlendiği görülmektedir. Söz konusu devletlerin “*anlaşma ile*” işbirliği yapacakları şeklindeki usulü yükümlülük, “*should cooperate*” ifadesi ile düzenlenmiştir. Bir başka açıdan Lee ve Kim’e göre ise sadece bir anlaşmaya varmak devletleri işbirliği yükümlülüğünden kurtarmamaktadır. Aksine, işbirliğine yönelik maddi yükümlülük usule ilişkin bir yükümlülükten farklı olarak devam eden bir nitelik göstermektedir.¹⁹⁶

Belirtilmesi gereken bir başka husus ise “*anlaşma ile*” ve “*should cooperate*” şeklinde ifade edilen usulü yükümlülüğün, Sözleşme’de bir başka maddede “*shall cooperate*” ifadesi ile düzenlenmiş olmasıdır. BMDHS’nin 243. maddesi “*Devletler ve yetkili uluslararası kuruluşlar, deniz bilimsel araştırmalarının yürütülmesi amacıyla... elverişli koşullar yaratmak için ikili ve çok taraflı anlaşmalar akdederek işbirliğinde bulunacaklardır.*”¹⁹⁷ şeklinde düzenlenmiştir. Sözleşme’de 43. maddedeki düzenlemeye kıyasla bağlayıcılık bakımından taraf devletlere, görece daha ağır bir yük yükleyen bir düzenlemenin bulunması işbirliği yükümlülüğünün yerine getirilmesi bakımından Sözleşme bağlamında hiyerarşik bir farklılığın bulunduğunu göstermektedir. Bir başka

¹⁹⁶ Lee and Kim, "UNCLOS and The Obligation to Cooperate: International Legal Framework for Semi-Enclosed Seas Cooperation ", s. 19.

¹⁹⁷ Sözleşme’nin 243. maddesinin İngilizce metni “*States and competent international organisations shall cooperate, through the conclusion of bilateral and multilateral agreements, to create favourable conditions for the conduct of marine scientific research in the marine environment...*” şeklindedir.

deyişle, Sözleşme'nin 43. maddesinde “*should cooperate*” tabirinin yer alması sebebiyle “nasihat verici, cesaretlendirici, teşvik edici” bir yükümlülük meydana gelirken, 243. maddede “*shall cooperate*” ifadesinin yer alması bağlayıcı bir yükümlülük meydana getirmektedir.

2.2.1.3. “*May Cooperate*” (İşbirliğinde Bulunabilir)

İşbirliği yükümlülüğü bakımından BMDHS'deki hükümlerin genellikle “*shall*” veya “*should*” kipleriyle düzenlendiği görülmektedir. Bu kullanımlara ek olarak Sözleşme'de “*may cooperate*” kullanımını da bulunmaktadır. Sözleşme'nin 129. maddesinde yer alan kullanım şu şekildedir:

“Transit geçiş devletlerinde, transit serbestliğini yürürlüğe koyacak hiçbir trafik aracının bulunmadığı veya liman tesisleri ve teçhizatı dahil olmak üzere mevcut araçların herhangi bir açıdan yetersiz olduğu durumlarda, transit geçiş devletleri ve sahili bulunmayan ilgili devlet, yenilerini inşa etmede veya mevcutları ıslah etmede işbirliğinde bulunabilirler.”

Yalnızca 129. maddede yer alan söz konusu kullanım, taraf devletlere gönüllü/seçimlik bir işbirliği yükümlülüğü getirmektedir. Bu niteliğinden ötürü 129. maddenin Sözleşme'de yer almasının gerekli olup olmadığı doktrinde tartışmalıdır.¹⁹⁸

2.2.1.4. “*Duty to publicity, notification and exchange of information*” (Alenilik, Bildirim ve Bilgi Değişimi Yükümlülükleri)

Yukarıda belirtilen “*shall cooperate*”, “*should cooperate*” ve “*may cooperate*” ifadeleri ile meydana getirilen işbirliği yükümlülüklerine ek olarak, “*alenilik, bildirim ve bilgi değişimi yükümlülükleri*” gibi birtakım ifade ve tabirlerle de Sözleşme'de işbirliğinin sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir.

¹⁹⁸ Lee ve Kim, bu hususla ilgili olarak “*Bu hükmün gönüllü niteliği düşünüldüğünde, hükmün [Sözleşmeye] eklenmesi gereksiz görülmektedir. Bu ifadenin arkasındaki mantık, denizler ve okyanuslar için yeni bir hukuk düzeni kurulurken tüm devletlerin egemenliğine gereken saygıyı göstermekti...*” şeklinde görüşte bulunmuştur. (Lee and Kim, "UNCLOS and The Obligation to Cooperate: International Legal Framework for Semi-Enclosed Seas Cooperation ", s. 22.)

Alenilik yükümlülüğünün Sözleşme’de kısıtlama¹⁹⁹ ve tehlike²⁰⁰ durumları olmak üzere iki çeşit kullanımının mevcut olduğu görülmektedir.²⁰¹ Kısıtlama durumu ile ilgili olarak kıyı devletinin karasularından yapılan zararsız geçişle ilgili kanun ve kuralları duyuracağı Sözleşme’nin 21/3. maddesinde düzenlenmiştir. Bu düzenleme, alenilik/duyurma yükümlülüğünün kısıtlama durumu örneğini oluşturmaktadır. Karasuları içerisinde seyrüsefere ilişkin tehlikeli durumların duyurulması Sözleşme’nin 24/2. maddesinde düzenlenmiştir. Bu düzenleme ise alenilik/duyurma yükümlülüğünün tehlike durumu örneğini oluşturmaktadır.

Bildirim/haberdar etme yükümlülüğü tek taraflı bir süreci ifade etmektedir. BMDHS’de bazı durumlarda belirli devletlerin ilgili devletlere tek taraflı olarak bildirimde bulunma yükümlülüğü düzenlenmiştir. Bildirim yükümlülüğünün doğrudan işbirliği yükümlülüğü ile ilişkisi bulunmasa da uluslararası barışın ve güvenliğin sağlanması ve yükümlülüklerin iyiniyetle yerine getirilmesi bakımından işbirliği olgusu ile bağlantısı bulunmaktadır. Sözleşme’de 73/4. maddede düzenlenen yabancı bir geminin el konulması durumunda sahildevletinin bayrak devletini haberdar etmesi söz konusu yükümlülüğün bir örneğini oluşturmaktadır.²⁰²

Bilgi değişimi yükümlülüğü ise iki taraflı bir süreçten meydana gelmektedir. Devletler arasında bilginin değiş-tokuş edilebilmesi için devletlerin karşılıklı olarak bilgi değişiminde bulunmaya hazır olmaları gerekmektedir. Bu sebeple, söz konusu yükümlülük “*bilgi alınması üzerine yanıt verme yükümlülüğü*” olarak da

¹⁹⁹ Sözleşme’de yer alan kısıtlama durumu ile ilgili bazı düzenlemeler şu şekildedir; karasuları gibi yetki alanlarının belirli parçalarında deniz yolları ve trafik ayırım şemalarını düzenleyen 22/4. madde, boğazlarda uluslararası seyrüseferi düzenleyen 41/2-6. madde, karasularının belirli bölgelerinde güvenlik amacıyla yapılan zararsız geçişin askıya alınmasının duyurulmasını düzenleyen 25/3. madde vb.

²⁰⁰ Boğazlardaki tehlike durumlarının duyurulmasını düzenleyen 44. madde, takımadalarından geçişlerdeki tehlikeli durumların duyurulmasını düzenleyen 54. madde vb. maddeler tehlike durumlarının duyurulmasına örnek olarak gösterilebilir.

²⁰¹ Lee and Kim, "UNCLOS and The Obligation to Cooperate: International Legal Framework for Semi-Enclosed Seas Cooperation ", s. 23.

²⁰² Sözleşme’nin 231. maddesinde de benzer şekilde bayrak devletine ve ilgili devletlere bildirim yükümlülüğü düzenlenmiş bulunmaktadır.

adlandırılmıştır.²⁰³ Söz konusu yükümlülük münhasır ekonomik bölge ve açık denizlerde canlı kaynaklarının muhafazası amacıyla devletlerin bilgi değişiminde bulunmalarını düzenleyen sırasıyla 61/5. ve 119/2. maddelerde Sözleşme’de yer almaktadır.

2.2.1.5. “Enter into consultation or negotiation” (İstişare veya Görüşmede Bulunma)

İşbirliği yükümlülüğü kapsamında BMDHS’de yer alan bir başka yükümlülük ise istişare veya görüşmede bulunma yükümlülüğüdür. Devletlerin herhangi bir konuda işbirliği yapabilmelerinin ilk adımı söz konusu devletlerin istişare veya görüşmelere başlamasıdır. Sözleşme’de 118. maddede bu yükümlülüğe yer verildiği görülmektedir. Söz konusu maddede “Devletler, açık denizlerdeki canlı kaynaklarının korunması ve yönetiminde birbirleriyle işbirliğinde bulunacaklardır. Vatandaşları, aynı bölgede eş veya farklı canlı kaynakları kullanan devletler, ilgili canlı kaynakların korunması için gerekli önlemleri almak amacıyla görüşmelerde bulunacaklardır...” denilmek suretiyle görüşmelerde bulunma yükümlülüğü düzenlenmiştir.

Madde lafzına bakıldığında, “görüşmelerde bulunma” yükümlülüğüne işbirliğinde bulunma yükümlülüğünden sonra yer verildiği görülmektedir. Buradan görüşmelerde bulunma yükümlülüğünün işbirliğinde bulunma yükümlülüğünün bir yöntemi veya bir şekli olduğu yönünde bir anlam ortaya çıkmaktadır. Bu duruma, *MOX Plant* davasında Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi’nin geçici önlemlere ilişkin kararında da yer verildiği görülmektedir. Mahkeme bu hususta oybirliğiyle “İrlanda ve Birleşik Krallık işbirliğinde bulunacaklardır ve bu amaç doğrultusunda aşağıdaki hususlar için derhal istişarelerde bulunacaklardır...”²⁰⁴ şeklinde karar vermiştir.²⁰⁵ Lee ve Kim’e göre söz

²⁰³ Lee and Kim, "UNCLOS and The Obligation to Cooperate: International Legal Framework for Semi-Enclosed Seas Cooperation ", s. 26.

²⁰⁴ Provisional Measures *MOX Plant Case* (Ireland v. United Kingdom), Order of 3 December 2001, International Tribunal for the Law of the Sea (ITLOS) (2001), parag. 89/1.

²⁰⁵ Aynı ifadenin *Land Reclamation (Malezya v. Singapur)* davasında da yer aldığı görülmektedir. Mahkeme geçici önlemlere ilişkin kararında “Malezya ve Singapur işbirliğinde bulunacaklardır ve bu amaç doğrultusunda aşağıdaki hususlar için derhal istişarelerde bulunacaklardır...” şeklinde karar vermiştir. Provisional Measures Case Concerning Land Reclamation by Singapore in and Around the Straits

konusu davada yer alan ifadeden böyle bir anlamın çıkarılmasında “*bu amaç doğrultusunda*” ifadesinin etkisi bulunmaktadır.²⁰⁶

2.2.2. 123. Maddenin Emredici Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme

Kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliğini düzenleyen maddenin oluşum aşamaları yukarıda anlatılmıştı. Sözleşme'nin ilk taslağında yer alan düzenlemenin “*memnuniyetsizlik ifadeleri*”ne yanıt vermek amacıyla II. Komite Başkanı'nın değişikliği ile gözden geçirilmiş taslaktaki halini aldığı ve Konferans'ın ileriki aşamalarında diğer “*memnuniyetsizlik ifadeleri*”nin devletler tarafından ileri sürülmesine rağmen maddenin bağlayıcılık ve muhteviyat yönünden herhangi bir değişikliğe uğramadığı görülmektedir. Sonuç olarak söz konusu madde, Sözleşme'nin Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizler adlı IX. Bölümü altında “Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizlere Kıyısı Bulunan Devletler Arasında İşbirliği” kenarbaşlığı ile 123. maddedeki halini almıştır. Sözleşme'nin 123. maddesi şu şekilde tezahür etmiştir:

“Kapalı veya yarı-kapalı bir denize kıyısı bulunan devletler, bu Sözleşme kapsamındaki haklarının kullanılmasında ve görevlerinin yerine getirilmesinde birbirleriyle işbirliği yapmalıdırlar. Bu amaçla, doğrudan veya uygun bir bölgesel kuruluş aracılığıyla;

- (a) *denizin canlı kaynaklarının yönetimini, korunmasını, araştırılmasını ve işletilmesini koordine etmeye çalışacaklardır,*
- (b) *deniz çevresinin muhafazası ve korunmasına ilişkin hak ve görevlerinin uygulanmasını koordine etmeye çalışacaklardır,*
- (c) *bilimsel araştırma politikalarını koordine etmeye ve uygun olduğu takdirde, söz konusu alanda ortak bilimsel araştırma programları üstlenmeye çalışacaklardır,*
- (d) *uygun olduğunda, diğer ilgili devletleri veya uluslararası kuruluşları bu madde hükümleri doğrultusunda kendileriyle işbirliği yapmaya davet etmeye çalışacaklardır.”*

Kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletler arasında işbirliği yükümlülüğünü düzenleyen 123. madde, bilindiği üzere Sözleşme'de Kapalı veya Yarı-

---

of Johor (Malaysia v. Singapore), Order of 8 October 2003, International Tribunal for the Law of the Sea (2003), parag. 106/1.

²⁰⁶ Lee and Kim, "UNCLOS and The Obligation to Cooperate: International Legal Framework for Semi-Enclosed Seas Cooperation ", s. 27.

Kapalı Denizler adlı IX. Bölüm kapsamında yer almıştır. Kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının Sözleşme’de ayrı bir bölüm altında düzenlenmiş olması, kavramın Sözleşme bakımından bir önemi haiz olduğunu göstermektedir. Oral, kavramın Sözleşme’de ayrı bir bölüm altında düzenlenmesi ile ilgili olarak Sovyetler Birliği’nin kapalı deniz doktrini ve Malinin’in bölgesel denizler sınıflandırmasından yıllar sonra uluslararası hukukta ilk kez “kapalı veya yarı-kapalı denizler” olarak anılan ayrı bir kategorinin oluşturulmasına yönelik özel bir ihtiyacın varlığının BMDHK tarafından kabul edildiğini ifade etmiştir.²⁰⁷ Ancak söz konusu ihtiyacın ne ölçüde karşılık bulunduğu anlaşılabilmesi için IX. Bölüm altında yer alan 122. ve 123. maddelerin incelenmesi gerekmektedir.

Kavramı tanımlayan 122. maddeye yukarıda yer verilmişti. 123. madde ise söz konusu deniz alanlarına kıyısı bulunan devletlerin bu tür deniz alanlarındaki işbirliği yükümlülüklerini düzenlemektedir. Kapalı veya yarı-kapalı denizlerde devletlerin uygulayacakları işbirliği yükümlülüğünün bağlayıcılık ve emredici nitelik yönünden değerlendirilebilmesi için 123. maddenin öncelikle lafzi anlamda incelenmesi gerekmektedir.

Sözleşme’de kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin haklarını ve yükümlülüklerini düzenleyen tek madde olan 123. madde, söz konusu kıyıdaş devletlerin işbirliği yükümlülüğünü düzenleyerek en azından bu devletlerin karşılıklı olarak birbirlerine bağımlı olduklarını ve bir kıyı devletinin bu tür alanlardaki tek taraflı eylemlerinin diğer kıyı devletlerinin menfaatlerini etkileyebileceğini de örtülü bir şekilde kabul etmiş görünmektedir.²⁰⁸ Bu durum, işbirliği yükümlülüğüne içkin olan uluslararası

---

²⁰⁷ Oral, *Regional Cooperation and Protection of the Marine Environment Under International Law: The Black Sea*, s. 37.

²⁰⁸ Virginia Commentary’de bu husus ile ilgili olarak şu şekilde bir ifade yer almaktadır:

“123. madde, kapalı veya yarı-kapalı denizlerin özel coğrafi durumunun, özellikle (a)-(d) bentlerinde sıralanan hususlarla ilgili olarak, faaliyetlerini koordine etmek için bu denizlere kıyısı bulunan devletlerin işbirliğinde bulunmalarını gerektirdiğini kabul etmektedir. Bu bağlamda, 123. madde bir devlet tarafından kapalı veya yarı-kapalı bir denizde gerçekleştirilen faaliyetlerin, o denize kıyısı bulunan diğer devletlerin hakları, yükümlülükleri ve menfaatleri üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olabileceğini kabul etmektedir.”

barış ve güvenliğin sağlanması ve yükümlülüklerin iyiniyetle yerine getirilmesi olgularının bir yansımasıdır.

Virginia Commentary'ye göre 123. madde ile ilgili ilk değerlendirme, deniz hukukunun istisnasız bir şekilde "hukuki" kapalı veya yarı-kapalı denizlerde geçerli olduğudur. Başka bir ifadeyle, kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin Sözleşme'de öngörülenlere ek olarak herhangi bir hakka sahip olmadığı ve bu tür denizlerin diğer kullanıcılarının ise Sözleşme'de açıkça öngörülenlerin haricinde herhangi bir ek yükümlülüklerinin bulunmadığı anlaşılmaktadır.²⁰⁹

123. madde temelde iki cümle ve bu cümlelerin oluşturduğu iki bileşenden meydana gelmektedir. İlk cümle, genel bir yükümlülük ifade ederken; ikinci cümle ise daha spesifik bir nitelik göstermektedir. İlk cümlede kapalı veya yarı-kapalı denize kıyısı bulunan devletlerin Sözleşme genelindeki haklarının kullanılmasında ve yükümlülüklerinin yerine getirilmesinde uygulayacakları daha kapsamlı bir işbirliği yükümlülüğü düzenlenmiştir.²¹⁰ Bunun aksine ikinci cümlede ise yalnızca belirtilen üç alanda uygulanacak daha spesifik bir işbirliği yükümlülüğünün düzenlendiği görülmektedir.

İlk cümlede "*should cooperate*" ifadesi kullanılırken, ikinci cümlede ise "*shall*" kipi kullanılmıştır. Yukarıda bahsedildiği üzere; "*should cooperate*" ifadesi, işbirliği yükümlülüğü bakımından "nasihat verici, cesaretlendirici, teşvik edici" bir anlam içermektedir. Bağlayıcı hukuki bir yükümlülük meydana getiren "*shall*" ifadesine kıyasla, daha hafif bir yükümlülük tesis etmektedir. Bir yazara göre; "*İlk cümle, yalnızca bağlamı belirleyen bir giriş cümlesidir. İkinci cümle, maddenin işlemsel kısmı olup,*

(Nordquist vd., *Virginia Commentary*, Vol. III, s. 365. akt. Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 35.)

²⁰⁹ a.g.e. s. 35.

²¹⁰ *MOX Plant* tahkim davasında İrlanda'nın tarafında danışman olarak yer alan Prof. Vaughan Lowe'un ilk cümle ile ilgili olarak "...İlk giriş cümlesinde hak ve görevlerinin kullanılmasında işbirliğinde bulunmakla yükümlü olduklarını söylemektedir. Sözleşme kapsamındaki hak ve yükümlülükleri, herhangi bir özel hak veya yükümlülüğe bağlamamaktadır. Aslında, tüm hükümler için geçerlidir. Sadece Sözleşme'nin XII. Bölümü için geçerli değildir..." şeklinde ifadelerde bulunduğu görülmektedir. *MOX Plant Case (Ireland v. United Kingdom)*, Proceedings, Day 5, Permanent Court of Arbitration (PCA) (2003), s. 26.

“shall” kelimesini kullandığı için hukuki bir yükümlülük oluşturmaktadır...” ve bu lafzi yaklaşım doğrultusunda 123. madde, yalnızca ikinci cümlede listelenen alanlar bakımından bağlayıcı dar bir işbirliği yükümlülüğü olarak görülebilecektir.²¹¹

İlk cümlede “should cooperate” ve ikinci cümlede ise “shall” ifadelerinin kullanılmış olması, 123. maddenin bağlayıcılığı yönünden bir belirsizliğe sebebiyet vermektedir. Doktrinde birtakım yazarlar, maddede yer alan ifadenin “tavsiye/teşvik edici” bir nitelikte olduğunu savunurken; diğer yazarlar ise 123. maddenin salt tavsiyeden öte bir anlamının olduğunu iddia etmektedirler. Bununla birlikte, her iki grupta yer alan yazarlar söz konusu maddenin iki cümlesi arasında hukuki nitelik bakımından bir farklılığın mevcut olduğu konusunda hemfikir görünmektedirler. İlk gruba dahil edilebilecek olan Virginia Commentary’nin 123. maddeden çıkardığı anlam şu şekildedir:

“...Madde, kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin birbirleriyle ‘işbirliği yapmaları [should cooperate]’ gerektiğini ve bunu yaparken de maddede sayılan faaliyetleri koordine etmeye ‘çaba göstereceklerini [shall endeavour]’ beyan eden bir tavsiye/teşvik diliyle ifade edilmiştir...”²¹²

Aynı doğrultuda Şkrk, Gözden Geçirilmiş Tek Görüşme Metni’nin kapalı veya yarı-kapalı denizleri çevreleyen kıyı devletlerine getirilen zorunlu işbirliği yükümlülüğünü açıklayıcı bir hüküm olarak değiştirdiğini ifade etmiştir. Benzer bir görüş MOX Plant tahkim davasında Birleşik Krallık tarafından cevap dilekçesinde öne sürülmüştür. Birleşik Krallık’a göre, 123. madde “yalnızca nasihat verici” bir nitelikte olup, “Koordinasyon veya işbirliğine ilişkin doğrudan bağlayıcı yükümlülükler getirmemektedir”. Buna ek olarak, birtakım devletlerden gelen karşıtlıklar sebebiyle ilk taslakta yer alan “shall” kipinin, zayıf bir dili haiz olan “should” ve “shall endeavour” ifadeleriyle değiştirildiğini belirtmiştir.²¹³

²¹¹ Christopher Linebaugh, "Joint Development in a Semi-Enclosed Sea: China's Duty to Cooperate in Developing the Natural Resources of the South China Sea," *Columbia Journal of Transnational Law* 52, (2) (2014), s. 555.

²¹² Nordquist vd., *Virginia Commentary, Vol. III*, s. 366. akt. Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 36.

²¹³ *Counter-Memorial of the United Kingdom*, parag. 6.11-6.12. Söz konusu tahkim davası, hakem heyetinin 123. maddenin niteliğini ve kapsamını netleştirmesi için iyi bir fırsat olabilirdi. Ancak tarafların AB üyeliklerinin kısıtlanması ve Avrupa Adalet Divanı’nın yarışan yargı yetkisi sebebiyle tahkim yargılaması

Diğer taraftan Vukas, Scovazzi ve Leanza gibi yazarlar 123. maddenin tavsiyeden öte bir niteliğinin bulunduğunu iddia etmişlerdir. İkinci cümlede yer alan “*shall endeavour*” ifadesi ile ilgili olarak Vukas, *sui generis*(kendine özgü) bir yükümlülük olduğunu ifade ederken; Scovazzi ise söz konusu ifadenin bir iyiniyet yükümlülüğü olduğunu belirtmiştir. Buna ek olarak söz konusu yükümlülüğün bir “davranış yükümlülüğü” olduğu ifade edilmiş, bu sebeple yükümlülüğün kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin Sözleşme kapsamındaki haklarını kullanırken ve yükümlülüklerini yerine getirirken iyiniyetle işbirliğinde bulunmaya çabalayacakları anlamına geldiği ileri sürülmüştür. Neticede 123. maddenin gerektirdiği, bu amaç doğrultusundaki devletlerin çabası, bir başka ifadeyle belirli bir davranış olarak görülmüştür. Bir sonuç garantisi olarak değerlendirilmemiştir.²¹⁴ Bir başka yazar ise 123. maddenin hukuki niteliği ile ilgili olarak “...yarı-kapalı denizlere ilişkin hükümlerin, özellikle 123. maddenin deniz canlı kaynaklarının yönetimi, deniz çevresinin korunması ve denizdeki bilimsel araştırmalarla ilgili koordinasyona vurgu yaptığı göz önünde bulundurulduğunda, yalnızca açıklayıcı nitelikte olduğu kabul edilemeyecektir.”²¹⁵ şeklinde görüşte bulunmuştur.

Kapalı veya yarı-kapalı denizler kavramı ile ilgili olarak gerek birebir gayriresmi toplantılara katılan gerekse de yazdığı eserlerle literatüre katkıda bulunan Vukas²¹⁶ ise bu

---

sonlandırılmıştır. Bu noktada, 123. maddenin herhangi bir işbirliği yükümlülüğü getirip getirmediği sorunu bir yargı mercii önünde henüz çözüme kavuşturulmamıştır.

²¹⁴ Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s.38.

²¹⁵ Hua Zhang, "The Duty of Cooperation in Semi-Enclosed Seas: Exploring the Way Forward for the South China Sea," içinde *Maritime Cooperation in Semi-Enclosed Seas: Asian and European Experiences*, düz. Keyuan Zou (Boston, ABD: Brill/Nijhoff, 2019), s. 36.

²¹⁶ Vukas, 123. maddenin (*States should cooperate*) İngilizce metni ile aynı metnin Fransızca versiyonu arasındaki farkı işaret ederek, Fransızca metnin (*Les Etats ... devraient coopérer...*) ilk bakışta daha az katkı gördüğünü belirtmiştir. Ayrıca 123. maddenin giriş cümlesinin yalnızca bir “*işbirliği tavsiyesi*” sağlayıp sağlamadığı hususunun şüpheli olduğunu ifade etmiştir. (Vukas, "The Mediterranean: An Enclosed or Semi-Enclosed Sea?", s. 286. akt. Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 39.)

tartışmada orta yolu izleyerek kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin yükümlülüklerini “*soft law*” (esnek hukuk) olarak nitelendirmiştir.²¹⁷

123. maddenin iki cümlesi arasında bir hukuki anlam farklılığı olduğu açıktır. Bu anlam farklılığı, maddenin bağlayıcılığı yönünden bir belirsizlik meydana getirmektedir. Bu doğrultuda, 123. maddenin hukuki niteliğinin yorumlanması amacıyla *travaux préparatoires*'sı kapsamında yukarıda birçok kez yer verilen II. Komite Başkanı'nın ifadelerinin incelenmesi gerekmektedir. Başkan'ın söz konusu ifadeleri “...*bu tür denizlerdeki faaliyetlerin koordinasyonunu daha az zorunlu hale getirerek yanıt verdim...*”²¹⁸ şeklindedir. Grbec'e göre Başkan'ın ifadelerinden iki anlam çıkarmak mümkün görülmektedir. Bunlardan birincisi, Başkan bu tür denizlerdeki faaliyetleri daha az zorunlu hale getirirken 123. maddenin tümünden bahsetmektedir. Yalnızca ikinci cümlede yer alan koordinasyon faaliyetlerini kastettiği gibi bir anlam çıkarılamamaktadır. İkinci anlam ise görüldüğü üzere Başkan koordinasyon faaliyetlerini “*daha az zorunlu hale*” getirmek şeklinde bir ifadede bulunmuştur. Söz konusu faaliyetleri tavsiye edici veya açıklayıcı bir mahiyete büründürmemiştir.²¹⁹ Aynı doğrultuda, değişikliğin işbirliği yükümlülüğünün bağlayıcı gücünü fiilen zayıflatmış olsa da “*shall*” ifadesi yerine “*may*” veya “*onların takdirine bağlı olarak/at their discretion*” ibaresi gelmediği için bu değişikliğin söz konusu yükümlülüğü ortadan kaldırmadığı ileri sürülmüştür.²²⁰ Ancak söz konusu değişikliğin maddenin bağlayıcılık ve emredici nitelik yönünden bir değişikliğe sebebiyet verdiği de görülmektedir. Oral, bu bağlamda “*IX. Bölüm, zorunlu bir 'shall' hukuki rejimi yaratamamıştır, bunun yerine tavsiye edici bir 'should' rejimi meydana getirmiştir...*”²²¹ şeklinde belirtmiştir.

²¹⁷ Zhang, "The Duty of Cooperation in Semi-Enclosed Seas: Exploring the Way Forward for the South China Sea", s. 32.

²¹⁸ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Revised Single Negotiating Text (Part II)*, A/CONF.62/WP.8/Rev.1/PartII. II. Komite Başkanı Andrés Aguilar'ın Giriş Notu, s. 154. parag. 21.

²¹⁹ Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 37.

²²⁰ Symonides, "The Legal Status of the Enclosed and Semi-Enclosed Seas", s. 327.

²²¹ Oral, *Regional Cooperation and Protection of the Marine Environment Under International Law: The Black Sea*, s. 37.

Birtakım yazarlar ise 123. maddeyi işbirliği yükümlülüğünün uluslararası hukuktaki genel yansıması üzerinden değerlendirmişlerdir. Lowe, işbirliği yükümlülüğünü uluslararası hukukun bir prensibi olarak nitelendirmiş ve “*o kadar geneldir ki nasıl uygulandığını görmek zordur, ancak somutlaştırılabilir*” demek suretiyle işbirliği yükümlülüğüne dair bir niteleme yapmıştır. Buna ek olarak spesifik hukuki bir bağlamda işbirliği yükümlülüğünün bir hükmü olarak, 123. maddenin iyi bir örnek olduğunu belirtmiştir.²²²

Bir başka yazar olan Zhang’e göre ise 123. maddede kullanılan dil (“*shall*” veya “*should*”) ne olursa olsun, yarı-kapalı denizlerde işbirliği yükümlülüğünün uygulanması büyük ölçüde ikili, alt-bölgesel, bölgesel veya çok taraflı düzeylerde daha fazla çaba gösterilmesine bağlı olacaktır. Özetle, BMDHS’nin 123. maddesi yalnızca işbirliği ve koordinasyon için geniş bir hukuki çerçeve sağlayan genel bir işbirliği yükümlülüğü oluşturmaktadır.²²³

123. maddeyi hukuki nitelik bakımından belirsizliğe sürükleyen bir başka husus ise 1995 BM Balık Stokları Anlaşması’nın 15. maddesinde yer alan kapalı veya yarı-kapalı denizlerle ilgili ifadedir. Söz konusu madde “*Devletler, bu Anlaşmayı kapalı veya yarı-kapalı bir denizde uygularken, o denizin doğal özelliklerini dikkate alacaklardır ve ayrıca Sözleşme [BMDHS]’nin IX. Bölümü ve diğer ilgili hükümleri ile tutarlı bir şekilde hareket edeceklerdir.*” şeklindedir ve iki cümlesinde de “*shall*” kipinin kullanıldığı görülmektedir. BM Balık Stokları Anlaşması’nın 15. maddesinde katı bir dilin kullanılmış olmasının, kapalı veya yarı-kapalı denizlerdeki işbirliği yükümlülüğünün hukuki niteliği bakımından güçlü bir kanıt teşkil edebileceği iddia edilmiştir. Bu görüşe göre; BMDHS’de kullanılan zayıf dil, 1995 BM Balık Stokları Anlaşması’nın 15. maddesinde kullanılan kesin “*shall*” sözcüğüyle düzeltilmiştir.²²⁴

123. maddenin çeşitli yorum yöntemleri altında incelenmesi de söz konusu olmuştur. Linebaugh’ın lafzi, bağlamsal ve teleolojik(amaçsal/gai) yaklaşımlara 123. madde bağlamında yer vererek birtakım sonuçlara vardığı görülmektedir. Lafzi yaklaşım altında,

²²² Vaughan Lowe, *International Law* (Oxford, Birleşik Krallık: Oxford University Press, 2007), s. 111.

²²³ Zhang, "The Duty of Cooperation in Semi-Enclosed Seas: Exploring the Way Forward for the South China Sea", s. 37.

²²⁴ a.g.e. s. 34.

yukarıda ilk cümlenin bağlamı belirleyen bir giriş cümlesi ve ikinci cümlenin ise maddenin işlem kısmı olup “*shall*” ifadesini kullanması sebebiyle de hukuki bir yükümlülük yarattığı ifade edilmişti.

Bir başka yaklaşım olan bağlamsal yaklaşıma göre; 123. madde tüm Sözleşme ve hazırlık çalışmaları kapsamında incelenecek olursa, maddenin yalnızca ikinci cümlede yer alan faaliyetler bakımından dar bir işbirliği yükümlülüğü olarak görülmesi tartışmalı bir husus meydana getirmektedir. Söz konusu faaliyetler, halihazırda Sözleşme’nin diğer maddelerinde düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu sebeple, 123. madde lafzi yaklaşım altında gereksiz bir nitelik gösterecektir.

Hazırlık çalışmaları, oldukça belirsiz bir nitelik göstermektedir. Tutanaklar, hükmün tavsiye edici mi yoksa zorunlu mu olması gerektiği konusunda bir anlaşmazlığı ortaya koymaktadır. Bilindiği üzere, taslak metinde yer alan “*shall*” ile oluşturulan zorunlu dil, karşıt görüşlere bir yanıt olarak “*should*” ile bir değişikliğe maruz kalmıştır. Bu durum, 123. maddenin yalnızca ikinci cümlede listelenen faaliyetlerde işbirliği yapma yükümlülüğü getirdiği şeklindeki dar görüşü destekler niteliktedir.

Diğer taraftan Linebaugh, 123. maddenin ilk taslaktaki 135. maddeyi kaldırılmasıyla kıyı devletlerinin yükümlüklerinin değiştirmeyi amaçladığını iddia etmiştir. Devletlerin yalnızca ikinci cümlede listelenen faaliyetlerin yerine getirilmesinde işbirliğinde bulunma yükümlülükleri olsaydı, o zaman 123. madde herhangi bir yeni hukuki yükümlülük meydana getirmemiş olurdu. Bununla birlikte, II. Komite’de meydana gelen tartışmalar, alta yatan amacın söz konusu faaliyetlerin ötesinde işbirliği gerektirerek ilerletilebileceğini ortaya koymaktadır. Neticede, geniş bir perspektiften 123. madde “*Sözleşme kapsamındaki herhangi bir hakkın kullanılmasında veya yükümlüklerin yerine getirilmesinde*” işbirliğinde bulunma yükümlülüğü meydana getirmektedir.

Nihayetinde, bağlamsal yaklaşımın birtakım belirsizliklere sebebiyet vermesi nedeniyle, Linebaugh’ın teleolojik bir yaklaşım benimsediği görülmektedir. Bu doğrultuda yazar, işbirliğinde bulunma yükümlülüğünün ikinci cümlede listelenen faaliyetlerin ötesine geçmemesi durumunda, 123. maddenin arkasındaki amacın tam olarak karşılanmayacağını belirtmiştir. Sonuç olarak ise 123. maddenin geniş bir hukuki işbirliği

yükümlülüğü oluşturduğu yönündeki ifadenin daha makul bir yorum olacağını ileri sürmüştür.²²⁵

123. maddenin gerçek anlamının ortaya çıkarılmasında, hazırlık çalışmaları tek başına yeterli bir mahiyet arz etmemektedir. Bu amaç doğrultusunda, hazırlık çalışmalarına ek olarak antlaşmaların yorumlanması kurallarına da başvurulması gerekli görülmektedir. Aksi takdirde, 123. maddenin yalnızca hazırlık çalışmaları bağlamında değerlendirilmesi ile söz konusu maddenin mevcudiyeti gereksiz bir nitelik göstermiş olacaktır. Antlaşmaların yorumlanması konusunda, VAHS'ın genel yorum kurallarını düzenleyen 31. maddesi ve tamamlayıcı yorum araçlarını düzenleyen 32. maddesi ön plana çıkmaktadır. Söz konusu 31. maddenin 1. paragrafında bir antlaşmanın yorumlanmasında uyulması gereken genel kurallar, *“Bir antlaşma, hükümlerine antlaşmanın bağlamı içinde ve konu ve amacı ışığında verilecek olağan manaya uygun şekilde iyiniyetle yorumlanır.”* denilmek suretiyle düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu paragrafa göre, antlaşmaların yorumlanmasında genel kural birtakım unsurlar içermektedir. Bu unsurlar, hükümlerin olağan anlamı, antlaşmanın bağlamı, konu ve amacı içerisinde yorumlanması ve iyiniyetle yorumlanma ilkelerinden oluşmaktadır. Söz konusu ilkeler arasında herhangi bir hiyerarşik ilişki bulunmamaktadır. Genel yorum kurallarını düzenleyen 31. maddenin 2. paragrafında, antlaşma metnine dahil olan diğer belge ve antlaşmalar bahsi düzenlenmiştir. Söz konusu maddenin 3. paragrafında ise antlaşmanın bağlamı/bütünü ile birlikte dikkate alınacak müteakip anlaşma, müteakip uygulama ve uluslararası hukukun ilgili kuralları düzenleme konusu edilmiştir.²²⁶

Genel yorum kurallarına göre, bir antlaşmanın hükümlerinin söz konusu antlaşmanın bağlamı içerisinde yorumlanması gerekmektedir. Yukarıda bahsedilen 31. maddenin 2. paragrafına göre bir antlaşmanın bağlamı içerisinde, bu antlaşmanın metnine ek olarak giriş bölümü ve ekleri de yer almaktadır. Ayrıca söz konusu maddenin 3. paragrafına göre, antlaşmanın bağlamı bakımından müteakip anlaşma, müteakip uygulama ve uluslararası hukukun ilgili kuralları da göz önünde bulundurulması gereken hususlar

²²⁵ Linebaugh, "Joint Development in a Semi-Enclosed Sea: China's Duty to Cooperate in Developing the Natural Resources of the South China Sea", s. 559-560.

²²⁶ Ulf Linderfalk, *On the Interpretation of Treaties the Modern International Law as Expressed in the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties* (Dordrecht, Hollanda: Springer, 2007), s. 161-195.

olarak ön plana çıkmaktadır. Bu kural ve hususlar doğrultusunda 123. maddenin yorumlanması söz konusu olacaktır.

Kapalı veya yarı-kapalı denizler, Sözleşme'nin IX. Bölümü altında 122. ve 123. maddelerde düzenlenmiş bulunmaktadır. Söz konusu 122. maddede kapalı veya yarı-kapalı denizlerin tanımı yer alırken; 123. maddede ise bu tür deniz alanlarında kıyı devletlerinin uygulayacağı işbirliği yükümlülüğü düzenlenmiştir. Ayrıca, yukarıda bahsedildiği üzere, coğrafi bakımdan elverişsiz devletleri düzenleyen 70. madde kapsamında da bu tür deniz alanları düzenleme konusu edilmiştir. Kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının Sözleşme'de bu şekilde düzenlenmiş olması, bu tür deniz alanlarına Sözleşme bakımından bir önem atfedildiğini göstermektedir. Diğer taraftan, söz konusu hükümlerin varlığı bu tür deniz alanlarında uygulanacak işbirliğine yönelik ihtiyaç ve istemi de ortaya koymaktadır.²²⁷

Yukarıda VAHS'ın 31. maddesinin 3. paragrafında antlaşmanın bağlam bakımından değerlendirilmesinde müteakip anlaşma, müteakip uygulama ve uluslararası hukukun ilgili kurallarının da göz önünde bulundurulması gerektiğinden bahsedilmişti. Kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliğini düzenleyen 123. madde bakımından, yukarıda bahsedilen 1995 tarihli BM Balık Stokları Anlaşması'nın 15. maddesinin de bu bağlamda müteakip anlaşma olarak değerlendirilebilmesi mümkün görülmektedir. Anlaşma'nın 15. maddesi "*Devletler, bu Anlaşmayı kapalı veya yarı-kapalı bir denizde uygularken, o denizin doğal özelliklerini dikkate alacaklardır ve ayrıca Sözleşme [BMDHS] 'nin IX. Bölümü ve diğer ilgili hükümleri ile tutarlı bir şekilde hareket edeceklerdir.*" şeklindedir. Anlaşma'nın İngilizce metninde "*shall*" kipi kullanılmış ve daha katı bir dilin kullanılması suretiyle BMDHS'nin 123. maddesinde kullanılan zayıf dil güçlendirilmeye çalışılmıştır.²²⁸ Bu müteakip anlaşmanın varlığı, 123. maddenin emredici niteliğinin yorumlanması bakımından kayda değer bir nitelik göstermektedir.

---

²²⁷ Zhang, "The Duty of Cooperation in Semi-Enclosed Seas: Exploring the Way Forward for the South China Sea", s.34.

²²⁸ a.g.e. s. 34.

Müteakip uygulama ise antlaşmanın yorumlanması ile ilgili tarafların mutabakatını tesis eden bu doğrultudaki uygulamalarını ifade etmektedir. Aşağıda ilgili bölümde görüleceği üzere, birtakım kapalı veya yarı-kapalı deniz bölgelerinde mevcut işbirliği mekanizmalarının geçmişi, kavramın Sözleşme’de düzenlenmesinden önceki tarihlere dayanmaktadır. Söz konusu denizlere kıyısı bulunan devletler halihazırda muhtelif alanlarda işbirliğine başvurumaktadırlar. Bu çalışma kapsamında bir sonraki bölümde inceleneceği üzere, özellikle Akdeniz’de ve buna ek olarak Baltık Denizi, Karadeniz ve Karayipler vb. kapalı veya yarı-kapalı denizlerde deniz canlı kaynaklarının yönetimi, deniz çevresinin korunması ve deniz bilimsel araştırmaları başta olmak üzere birçok alanda kavramın Sözleşme’de düzenlenmesinden önce ve sonrasında kıyı devletlerinin işbirliğine yönelik uygulamaları söz konusu olmuştur. Bu bakımdan, kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği yükümlülüğünün uygulama bakımından yaygınlık kazandığı söylenebilmektedir. Söz konusu uygulamaların, antlaşmanın yorumlanması bakımından müteakip uygulama kapsamında değerlendirilmesi ile 123. maddede düzenlenen işbirliği yükümlülüğünün mevcudiyeti bakımından devletlerin bu yöndeki mutabakatını ifade ettiği söylenebilmektedir.

Antlaşmanın bağlamı kapsamında VAHS’ın 31. maddesinin 3. paragrafına göre göz önünde bulundurulması gereken bir diğer husus olarak ise uluslararası hukukun ilgili kuralları ön plana çıkmaktadır. Söz konusu düzenleme, antlaşma hükümlerinin gerçek anlamının ortaya konulmasında herhangi bir uluslararası hukuk kaynağının yorumlama sürecinde dikkate alınması gerektiğini ifade etmektedir. Bir önceki bölümde de görüldüğü üzere, işbirliği yükümlülüğü uluslararası hukuk ve uluslararası toplum bakımından önem arz etmektedir. BM’nin yol gösterici ilkeleri arasında yer almasıyla birlikte, iyiniyet ve ahde vefa ilkeleri ile birlikte değerlendirilmektedir. BMDHS açısından da işbirliği olgusunun ayrı bir önem arz ettiği söylenebilmektedir. İşbirliği yükümlülüğü, Sözleşme’nin birçok maddesinde muhtelif şekillerde düzenlemeye konu edilmiştir. Bu bakımdan gerek uluslararası hukukun herhangi bir kaynağının gerekse de BMDHS’nin herhangi bir hükmünün bu açıdan bir değerlendirmeye konu edilmesi mümkün

görülmektedir. İşbirliği yükümlülüğünün uluslararası hukukun temel ilkelerinden biri olarak kabul gördüğü söylenebilmektedir.²²⁹

Antlaşmaların yorumlanmasında genel yorum kuralının bir diğer unsuru ise antlaşmanın konu ve amacı ışığında yorumlanmasıdır. Bu unsur, temelde teleolojik(amaçsal/gai) yaklaşımla benzer bir nitelik göstermektedir. Ancak burada, antlaşmanın konu ve amacı bakımından BMDHS'nin konu ve amacı ışığında 123. maddenin bu kapsamda değerlendirilmesi söz konusu olacaktır. BMDHS'nin konu ve amacının, özellikle 123. maddenin değerlendirilmesi bakımından, Sözleşme'nin Giriş bölümünde yer alan birtakım ifadelerden çıkarılabildiği söz konusu olmaktadır. Giriş bölümünde “...deniz hukukuna ilişkin bütün meseleleri karşılıklı anlayış ve işbirliği ruhu içerisinde çöz[mek]...” ve “...uluslararası iletişimi kolaylaştıracak ve denizlerin ve okyanusların barışçıl kullanımı, kaynaklarının adil ve verimli kullanımı, canlı kaynaklarının korunması ve deniz çevresinin muhafazası, korunması ve araştırılmasını ve geliştirilmesini teşvik edecek denizler ve okyanuslar için hukuki bir düzen [oluşturmak]...” şeklinde yer alan ifadelerin, özellikle 123. maddede düzenlenen hususlar bakımından ve kapalı veya yarı-kapalı denizler gibi özel deniz alanlarına birtakım özel kuralların uygulanması bakımından bir anlam ifade ettiği söylenebilmektedir. Bu konu ve amaç doğrultusunda, 123. maddenin kapalı veya yarı-kapalı denizler bağlamında bir işbirliği yükümlülüğü meydana getirmediği söylenememektedir.

Söz konusu maddede hangi dil kullanılmış olursa olsun bir kapalı veya yarı-kapalı denize kıyısı bulunan devletler, haklarını kullanırken ve yükümlülüklerini yerine getirirken işbirliğinde bulunacaklardır. Bununla birlikte, deniz canlı kaynaklarının yönetimi, deniz

---

²²⁹ İşbirliği yükümlülüğü, uluslararası hukukun temel ilkelerinden biri olması sebebiyle kapalı veya yarı-kapalı denizler özelinde düzenlenen 123. maddedeki işbirliği yükümlülüğünün Sözleşme’de yer alması idi dahi devletlerin bu genel ilkeye uygun olarak eylemde bulunmaları söz konusu olacaktı. Bu husus, Sözleşme’nin Giriş’inde “*Bu Sözleşme ile düzenlenmemiş konuların, genel uluslararası hukukun kural ve ilkelerine tabi olmaya devam edeceği...*” denilmek suretiyle ve 301. maddede “*Bu Sözleşme kapsamında haklarını kullanırken ve yükümlülüklerini yerine getirirken taraf devletler, herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı ya da Birleşmiş Milletler Şartı’nda belirtilen uluslararası hukuk ilkeleri ile bağdaşmayacak diğer herhangi bir şekilde tehdide veya kuvvet kullanımına başvurmadan kaçınacaklardır.*” denilmek suretiyle ifade edilmiştir.

çevresinin korunması ve deniz bilimsel araştırmaları konularındaki faaliyetlerini ise işbirliğinde bulunmak amacıyla koordine edeceklerdir. İç hukukta yer alan “*Kanun koyucu abesle iştigal etmez.*” dūřüncesi gereği, Sözleşme’de bu türden bir düzenlemeye yer verilmesinin de bir amacının bulunduğunu söylemek gerekmektedir. Antlaşmaların yorumlanması bakımından 123. madde, BMDHS’nin bağlamı, konu ve amacı ışığında, müteakip anlaşma, müteakip uygulama ve uluslararası hukukun ilgili kuralları doğrultusunda kapalı veya yarı-kapalı denizler bakımından kıyı devletleri için bir işbirliği yükümlülüğü oluşturmaktadır. Söz konusu düzenleme, kapalı veya yarı-kapalı denizler bağlamında genel bir işbirliği yükümlülüğü meydana getirmektedir.²³⁰

Diğer taraftan, 123. maddenin farklı yaklaşımlar bağlamında değerlendirilmesi ile farklı sonuçların elde edilebileceği de açıktır. Ancak maddeyi oluşturan iki cümle arasındaki hukuki nitelik farkı, maddenin tam olarak anlaşılmasındaki en büyük engeli oluşturmaktadır. Bununla birlikte, hazırlık çalışmaları kapsamında değerlendirilebilecek olan II. Komite Başkanı’nın ifadeleri de yukarıda görüldüğü üzere farklı anlamlara gelebilecek şekilde yorumlanabilmektedir. Eğer maddenin amacı yalnızca ikinci cümlede listelenen faaliyetler bakımından bir işbirliği yükümlülüğü meydana getirmek ise bu durum maddenin gerekliliği yönünden tartışmalara sebebiyet verecektir. Çünkü söz konusu faaliyetler Sözleşme’nin diğer ilgili maddelerinde düzenlenmiş bulunmaktadır.²³¹

Ayrıca, hazırlık çalışmalarında çeşitli devletler tarafından deniz yetki alanlarının sınırlandırılması veya genişliğinin belirlenmesi, doğal kaynakların araştırılması, keşfedilmesi ve işletilmesi gibi hususlarda da önerilerde bulunulmuştur. Ancak görüldüğü üzere bu hususlarda 123. maddenin herhangi bir düzenlemeye yer vermediği görülmektedir. Bu konular, kapalı veya yarı-kapalı denizlerde, söz konusu denizlerin özel durumları sebebiyle, kıyıdaş devletlerin en çok maruz kaldıkları problemler olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, Sözleşme’de kapalı veya yarı kapalı denizler kavramının ayrı bir bölüm altında düzenlenmiş olması, söz konusu kavrama Sözleşme tarafından bir önem

---

²³⁰ Zhang, "The Duty of Cooperation in Semi-Enclosed Seas: Exploring the Way Forward for the South China Sea", s.37.

²³¹ Söz konusu düzenlemelere bir sonraki bölümde yer verilecektir.

verildiğini göstermektedir. Kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği yükümlülüğünü düzenleyen 123. maddenin, kıyıdaş devletlere bir yükümlülük getirdiği barizdir. Ancak söz konusu yükümlülüğün sınırlarının belirlenmesi, tartışmaya açık bir husus olarak değerlendirilmektedir. Yukarıda Lowe'un belirttiği üzere, işbirliği yükümlülüğü uluslararası hukukun en temel ilkelerinden biridir ve o kadar genel bir nitelik göstermektedir ki nasıl uygulandığını görmek zor olmasına rağmen somutlaştırılabilir bir mahiyeti haiz bulunmaktadır. Bu nedenle, 123. maddede düzenlenen işbirliği yükümlülüğünün kapsamlı bir hukuki işbirliği yükümlülüğü olduğunu söylemek en makul sonucu oluşturacaktır.

2.2.3. 123. Maddede Düzenlenen İşbirliği Alanları

Kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliğinin kapsamı, bir önceki bölümde görüldüğü üzere, oldukça tartışmalı bir konudur. Gerek BMDHK'da devletler arasında gerekse de literatürde meydana gelen tartışmalarda görülebileceği üzere, bu tür deniz alanlarına kıyısı bulunan devletlerin işbirliğinde bulunacakları faaliyetlerin kapsamının 123. maddede açık bir dille ifade edildiği söylenememektedir. Ancak bu durumun meydana gelmesinde işbirliği yükümlülüğünün oldukça geniş bir niteliği haiz olmasının da etkisi bulunmaktadır. Söz konusu devletlerin hangi alanlarda işbirliği yapacağı hususu 123. maddede kesin ve net bir dille ifade edilmediği gibi, diğer taraftan işbirliğinin hangi yolla gerçekleştirileceğinin de tam olarak düzenlendiği söylenememektedir. Yalnızca ikinci cümlede, listelenen faaliyetlerin "*doğrudan veya uygun bir bölgesel kuruluş aracılığıyla*" yerine getirilmeye "*çalışılacağı/gayret gösterileceği*" şeklinde bir ifade yer almaktadır.

Diğer taraftan BMDHK'da meydana gelen tartışmalarda seyrüsefer serbestisinin teminat altına alınması, boğazlardaki seyrüsefer serbestisi ve üst uçuş hakkının engellenememesi, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması, doğal kaynakların araştırılması, keşfedilmesi ve işletilmesi gibi konuların madde münderecatında yer almasına yönelik tekliflerin devletler tarafından ileri sürüldüğü bilinmektedir. Ancak görüldüğü üzere bu teklifler, Sözleşme'de bir karşılık bulmamıştır.

123. maddenin iki cümlesi arasındaki mevcut hukuki nitelik farkı, maddenin kapsamlı bir işbirliği yükümlülüğü meydana getirdiği şeklinde yorumlanmasına sebebiyet

vermektedir. Güneş, bölgesel işbirliğini düzenleyen 123. maddenin tek başına işbirliğini tesis edemeyeceğini ancak kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletler arasında işbirliğinin artırılmasına yönelik bir destek sağlayacağını ileri sürmüştür.²³² Bu görüşten hareketle BMDHK'nın da benzer bir yol izlediği ve 123. maddenin ikinci cümlesinde listelenen faaliyetlerin halihazırda Sözleşme'de yer alan hususları destekleme mahiyetinde yeniden bir düzenleme olduğu şeklinde bir sonuca varılmaktadır.

Her ne kadar 123. maddenin ikinci cümlesinde listelenen faaliyetler, Sözleşme'nin ilgili diğer maddelerinde halihazırda düzenlenmiş bulursa da söz konusu faaliyetlerin kapalı veya yarı-kapalı denizler bağlamında bir işbirliği yükümlülüğü meydana getirdiğinin kabul edilmesi gerekir. Kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin işbirliğinde bulunmak amacıyla çabalayacakları/gayret gösterecekleri konular; deniz canlı kaynakları, deniz çevresinin korunması ve muhafazası ve deniz bilimsel araştırmaları şeklindedir. 123. maddenin ikinci cümlesinde düzenlenen işbirliği yükümlülüğü, aslında bir koordinasyon yükümlülüğünü ifade etmektedir. Kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin söz konusu alanlardaki faaliyetlerini "*koordine etmeye gayret gösterecekleri*", işbirliği yükümlülüğü kapsamında düzenlenmiş bulunmaktadır.

Koordinasyon yükümlülüğü bağlamında söz konusu alanlara bakıldığında deniz canlı kaynaklarının yönetimi, korunması, araştırılması ve işletilmesinin devletlerin koordinasyon yükümlülüğü kapsamında yer alması sebebiyle işbirliği yükümlülüğü bakımından en geniş kapsama sahip alan olarak öne çıktığı söylenebilmektedir. Deniz çevresinin korunması ile ilgili olarak koordine edilmesi gereken hususlar, bu bağlamda devletlerin haklarını kullanmaları ve yükümlülüklerini yerine getirmeleridir. Koordinasyon yükümlülüğünün en az hissedildiği alan ise deniz bilimsel araştırmalarıdır.²³³

123. maddenin ikinci cümlesinin (d) bendinde bu maddenin uygulanmasında, diğer devletlerin veya ilgili uluslararası kuruluşların kendileriyle işbirliğinde bulunmaya davet edilmeleri de düzenlenmiş bulunmaktadır. Buna ek olarak sözleşmenin kıyı devletlerinin

²³² Güneş, "Kapalı ve Yarı Kapalı Denizlerin Hukuksal Rejimi", s. 45.

²³³ Symonides, "The Legal Status of the Enclosed and Semi-Enclosed Seas", s. 328.

anlaşma, mutabakat veya bölgesel örgütler gibi herhangi bir özel şekilde işbirliğinde bulunmalarını şart koştuğu söylenememektedir. Diğer taraftan 123. madde kapsamındaki faaliyetlerin koordinasyonunun istişare, bilgi alışverişi ve ulusal hukuk düzenlerindeki ilgili hükümlerin yeknesaklaştırılması gibi gayriresmi önlemler aracılığıyla da sağlanabilmesi söz konusudur.²³⁴

2.2.3.1. Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması

Doğal kaynakların yanı sıra denizlerde ekonomik bir değeri haiz bulunan ve devletlerin menfaat konusunu oluşturan bir diğer alan ise deniz canlı kaynaklarıdır. Söz konusu kaynakların devletler açısından ekonomik değeri haiz olması, bu kaynakların sürdürülebilir şekilde yönetimini ve korunmasını gerekli kılmaktadır. Deniz canlı kaynaklarının korunması, kıyı devletinin menfaatine olduğu kadar aynı zamanda uluslararası toplumun çıkarlarına da hizmet etmektedir.²³⁵

Deniz canlı kaynaklarının, BMDHS'den önce yer aldığı ilk uluslararası belge 1958 Balıkçılık ve Açık Denizin Canlı Kaynaklarının Korunması Hakkında Cenevre Sözleşmesi'dir.²³⁶ Söz konusu Sözleşme, 3. ve 4. maddelerinde devletleri kendi vatandaşlarına denizin canlı kaynaklarının muhafazası için koruma önlemleri uygulamakla yükümlü kılmıştır.

BMDHS ise deniz canlı kaynaklarının korunması bağlamında temel hukuki çerçeveyi oluşturan uluslararası belge olarak kabul edilmektedir.²³⁷ “Canlı kaynaklar” ifadesine, Sözleşme’de 38 kez yer verilmiştir. Bu durumun ticari amaçlar, bu tür kaynakların

²³⁴ a.g.e. 332-3.

²³⁵ Tanaka, *The International Law of The Sea*, s. 282.

²³⁶ Söz konusu Sözleşme'nin 2. maddesinde “açık denizin canlı kaynaklarının muhafazası” kavramı ile ilgili bir tanım bulunmaktadır. Bu tanımı içeren 2. madde şu şekildedir:

“Bu maddede kullanıldığı üzere, ‘açık denizin canlı kaynaklarının muhafazası’ ifadesi, azami gıda stoğunu ve diğer deniz ürünlerini sağlamak için bu kaynaklardan devamlı şekilde optimum rekolteyi sağlamayı mümkün kılan tedbirlerin toplamı demektir. Muhafaza programları her şeyden önce insani tüketim için yiyecek stoğu sağlamak amacıyla hazırlanacaktır.”

²³⁷ Tanaka, *The International Law of The Sea*, s. 284.

korunması ve sürdürülebilir yönetimi fikirleriyle bağlantısı bulunmaktadır.²³⁸ BMDHS'nin deniz canlı kaynakları bağlamında, iki temel yaklaşımı benimsediği görülmektedir. Bunlardan birincisi, açık denizler ve münhasır ekonomik bölge gibi deniz yetki alanlarında deniz canlı kaynaklarının korunmasını düzenleyen bölgesel yönetim yaklaşımıdır. İkincisi ise deniz canlılarının türlerine göre bir koruma sistemi benimseyen türe özgü yaklaşımdır.^{239,240}

Münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığında sırasıyla Sözleşme'nin 56/1. ve 77/1. maddelerinde²⁴¹ devletlere doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi bakımından egemen haklar tanınmıştır. Münhasır ekonomik bölge deniz yetki alanı bağlamında Sözleşme'nin kıyı devletlerine deniz canlı kaynaklarının korunması açısından birtakım açık yükümlülükler getirdiği görülmektedir. Sözleşme'nin 61/2. maddesinde “*Kıyı devleti, sahip olduğu en iyi bilimsel verileri dikkate alarak, uygun koruma ve yönetim önlemleri yoluyla, münhasır ekonomik bölgedeki canlı kaynakların devamlılığının aşırı işletme nedeniyle tehlikeye girmemesini sağlayacaktır. Uygun olduğunda, kıyı devleti ve*

²³⁸ Vonintsoa Rafaly, "The Concept of “Marine Living Resources”: Navigating a Grey Zone in the Law of the Sea," *The Canadian Yearbook of International Law* 59 (2021), s. 286.

²³⁹ BMDHS, ortak balık stokları, ayrı balık stokları, yüksek oranda göç eden türleri, deniz memelilerini, anadrom stokları, katadrom türleri ve yerleşik türlerin korunmasına uygulanabilir kuralları belirtmektedir. Türe özgü yaklaşıma göre, her türe özgü olarak koruma tedbirlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Tanaka, *The International Law of The Sea*, s. 284.

²⁴⁰ Kapalı veya yarı-kapalı denizlerin bölgesel yönetim yaklaşımı kapsamında değerlendirilmesi sebebiyle bu çalışmada deniz canlı kaynaklarına bölgesel yönetim yaklaşımı bağlamında yer verilecektir.

²⁴¹ BMDHS'nin “Münhasır ekonomik bölgede kıyıdaş devletlerin hakları, yetkisi veya yükümlülükleri” kenarbaşlıklı 56/1. maddesi şu şekildedir:

“1. Münhasır ekonomik bölgede kıyı devletinin aşağıdaki hak, yetki ve yükümlülükleri bulunmaktadır:

- a. *Deniz yatağı üzerindeki sulara, deniz yataklarında ve bunların toprak altında canlı ve cansız doğal kaynakların araştırılması, işletilmesi, muhafazası ve yönetimi konuları ile aynı şekilde su, akıntı ve rüzgarlardan enerji üretimi gibi bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılmasına ve işletilmesine yönelik diğer faaliyetlere ilişkin egemen haklar (...)*”

BMDHS'nin “Kıta sahanlığı üzerinde kıyı devletinin hakları” kenarbaşlıklı 77/1. maddesi şu şekildedir:

“1. Kıyı devleti, kıta sahanlığı üzerinde araştırmada bulunmak ve buranın doğal kaynaklarını işletmek amacı ile egemen haklar kullanmaktadır (...)”

yetkili alt-bölgesel veya bölgesel ya da uluslararası kuruluşlar bu amaçla işbirliğinde bulunacaklardır.” denilmek suretiyle münhasır ekonomik bölgede canlı kaynakların devamlılığının aşırı işletme sonucu tehlikeye girmesinin önlenmesi amacıyla kıyı devletine yükümlülük getirildiği görülmektedir. Sözleşme'nin 61. ve 62. maddelerinde yine kıyı devletine münhasır ekonomik bölgede avlanacak canlı kaynakların kabul edilebilir hacminin belirlenmesi bakımından yükümlülükler getirilmiştir.

Sözleşme'nin 63. maddesinde²⁴² ise birçok devletin münhasır ekonomik bölgeleri içerisinde veya hem münhasır ekonomik bölge içerisinde hem de buna bitişik bir alanda aynı zamanda mevcut bulunan balık stoklarının muhafazasını ve geliştirilmesini düzenlemek amacıyla bu devletlerin gerekli tedbirler üzerinde anlaşmak amacıyla gayret gösterecekleri düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu bağlamda da bir işbirliği yükümlülüğünün düzenlendiği görülmektedir.

Bölgesel yönetim yaklaşımı kapsamında yer alan deniz canlı kaynaklarının korunması bakımından bir diğer düzenleme alanı ise açık denizlerdir. Sözleşme'nin 117. ve 118. maddelerinde sırasıyla devletlerin açık denizlerin canlı kaynaklarının korunmasına ilişkin tedbirleri alma yükümlülüğü ve yine devletlerin açık denizlerin canlı kaynaklarının korunması ve yönetimi konularında işbirliğinde bulunma yükümlülükleri düzenlenmiştir. Söz konusu 117. madde *“Tüm devletlerin, açık denizlerin canlı kaynaklarının korunması için gerekli olabilecek önlemleri kendi vatandaşları için alma veya bunların alınması*

---

²⁴² BMDHS'nin “Birçok devletin münhasır ekonomik bölgeleri içerisinde veya münhasır ekonomik bölge ile buna bitişik bir alanda aynı zamanda mevcut bulunan balık stokları” kenarbaşlıklı 63. maddesi şu şekildedir:

“1. Aynı türden veya ortak türden balık sürüleri iki veya daha çok devletin münhasır ekonomik bölgeleri içerisinde bulunursa, bu devletler, bu bölümün diğer hükümlerine halel gelmeksizin, doğrudan doğruya veya ilgili alt-bölgesel veya bölgesel kuruluşlar aracılığıyla, bu sürülerin muhafazasını ve geliştirilmesini düzenlemek ve sağlamak için gerekli tedbirler üzerinde anlaşmak için gayret göstereceklerdir.

2. Aynı türden veya ortak türden balık sürüleri, aynı zamanda hem münhasır ekonomik bölgede ve hem de bu bölgeye bitişik alanda bulunursa kıyı devleti ve bu sürüleri bitişik alanda işleten devletler, doğrudan veya ilgili alt-bölgesel kuruluşlar aracılığıyla bitişik alanda bu sürülerin muhafazası için gerekli tedbirler üzerinde anlaşmak hususunda gayret göstereceklerdir.”

konusunda diğer devletlerle işbirliğinde bulunma yükümlülüğü vardır.” şeklindedir. Önceki bölümlerde yer verilen 118. madde ise *“Devletler, açık denizlerdeki canlı kaynaklarının korunması ve yönetiminde birbirleriyle işbirliğinde bulunacaklardır. Vatandaşları, aynı bölgede eş veya farklı canlı kaynakları kullanan devletler, ilgili canlı kaynakların korunması için gerekli önlemleri almak amacıyla görüşmelerde bulunacaklardır. Bu amaçla, uygun olduğunda, alt-bölgesel veya bölgesel balıkçılık organizasyonları kurmak için işbirliğinde bulunacaklardır.”* şeklinde düzenlenmiştir. İki maddede de devletlere açık denizlerde canlı kaynakların muhafazası ve yönetimi amacıyla işbirliğinde bulunma yükümlülüğünün getirildiği görülmektedir.

Bununla birlikte, 118. maddenin, kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği yükümlülüğünü düzenleyen 123. maddenin ikinci cümlesinin (a) bendinde yer alan *“...denizin canlı kaynaklarının yönetimini, korunmasını, araştırılmasını ve işletilmesini koordine etmeye çalışacaklardır...”* şeklindeki düzenleme ile aynı görevi gördüğü düşünülmektedir. İşin tabiatı gereği, kapalı veya yarı-kapalı denizler ya kıyıdaş devletlerin münhasır ekonomik bölgelerinden meydana gelecek ya da hiçbir kıyı devletinin egemenliğinin söz konusu olmadığı açık denizlerden ibaret olacaktır. Her iki durumda da kapalı veya yarı-kapalı denizleri oluşturan deniz alanlarının Sözleşme’nin yukarıda bahsedilen 61/2, 63, 117 veya 118. maddelerinin kapsamı içerisinde yer alacağı söylenebilmektedir. Bir başka ifadeyle, söz konusu 123. maddeye yer verilmeseydi dahi bu maddeler kapsamında bir kıyı devleti, canlı kaynakların korunması ve kullanılması konusunda işbirliğinde bulunmak zorunda kalacaktı.²⁴³

Hali hazırda kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin, o tarihte söz konusu kavram henüz literatürde yer almasa dahi; Sözleşme’nin yürürlüğe girmesinden önceki tarihlerde de deniz canlı kaynaklarının korunması konusunda işbirliğinde buldukları görülmektedir. Baltık Denizi’nde 1973 yılında Baltık devletleri tarafından “Baltık Denizi ve Kuşaklarında Balıkçılık ve Canlı Kaynakların Korunmasına İlişkin Sözleşme” imzalanmış ve bu Sözleşme 1974 yılında yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Sözleşme’nin amacı, organize edilmiş uygun bir balıkçılık ve bilimsel araştırma

---

²⁴³ Linebaugh, "Joint Development in a Semi-Enclosed Sea: China's Duty to Cooperate in Developing the Natural Resources of the South China Sea", s. 556.

koordinasyonu yoluyla Baltık Denizi'nin canlı kaynaklarının korunması ve rasyonel yönetimi olarak ifade edilmiştir.²⁴⁴

Görüldüğü üzere, 123. maddenin (a) bendinde düzenlenen kapalı veya yarı-kapalı denizlerde kıyıdaş devletlerin koordinasyonuna gayret gösterecekleri canlı kaynaklarının yönetimi, korunması, araştırılması ve işletilmesi konusu, Sözleşme bir bütün olarak incelendiğinde çeşitli bağlamlarda farklı hükümlerle halihazırda düzenlenmiş bulunmaktadır. Söz konusu düzenleme, her ne kadar kapalı veya yarı-kapalı denizler bağlamında bir anlam ifade etse de; düzenlemenin yeni bir işbirliği alanı meydana getirdiği söylenememektedir. Ancak diğer hükümlerde yer alan hususların tekrarlanması suretiyle destekleyici bir mahiyeti haiz bulunmaktadır.

2.2.3.2. Deniz Çevresinin Korunması

Doğal kaynaklar ve canlı kaynakların kullanılması kadar deniz ortamının korunması ve devamlılığının sağlanması da önem taşımaktadır. Bu bağlamda, deniz çevresinin kirliliği ve bu kirliliğe karşı deniz çevresinin korunması konuları ön plana çıkmaktadır. Deniz çevresinin kirliliğinde temel etken, insan faaliyetleridir. Özellikle de son dönemde, deniz kirliliği sağlıklı bir deniz çevresi için artan bir tehdit olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası toplumun ortak menfaati olarak görülen deniz çevresinin korunması, bu sebeple uluslararası hukukun öne çıkan konularından biri olarak görülmektedir.²⁴⁵

Uluslararası hukuk bakımından, deniz kirliliği ve deniz çevresinin korunması konularının uluslararası düzenlemeye kavuşturulması, haiz olduğu öneme rağmen oldukça geç bir döneme denk gelmiştir. 1954 yılında ilk kez çok taraflı bir anlaşma ile petrol kirliliğini düzenleyen “Denizlerde Petrol Kirliliğinin Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme (*OILPOL- The International Convention for the Prevention of pollution of the Sea by*

²⁴⁴ 1959 tarihli Bulgaristan, Romanya ve Sovyetler Birliği tarafından imzalanan ve 1960 yılında yürürlüğe giren Karadeniz'de Balıkçılık Sözleşmesi de bu hususa örnek olarak gösterilebilir. Symonides, "The Legal Status of the Enclosed and Semi-Enclosed Seas", s. 330-331.

²⁴⁵ Tanaka, *The International Law of The Sea*, s. 322.

Oil)” kabul edilmiştir. Ancak konunun uluslararası toplumun dikkatini çekmesinde büyük oranda denizlerde meydana gelen çevresel felaketler etkili olmuştur.

1958 Cenevre Sözleşmelerine bakıldığında yalnızca Açık Deniz Sözleşmesi’nde deniz kirliliği konusuna oldukça sınırlı bir düzeyde yer verildiği görülmektedir. Sözleşme’nin 24. ve 25. maddelerinde sadece gemi, boru hatları veya deniz yatağının ve toprak altının araştırılması ve işletilmesi faaliyetleri sonucu petrolün boşaltılması ve radyoaktif atıkların boşatılması konuları düzenlenmiştir. Örf ve âdet hukukunda yer alan sınırlı düzeydeki kurallara tabi olmalarına rağmen, devletlerin söz konusu tarihte denizlerin kirletilmesi bakımından oldukça geniş bir takdir yetkisine sahip oldukları görülmektedir.²⁴⁶

1960’lı yıllarda *Torrey Canyon*²⁴⁷ adlı tankerin meydana getirdiği facia sonucunda, uluslararası toplumun dikkatinin gemi kaynaklı deniz kirliliği konusuna yöneldiği görülmektedir. Söz konusu olayın bir sonucu olarak, Uluslararası Denizcilik Örgütü’nün öncülüğünde 1969 yılında “Petrol Kirliliği Kazalarına Açık Denizlerde Müdahale Edilmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme” ve “Petrol Kirliliğinden Doğan Zararın Hukuki Sorumluluğu ile İlgili Uluslararası Sözleşme” kabul edilmiştir. Bu tarihten itibaren özellikle de 1970-80’li yıllar boyunca deniz kirliliği konusunun uluslararası anlamda kodifiye edilmesine yönelik girişimlerin hız kazandığı görülmektedir. Uluslararası Denizcilik Örgütü’nün himayeleri ile gemi kaynaklı kirlilik bakımından temel belge olarak kabul edilen 1973 tarihli Denizlerin Gemiler Tarafından Kirletilmesinin Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme (*MARPOL- International Convention for the Prevention of Pollution from Ships*) ve 1978 tarihli Protokolü bu bağlamda ön plana çıkmaktadır. Daha sonraki süreçte gemi kaynaklı ve kara kökenli kirlilik mevzularında uluslararası ve bölgesel anlamda çok taraflı sözleşmelerin ortaya çıktığı görülmektedir. Deniz çevresinin kirliliğinin önlenmesi bakımından gerek uluslararası anlamda gerekse de bölgesel çerçevede BMDHS’nin de temel ve kapsayıcı bir niteliği bulunduğunun belirtilmesi gerekmektedir. Sözleşme’nin 1/1-4. maddesinde “deniz çevresinin kirletilmesi” ifadesinin bir tanımı bulunmaktadır. Söz konusu tanım şu şekildedir:

---

²⁴⁶ a.g.e. s. 323.

²⁴⁷ Liberya bayraklı *Torrey Canyon*, Amerikalı bir şirket tarafından işletilen bir süper tankerdir. Kaza sonucunda 80.000 ton petrol denize dökülmüştür. Petrolün denize dökülmesi sebebiyle, İngiltere ve Fransa kıyılarında oldukça geniş bir deniz alanı kirlenmiştir.

“Deniz çevresinin kirlenmesi, canlı kaynaklara ve deniz yaşamına zarar verme, insan sağlığı için tehlike oluşturma, balıkçılık ve denizlerin diğer yasal amaçlarla kullanımı da dahil olmak üzere, denizcilik faaliyetlerini engelleme, deniz suyunun niteliğini değiştirme ve imkanların azaltılması gibi zararlı etkileri olan veya olması muhtemel olan maddelerin veya enerjinin, insan tarafından doğrudan veya dolaylı olarak, haliçler de dahil olmak üzere, deniz çevresine dahil edilmesi anlamına gelmektedir.”

Sözleşme’de yer alan bu tanımın oldukça kapsayıcı bir niteliğe sahip olduğu görülmektedir. Tanım, deniz çevresinde meydana gelebilecek her türlü kirliliği ihtiva edecek bir niteliktedir. Sözleşme’de deniz çevresinin kirlenmesi bağlamında altı farklı kirlilik çeşidinin düzenlendiği görülmektedir:

- Kara kökenli kirlilik,²⁴⁸
- Ulusal yetki alanına dahil deniz yatağına ilişkin faaliyetlerden kaynaklanan kirlilik,²⁴⁹
- Bölge’de²⁵⁰ yürütülen faaliyetlerden kaynaklanan kirlilik,²⁵¹
- Boşaltmadan kaynaklanan kirlilik,²⁵²
- Gemilerin sebep olduğu kirlilik,²⁵³
- Atmosferden veya atmosfer aracılığıyla oluşan kirlilik.²⁵⁴

Tanaka, söz konusu kirlilik türlerini dört temel kategoriye ayırmıştır. Bunlar; “kara kökenli deniz kirliliği”, “gemi kökenli deniz kirliliği”, “denize boşaltmadan kaynaklanan kirlilik” ve “deniz yatağına ilişkin faaliyetlerden kaynaklanan kirlilik” şeklindedir.²⁵⁵

Deniz çevresinin kirliliği ve deniz çevresinin korunması konuları, Sözleşme’nin “Deniz Çevresinin Korunması ve Muhafazası” başlıklı XII. Bölümü altında düzenlenmiştir. Yukarıda bahsedildiği gibi 207-212. maddelerde denizlerde meydana gelen kirlilik türleri düzenlenmiştir. Diğer maddelerde ise deniz çevresinin korunmasına yönelik emredici nitelikte hükümler yer almaktadır. 192. maddede *“Devletler, deniz çevresini korumak ve*

²⁴⁸ BMDHS m. 207.

²⁴⁹ m. 208.

²⁵⁰ m. 1/1-1: *“Bölge, ulusal yetki sınırları ötesindeki deniz yatakları ve bunların toprak altı anlamına gelmektedir.”*

²⁵¹ m. 209.

²⁵² m. 210.

²⁵³ m. 211.

²⁵⁴ m. 212.

²⁵⁵ Tanaka, *The International Law of The Sea*, s. 325.

muhafaza etmekle yükümlüdürler.” denilmek suretiyle, devletlere deniz çevresinin korunması bakımından bir yükümlülük getirildiği görülmektedir. Bununla birlikte, Sözleşme’de deniz çevresinin korunması bakımından devletlere birtakım hükümlerde işbirliğinde bulunma yükümlülüğü de düzenlenmiştir. XII. Bölümü’n *“Evrensel ve Bölgesel İşbirliği”* kenarbaşlıklı II. Alt-Bölümü’nde yer alan 197-201. maddelerde devletlerin deniz çevresinin korunması ve kirletilmesinin önlenmesi hususlarında işbirliğinde bulunma ve bildirim yapma yükümlülükleri düzenlenmiştir. İşbu çalışma kapsamında önem arz eden 197. maddede, devletlere deniz çevresinin korunması bağlamında evrensel veya bölgesel düzeyde işbirliği yükümlülüğü emredilmiştir. Söz konusu madde şu şekildedir:

“Devletler, bölgesel özellikleri dikkate alarak; evrensel düzeyde ve gerektiğinde bölgesel düzeyde, doğrudan veya yetkili uluslararası kuruluşlar aracılığıyla deniz çevresini korumak ve muhafaza etmek amacıyla, bu Sözleşme ile tutarlı uluslararası kurallar, standartlar ve tavsiye edilen uygulama ve prosedürleri formüle etme ve geliştirme konusunda işbirliğinde bulunacaklardır.”

Bu madde ile devletlere deniz çevresinin korunması ve muhafazası amacıyla evrensel veya bölgesel düzenlemeler oluşturulması yönünde işbirliğinde bulunma yükümlülüğü getirildiği görülmektedir. Devletler, deniz çevresinin kirliliğinin önlenmesini etkili bir şekilde gerçekleştirebilmek adına uluslararası antlaşmalara ek olarak işbirliğini geliştirmek amacıyla bölgesel yaklaşımı ön plana çıkarmaktadırlar. Bu doğrultuda devletlerin, uluslararası düzenlemelere ek olarak bölgesel anlamda da düzenleme faaliyetlerinde buldukları görülmektedir.²⁵⁶

---

²⁵⁶ Deniz çevresinin korunmasına yönelik bölgesel sözleşmelerin bir kısmı şu şekildedir;

- 1974 Baltık Denizi Bölgesi’nin Çevresinin Korunmasına Dair Sözleşme,
- 1976 Akdeniz’in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi (Barselona Sözleşmesi),
- 1978 Deniz Çevresinin Kirlilikten Korunmasına Dair İşbirliği için Kuveyt Bölgesel Sözleşmesi,
- 1981 Güneydoğu Pasifik Kıyı Bölgesi ve Deniz Çevresinin Korunması Sözleşmesi,
- 1981 Batı ve Orta Afrika Bölgesi Deniz ve Kıyı Çevresinin Korunması ve Geliştirilmesinde İşbirliğine Dair Sözleşme,
- 1982 Kızıldeniz ve Aden Körfezi Deniz Çevresinin Korunması Sözleşmesi,
- 1983 Geniş Karayipler Bölgesinin Deniz Çevresinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi,
- 1985 Doğu Afrika Bölgesi Deniz ve Kıyı Çevresinin Korunması, İdaresi ve Geliştirilmesi Sözleşmesi,
- 1986 Güney Pasifik Bölgesi Çevresi ve Doğal Kaynaklarının Korunmasına Dair Sözleşme,
- 1992 Kuzeydoğu Atlantik Deniz Çevresinin Korunması Sözleşmesi (OSPAR),

Deniz çevresinin korunması bağlamında bölgesel yaklaşım açısından kapalı veya yarı-kapalı denizlerin mevcudiyeti de önem taşımaktadır. Bölgesel yaklaşımın uygulandığı sözleşmelerin düzenlendiği deniz alanları büyük ölçüde bir kapalı veya yarı-kapalı denizden meydana gelmektedir. Bu durum ise 123. maddede de görüleceği üzere, deniz çevresinin korunması bahsi açısından kapalı veya yarı-kapalı denizlerin önemini ortaya koymaktadır. Tanaka'ya göre, sığ kapalı veya yarı-kapalı deniz alanlarında açık okyanus alanlarına göre kara kökenli kirliliğin etkilerinin daha ciddi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, kapalı veya yarı-kapalı deniz alanlarında daha katı düzenlemelere ihtiyaç duyulması gerekmektedir. Buna ek olarak Tanaka, bu konuyu düzenleyen tüm bölgesel antlaşmaların aslında kapalı veya yarı-kapalı denizlerle ilgili olduğunu belirtmiştir.²⁵⁷

Deniz çevresinin korunması bakımından kapalı veya yarı-kapalı denizlerin varlığı kadar önemli bir başka husus ise bu tür deniz alanlarına kıyısı bulunan devletlerin bu bağlamda uygulayacakları işbirliği yükümlülüğüdür. Kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği yükümlülüğünü düzenleyen 123. maddenin ikinci cümlesinin (b) bendinde yer alan “...deniz çevresinin muhafazası ve korunmasına ilişkin hak ve görevlerinin uygulanmasını koordine etmeye çalışacaklardır...” şeklindeki ifade bu hususu düzenlemektedir. Söz konusu ifade, daha önce de belirtildiği üzere, bir koordinasyon yükümlülüğüdür. Kıyıdaş devletlerin, deniz çevresinin korunması ve muhafazası amacıyla yerine getirdikleri veya uyguladıkları hak ve yükümlülüklerinin koordinasyonu bu amacın gerçekleşmesinde önemli görülmüştür. Koordinasyon yükümlülüğü, işbirliği yükümlülüğünün uygulama yöntemlerinden birini oluşturmaktadır. Ancak yukarıda da yer verildiği üzere, Sözleşme'nin 197. maddesinde halihazırda devletlerin evrensel veya gerektiği takdirde bölgesel düzeyde deniz çevresinin korunması ve muhafazası amacıyla işbirliğinde bulunacakları düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu sebeple, 123. maddenin (b) bendinin kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği anlamında yeni bir işbirliği alanı

-
- 1992 Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi (Bükreş Sözleşmesi),
  - 1992 Baltık Denizi Bölgesinin Deniz Çevresinin Korunması Sözleşmesi,
  - 1995 Akdeniz Kıyı Bölgesinin ve Deniz Çevresinin Korunması Sözleşmesi.

²⁵⁷ Tanaka, *The International Law of The Sea*, s. 338.

oluşturduğu söylenememektedir.²⁵⁸ Ancak düzenlemenin kapalı veya yarı-kapalı denizler bağlamında bir anlam ifade ettiğinin de belirtilmesi gerekmektedir.

2.2.3.3. Deniz Bilimsel Araştırmaları

Devletlerin denizlerden gerek canlı kaynaklar gerekse de doğal kaynaklar bakımından yararlanması söz konusu olmaktadır. Denizlerin sahip olduğu ekosistemin ve bu kaynaklarının sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla deniz çevresinin kirliliğe karşı korunması ve muhafaza edilmesi de devletler açısından önem arz etmektedir. Ancak diğer taraftan, denizlerdeki bu faaliyetlerin etkili ve verimli bir şekilde yerine getirilebilmesinde ise bilimsel araştırmaların ortaya koyduğu verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple denizler bakımından da bilimsel araştırma politikalarının yürütülmesi önem arz etmektedir. Bununla birlikte, bilimsel araştırmaların gıda güvenliğinin sağlanmasına, yoksulluğun giderilmesine, ekonomik faaliyetlerin desteklenmesine, deniz çevresinin korunmasına ve doğa olaylarının ve faciaların önceden tahmin edilmesine ve etkilerinin azaltılmasına katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir.²⁵⁹

Deniz bilimsel araştırması kavramının, BMDHS’de herhangi bir tanımı bulunmamaktadır. Ancak doktrinde deniz bilimsel araştırması, “*okyanuslar hakkında bilginin artırılması için planlanan ve konusu deniz çevresi olan herhangi bir bilimsel veya ilgili deneysel çalışma*” olarak tanımlanmıştır.²⁶⁰ Bir başka açıdan ise deniz çevresinin deniz yaşamını da içermesi sebebiyle, deniz bilimsel araştırması kavramının nerede ve

²⁵⁸ Linebaugh, "Joint Development in a Semi-Enclosed Sea: China's Duty to Cooperate in Developing the Natural Resources of the South China Sea", s. 556.

²⁵⁹ United Nations, *Report of the Secretary-General, Oceans and the Law of the Sea Addendum, A/66/70/Add. I* (11 Nisan 2011), parag. 208.

²⁶⁰ Alfred A. H. Soons, *Marine Scientific Research and the Law of the Sea* (Anvers, Belçika: Kluwer, 1982), s. 124.

nasıl yürütülürse yürütülsün deniz çevresini ve organizmalarını ilgilendiren her türlü bilimsel araştırmayı kapsadığı ifade edilmiştir.²⁶¹

Sözleşme'nin Deniz Bilimsel Araştırması başlıklı XIII. Bölümü deniz bilimsel araştırmaları konusuna hasredilmiştir. 238. maddede “Coğrafi konumlarına bakılmaksızın bütün devletler ve yetkili uluslararası kuruluşlar, bu Sözleşme’de öngörüldüğü şekilde diğer devletlerin hak ve yükümlülüklerine tabi olarak deniz bilimsel araştırması yürütme hakkına sahiptir.” denilmek suretiyle coğrafi konumları ne olursa olsun bütün devletlere bilimsel araştırma yapma hakkı tanınmıştır. Buna ek olarak aynı hakkın yetkili uluslararası kuruluşlara da tanındığı görülmektedir.²⁶² Diğer taraftan 239. maddede, devletlerin ve yetkili uluslararası kuruluşların deniz bilimsel araştırmalarının yürütülmesine ve geliştirilmesine destek sağlayacakları düzenlenmiştir.

Deniz bilimsel araştırmalarının yürütülmesinde uyulması gereken birtakım ilkeler bulunmaktadır. Sözleşme'nin 240. maddesi²⁶³ bu hususu düzenlemektedir. Bununla birlikte deniz bilimsel araştırmalarının deniz çevresi ve deniz kaynakları üzerinde

²⁶¹ Deniz bilimsel araştırmalarının, denizdeki doğal kaynakların keşfedilmesi çalışmalarından ayrı tutulması gerekmektedir. Çünkü ikincisi, deniz bilimsel araştırmalarını düzenleyenden farklı bir hukuki çerçeve tarafından yönetilmektedir. “Keşif”, canlı veya cansız doğal kaynaklarla ilgili, özellikle bu doğal kaynakların işletilmesi (ekonomik kullanımı) göz önünde bulundurularak yürütülen veri toplama faaliyetleri (bilimsel araştırma) anlamına gelmektedir. Deniz bilimsel araştırması ve keşif arasındaki temel fark, veri toplama faaliyetlerinin amacında yatmaktadır. Deniz bilimsel araştırmaları, bilimsel amaçlarla veri elde etmeye çalışırken; keşif, olası öneme sahip doğal kaynakların bulunduğu alanların yerini belirlemek için veri toplamayı amaçlamaktadır. Tanaka, *The International Law of The Sea*, s. 433, 435.

²⁶² Deniz bilimsel araştırması için yetkili uluslararası kuruluşlara örnek olarak; UNESCO Hükümetlerarası Oşinografi Komisyonu, Uluslararası Deniz Keşif Konseyi (ICES), Uluslararası Hidrografi Örgütü, Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO) gösterilebilir.

²⁶³ “Deniz bilimsel araştırmalarının yürütülmesinde şu prensipler uygulanacaktır:

- (a) Deniz bilimsel araştırması, yalnızca barışçıl amaçlarla yürütülecektir.
- (b) Deniz bilimsel araştırması, bu Sözleşme ile uyumlu, uygun metotlar ve imkanlarla yürütülecektir.
- (c) Deniz bilimsel araştırması, denizin bu Sözleşme ile uyumlu diğer meşru kullanımına haksız yere müdahale etmeyecek ve bu tür kullanımlar sırasında gerektiği gibi saygı gösterilecektir.
- (d) Deniz bilimsel araştırması, deniz çevresinin korunması ve muhafazasını amaçlayanlar da dahil olmak üzere, bu Sözleşme gereğince kabul edilen tüm ilgili düzenlemelere uygun olarak yürütülecektir.”

herhangi bir hak iddiasına hukuki dayanak teşkil etmeyeceği bahsi de 241. maddede açıkça ifade edilmiştir.

İşbu çalışma kapsamında deniz bilimsel araştırmaları bağlamında önem arz eden husus, bu alanda devletlerin işbirliğinde bulunma yükümlülükleridir. Sözleşme'nin XIII. Bölümü ve Uluslararası İşbirliği başlıklı II. Alt-Bölümü altında 242. maddede uluslararası işbirliğini destekleme yükümlülüğü düzenlenmiştir. Söz konusu maddenin birinci paragrafı *“Devletler ve yetkili uluslararası kuruluşlar, egemenliğe ve yetkiye saygı ilkesine uygun olarak ve karşılıklı yarar temelinde, barışçıl amaçlarla deniz bilimsel araştırmalarında uluslararası işbirliğini teşvik edeceklerdir.”* şeklindedir.²⁶⁴ Deniz bilimsel araştırması bağlamında, insanlığın ortak menfaati ilkesi göz önünde bulundurulduğunda uluslararası işbirliğinin yadsınamaz bir değeri bulunmaktadır. Özellikle de bilimsel araştırma yapılacak alan, birden fazla kıyı devletinin egemenlik alanı içerisinde yer almakta ise bu durumda işbirliği olgusunun daha fazla ön plana çıktığı söylenebilmektedir.

Deniz bilimsel araştırmaları bağlamında işbirliğinin ön plana çıktığı alanların başında kapalı veya yarı-kapalı denizler gelmektedir. Kapalı veya yarı-kapalı denizler, tabiatları gereği en az iki devletin kara ülkesi tarafından çevrelenmiş bölgeleri işaret etmektedir. Bu sebeple de bu tür alanlarda yürütülecek bilimsel araştırma faaliyetlerinde devletlerin uygulayacakları işbirliği daha anlamlı bir hale gelmektedir. Bu husus, Sözleşme'nin 123. maddesinin (c) bendinde düzenlenmiş bulunmaktadır. Söz konusu düzenleme *“... bilimsel araştırma politikalarını koordine etmeye ve uygun olduğu takdirde, söz konusu alanda ortak bilimsel araştırma programları üstlenmeye çalışacaklardır...”* şeklinde ifade edilmiştir. Bu düzenleme her ne kadar kapalı veya yarı-kapalı denizler bağlamında bir anlam ifade etse de Sözleşme geneline bakıldığında XIII. Bölüm'de ve 242. maddede devletlerin deniz bilimsel araştırmaları konusunda uluslararası işbirliğini

²⁶⁴ 242. maddenin ikinci paragrafı şu şekildedir:

“Bu bağlamda devletlerin bu Sözleşme gereği sahip oldukları haklarına ve yükümlülüklerine hanel gelmeksizin, bu Bölüm'ün uygulamasında, bir devlet diğer devletlerin kendisinden veya kendisi ile işbirliği içerisinde, kişilerin sağlığına ve kişilerin ve deniz çevresinin güvenliğine zararlı etkileri önlemek ve kontrol altına almak hususunda gerekli bilgileri elde etmelerine, uygun olan şekilde, imkân sağlayacaktır.”

destekleyecekleri halihazırda düzenlenmiş bulunmaktadır. 123. maddede düzenlenen diğer işbirliği alanlarının incelemesinde de ifade edildiği üzere, (c) bendinde yer alan düzenlemenin kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği bakımından yeni bir işbirliği alanı meydana getirdiği söylenememektedir.²⁶⁵ Ancak deniz bilimsel araştırma faaliyetlerinin kapalı veya yarı-kapalı denizler nezdinde desteklenmesi söz konusu olmaktadır.

---

²⁶⁵ Linebaugh, "Joint Development in a Semi-Enclosed Sea: China's Duty to Cooperate in Developing the Natural Resources of the South China Sea", s. 556-557.

3. BÖLÜM: KAPALI VEYA YARI-KAPALI DENİZLERDE DEVLET UYGULAMALARI VE BİR KAPALI VEYA YARI-KAPALI DENİZ OLARAK AKDENİZ

BMDHK’da kapalı veya yarı-kapalı denizlerle ilgili olarak devlet önerileri aracılığıyla gündeme gelen ve 123. maddede düzenlenen işbirliği alanları içerisinde yer almayan bir husus ise deniz yetki alanlarının genişliğinin belirlenmesi konusudur. BMDHS’nin 123. maddesinde kapalı veya yarı-kapalı denizler bağlamında bu hususla ilgili herhangi bir düzenlemeye yer verilmediği görülmektedir. Aşağıda detaylarıyla inceleneceği üzere, BMDHK’da bu hususla ilgili olarak çeşitli birtakım önerilerin mevcut olduğu fakat ortaya çıkan devlet iradelerinin BMDHS’de karşılık bulmadığı görülmektedir. Kapalı veya yarı-kapalı denize kıyısı bulunan devletlerin, bu deniz alanlarının özel durumları sebebiyle faaliyetlerini yürütebilmeleri amacıyla özellikle deniz yetki alanlarının sınırlarının belirlenmesi ve doğal kaynakların kullanılması gibi konularda kıyıdaş devletlerle işbirliği içerisinde bulunmaları gerekmektedir. Bu anlamda devletler, karşılıklı veya bitişik olarak kıyıdaş buldukları devletlerle anlaşma yoluna başvurmakta ya da aksi durum söz konusu ise uyuşmazlık içerisine girmektedirler. Söz konusu hususların 123. madde kapsamında yer almaması, kapalı veya yarı-kapalı denizlerde kıyıdaş devletlerin bu hususlarla ilgili olarak birtakım uygulamalar geliştirmesine sebep olmuştur. Buradan hareketle bu bölümde, aşağıda detaylarıyla anlatılacağı üzere 123. maddenin BMDHS’nin bütününe atıf yaptığı göz önünde bulundurularak, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması ve genişliğinin belirlenmesi hususları üzerinde durulacaktır. Doğal kaynakların kullanılması ile ilgili olarak ise bir devlet uygulaması haline gelen ancak bir örf ve âdet hukuku kuralı niteliğini haiz bulunmayan “ortak kalkınma” rejimleri incelenecektir.

Daha sonrasında ise bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak Akdeniz’de işbirliği yükümlülüğü incelenecektir. Bu doğrultuda ilk olarak, bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak söz konusu denizin bu niteliği üzerinde bir değerlendirme yapılacaktır. BMDHS’nin 122. maddesinde yer alan kapalı veya yarı-kapalı deniz tanımı ve doktrinde öne çıkan tanımlar doğrultusunda Akdeniz’in bu niteliği değerlendirilecektir. Buna ek

olarak, Akdeniz’de işbirliği mekanizmaları üzerinde durulacaktır. Bu kapsamda, 123. maddede listelenen işbirliği alanları bakımından Akdeniz’de deniz canlı kaynakları, deniz çevresinin korunması ve deniz bilimsel araştırmaları faaliyetlerine yer verilecektir. Son olarak ise Akdeniz’de işbirliği ortamının oluşmasına engel oluşturan deniz yetki alanları ve doğal kaynak temelli uyuşmazlıklar üzerinde durulacaktır. Bu kapsamda ayrıca, kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramı ve bu tür deniz alanlarında kıyı devletlerinin uygulayacakları işbirliği yükümlülüğü Türkiye bakımından değerlendirilecektir.

3.1. KAPALI VEYA YARI-KAPALI DENİZLERDE DEVLET UYGULAMALARI

Kapalı veya yarı-kapalı denizlerde kıyıdaş devletlerin işbirliğinde bulunma yükümlülükleri ve işbirliğinde bulunacakları alanlar Sözleşme’nin 123. maddesinde düzenlenmiş bulunmaktadır. Söz konusu maddenin ilk cümlesi, bu tür denizlere kıyası bulunan devletlerin Sözleşme kapsamındaki hak ve yükümlülüklerini yerine getirirken uygulayacakları işbirliği yükümlülüğünü düzenlemektedir. İlk cümlenin daha kapsamlı bir işbirliği yükümlülüğü ifade ettiği söylenebilmektedir. İkinci cümlede ise deniz canlı kaynaklarının, deniz çevresinin korunmasının ve deniz bilimsel araştırmalarının koordinasyonunda kıyıdaş devletlerin çaba göstermeleri emredilmiştir. Bu, ilk cümleye kıyasla daha spesifik bir düzenleme olarak değerlendirilmektedir. Diğer taraftan iki cümle arasında, yukarıda bahsedilen, hukuki nitelik bakımından bir farklılık bulunmaktadır. Bu farklılık, 123. maddenin bağlayıcılığı yönünden bir belirsizlik meydana getirmektedir. Sonuç olarak söz konusu maddenin kapsamlı bir hukuki işbirliği yükümlülüğü meydana getirdiği söylenebilmektedir.

Her ne kadar 123. maddenin ikinci cümlesinde işbirliğinin kapsamı bakımından birtakım hususlar listelenmiş bulunsada bu tür deniz alanlarında devletlerin bazı ihtiyaçları bakımından 123. madde yetersiz görülmektedir. Bu sebeple de kıyıdaş devletler, bazı uygulamalar geliştirerek bu ihtiyaçları gidermeye çalışmışlardır. Bu bakımdan, deniz yetki alanlarının genişliğinin belirlenmesi ve ortak kalkınma rejimleri ön plana çıkmaktadır. Devletlerin bu tür uygulamalar geliştirmesinde, 123. maddenin kapsamlı bir hukuki işbirliği meydana getirmesinin etkisi bulunmaktadır. Özellikle de birinci cümlenin

Sözleşme geneline atıf yapması, kıyıdaş devletlerin Sözleşme kapsamındaki haklarını ihtiyaçları doğrultusunda kullanmalarına imkân tanımaktadır. Aşağıda öncelikle deniz yetki alanlarının genişliğinin belirlenmesi sorunu ve daha sonra ortak kalkınma rejimleri incelenecektir.

3.1.1. Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizlerde Deniz Yetki Alanlarının Genişliğinin Belirlenmesi Sorunu

Kapalı veya yarı-kapalı denizler kavramının tanımlanması ve bu tür deniz alanlarında devletlerin uygulayacakları işbirliğinin kapsamının belirlenmesi sürecinde birçok konu ve kavram ile ilgili öneri devletler tarafından BMDHK'ya sunulmuştur. Bu önerilerin bir kısmı 123. madde ile düzenlemeye kavuşurken, diğer bir kısmı ise Konferans'taki tartışmalarda destek görmemiştir. Bu konulardan biri olarak deniz yetki alanlarının, kapalı veya yarı-kapalı denizlerde genişliğinin belirlenmesi sorunu ön plana çıkmaktadır. Önceki bölümlerde, özellikle Türkiye'nin kapalı veya yarı-kapalı denizler kavramını karasuları ve münhasır ekonomik bölge deniz yetki alanları bağlamında değerlendirdiği belirtilmiş ve Türkiye'nin bu doğrultuda sunmuş olduğu önerilere yer verilmişti. Türkiye'nin yanı sıra Uruguay ve Irak gibi devletlerin de bu minvalde önerilerde bulunduğu görülmektedir. Ancak söz konusu devletlerin bu girişimi, BMDHK'da yeterli desteği görmemiş ve Sözleşme'deki düzenleme kapsamında yer almamıştır. Diğer taraftan karasuları ve münhasır ekonomik bölge deniz yetki alanlarının sınırlandırılması, Sözleşme'de sırasıyla 15. ve 74. maddelerde düzenlenmiştir. Yukarıda birçok kez ifade edildiği üzere, 123. maddenin birinci cümlesi gereği kapalı veya yarı-kapalı denizlerde Sözleşme'nin diğer maddelerinde düzenlenen hak ve yükümlülüklerin uygulanması söz konusu olmaktadır. Ancak kapalı veya yarı-kapalı denizlerin tabiatları gereği kıyıdaş devletler yine de birtakım sorunlarla karşılaşabilmektedirler. Bu durumun meydana gelmesinde Sözleşme'nin "Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizler" adlı IX. Bölümü altında bu konuyu düzenleyen bir hükmün bulunmaması etkili olabilmektedir. Bu bağlamda devletlerin bu tür deniz alanlarındaki 123. maddede doğrudan yer almayan uygulamalarına yer verilmesi önemli görülmektedir.

Kapalı veya yarı-kapalı denizlerde karasuları ve münhasır ekonomik bölgenin, genişliklerinin belirlenmesi ve sınırlandırılmaları bakımından BMDHK’da ön plana çıkan deniz yetki alanları olduğu görülmektedir. Bu deniz yetki alanlarının, Konferans’ta bahse konu edilmeleri farklı zaman ve devletler tarafından gerçekleştirilmiş olması sebebiyle bu deniz alanlarının ayrı ayrı incelenmesi uygun görülmektedir.

3.1.1.1. Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizlerde Karasularının Genişliğinin Belirlenmesi Sorunu

Kapalı veya yarı-kapalı denizlerde karasularının genişliğinin belirlenmesi sorununun hem BMDHK’da kapalı veya yarı-kapalı denizler bağlamında meydana gelen tartışmalarda hem de Deniz Yatağı Komitesi’nde²⁶⁶ karasularının sınırlandırılması ve genişliğinin belirlenmesi bağlamında gerçekleşen tartışmalara konu olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda Türkiye, Uruguay ve Irak gibi devletlerin kapalı veya yarı-kapalı denizlerde karasularının genişliğinin belirlenmesi konusunda Sözleşme’de hükümler bulunması yönünde öneri ve görüşlerde buldukları bilinmektedir.

Türkiye ve Uruguay, Deniz Yatağı Komitesi’nde kapalı veya yarı-kapalı denizler bağlamında karasularının sınırlarının belirlenmesi bakımından önerilerde bulunmuşlardır. Türkiye’nin önerisi şu şekildedir:

“Bir devletin karasularını genişletmek amacıyla bu hakkı kullanmasının bölgedeki diğer devletlerin hak ve menfaatlerine halel getirebileceği yarı-kapalı ve kapalı denizler gibi özel niteliklere sahip alanlarda [...] karasularının genişliğinin belirlenmesi, o bölgedeki devletlerin mutabakatı ile gerçekleştirilecektir.”²⁶⁷

²⁶⁶ Ulusal Yetki Sınırları Dışında Kalan Okyanus Tabanı ve Deniz Yatağının Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi, 17 Ağustos 1967 tarihinde Malta Temsilcisi Arvid Pardo’nun “*Mevcut ulusal yetki sınırlarının ötesinde denizlerin altında yatan deniz yatağının ve okyanus tabanının münhasıran barışçıl amaçlarla ayrılmasına ve kaynaklarının insanlığın çıkarları doğrultusunda kullanılmasına ilişkin Bildiri ve Antlaşma*” önerisiyle 22. Genel Kurul toplantısının gündemine dahil edilmiş ve 18 Aralık 1967 tarihinde BM Genel Kurulu’nun 2340 (XXII) sayılı kararı ile kurulmuştur. 19 Temmuz – 27 Ağustos 1971 tarihinde son toplantısını yapan Komite, BMDHK ve BMDHS’ye giden yola zemin hazırlamıştır. S.S. Ahluwalia, "Peaceful Uses of the Sea-Bed," *India Quarterly* 27 (2) (April-June 1971), s. 149.

²⁶⁷ Türkiye’nin sunmuş olduğu önerinin birinci maddesi şu şekildedir: “*Her devlet, 2. paragraf hükümlerine tabi olarak, karasularının genişliğini (...) milden fazla olmayan sınırlar içinde belirleme hakkına sahip*

Türkiye'nin sunmuş olduğu öneriye göre, yarı-kapalı ve kapalı denizlerde bir devletin karasularını genişletmesi durumunda diğer devletlerin hak ve menfaatlerinin bu durumdan etkilenmesi söz konusu olabilmektedir. Bu sebeple, yarı-kapalı ve kapalı deniz alanlarında karasularının genişliğinin belirlenmesi o bölgedeki devletlerin buna onay vermesi ile gerçekleştirilecektir. Aksi durum diğer devletlerin hak ve menfaatlerine halel getirebilecektir. Aynı doğrultuda Uruguay'ın sunmuş olduğu öneri ise şu şekildedir:

“Kıyı devletlerinin karasularının azami genişliğini belirlemelerinin mümkün olmadığı, yarı-kapalı veya iç denizler gibi özel niteliklere sahip bölgelerde, karasularının genişliği aynı bölgenin kıyı devletleri arasında anlaşma ile belirlenecektir.”²⁶⁸

Uruguay'ın söz konusu önerisinde yer alan “kıyı devletlerinin karasularının azami genişliğini belirlemelerinin mümkün olmadığı” şeklindeki ifadenin, yarı-kapalı denizlerin iki kıyı arasındaki mesafenin görece dar denizler olmaları sebebiyle meydana geldiği düşünülebilmektedir. Ancak burada belirtilmesi gereken bir husus bulunmaktadır. Türkiye ve Uruguay'ın karasularının genişliği bakımından bir fikir ayrılığı içerisinde olduğu görülmektedir. Uruguay, söz konusu önerisinin ilk paragrafında karasularının azami genişliğinin 200 dm olduğunu ifade etmektedir. Türkiye'nin ise, aşağıda yer verileceği üzere, özellikle de üç yöndeki kıyıların kapalı veya yarı-kapalı denizlerle çevrili olduğu dikkate alındığında bu doğrultuda bir görüşte bulunması mümkün görülmemektedir. Ancak her iki devletin sunmuş olduğu önerilerde ortak bir payda bulunmaktadır. Her iki devlet de kapalı veya yarı-kapalı deniz bölgelerinde karasularının genişletilmesi veya azami sınırlarının kullanılması durumlarında diğer kıyıdaş devletlerin hak ve menfaatlerinin ihlal edilebileceğini belirtmiş ve bu sebeple de bu bölgelerde karasularının genişliğinin belirlenmesinin ön koşulu olarak kıyıdaş devletlerin bir anlaşmaya varmalarını gerektiğini ifade etmişlerdir.²⁶⁹

---

olacaktır.” Report of the Committee on the Peaceful Uses of the Sea-Bed and the Ocean Floor Beyond the Limits of National Jurisdiction, Volume V, United Nations General Assembly (New York, 1973). (SC.II/WG/Paper No.4) 2.3.2 s. 17.

²⁶⁸Uruguay'ın sunmuş olduğu önerinin birinci maddesi şu şekildedir: *“Her devlet, müteakip paragrafların hükümlerine tabi olarak, uygulanabilir esas hatların ölçülen 200 dm mesafeyi aşmayan sınırlar içinde karasularının genişliğini belirleme hakkına sahiptir.”* a.g.e. s. 17.

²⁶⁹ Diğer devletlerin hak ve menfaatlerinin ihlal edilmesi durumunun, daha önce yukarıda bahsedilen, Irak'ın önerisinin 6. maddesinde seyrişerfer serbestisi bakımından değerlendirildiği görülmektedir. Bu madde şu şekildedir: *“Açık denizlerin bir bölümünü oluşturan yarı-kapalı bir denizde 12 millik bir*

Deniz Yatağı Komitesi'ne sunulan önerilere ek olarak, Türkiye'nin BMDHK'nın çeşitli oturumlarında kapalı veya yarı kapalı denizlerde karasularının genişliğinin belirlenmesi ile ilgili görüş ve taslak madde önerilerini gündeme getirdiği görülmektedir. Bu önerilerin bir kısmına daha önceki bölümlerde yer verilmiştir. Ancak bu bölüm bağlamında söz konusu öneriler detaylı bir şekilde incelenecektir.

Türkiye, bu bağlamdaki ilk önerisini 15 Temmuz 1974 tarihinde "Karasularının Genişliği Hakkında Taslak Madde (Küresel veya Bölgesel Kriter, Açık Denizler ve Okyanuslar, Yarı-Kapalı ve Kapalı Denizler)" kenarbaşığında sunmuştur. Söz konusu taslak maddenin 3. paragrafı şu şekildedir:

*"Özel coğrafi özelliklere sahip yarı-kapalı denizlerde karasularının genişliği, o bölgedeki devletler tarafından müştereken belirlenecektir."*²⁷⁰

Söz konusu taslak maddenin ilk paragrafında karasularının genişliği ve kıyı devletinin maksimum sınırlar dahilinde bu genişliği belirleme hakkı düzenlenmiştir. İkinci paragrafta ise bu hakkın başka bir devletin karasularını veya herhangi bir bölümünü açık denizlerden ayıracak şekilde kullanamayacağı belirtilmiştir. Devam eden süreçte Türkiye'nin daha önce sunmuş olduğu taslak madde önerilerinde de değişikliklere gittiği görülmektedir. Söz konusu 3. paragrafın 18 Mart 1976 tarihindeki aynı kenarbaşıklı öneri ile "*Özel coğrafi özelliklere sahip yarı-kapalı deniz alanlarında, karasularının*

---

karasularının tesis edilmesi, daha önce açık denizlerin bir parçası olarak kabul edilen alanları karasuları olarak çevreleme etkisine sahip olması durumunda, bu sulara seyrüsefer serbestisi mevcut olacaktır." Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Iraq: Draft Articles on Enclosed and Semi-Enclosed Seas, A/CONF.62/C.2/L.71 ve Add.1-2.*

²⁷⁰ Söz konusu taslak maddenin ilk iki paragrafı şu şekildedir:

"1. Bir kıyı devleti, karasularının genişliğini, bu Sözleşme'nin ilgili maddelerine uygun olarak çizilen geçerli esas hatlardan ölçülen [...] dm maksimum sınırı içinde belirleme hakkına sahip olacaktır.

2. 1. Paragrafta belirtilen hak, başka bir devletin karasularını veya herhangi bir bölümünü açık denizlerden ayıracak şekilde kullanılamaz."

Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Turkey: Draft Article on the Breadth of the Territorial Sea; Global or Regional Criteria; Open Seas and Oceans, Semi-Enclosed Seas and Enclosed Seas, Doc. A/CONF.62/C.2/L.8.*

genişliği, hakça ilkelere uygun olarak, o bölgeye kıyısı bulunan devletler arasında anlaşma ile belirlenecektir."²⁷¹ şeklinde değişikliğe uğradığı görülmektedir.

Türkiye'nin 13 Ağustos 1974 tarihinde "Adalar Rejimi Hakkında Taslak Madde" kenarbaşlıklı önerisinde de yarı-kapalı denizlerde bulunan adaların deniz yetki alanları bakımından 5. maddede bir düzenlemeye yer verildiği görülmektedir. Söz konusu 5. madde şu şekildedir:

*"Özel coğrafi özelliklere sahip yarı-kapalı deniz alanlarında, adaların deniz alanları, o bölge devletlerince müştereken belirlenecektir."*²⁷²

Türkiye'nin bu önerisinin Deniz Yatağı Komitesi'ne sunmuş olduğu öneri ile aynı doğrultuda olduğu söylenebilmektedir. Söz konusu öneride Türkiye, kapalı veya yarı-kapalı denizlerde bir kıyı devletinin karasularını genişletmesi durumunda diğer kıyı devletlerinin hak ve menfaatlerine bir hanel gelebileceği şeklinde bir görüşü savunmuştur. Adalar bağlamında da benzer bir görüşü savunarak, adalara bir kıyı devletinin sahip olduğu kadar deniz yetki alanları tesis edilmesi durumunda diğer kıyı devletleri bakımından bir ihlalin meydana gelebileceği ileri sürülmüştür. Bu durumun önüne geçebilmek amacıyla bu tür alanlardaki adaların deniz alanlarının bölge devletlerince müştereken belirleneceği ifade edilmiştir.

Türkiye, yine 13 Ağustos 1974 tarihinde Konferans'a "Kapalı ve Yarı-Kapalı Denizler Hakkında Taslak Madde" kenarbaşlıklı bir öneri sunmuştur. İki paragraftan oluşan söz konusu öneride Türkiye'nin kapalı veya yarı-kapalı denizler kavramını yalnızca karasuları ve ekonomik bölge bağlamında değerlendirdiği görülmektedir. Söz konusu taslak madde şu şekildedir:

"Bu Sözleşmenin (...) bölümlerinde (karasuları ve ekonomik bölge ile ilgili bölümler) belirtilen genel kurallar, kapalı ve yarı-kapalı denizlerde hakkaniyete uygun bir şekilde uygulanacaktır."

²⁷¹ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea Volume V, *Turkey: Draft Article on the Territorial Sea: Breadth of the Territorial Sea, Global or Regional Criteria, Open Seas and Oceans, Semi-Enclosed Seas and Enclosed Seas, A/CONF.62/C.2/L.90* (18.03.1976).

²⁷² Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Turkey: Draft Articles on the Regime of Islands, A/CONF.62/C.2/L.55*.

*Bu maddenin amaçları doğrultusunda, kapalı ve yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletler, bölgelerine uygun uygulama şekli ve yöntemini belirlemek amacıyla kendi aralarında istişarelerde bulunabilirler.*²⁷³

Bu öneride, kapalı veya yarı-kapalı denizlerde karasuları ve ekonomik bölge ile ilgili genel hükümlerin bu tür deniz alanlarının özel nitelikleri dikkate alınarak hakkaniyete uygun bir şekilde uygulanması gerektiği belirtilmiştir. Bu amaç doğrultusunda, kıyı devletlerinin bölgelerine uygun uygulama şeklini ve yöntemini belirlemek amacıyla kendi aralarında istişarelerde bulunabilecekleri de düzenlenmiştir. Bu taslak, kapalı veya yarı-kapalı denizlerin özel alanlar oldukları ve bu özel alanlara genel kuralların uygulanmaması gerektiği şeklindeki görüşü destekler niteliktedir. Türkiye'nin, yukarıda bahsedilen, özellikle 38. oturumda meydana gelen tartışmalarda halihazırda bu yönde bir tutum sergilediği görülmektedir.

Türkiye, BMDHK'ya sunmuş olduğu taslak maddelerin yanı sıra devam eden süreçte de çeşitli oturumlarda bu konu üzerinde sıklıkla durmuştur. Örneğin 30 Mart 1982 tarihinde gerçekleşen 160. toplantıda Sözleşme'nin 3. maddesinde düzenlenen karasularının genişliği bahsinin yarı-kapalı denizlerdeki durumu sebebiyle kabul edilemez olduğunu ve söz konusu düzenlemenin herhangi bir kıyı devletine neredeyse tüm açık denizleri kendi karasuları olarak nitelendirmesine imkân tanıdığını belirtmiştir. Yine aynı bağlamda bitişik bölgenin genişliğinin de kıyıdaş devletler arasında anlaşma ile belirlenmesi gerektiğini savunmuştur.²⁷⁴

Türkiye'nin ve diğer birkaç devletin kapalı veya yarı-kapalı denizlerde karasularının genişliğinin belirlenmesine yönelik hükümlerin Sözleşme'ye dahil edilmesi şeklindeki çabalarının bir sonuca varamadığı görülmektedir. Bu durumun meydana gelmesinde BMDHK'ya katılan devletlerin büyük bir çoğunluğunun söz konusu çabalara karşıt bir pozisyonda yer almaları etkili olmuştur. Münhasır ekonomik bölgenin 200 dm olarak ilan edilmesinin aksine, karasularının genişliğinin 12 dm olarak belirlenmesi, kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin büyük bir çoğunluğu tarafından bir sorun

²⁷³ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Turkey: Draft Article on Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, A/CONF.62/C.2/L.56.

²⁷⁴ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea Volume XVI, *160th Plenary Meeting*, A/CONF.62/SR.160 (30.03.1982), parag. 9-11.

olarak görülmemiştir. Neticede Türkiye, Uruguay ve Irak gibi devletlerin başlatmış olduğu girişim Konferans'ta gerekli desteği görememiştir.²⁷⁵

Kapalı veya yarı-kapalı denizlerde karasularının genişliğinin belirlenmesine yönelik herhangi bir hüküm bulunmasa dahi bu durum Sözleşme'nin genel kurallarının bu tür deniz alanlarına uygulanmasına bir engel oluşturmamaktadır. Kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin haklarını kullanırken ve yükümlülüklerini yerine getirirken BMDHS'nin genel nitelikteki hükümlerini 123. maddenin ilk cümlesinde yer alan genel işbirliği yükümlülüğü doğrultusunda yorumlamaları gerekmektedir.²⁷⁶ Sözleşme'nin 3. maddesi tüm denizlere uygulanabilecek bir nitelik arz etmektedir. Söz konusu madde "*Her devlet, karasularının genişliğini, bu Sözleşme'ye uygun olarak belirlenen esas hatlardan ölçülen 12 dm'yi aşmayan bir sınıra kadar belirleme hakkına sahiptir.*" şeklinde düzenlenmiştir. Her ne kadar devletlere Sözleşme ile karasularını 12 dm'ye kadar genişletme hakkı tanınmış bulunsada devletler karasularını azami sınıra kadar genişletme yükümlülüğü altında bulunmamaktadırlar. Bununla birlikte Virginia Commentary'ye göre devletlerin kıyısı bulunduğu farklı deniz alanlarında farklı karasuları genişliği belirlemesi de mümkün görülmektedir.²⁷⁷ Uygulamada örneğin Türkiye, Karadeniz ve Akdeniz'de 12 dm ve Ege Denizi'nde ise 6 dm genişliğinde karasuları tayin etmiş bulunmaktadır.²⁷⁸

²⁷⁵ Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 48.

²⁷⁶ a.g.e. s. 49.

²⁷⁷ Myron H. Nordquist vd., *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982, Volume II: A Commentary* (Brill I Nijhoff, 01 Aug. 1993, 1993), s. 81. parag. 3.8.(a). akt. Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 49.

²⁷⁸ Türk karasularının genişliği, 15 Mayıs 1964 tarih ve 476 sayılı Karasuları Kanunu'nu mülga eden 20 Mayıs 1982 tarih ve 2674 sayılı Karasuları Kanunu'nun 1/2. maddesi gereğince 6 dm olarak kabul edilmektedir. Aynı maddenin 3. fıkrasına göre Cumhurbaşkanı'nın (*eskiden Bakanlar Kurulu*) 6 dm'nin üstünde karasularının genişliğini tayin etme hakkı bulunmaktadır. Karasuları Kanunu'nun verdiği yetkiye dayanarak Bakanlar Kurulu'nun 29 Mayıs 1982 tarih ve 8/4742 sayılı Kararnamesi ile Karadeniz ve Akdeniz'de karasularının genişliği 476 sayılı Kanun'da yer alan mütekabiliyet ilkesi ve mevcut durumun sürdürülmesi kararı doğrultusunda 12 dm olarak uygulanmaktadır. İsmail Demir, "Türk Deniz Yetki Alanlarının Belirlenmesinin Hukuki Dayanakları ve İç Hukuk Üzerine Bazı Düşünceler," *Adalet Dergisi* 65 (2020/2), s. 12.

Türkiye, BMDHK'ya katılan ve hazırlık çalışmalarında oldukça aktif bir pozisyon sergileyen bir devlet olmasına rağmen Sözleşme'ye taraf devletler arasında yer almamaktadır. Türkiye'nin Sözleşme'ye taraf olmamasında en büyük nedenlerden biri olarak karasularının genişliği meselesi ön plana çıkmaktadır. Özellikle de Ege Denizi gibi bir kapalı veya yarı-kapalı denizde karasularının 12 dm olarak ilan edilmesi, Yunan adalarının Türkiye anakarasına yakınlığı sebebiyle, Türkiye'nin açık denizlere erişimini ve seyrüsefer serbestisini kısıtlamasının yanı sıra ekonomik, ticari, askeri ve kültürel çıkarlarını da büyük ölçüde etkileyecektir. Bu durumun meydana gelmesini engellemek amacıyla karasularının genişliği olan 12 dm kuralının bir örf ve âdet hukuku kuralı haline gelmesini kendi açısından bertaraf etmek amacıyla daimî itirazcı konumunda bulunmaktadır.²⁷⁹ Ayrıca Sözleşme'nin 309. maddesi gereğince bu hususta çekince de ileri sürememektedir.²⁸⁰ Türkiye, bu sebeple kapalı veya yarı-kapalı denizlerde karasularının genişliği sorununa Konferans'ta hayati bir önem atfetmiştir.

Uygulamada ise kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin, karasularını azami sınıra kadar genişletmekten imtina ettikleri görülmektedir. Devletlerin bu tutumunun meydana gelmesinde kapalı veya yarı-kapalı denizlerin özel niteliklerinin ve bazı durumlarda ise siyasi sebeplerin etkisi bulunmaktadır. Ancak Grbec bu durumun gerçekleşmesinde, BMDHK'da meydana gelen tartışmaların veyahut Sözleşme'de IX. Bölüm altında yer alan düzenlemelerin doğrudan veya dolaylı olarak etkili olduğunu iddia etmenin oldukça zor olduğunu ifade etmiştir.²⁸¹

Akdeniz ve Baltık Denizi'ndeki devlet uygulamaları üzerinde duran Grbec, Akdeniz bağlamında Ege Denizi'ne kıyısı bulunan Türkiye ve Yunanistan uygulamalarının en

---

²⁷⁹ Türkiye'nin BMDHS'ye taraf olmamasında etkili olan hususlara yönelik beyanı için bkz.: (Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea Volume XVII, *189th Plenary Meeting, A/CONF.62/SR.189*, (08.12.1982)).

²⁸⁰ Türkiye söz konusu tutumunu, devam eden süreçte karasularını ilgilendiren ve BMDHS'ye atıf yapan çeşitli platformlarda da sürdürmüştür. 2001 tarihli UNESCO Sualtı Kültürel Mirasının Korunması Sözleşmesi'nin hazırlık çalışmaları kapsamında da bu pozisyonunu koruduğu görülmektedir. Erciyes, "Turkey and the UNESCO Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage - Legal Aspects", s. 170-171.

²⁸¹ Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 50.

göze çarpan örnekler olduğunu ileri sürmüştür. Türkiye ve Yunanistan'ın Ege Denizi'nde 6 dm ve Kıbrıs Adası'nda yer alan Ağrotur ve Dikelya'dan oluşan iki Birleşik Krallık üssünde ise 3 dm genişliğinde karasuları uygulaması bulunduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte Fas kıyılarında bulunan İspanyol yerleşim bölgelerini ve Birleşik Krallık'a ait olan Cebelitarık'ı da bu uygulamaya dahil etmiştir. Baltık Denizi'nde ise Finlandiya ve Estonya'nın karasularını azami sınıra genişletmediklerini ancak körfezin merkezinde 3 dm genişliğinde bir münhasır ekonomik bölge/balıkçılık bölgesi koridoru oluşturduklarını ifade etmiştir. Bu uygulamanın arkasında yatan sebep olarak ise Rus karasularının çevrelenmek istenmemesi ve Rus limanları ile Finlandiya Körfezi arasında seyrüsefer serbestisinin devamlılığının sağlanması gösterilmiştir. Benzer şekilde İsveç ve Danimarka'nın da karasularını azami sınıra genişletmeme doğrultusunda bir tutum içerisinde yer aldıkları ifade edilmiştir. Son olarak ise Japonya ve Kore'nin Kore Boğazı'ndaki 3 dm karasuları ve boğazın merkezine tayin ettikleri koridor uygulamasına yer verilmiştir. Buna ek olarak Japonya'nın Soya, Tsugaru ve Osumi Boğazlarında da 3 dm genişliğinde karasuları uygulaması mevcut bulunmaktadır.²⁸²

3.1.1.2. Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizlerde Münhasır Ekonomik Bölgenin Genişliği ve İlanı Sorunu

Münhasır ekonomik bölge kavramı, ilk kez BMDHS'de düzenlenmiştir.²⁸³ Münhasır ekonomik bölge, kıyı devletine karasularının ölçülmeye başladığı esas hatlardan itibaren 200 dm genişliğinde bir alanda birtakım egemen haklar tanıyan bir deniz yetki alanını ifade etmektedir.²⁸⁴ Sözleşme'nin 56. maddesine göre; münhasır ekonomik bölgede kıyı devleti, deniz yatağı üzerindeki sular ile deniz yatağı ve toprak altının canlı ve cansız doğal kaynaklarının araştırılması, işletilmesi, muhafazası ve yönetimi amacıyla birtakım egemenlik haklarına sahip bulunmaktadır. Karasularının aksine oldukça yeni bir kavram olarak Konferans'ta ön plana çıkmıştır. Bu sebeple de özellikle kapalı veya yarı-kapalı denizler bağlamında devletlerin farklı açılardan tereddütleri söz konusu olmuştur.

²⁸² a.g.e. s. 50-51.

²⁸³ Münhasır ekonomik bölge kavramı, Sözleşme'nin V. Bölümü altında 55-75. maddeler arasında düzenlenmiştir.

²⁸⁴ Tanaka, *The International Law of The Sea*, s. 151-152.

Birtakım devletler tarafından söz konusu deniz yetki alanının uygulanması yönünden devletlerin çeşitli sorunlarla karşılaşabileceği iddia edilmiştir. Söz konusu devletlerin münhasır ekonomik bölgenin kapalı veya yarı-kapalı denizlerde sınırlandırılması, tarihi balıkçılık hakları, deniz canlı kaynaklarının korunması ve seyrüsefer serbestisi konuları bakımından değerlendirmelerde bulunduğu görülmektedir.

Yukarıda bahsedildiği üzere, kapalı veya yarı-kapalı denizler kavramının tanımlanması ve bu tür deniz alanlarında uygulanacak işbirliği kapsamının belirlenmesi sürecinde 13 Ağustos 1974 tarihinde gerçekleşen 38. toplantıda meydana gelen tartışmalar ön plana çıkmaktadır. Söz konusu toplantıda münhasır ekonomik bölge kavramı bakımından da devletlerin görüşlerini ileri sürdükleri görülmektedir.

Danimarka, bütün kıyıdaş devletlerin balıkçılık faaliyetleriyle ilgilendiği bir kapalı veya yarı-kapalı denize kıyısının bulunduğunu ifade etmiştir. Ayrıca söz konusu devletlerin deniz türlerinin korunması ve muhafazası konusunu bir bütün olarak gördüklerini ve bu amaç doğrultusunda bölgesel düzenleme yoluna başvurdıklarını belirtmiştir. Münhasır ekonomik bölge bağlamında ise “...*Kıyıları bitişik ve karşılıklı bulunan kıyı devletlerinin menfaatleri dikkate alınmaksızın bu tür görece dar sularda münhasır ekonomik bölge oluşturulması, geçmişte tatmin edici bir şekilde işleyen balıkçılığın tarihi dokusunu yok edecektir...*”²⁸⁵ şeklinde görüşte bulunmuştur.

Almanya Demokratik Cumhuriyeti, kapalı veya yarı-kapalı denizlerde bölgesel ve iki taraflı düzenlemeler üzerinde durarak devletler topluluğunun çıkarlarının ve seyrüsefer serbestisi gibi açık denizlerde yer alan diğer serbestilerin göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda, münhasır ekonomik bölge ile ilgili olarak “*Sözleşme, bu tür kıyı devletleri için karasularının ötesinde ekonomik bölge veya 12 mil [genişliğinde] bitişik bölge ilkesinin yalnızca deniz yatağı ve toprak altındaki maden kaynaklarına ve bu kaynakların araştırılması ve işletilmesine uygulanması gerektiğine dair genel bir hüküm içerebilir.*”²⁸⁶ şeklinde belirtmiştir. Bu görüşten hareketle, o tarihte

²⁸⁵ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Summary Record of Meeting of the Second Committee 38th Meeting, A/CONF.62/C.2/SR.38*, parag. 19.

²⁸⁶ a.g.e. parag. 41.

kapalı veya yarı-kapalı denizlerde devletlerin seyrüsefer serbestisi bakımından halen tereddütlerinin mevcut bulunduğu söylenebilmektedir.

Kapalı veya yarı-kapalı denizlerde karasularının genişliği konusu üzerinde sıklıkla duran Türkiye, münhasır ekonomik bölge kavramı ile ilgili olarak da görüşlerini ifade etmiştir. Ekonomik bölge kavramının, yarı-kapalı denizlerin küçük boyutları sebebiyle uygulanmasının mümkün olamayacağını savunmuştur. Ekonomik bölge kavramının bölgesel bir niteliği haiz olduğunu, karasuları ve kıta sahanlığı rejimine tabi bir alanı olması gereken yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletler bakımından geçerli olmadığını ileri sürmüştür.²⁸⁷ Buna ek olarak bir önceki bölümde bahsedilen 13 Ağustos 1974 tarihinde “*Bu Sözleşmenin (...) bölümlerinde (karasuları ve ekonomik bölge ile ilgili bölümler) belirtilen genel kurallar, kapalı ve yarı-kapalı denizlerde hakkaniyete uygun bir şekilde uygulanacaktır...*”²⁸⁸ şeklindeki taslak madde önerisini de Konferans’a sunmuştur.

38. toplantıda kapalı veya yarı-kapalı denizlerde münhasır ekonomik bölge kavramının uygulanması üzerinde duran bir diğer devlet ise Sovyetler Birliği’dir. Bu bağlamda Sovyetler Birliği temsilcisi “*Ekonomik bölgeler sorunu, kıyı şeridinin açık denize baktığı bölgelerde sorun yaratmayacaktır. Ancak Türkiye temsilcisinin belirttiği üzere, özellikle deniz alanlarının devletler arasında sınırlandırılmasıyla bağlantılı olarak, kapalı veya yarı-kapalı denizlerde birtakım sorunlar meydana getirebilir.*” şeklinde belirtmiştir.

Söz konusu toplantının yanı sıra farklı toplantılarda Irak²⁸⁹ ve Yugoslavya²⁹⁰ gibi devletlerin de münhasır ekonomik bölge kavramının kapalı veya yarı-kapalı denizlerde

²⁸⁷ a.g.e. parag. 47.

²⁸⁸ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Turkey: Draft Article on Enclosed and Semi-Enclosed Seas, A/CONF.62/C.2/L.56.*

²⁸⁹ Irak temsilcisi 43. toplantıda “*...Bir devletin iç suları ve 12 millik bölgenin ötesindeki herhangi bir deniz alanı, açık denizlerin bir parçası olarak değerlendirilmelidir.*” şeklinde görüş ileri sürmüştür. Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Summary Records of Meetings of the Second Committee 43rd Meeting, A/CONF.62/C.2/SR.43*, parag. 29.

²⁹⁰ Yugoslavya temsilcisi 22. toplantıda sunmuş olduğu görüşte üstü kapalı bir şekilde kapalı veya yarı-kapalı denizler bahsini kastetmiştir. Söz konusu ifadeler şu şekildedir:

“*200 dm genişliğinde bir ekonomik bölgenin oluşturulmasının mümkün olmadığı durumlarda, bölgesel düzenlemelere başvurmak kıyı devletlerinin hak ve yükümlülüklerine*

uygulanmasına yönelik şüphe ve tereddütlerini ifade ettikleri görülmektedir. Söz konusu görüş ve önerilerden anlaşılacağı üzere, kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletler arasında bu tür deniz alanlarında münhasır ekonomik bölgenin uygulanmasına yönelik bir görüş birliğinin mevcut olmadığı görülmektedir.²⁹¹ Kapalı veya yarı-kapalı denizler ile münhasır ekonomik bölge kavramları arasında sorun yaratan husus olarak, söz konusu deniz alanlarının genişliği ve sınırlandırılması durumları ön plana çıkmaktadır. Bir başka deyişle, açık denizlere kıyasla oldukça dar su alanlarından oluşan kapalı veya yarı-kapalı denizlerde bir kıyı devletinin 200 dm genişliğinde münhasır ekonomik bölge ilan etmesi, diğer devletler açısından birtakım sorunlar meydana getirebilmektedir.

Sözleşme’de kapalı veya yarı-kapalı denizlerin bu tür deniz yetki alanlarına uygulanması ile ilgili bir hüküm mevcut bulunmamaktadır. Ancak karasularının genişliği bahsinde de ifade edildiği üzere, Sözleşme’nin genel kuralları kapalı veya yarı-kapalı denizlerde de uygulanacaktır. Sözleşme’nin 74. maddesinde “Kıyıları bitişik veya karşılıklı bulunan devletler arasında münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılması” kenarbaşığında söz konusu deniz yetki alanının sınırlandırılmasına yönelik bir düzenleme bulunmaktadır. Söz konusu düzenlemenin sınırlandırma yöntemini belirleyen 1. paragrafı şu şekildedir:

“Karşılıklı veya bitişik kıyıları bulunan devletler arasında münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılması, hakça bir çözüme ulaşmak için, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü’nün 38. maddesinde bahsedildiği üzere uluslararası hukuk temelinde anlaşma ile gerçekleştirilecektir.”²⁹²

Bu genel düzenlemeden de anlaşılacağı üzere, münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılması karşılıklı veya bitişik kıyıları bulunan devletler arasında hakça bir çözüme ulaşmak amacıyla anlaşma ile yapılacaktır. Madde lafzında yer alan “*hakça bir*

---

ilişkin sorunları çözebilir. Bu düzenlemeler, ilgili tüm ülkelerin özellikle karalarla çevrili ve coğrafi bakımdan elverişsiz devletlerin meşru menfaatlerini dikkate almalıdır.”

Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea Volume II, *Summary Records of Meetings of the Second Committee 22nd Meeting, A/CONF.62/C.2/SR.22* (31.07.1974), parag. 39.

²⁹¹ Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 52.

²⁹² BMDHS m. 74/1.

çözüme ulaşmak için” ifadesinin kapalı veya yarı-kapalı denizlerin özel niteliklerinin göz önüne alınması bakımından kapsayıcı bir niteliği haiz olduğu söylenebilmektedir.

Münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılmasını düzenleyen 74. maddenin 3. paragrafı ise işbirliği yükümlülüğü bağlamında önem taşımaktadır. Söz konusu düzenlemede devletlerin, anlaşma akdedilinceye kadar anlayış ve işbirliği ruhu içerisinde geçici düzenlemelere girişme ve söz konusu anlaşmanın akdedilmesini tehlikeye düşürmeme veya engellememe konularında gayret göstermeleri emredilmiştir. Kıta sahanlığının sınırlandırılmasını düzenleyen 83. maddenin 3. paragrafı da lafzi bakımdan bu paragraf ile eşdeğer bir nitelik arz etmektedir. Söz konusu paragraf şu şekildedir:

“İlgili devletler, 1. paragrafta öngörülen anlaşma akdedilinceye kadar, anlayış ve işbirliği ruhu içerisinde pratik çözüm getiren geçici düzenlemelere girişmek ve bu geçiş süresi içerisinde nihai anlaşmaya varılmasını tehlikeye düşürmemek veya engellemek için ellerinden gelen gayreti göstereceklerdir. Söz konusu geçici düzenlemeler, nihai sınırlandırmaya halel getirmeyecektir.”

Kavramın tanımlanması sürecinde de ifade edildiği üzere, kapalı veya yarı-kapalı denizler kavramının tanımında yer alan temel bileşenlerden biri, söz konusu deniz alanlarının bütünüyle veya büyük bir bölümüyle iki veya daha fazla devletin karasularından ve münhasır ekonomik bölgelerinden oluşmasıdır. Söz konusu paragraf kapalı veya yarı-kapalı denizler bağlamında değerlendirilecek olursa, bu tür dar bir havzaya sahip deniz alanlarında kıyıdaş devletlerin münhasır ekonomik bölgenin ilanı bakımından örtüşen iddialarının bulunması son derece tabii görülmektedir. Bu tür durumlarda, söz konusu 3. paragraf devletlere, nihai anlaşma akdedilinceye kadar *“anlayış ve işbirliği ruhu içerisinde pratik çözüm getiren düzenlemelere girişmek”* ve *“bu geçiş süresi içerisinde nihai anlaşmaya varılmasını tehlikeye düşürmemek veya engellemek”* konularında yükümlülükler getirmektedir.²⁹³ Bu durum, 123. maddenin ilk cümlesinde yer alan *“genel işbirliği politikası”* ile de örtüşür bir mahiyet teşkil etmektedir. Bir sonraki bölümde, söz konusu düzenlemeye ortak kalkınma rejimleri bağlamında da yer verilecektir.

Kapalı veya yarı-kapalı denizlerde münhasır ekonomik bölgenin ilanı sorunu, bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak Akdeniz bağlamında da önem arz etmektedir. Kısaca

²⁹³ Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 61.

değirmek gerekirse, Akdeniz’e kıyısı bulunan devletlerin büyük bir çoğunluğunun 1990’lı yılların sonuna kadar münhasır ekonomik bölge ilanından imtina ettikleri görülmektedir. Söz konusu devletler bu tarihlere kadar balıkçılık bölgesi ilanı konusunda da benzer bir tutum sergilemişlerdir. Tabiri caize, Akdeniz bölgesinde kıyıdaş devletler, münhasır ekonomik bölge ilan edilmemesi yönünde bir *status quo* oluşturmuşlardır. Akdeniz devletlerinin böyle bir tutum ile kendilerini kısıtlama yoluna gitmelerinin sebebi, söz konusu devletlerin balıkçılığa serbest erişimi ve ticari ve askeri gemilerin seyrüsefer serbestisi konularındaki menfaatlerine öncelik tanımış olmalarıdır.²⁹⁴ Esas olarak Akdeniz devletlerinin bu yönde bir tutum sergilemesinde, bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olan Akdeniz’in bu niteliği söz konusu olmuştur.²⁹⁵

Sonuç olarak, kapalı veya yarı-kapalı denizlerde, söz konusu deniz alanlarının yukarıda defaatle zikredilen coğrafi yapıları gereği, 200 dm genişliğinde münhasır ekonomik bölge uygulanması beraberinde birtakım sorunlara sebebiyet verebilmektedir. Kıyıları karşılıklı ve bitişik bulunan devletlerin, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması bakımından uyuşmazlığa düşmeleri söz konusu olabilmektedir. Sözleşme’de kapalı veya yarı-kapalı denizlerde münhasır ekonomik bölgenin uygulanması ile ilgili hükümlerin bulunmaması, genel hükümlerin bu tür durumlara uyarlanması veyahut yorumlanmasını gerekli kılmaktadır. Diğer taraftan bu durum, Akdeniz örneğinde görüldüğü üzere devletlerin “ilan etmeme” gibi müşterek pasif bir pozisyon içerisine girmesine de sebebiyet verebilmektedir.

---

²⁹⁴ a.g.e. s. 74-75.

²⁹⁵ Bununla beraber, İsrail’in 31 Temmuz 1974 tarihli 22. toplantıda kıyısı bulunduğu Akdeniz üzerinden konuyu değerlendirdiği görülmektedir. İsrail temsilcisi bu bağlamda “...Akdeniz gibi kaynaklar bakımından fakir olan yarı-kapalı bir deniz, zaman zaman münhasır ekonomik bölge kavramıyla ilişkilendirilen okyanus alanıyla ilgili geniş kapsamlı iddialara uygun değildir...” demek suretiyle görüşte bulunmuştur. Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, *Summary Records of Meetings of the Second Committee 22nd Meeting, A/CONF.62/C.2/SR.22*, parag. 110.

3.1.2. Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizlerde Alternatif Bir Devlet Uygulaması: Ortak Kalkınma Rejimleri

BMDHS'nin 122. maddesinde tanımlandığı şekliyle “...iki veya daha fazla devlet tarafından çevrili ve başka bir denize veya okyanusa dar bir çıkışla bağlanan ya da bütünüyle veya büyük bir bölümüyle iki veya daha fazla kıyı devletinin karasularından veya münhasır ekonomik bölgelerinden oluşan bir körfez, havza veya deniz...” anlamına gelmekte olan kapalı veya yarı-kapalı denizler, coğrafi bakımdan açık denizlere kıyasla oldukça dar deniz alanlarından meydana gelmektedirler. Bu tür deniz alanlarının söz konusu niteliği, önceki bölümlerde bahsedildiği üzere, devletlerin BMDHK’da seyrüsefer serbestisinin uygulanabilirliği yönünden dahi şüphe ve tereddütlerini ifade etmelerine sebep olmuştur. Bu durum, söz konusu deniz alanlarının karakteristik özelliğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Kapalı veya yarı-kapalı denizlerin bu niteliği, kıyıdaş devletlerin deniz yetki alanları bakımından da birtakım sorunlarla karşılaşmasına neden olmaktadır. Bir önceki bölümde de görüldüğü üzere, karasuları ve münhasır ekonomik bölgenin genişliği ve sınırlandırılması yönlerinden kıyıdaş devletler bu alanlarda farklı uygulamalar geliştirmektedirler.

Kapalı veya yarı-kapalı denizlerde, ön plana çıkan bir başka konu ise deniz tabanında veya onun toprak altında yer alan doğal kaynakların durumudur. Sözleşme'nin 123. maddesinde doğal kaynaklar ile ilgili bir hüküm yer almamaktadır. Söz konusu maddenin ilk cümlesi gereği, konunun münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı ile ilgili düzenlemeler doğrultusunda değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak kapalı veya yarı-kapalı denizlerin söz konusu dar nitelikleri, devletlerin münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı deniz yetki alanları bakımından örtüşen iddialarının meydana gelmesine sebebiyet verebilmektedir. Bu durumda devletler, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması bakımından Sözleşme'nin 74. ve 83. maddeleri gereği anlaşma yoluna başvurmakta ya da uyuşmazlık içerisine düşmektedirler. Diğer taraftan deniz yetki alanlarının sınırlandırılması yönünden devletler arasında herhangi bir uyuşmazlık mevcut olmasa dahi, hidrokarbon kaynaklarının sınır aşımı durumları da söz konusu olabilmektedir. Bu tür durumlarda devletlerin anlaşma yoluna gitme, uluslararası yargı mercilerine başvurma veya uyuşmazlığı sürdürme gibi seçenekleri mevcut bulunmaktadır. Bununla beraber devlet uygulamasında, söz konusu doğal kaynaklardan mahrum kalmamak adına birtakım

geçici çözüm yollarının da geliştirildiği görülmektedir. Bunlar arasında, bu çalışma kapsamında, bir alternatif geçici çözüm yolu olarak ortak kalkınma rejimleri (*joint development agreement*) ön plana çıkmaktadır.

3.1.2.1. Ortak Kalkınma Rejimlerinin Hukuki Statüsü

Ortak kalkınma kavramı, genel olarak iki veya daha fazla devlet arasında bir deniz sınırını aşan veya örtüşen iddiaların bulunduğu bir deniz alanında yer alan mineral kaynaklarının araştırılması ve işletilmesi amacıyla yönelik ortak çabalar şeklinde tanımlanabilmektedir.²⁹⁶ Bir bölgede bulunan hidrokarbon yatakları, bir deniz sınırını aşıyorsa ya da iki veya daha fazla devlet tarafından hak iddia edilen bir deniz alanında mevcut bulunuyorsa bu tür durumlarda ortak kalkınma rejimleri alternatif bir seçenek olarak söz konusu olmaktadır. Ortak kalkınma anlaşmalarının, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması bakımından da alternatif bir seçenek oluşturduğu söylenebilmektedir. Bu husus, uluslararası yargı organları tarafından da kabul edilmiştir. Kuzey Denizi Kıta Sahaneliği Davası'nda UAD tarafından, ortak araştırma anlaşmalarının “*özellikle örtüşen iddiaların bulunduğu alanlardaki bir yatağın bütünlüğünün korunması söz konusu olduğunda uygun...*” bir seçenek olduğu belirtilmiştir.²⁹⁷

Ortak kalkınma kavramı, uluslararası hukuk doktrini bağlamında ilk kez 1970’li yıllarda ortaya çıkmıştır. Kavramın tanımlanmasına yönelik girişimler bakımından Lagoni’nin tanımı ön plana çıkmaktadır. Söz konusu tanıma göre, ortak kalkınma “*bir sınırın ötesine uzanan veya örtüşen iddiaların bulunduğu bir alanda yer alan cansız kaynakların, belirli yatakların veya birikintilerin araştırılması ve işletilmesi ile ilgili olarak devletler arasındaki işbirliği*” şeklinde ifade edilmiştir.²⁹⁸ Gault’a göre ise ortak kalkınma “*bir veya daha fazla devletin belirli bir bölge üzerinde sahip oldukları hakları bir araya*

²⁹⁶ Vasco Becker-Weinberg, *Joint Development of Hydrocarbon Deposits in the Law of the Sea* (Berlin, Almanya: Springer, 2014), s. 5.

²⁹⁷ North Sea Continental Shelf (Federal Republic of Germany v. Denmark; Federal Republic of Germany v. Netherlands) (Merits), Judgment of 20 February 1969, I.C.J. Reports 1969, parag. 99.

²⁹⁸ Rainer Lagoni, *Report on Joint Development of Non-living Resources in the Exclusive Economic Zone* ILA (1988), s.2.

getirmeleri ve (...) denizde bulunan mineralleri araştırma ve işletme amaçları için bir tür ortak yönetim üstlenme kararları”nı ifade etmektedir.²⁹⁹

Ortak kalkınma kavramı, her ne kadar doktrinde çeşitli yazarlar tarafından tanımlama çalışmalarına konu edilse de söz konusu kavramın herhangi bir uluslararası düzenlemede bir tanımı bulunmamaktadır. Ortak kalkınma rejimlerinin, birçok devlet tarafından uygulanmasına rağmen uygulamada istikrar ve tekdüzelik açısından birtakım eksiklikler barındırması sebebiyle örf ve âdet hukuku kuralı haline geldiği de söylenememektedir. Bununla beraber devletlerde söz konusu kavramın uygulanmasına yönelik bir genel inanç (*opinio juris sive necessitatis*) da bulunmamaktadır. Bu sebepler neticesinde, ortak kalkınma kavramının bir örf ve âdet hukuku kuralı haline geldiği söylenememektedir.³⁰⁰

Ortak kalkınma kavramı, her ne kadar bir uluslararası düzenlemede doğrudan yer almasa ya da örf ve âdet hukuku kuralı niteliğinde bulunmasa dahi kavramın devletler tarafından uygulanmasına yönelik olarak uluslararası hukukta birtakım düzenlemeler mevcut bulunmaktadır. Ortak kalkınma rejimleri, genellikle münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı deniz yetki alanları bağlamında söz konusu olmaktadır. Bu sebeple, bu tür deniz yetki alanlarının sınırlandırılması bu rejimlerin uygulama alanını oluşturmaktadır. Bir önceki bölümde söz konusu deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunun Sözleşme'nin 74. ve 83. maddelerinde düzenlendiği belirtilmişti. Bu maddelerin eşdeğer 3. paragrafları, ortak kalkınma rejimlerinin devletler tarafından bu tür deniz yetki alanlarında uygulanmasına imkân tanımaktadır. Söz konusu paragraf şu şekildedir:

“İlgili devletler, 1. paragrafta öngörülen anlaşma akdedilinceye kadar, anlayış ve işbirliği ruhu içerisinde pratik çözüm getiren geçici düzenlemelere girişmek ve bu geçiş süresi içerisinde nihai anlaşmaya varılmasını tehlikeye düşürmemek veya engellemek için ellerinden gelen gayreti göstereceklerdir. Söz konusu geçici düzenlemeler, nihai sınırlandırmaya halel getirmeyecektir.”

Paragrafta, ilgili devletlere anlaşma akdedilinceye kadar “*anlayış ve işbirliği ruhu içerisinde pratik çözüm getiren geçici düzenlemelere girişmek*” konusunda imkân tanındığı

²⁹⁹ Ian Townsend Gault, "Joint Development of Offshore Mineral Resources - Progress and Prospects for The Future" (Natural Resources Forum, New York, United Nations, 1988), s. 275.

³⁰⁰ Robert Beckman and Leonardo Bernard, "Framework for The Joint Development of Hydrocarbon Resources," içinde *Asian Yearbook of International Law*, düz. Seokwoo Lee vd. (Leiden, Hollanda: Brill, 2016), s. 96.

ve hatta gayret gösterme bakımından ise bir yükümlülük getirildiği görülmektedir. Söz konusu paragraf, 2007 *Guyana v. Surinam* tahkim davasına da konu olmuştur. Tahkim mahkemesi, Sözleşme'nin 74/3. ve 83/3. maddelerinin yalnızca iyiniyetle görüşmede bulunma yükümlülüğü getirmediğini buna ek olarak aşağıdaki hususların da göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmiştir:

“Bir anlayış ve işbirliği ruhu içerisinde’ ifadesinin [madde lafzına] dahil edilmesi, taslağı hazırlayanların taraflardan geçici bir anlaşma arayışında taviz vermeye hazır olacakları şekilde müzakerelerde uzlaştırıcı bir yaklaşım talep etme niyetlerini göstermektedir. Varılan herhangi bir geçici düzenlemenin tanımı gereği geçici olduğu ve nihai sınırlandırmaya halel getirmeyeceği göz önüne alındığında, böyle bir yaklaşımın taraflardan özellikle beklenmesi gerekmektedir.”³⁰¹

Sözleşme'nin 74/3. ve 83/3. maddelerine ek olarak ortak kalkınma rejimlerinin tatbikine imkân tanıyan bir başka düzenleme ise kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği yükümlülüğünü düzenleyen 123. maddedir. Kapalı veya yarı-kapalı denizlerde genel işbirliği ilkesini düzenleyen söz konusu madde, ortak kalkınma rejimlerinin uygulanması bakımından önem arz etmektedir. Örnek vermek gerekirse; Malezya-Tayland, Malezya-Vietnam ve Endonezya-Avustralya ortak kalkınma anlaşmaları, kapalı veya yarı-kapalı denizler olan Güney Çin Denizi ve Timor Denizi bağlamlarında oluşturulmuştur.³⁰² Yine Kuzey Denizi, Basra Körfezi ve Akdeniz gibi kapalı veya yarı-kapalı denizlerde de ortak kalkınma rejimleri uygulanmıştır.

Ortak kalkınma rejimlerinin uygulanması, büyük oranda devletler arasında tesis edilecek işbirliği ortamına dayanmaktadır. Söz konusu rejimler, devletlerin karşılıklı olarak işbirliğinde bulunma bağlamında aktif bir irade göstermelerine tabi tutulmaktadır. İlgili devletler uyuşmazlıklarını geçici olarak rafa kaldırmakta, uyuşmazlığa konu bölgedeki örtüşen iddiaları karşılıklı olarak tanımakta ve doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi bakımından işbirliğinde bulunma iradesi göstermektedirler. Diğer taraftan devletlerin egemenlik başta olmak üzere çeşitli konularda kısmi anlamda feragat göstermeleri ve bilgi paylaşma yükümlülüğü gibi çeşitli yükümlülükler altına girmeleri de gerekmektedir. Devletlerin tüm bu yükümlülüklere katlanması, uyuşmazlığa konu olan

³⁰¹ In the Matter of An Arbitration Between Guyana and Suriname (Guyana v. Suriname), Award of the Arbitral Tribunal, Permanent Court of Arbitration (PCA) (2007), parag. 461.

³⁰² David M. Ong, "Joint Development of Common Offshore Oil and Gas Deposits: "Mere" State Practice or Customary International Law?," *The American Journal of International Law* 93 (4) (Ekim 1999), s. 782.

bölgeden çıkarılacak doğal kaynaklardan mahrum kalmama yolunda alternatif bir çözüm yolunu tercih ettiklerini göstermektedir.³⁰³ Ortak kalkınma rejimlerinin uygulanmasında işbirliği kavramının gerekliliği, kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği olgusunu da ön plana çıkarmaktadır.

3.1.2.2. Uygulamada Ortak Kalkınma Türleri

Ortak kalkınma rejimlerinin uygulanması, doktrinde birtakım koşulların varlığını gerekli kılmaktadır. Devletlerin, ortak kalkınma uygulamasındaki ilk ve en önemli adımı, uyumsuzluğa konu alandaki mevcut örtüşen iddiaları karşılıklı olarak tanımalarıdır. Bununla birlikte; iç siyasi görüş, siyasi irade, tarihi ve ekonomik faktörler ve devlet sayısı gibi hususların varlığı da uygulamada önemli görülmektedir.³⁰⁴

Yukarıda bahsedildiği üzere, ortak kalkınma rejimleri açısından uygulamada tekdüze bir modelin bulunmaması, devletlerin ihtiyaç ve iradelerine göre farklı rejimler belirlemelerine sebep olmuştur. Uygulamada, aşağıdaki üç çeşit modele görece daha sık başvurulduğu görülmektedir.

3.1.2.2.1. Tek Devlet Modeli

En basit ortak kalkınma modeli olarak tek devlet modeli kabul edilmektedir. Ortak kalkınmaya konu bölgede gerçekleştirilecek her türlü faaliyeti anlaşılmaya taraf devletlerden yalnızca birinin üstlenmesi, söz konusu devletlerin bu sistemin oluşturulmasında asgari düzeyde çaba sarf etmelerine imkân tanımaktadır. Ortak kalkınmaya konu bölgede, doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi tek devlet tarafından yerine getirilmekte ve diğer devlet ise söz konusu faaliyetlerin masrafları

³⁰³ Ali Özgöktaş, "Kıbrıs Adası için Alternatif Bir Çözüm Önerisi: Ortak Kalkınma Antlaşması," *Terazi Hukuk Dergisi* 187 (Mart 2022), s. 67-68.

³⁰⁴ Gavin Maclaren and Rebecca James vd., "Negotiating Joint Development Agreements," içinde *Beyond Territorial Disputes in the South China Sea: Legal Framework for The Joint Development of Hydrocarbon Resources*, düz. Robert Beckman and Ian Townsend-Gault (Cheltenham, Birleşik Krallık: Edward Elgar Publishing Limited, 2013), s. 139-144.

mahsup edildikten sonra elde edilen kazançta ortak olmaktadır. Ancak söz konusu devlet, bu süreç boyunca meydana gelen tüm masrafları karşılayan taraf olarak ön plana çıkmaktadır.³⁰⁵

Ortak kalkınma uygulamasının ilk örneklerinde büyük oranda bu modelin uygulandığı görülmektedir. Ancak uygulamada ortak kalkınma faaliyetlerini üstlenen devletin diğer devlete kıyasla daha çok ön plana çıkması gibi dezavantajlı durumlar, bu modelin uygulamasını azaltmıştır. Ortak kalkınma rejiminin ilk örneklerinden olan 1958 Suudi Arabistan-Bahreyn Anlaşması ve 1969 Katar-Abu Dabi Anlaşması, bu modele örnek olarak gösterilebilmektedir.³⁰⁶

3.1.2.2.2. Ortak Girişim Modeli

Üç model arasında en popüler seçenek olan ortak girişim modelinde, her devlet kendisine bir temsilci atamaktadır. Taraf devletler, kendi ulusal şirketleri veya belirlenmiş diğer petrol şirketleri arasında zorunlu bir ortak girişim meydana getirmektedirler. Söz konusu ortak girişim kapsamında, devletlerin tek bir operatör şirket ile ortak kalkınma bölgesinde faaliyet yürütülmesi konusunda anlaşma imkanları da bulunmaktadır. Uygulamada yalnızca belirli bir bölgede örtüşen egemenlik iddialarının söz konusu olduğu durumlarda bu modelin uygulandığı görülmektedir. Ancak bir deniz sınırını aşan hidrokarbon kaynaklarının zorunlu olarak birleştirilmesi durumlarında bu modelin uygulanması söz konusu olamamaktadır.³⁰⁷

Ortak girişim modelinin devletler tarafından sıklıkla tercih edilmesinin sebebi, her devletin kendi imtiyazlı temsilcisini atayabilmesidir. Söz konusu temsilciler, kendi aralarında ortak kalkınma bölgesinin işletilmesi konusunda ortak bir girişim

³⁰⁵ Beckman and Bernard, "Framework for The Joint Development of Hydrocarbon Resources", s. 102.

³⁰⁶ (*Agreement Concerning the Delimitation of the Continental Shelf in the Persian Gulf, February 22nd, 1958 Bahrein-Saudi Arabia*); (*Agreement on the Settlement of Maritime Boundary Lines and Sovereign Rights over Islands, March 20th, 1969, Qatar-Abu Dhabi*). Junaidu Bello Marshall, "Joint Development of Offshore Oil and Gas in The Gulf of Guinea: A Case of Energy Security for Nigeria and Cameroon," *Journal of Law, Policy and Globalization* 32 (2014), s. 145.

³⁰⁷ Beckman and Bernard, "Framework for The Joint Development of Hydrocarbon Resources", s. 103.

oluşturmaktadır. Ortak girişim modeli, 1974 Fransa-İspanya (Biskay Körfezi) Sözleşmesi ve 1974 Japonya-Güney Kore Anlaşması'nda uygulama alanı bulmuştur.³⁰⁸

3.1.2.2.3. Ortak Yönetim Modeli

En karmaşık ve kurumsal modeli temsil eden ortak yönetim modeli, devletler arasında oldukça yüksek düzeyde bir işbirliği gerektirmektedir.³⁰⁹ Bu modelin merkezinde de bir ortak girişim modeli yer almaktadır. Bu sebeple ortak yönetim modeline “devletler arası ortak girişim” de denilmektedir.³¹⁰ Ortak yönetim modelinde, devletler şirketlere göre daha ön planda bir konumda yer almaktadırlar. Ancak devletlerin, ortak girişim modelinin aksine imtiyazlı temsilci atama hakları bulunmamaktadır. Ortak yönetim modeline katılan devletler, belirli sayıda temsilci atamakta ve bu temsilcilerin oluşturduğu tüzel kişiliğe sahip bir komisyon bu modeli uygulamaktadır. Söz konusu ortak yönetim komisyonu, ortak kalkınma bölgesindeki her türlü araştırma ve işletme faaliyetlerinde yetkili bir konumda bulunmaktadır.

Ortak yönetim modelinin kurumsal yapısı ve yüksek düzeyde işbirliğini gerektirmesi sebepleriyle, devletlerin bu modeli uygulamada tercih etmedikleri görülmektedir. Ancak 1974 Sudan-Suudi Arabistan Anlaşması, 2001 Nijerya-Sao Tome ve Principe Anlaşması ve 2002 Avustralya-Doğu Timor Timor Denizi Anlaşması, bu modelin başlıca örneklerini oluşturmaktadır.³¹¹

³⁰⁸ (*Convention on the Delimitation of the Continental Shelf of the Two States in the Bay of Biscay, January 29th, 1974, France-Spain*); (*Agreement Concerning Joint Development of the Southern Part of the Continental Shelf Adjacent to the Two Countries, February 5th, 1974, Japan-South Korea*).

³⁰⁹ Ong, "Joint Development of Common Offshore Oil and Gas Deposits: “Mere” State Practice or Customary International Law?", s. 791.

³¹⁰ Marshall, "Joint Development of Offshore Oil and Gas in The Gulf of Guinea: A Case of Energy Security for Nigeria and Cameroon", s. 145.

³¹¹ (*Agreement Relating to the Joint Exploitation of the Natural Resources of the Sea-Bed and Sub-Soil of the Red Sea in the Common Zone, May 16th, 1974, Sudan-Saudi Arabia*). a.g.e. s. 145.

3.2. BİR KAPALI VEYA YARI-KAPALI DENİZ OLARAK AKDENİZ'DE İŞBİRLİĞİ

Kapalı veya yarı-kapalı denizlerin tanımlanma süreci, BMDHK'ya katılan devletler arasında uzun soluklu tartışmaların meydana gelmesine sebep olmuştur. Söz konusu tartışmalarda özellikle kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin etkili olduğu görülmektedir. Bu tartışmalar neticesinde, Konferans'ta yer alan "memnuniyetsizlik ifadeleri"ne rağmen II. Komite Başkanı'nın aksi yöndeki memnuniyetsizlik ifadelerini dikkate alması ile Sözleşme'de IX. Bölüm altında 122. ve 123. maddelerde kapalı veya yarı-kapalı denizler düzenlenmiştir. Söz konusu 122. madde kavramı tanımlayan madde olarak ön plana çıkarken, 123. maddede ise bu tür deniz alanlarında kıyıdaş devletlerin uygulaması gereken işbirliği yükümlülüğü düzenlenmiş bulunmaktadır.

123. madde, ilk cümlesi itibariyle kapalı veya yarı-kapalı denizler bağlamında genel bir işbirliği yükümlülüğü ortaya koymaktadır. Maddenin ikinci cümlesi ise kıyıdaş devletler bakımından daha spesifik bir koordinasyon yükümlülüğü ifade etmektedir. Ancak ikinci cümle, her ne kadar da spesifik bir mahiyet teşkil etse de, yukarıda ilgili bölümde anlatıldığı üzere, söz konusu işbirliği alanları Sözleşme'de halihazırda düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu durum, 123. maddede düzenlenen işbirliği yükümlülüğünün, kapalı veya yarı-kapalı denizler bağlamında genel kuralın aksine özel bir statü meydana getirmediğinin bir göstergesidir. Ancak devletlerin bu tür deniz alanlarında yürütecekleri faaliyetleri bakımından teşvik edici bir nitelik arz ettiği söylenebilmektedir.

Bu doğrultuda, devletlerin kapalı veya yarı-kapalı denizlerde halihazırda var olan işbirliği ortamının korunması ve devam eden süreçte de bu ortamın geliştirilmesi yönünde çabalar gösterdikleri görülmektedir. Bu bakımdan özellikle birtakım kapalı veya yarı-kapalı denizler ön plana çıkmaktadır. Bölgesel anlaşmalar ve organizasyonlar aracılığıyla

oluşturduğu işbirliği mekanizmaları ile bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak Akdeniz'in bu açıdan önemli bir yeri bulunmaktadır.³¹²

3.2.1. BİR KAPALI VEYA YARI-KAPALI DENİZ OLARAK AKDENİZ

3.2.1.1. Akdeniz'e Genel Bir Bakış

Akdeniz'in, 16 Şubat 1976 tarihinde imzalanan Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi (*The Convention for the Protection of the Mediterranean Sea Against Pollution*)³¹³'nin Coğrafi Kapsam kenarbaşlıklı 1. maddesinde coğrafi bakımdan bir tanımı bulunmaktadır. Söz konusu maddede Akdeniz Bölgesi'nin, "...batıda Cebelitarık Boğazı'nın girişindeki Cape Spartel deniz feneri üzerinden geçen meridyenle ve doğuda Çanakkale Boğazı'nın güney sınırlarında bulunan Mehmetçik ve Kumkale deniz fenerleri arasındaki çizgiye kadar uzanan bütün deniz ve körfezleri içine alan Akdeniz'in asıl denizcilik suları..." anlamına geldiği belirtilmiştir. Söz konusu tanımda görüldüğü üzere, Akdeniz bölgesine Karadeniz bölgesi dahil edilmemiştir. Karadeniz'in Akdeniz'den farklı olarak bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olduğu söylenebilmektedir.³¹⁴ Ancak Akdeniz birtakım alt-denizlerden oluşmakta olup, bu denizlerin de bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilmesi de söz konusu olabilmektedir.

Akdeniz, tarih boyunca çeşitli isimler ile anılmıştır. Roma İmparatorluğu zamanında Akdeniz bir egemenlik göstergesi olarak *Mare Nostrum* (bizim deniz) adıyla bilinirken, daha sonraki dönemde, özellikle 17. yüzyılda, ise *Mare Clausum* (kapalı deniz) nitelendirmesini haiz olmuştur. İngilizce karşılığı olan "*Mediterranean Sea*", Latince "orta yer veya dünyanın ortası" anlamlarına gelen *mediterraneus* sözcüğünden

³¹² Keyuan Zou, "Maritime Cooperation in Semi-Enclosed Seas: an Introduction," içinde *Maritime Cooperation in East Asia: Asian and European Experiences*, düz. Keyuan Zou (Leiden, Hollanda: Brill I Nijhoff, 2019), s. 1.

³¹³ Metinde "*Barselona Sözleşmesi*" olarak adlandırılacaktır.

³¹⁴ Bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak Karadeniz bölgesinin incelendiği bir çalışma için bkz. Oral, *Regional Cooperation and Protection of the Marine Environment Under International Law: The Black Sea*.

türemiştir.³¹⁵ Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Abbasiler, Emeviler ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde ticaret yolları ve seyrüsefer bakımından büyük önem arz eden Akdeniz, tarih boyunca egemenlik bakımından çeşitli mücadelelere sahne olmuştur. 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla Doğu ile Batı arasında önemli bir bağlantı niteliği kazanmış ve ticaret yollarını yeniden şekillendirmiştir. Afrika'nın kuzeyi ve Ortadoğu'da yer alan petrol yataklarının gelişimi ile Akdeniz bölgesi, ticari anlamda önem kazanmıştır. İki dünya savaşı arası dönemin yanı sıra Soğuk Savaş döneminde de jeopolitik bakımdan ön plana çıkmıştır.³¹⁶

Akdeniz kıyıları, toplamda 24 devletin³¹⁷ kıyısının bulunduğu yaklaşık 22.500 km uzunluğa sahip bulunmaktadır. Doğu-Batı ekseninde, Cebelitarık Boğazı ile en doğu noktası arasındaki mesafe yaklaşık 3.500 km iken; İtalya'nın Cenova kıyıları ile Tunus kıyıları arasında 800 km mesafe ile Kuzey-Güney ekseninde azami genişliğe sahip bulunmaktadır. 2.500.000 km² yüzey alanı bulunan Akdeniz'in, ortalama derinliği ise 1.500 metre olarak ifade edilmektedir.³¹⁸

Çok fazla sayıda kıyı devletinin bulunması, Akdeniz'in kıyı kaynaklı kirlilikten etkilenme oranını artırmaktadır. Buna ek olarak Cebelitarık Boğazı ile Atlas Okyanusu'na dar bir çıkış ile bağlı bulunması, suların değişimini oldukça yavaş bir şekilde sağlamakta ve bu durum deniz çevresi anlamında hayati bir önem taşımaktadır.³¹⁹ Herhangi bir kaynaktan

³¹⁵ Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 6.

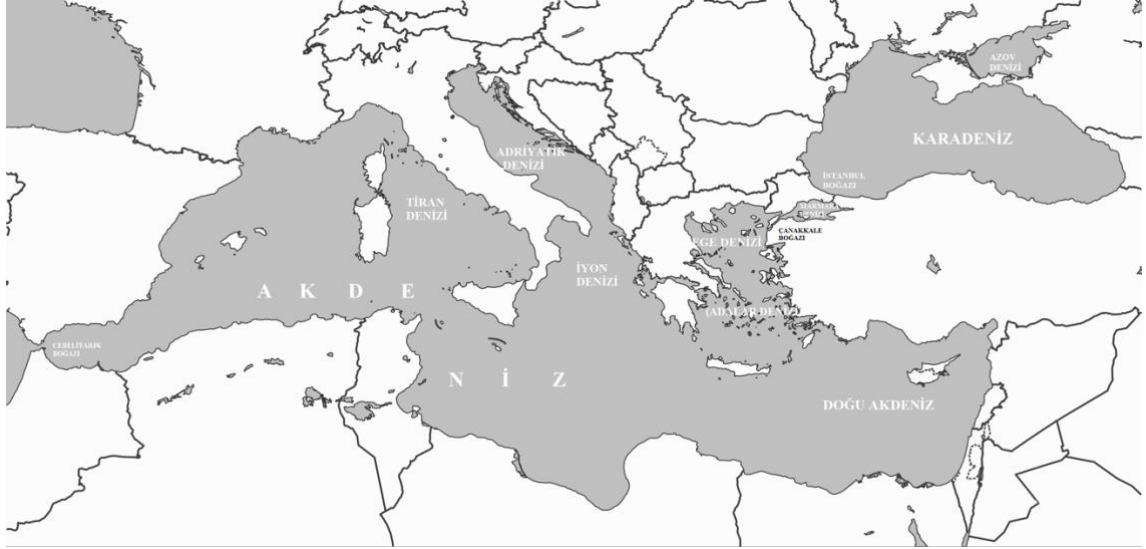
³¹⁶ *Environmental Guidebook on the Enclosed Coastal Sea of the World*, (International Center for the Environmental Management of Enclosed Coastal Seas, 2015), s. 19.

³¹⁷ Akdeniz'e kıyısı bulunan devletler; Arnavutluk, Birleşik Krallık, Bosna-Hersek, Cezayir, Fas, Filistin, Fransa, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Hırvatistan, İspanya, İsrail, İtalya, Karadağ, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Libya, Lübnan, Malta, Mısır, Monako, Slovenya, Suriye, Tunus, Türkiye, Yunanistan şeklindedir. Bu devletler içerisinde; Türkiye, İsrail, Suriye, KKTC BMDHS'ye taraf bulunmamaktadır. Suriye, Sözleşme'yi imzalamış olmasına rağmen onaylamamıştır. Filistin'in ise gözlemci statüsü bulunmaktadır.

³¹⁸ Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 6-7.

³¹⁹ Tullio Scovazzi, "Implications of the New Law of the Sea for the Mediterranean," *Marine Policy* 5, (4) (1981), s. 302.

meydana gelebilecek bir kirlilik durumunun, ciddi ve kalıcı sonuçlar yaratması söz konusu olabilmektedir.³²⁰

Şekil 3. Akdeniz ve Alt-Denizleri.³²¹

Libya ile Malta arasında görece daha sığ bir alan mevcut olup bu alanın oluşturduğu eşik, Doğu ile Batı havzalarını birbirinden ayırmaktadır. Doğu tarafında kalan ve Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Suriye, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Ürdün, İsrail, Filistin, Lübnan, Mısır ve Libya devletlerinden oluşan bölgeye Doğu Akdeniz denilmektedir. Akdeniz; Asya, Afrika ve Avrupa kıtaları ile çevrelenmiş olup, çeşitli alt-denizlerden meydana gelmektedir. Şekil 3'te de görüleceği üzere bu denizler, Ege Denizi (Adalar Denizi), Adriyatik Denizi, İyon Denizi, Tiran Denizi ve daha küçük deniz ve körfezlerden ibaret bulunmaktadır.

Bu kadar sayıda alt-denizi bünyesinde barındırması ve çok sayıda devletin kıyısının bulunması, Akdeniz'i deniz yetki alanlarının sınırlandırılması bakımından da ön plana çıkarmaktadır. Batı Akdeniz'in aksine, Doğu Akdeniz'de Kıbrıs Adası gibi ihtilafli durumların ve deniz yetki alanları bakımından örtüşen iddiaların mevcut olması bölgede uyuşmazlığa sebebiyet vermektedir. Akdeniz'in geneline bakıldığında; Akdeniz'e kıyısı

³²⁰ Tullio Scovazzi, "International Law of the Sea as Applied to the Mediterranean," *Ocean & Coastal Management* 24 (1994), s. 71.

³²¹ Google Haritalar'da yer alan Akdeniz haritasının yeniden düzenlenmesi ile elde edilmiştir.

bulunan devletler arasında uyumsuzluğa sebebiyet veren üç temel durum öne çıkmaktadır. Bu durumlardan ilki, Akdeniz'in karşılıklı hiçbir iki kıyısının 400 dm genişliğe sahip bulunmamasıdır. Bir başka deyişle, kıyıdaş devletlerin Sözleşme'de maksimum sınırı 200 dm olarak belirlenen münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı deniz yetki alanlarını, azami sınırları ölçüsünde karşılıklı olarak belirleme imkânı bulunmamaktadır. Dolayısıyla, devletlerin deniz yetki alanlarının sınırlandırılması yoluna başvurmaları gerekmektedir. İkinci durumda ise kıyıdaş devletlerin birbirine yakın olmaları sebebiyle, bir kıyı devletinin deniz yetki alanı genişliğini belirlemesi, en az bir diğer komşu kıyı devletinin menfaatlerini etkilemektedir. Son durum ise devletlerin *ipso facto* ve *ab initio* hakları olan kıta sahanlığının Sözleşme'nin 76. maddesinde belirtilen 350 dm azami genişliğe kadar Akdeniz'de hiçbir nokta belirlenememesidir. Bu durumlar, Akdeniz'de meydana gelen uyumsuzlukların temel sebeplerini oluşturmaktadır.³²²

3.2.1.2. Akdeniz'in Bir Kapalı veya Yarı-Kapalı Deniz Olarak Nitelendirilmesi

Kapalı veya yarı-kapalı denizlerin Sözleşme'de ve doktrinde yer alan tanımına 1. Bölüm'de yer verilmişti. Bu bölümde ise Akdeniz'in bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilmesinde söz konusu tanımlarda yer alan koşullar, Akdeniz bağlamında değerlendirilecektir. Bu kapsamda kapalı veya yarı-kapalı denizleri tanımlayan Sözleşme'nin 122. maddesine ve doktrinde yer alan önde gelen tanımlara yer verilecektir.

Sözleşme'nin 122. maddesine göre kapalı veya yarı-kapalı denizler, “...iki veya daha fazla devlet tarafından çevrili ve başka bir denize veya okyanusa dar bir çıkışla bağlanan ya da bütünüyle veya büyük bir bölümüyle iki veya daha fazla kıyı devletinin karasularından veya münhasır ekonomik bölgelerinden oluşan bir körfez, havza veya deniz...” anlamına gelmektedir. Söz konusu tanıma göre bir denizin kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilebilmesi için biri mutlak diğeri ise alternatifli iki koşul gerekli görülmüştür. Bu koşullar şu şekildedir:

- İki veya daha fazla devlet tarafında çevrili olma (mutlak koşul),

³²² Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 9.

- Başka bir denize veya okyanusa dar bir çıkışla bağlı bulunma (alternatif birinci koşul),
- Bütünüyle veya büyük bir bölümüyle iki veya daha fazla kıyı devletinin karasularından veya münhasır ekonomik bölgelerinden oluşma (alternatif ikinci koşul).

Akdeniz söz konusu koşullar bakımından değerlendirildiğinde, mutlak koşul olarak öncelikle iki veya daha fazla devletin kıyıları tarafından çevrili bulunma durumunun incelenmesi gerekmektedir. Yukarıda belirtildiği üzere, 24 devletin Akdeniz'e kıyısı bulunmaktadır. Bu durumda Akdeniz'in, 24 kıyı devletinin kıyıları tarafından çevrili bulunması sebebiyle kapalı veya yarı-kapalı deniz sayılmanın mutlak şartını sağladığı söylenebilmektedir.

İkinci koşul bakımından ise 122. maddenin alternatifli bir sistem benimsediği belirtilmişti. Bu durumda Akdeniz'in söz konusu koşullardan en az birini sağlaması durumunda hukuki bakımdan bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilmesi söz konusu olabilmektedir. Alternatif koşullardan birincisi, başka bir denize veya okyanusa dar bir çıkışla bağlı bulunmadır. Akdeniz'in batıda Cebelitarık Boğazı, kuzeydoğuda Çanakkale ve İstanbul Boğazları olmak üzere iki doğal ve güneydoğuda ise yapay bir geçiş olan Süveyş Kanalı ile açık denizlere bağlantısı bulunmaktadır. Söz konusu boğaz ve kanalların dar bir niteliği olduğu söylenebilmektedir. Neticede Akdeniz'in, birinci alternatif koşulu yerine getirdiği görülmektedir. Alternatif koşullardan ikincisi ise deniz alanının bütünüyle veya büyük bir bölümüyle iki veya daha fazla kıyı devletinin karasularından veya münhasır ekonomik bölgelerinden meydana gelmesidir. Yukarıda ilgili bölümde söz konusu alternatif koşulun incelenmesinde, münhasır ekonomik bölge ilan etmenin bir gereklilik olmadığı ve madde lafzında potansiyel bir münhasır ekonomik bölgenin varlığının kastedildiği ifade edilmişti. Bu husus Akdeniz bağlamında da geçerliliğini korumaktadır. Yukarıda bahsedildiği üzere, Akdeniz'in hiçbir karşılıklı kıyısı arasında 400 dm genişliğinde bir alan bulunmamaktadır. Başka bir deyişle, kıyıdaş devletlerin karşılıklı olarak münhasır ekonomik bölge ilan etmesi durumunda açık deniz olarak nitelendirilebilecek bir alan söz konusu olamamaktadır. Münhasır ekonomik bölge bakımından bütün kıyı devletlerinin ilanda bulunduğu söylenememektedir. Ancak potansiyel olarak bu durumun gerçekleşmesi halinde, Akdeniz'in bütünüyle münhasır ekonomik bölgelerden oluşacağı söylenebilmektedir. Görüldüğü üzere, Akdeniz söz konusu ikinci alternatif koşulu da yerine getirmektedir. Sonuç olarak Sözleşme'nin 122. maddesi doğrultusunda Akdeniz'in hukuki olarak bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak

nitelendirilmesi mümkün görülmektedir.³²³ Bu husus, birçok yazar tarafından da ifade edilmiştir.³²⁴

Doktrinde ise Alexander'ın, yukarıda 1. Bölüm'de bahsedilen, yarı-kapalı deniz tanımı ön plana çıkmaktadır. Alexander'ın söz konusu tanımına göre şu şartların varlığı gerekli görülmektedir:

- Kapladığı su alanının en az 50.000 dm² bir alanı içermesi,
- Daha büyük bir yarı-kapalı deniz kütesinin bir kolu olmak yerine "birincil" bir deniz niteliğinde olması,
- Çevresinin en az %50'si karalar tarafından çevrelenmiş bulunması,
- Açık deniz ile arasındaki bağlantının genişliğinin denizin toplam çevresinin %20'sinden fazlasını temsil etmemesi.

Alexander'ın bu tanımlaması, her ne kadar tartışmaya açık bir nitelik arz etse de konuyla ilgili çalışmalarda sıklıkla kendisine atıf yapıldığı görülmektedir. Alexander, çalışmasında söz konusu tanımlamayı yapmış ve dünya genelinde bu tanımlamaya uyan yarı-kapalı denizleri belirlemiştir. Buna ek olarak, Akdeniz'in 865.000 dm² bir alana sahip bulunduğu ve çevresinin %99'unun karalar tarafından çevrelendiğini de belirtmiştir. Sonuç olarak, bu çalışmada Akdeniz'in bir yarı-kapalı deniz niteliğini haiz olduğunu ifade etmiştir.³²⁵

3.2.2. BİR KAPALI VEYA YARI-KAPALI DENİZ OLARAK AKDENİZ'DE 123. MADDE BAĞLAMINDA İŞBİRLİĞİ YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği yükümlülüğünü düzenleyen 123. maddenin ilk cümlesinde, "...bu Sözleşme kapsamındaki haklarının kullanılmasında ve görevlerinin yerine getirilmesinde birbirleriyle işbirliği yapmalıdırlar..." demek

³²³ Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 14-15.

³²⁴ Scovazzi, Akdeniz'in bir yarı-kapalı deniz niteliğinde olduğunu belirtmiştir. (Scovazzi, "International Law of the Sea as Applied to the Mediterranean." s. 71). Zou da benzer şekilde, Akdeniz'in bir yarı-kapalı deniz olduğunu ifade etmiştir. (Zou, "Maritime Cooperation in Semi-Enclosed Seas: an Introduction." s. 1.)

³²⁵ Alexander, "Regionalism and The Law of The Sea: The case of Semi-Enclosed Seas", s. 176.

suretiyle kıyıdaş devletlere bir yükümlülük getirilmiştir. Söz konusu düzenleme ile işbirliği yükümlülüğünün genel ve belirsiz yapısının, Sözleşme kapsamındaki hak ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi bakımından sınırlandırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu düzenleme, kapalı veya yarı-kapalı denizler bağlamında genel bir işbirliği politikası meydana getirmektedir.

Daha spesifik bir nitelik arz eden ikinci cümlede ise “*bu amaçla, doğrudan veya uygun bir bölgesel kuruluş aracılığıyla...*” kıyıdaş devletlerin deniz canlı kaynakları, deniz çevresinin korunması ve bilimsel araştırmaların koordine edilmesi konularında gayret gösterecekleri düzenlenmiştir. Ancak bu hususlar, halihazırda Sözleşme’nin genel maddelerinde düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu sebeple, ikinci cümlenin kapalı veya yarı-kapalı denizler bağlamında yeni bir işbirliği alanı oluşturduğu söylenememektedir. Genel olarak 123. maddenin, Sözleşme kapsamında düzenlenen hak ve yükümlülüklerin kapalı veya yarı-kapalı denizlerde de uygulanmasına imkân tanıyan bir nitelikte olduğu söylenebilmektedir. Diğer taraftan, kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin ortak sorunlarla baş edebilmek için iyiniyetle işbirliğinde bulunma yükümlülükleri de bulunmaktadır.³²⁶

Bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak Akdeniz, işbirliği mekanizmalarının en iyi uygulandığı bölgelerden biri olarak ön plana çıkmaktadır. Esasında Akdeniz’de mevcut işbirliği mekanizmalarının geçmişi, Sözleşme’nin IX. Bölümü’nde düzenlenen kapalı veya yarı-kapalı denizler olgusundan daha eski tarihlere dayanmaktadır. Bu sebeple 122. ve 123. madde ile oluşturulan sistemin, Akdeniz bağlamında mevcut mekanizmaları geliştirici ve yenileri ise destekleyici bir mahiyet teşkil ettiği söylenebilmektedir. Akdeniz’de işbirliği mekanizmalarının gelişmesinde Avrupa Birliği (AB)’nin de etkisi söz konusu olmaktadır. Avrupa Birliği, Akdeniz’e kıyısı bulunan üye devletler³²⁷ aracılığıyla bölgede işbirliği mekanizmalarının oluşturulmasında öncü bir rol üstlenmektedir. AB, bölge ülkeleri ile “AB-Akdeniz Anlaşmaları” ve “Avrupa Komşuluk Politikası” aracılığıyla işbirliğinin geliştirilmesi yönünde çeşitli adımlar atmaktadır.

³²⁶ Scovazzi, "International Law of the Sea as Applied to the Mediterranean", s. 78.

³²⁷ Akdeniz’e kıyısı bulunan AB üye devletleri şu şekildedir: İspanya, Fransa, İtalya, Malta, Monako, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Arnavutluk, Yunanistan ve GKRY.

“AB-Akdeniz Anlaşmaları”, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı (Euro-Med) veya diğer bir anılma şekliyle Barselona Süreci ile Kasım 1995 tarihinde başlamıştır. 1998 ve 2005 yılları arasında AB ile Lübnan, Cezayir, Mısır, Ürdün, İsrail, Fas, Tunus, Filistin’den oluşan 7 devlet arasında imzalanan anlaşmalar ile Avrupa-Akdeniz Ortaklık Anlaşmaları mekanizması oluşturulmuştur. Benzer nitelikte olan söz konusu anlaşmalar; politik, güvenlik, ticaret, finans, eğitimde ve sosyal-kültürel konularda işbirliğini artırmayı hedeflemiştir. 2008 yılında ise bu süreç, Akdeniz için Birlik (*Union for the Mediterranean*) adıyla yeni halini almıştır. 13 Temmuz 2008 tarihinde Paris Zirvesi’nde AB üyesi devletler ile AB’ye üye olmayan Akdeniz devletleri arasında işbirliğinin artırılması amacıyla mevcut haline ulaşılmıştır. Akdeniz için Birlik, 28 AB üye devleti ve 15 Akdeniz devletinden meydana gelmektedir.³²⁸

“Avrupa Komşuluk Politikası” ise yakın komşular ile dostluk ilişkilerinin geliştirilmesi ve bu ülkelerde istikrarın sağlanmasına destek vermek amacıyla oluşturulan sınır aşan bir AB politikasını ifade etmektedir. Söz konusu program, 2004 yılında başlatılmış ve “Doğu Avrupa” ve “Ortadoğu ve Kuzey Afrika” olmak üzere temelde iki devlet grubunu hedef almıştır. Akdeniz Bölgesi’nde ise Cezayir, Fas, Filistin, İsrail, Libya, Lübnan, Suriye, Tunus ve Ürdün’den oluşan devletler ile iki taraflı bir politika yürütülmesi hedeflenmiştir. Politikanın temel amacı, üyelik hedefi olmayan komşu ülkelerle siyasi, ekonomik ve kültürel işbirliğinin artırılmasıdır.³²⁹

Akdeniz’de işbirliğinin sağlanması ve artırılması yönünden AB’nin doğrudan etkisi söz konusu olmaktadır. Ancak bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak Akdeniz’de işbirliği mekanizmalarının oluşturulmasında, kıyıdaş devletler tarafından bölgesel anlamda oluşturulan organizasyonlar ve düzenlemelerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu doğrultuda, bu çalışma kapsamında söz konusu mekanizmalara yer verilecektir. Aşağıda öncelikli olarak 123. maddenin ikinci cümlesinde listelenen faaliyetler bakımından

³²⁸ Söz konusu Akdeniz devletleri şu şekildedir: Arnavutluk, Bosna-Hersek, Cezayir, Fas, Filistin, İsrail, Karadağ, Lübnan, Moritanya, Monako, Mısır, Suriye, Tunus, Türkiye, Ürdün. Suriye’nin üyeliği, 1 Aralık 2011 yılında askıya alınmıştır. Libya ise gözlemci statüye sahip bulunmaktadır. Zhang, "The Duty of Cooperation in Semi-Enclosed Seas: Exploring the Way Forward for the South China Sea", s. 47.

³²⁹ "European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG Near)," erişim tarihi: 01.04.2023, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy_en.

Akdeniz’de kıyı devletleri tarafından oluşturulan bölgesel mekanizmalar incelenecektir. Daha sonra ise Akdeniz’de sorun meydana getiren deniz yetki alanı ve doğal kaynak temelli uyuşmazlıklar üzerinde durulacaktır.

3.2.2.1. Akdeniz’de Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması

Akdeniz’de deniz canlı kaynakları bakımından bölgesel anlamda işbirliği faaliyetlerinin geçmişi, 1958 Cenevre Sözleşmeleri ve BMDHS öncesi bir döneme denk gelmektedir. 24 Eylül 1949 tarihinde BM Gıda ve Tarım Örgütü tarafından Akdeniz Genel Balıkçılık Konseyi Anlaşması³³⁰ imzalanmış ve 20 Şubat 1952 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu anlaşma 1963, 1976 ve 1997 yıllarında birtakım değişikliklere uğramıştır. Konsey’in AB dahil 24 üyesi³³¹ bulunmaktadır. Üyelerinin 22’si Akdeniz ve Karadeniz kıyı devletlerinden oluşmakta iken, diğer üyelerden biri ise Japonya’dır. Akdeniz’e kıyısı bulunmayan devletlere de üyeliğe başvurma hakkı tanınmaktadır. Konsey’in çalışma alanına Anlaşma’nın 4. maddesi ve Girişi’nde belirtildiği üzere Karadeniz bölgesi de dahil edilmiştir.³³²

Anlaşma’nın 3. maddesinde ise Konsey’in amaçları düzenlenmiştir. Söz konusu maddeye göre Konsey’in amacı, “...Bölgedeki deniz canlı kaynaklarının geliştirilmesini, korunmasını, rasyonel yönetimini ve en iyi şekilde kullanılmasını, bununla birlikte su ürünleri yetiştiriciliğinin sürdürülebilir gelişimini teşvik etmektir...” şeklinde belirtilmiştir. Söz konusu 3. maddenin 2. paragrafında ise Konsey’in balıkçılığın korunması ve yönetimi konularında bağlayıcı kararlar alma yetkisine sahip olduğu düzenlenmiştir. Konsey, bu amaçları bünyesinde bulunan Komiteler aracılığıyla yerine

³³⁰ Söz konusu Konsey’in ilk hali “Akdeniz Genel Balıkçılık Konseyi’nin Kurulması Anlaşması” (*The Agreement for the Establishment of the General Fisheries Council for the Mediterranean*) şeklindedir.

³³¹ Akdeniz Genel Balıkçılık Konseyi’ne üye devletler şu şekildedir: Arnavutluk, Bulgaristan, Cezayir, Fas, Fransa, Hırvatistan, İspanya, İsrail, İtalya, Japonya, Karadağ, GKRY, Libya, Lübnan, Malta, Mısır, Monako, Romanya, Slovenya, Suriye, Tunus, Türkiye, Yunanistan ve AB.

³³² Nien-Tsu Alfred Hu, "Semi-Enclosed Troubled Waters: A New Thinking on the Application of the 1982 UNCLOS Article 123 to the South China Sea," *Ocean Development & International Law* 41 (3) (2010), s. 283-284.

getirmektedir. Söz konusu Komiteler şu şekilde sıralanabilir: Yetiştiricilik Komitesi, Uyumlaştırma Komitesi, Bilimsel Tavsiye Komitesi ve İdari ve Mali İşler Komitesi.³³³

Konsey'in temel görevleri; Akdeniz'de mevcut canlı kaynaklarının durumu ve aşırı avlanma konularının incelenmesi, deniz canlı kaynaklarının korunması ve yönetimi ile ilgili tavsiyelerde bulunulması, balıkçılık endüstrisinin incelenmesi ve geliştirilmesine yönelik tavsiye kararları alınması, balıkçılık bağlamında eğitim ve benzeri faaliyetlerin desteklenmesi ve tavsiye edilmesi, balıkçılık konusunda bilgi paylaşımının sağlanması, balık yetiştiriciliği ve kıyı balıkçılığının artırılmasına yönelik programların yapılması ve balıkçılık başta olmak üzere deniz canlı kaynaklarının korunması amacıyla ortak projelerin yürütülmesi, koordine edilmesi ve ar-ge faaliyetlerinin desteklenmesi vb. şeklindedir.³³⁴

Görüldüğü üzere, Akdeniz'de deniz canlı kaynaklarının korunmasına yönelik bölgesel anlamda işbirliği faaliyetleri, BMDHS'den önce de var olmuştur. 123. maddenin ikinci cümlesinin (a) bendinde “...denizin canlı kaynaklarının yönetimini, korunmasını, araştırılmasını ve işletilmesini koordine etmeye çalışacaklardır...” şeklindeki düzenleme mevcut sistemin korunmasında ve geliştirilmesinde destekleyici bir nitelik arz etmektedir.

3.2.2.2. Akdeniz'de Deniz Çevresinin Korunması

Akdeniz'de deniz çevresinin korunması bakımından bölgesel ilk faaliyetlerin BM Çevre Programı kapsamında gerçekleştirildiği görülmektedir. 1972 yılında Stockholm'de yapılan BM İnsan Çevresi Konferansı sonucunda BM Çevre Programı (*UNEP – United Nations Environmental Programme*) kurulmuştur. Söz konusu programın 1973 yılında yapılan Yönetim Konseyi toplantısında alınan karar doğrultusunda 1974 yılında “Bölgesel Denizler Programı” (*Regional Seas Programme*) başlatılmıştır. 1975 yılında ise Akdeniz Eylem Planı (*MAP- Mediterranean Action Plan*) kabul edilmiş ve bu plan

³³³ a.g.e. s. 285.

³³⁴ "Akdeniz Genel Balıkçılık Komisyonu (GFCM)," erişim tarihi: 01.04.2023, <https://www.tarimorman.gov.tr/BSGM/Belgeler/Uluslararası/C4%B1%20Kurulu%C5%9Flar/GFCM.pdf>

BM Çevre Programı kapsamında Bölgesel Denizler Programı olarak kabul edilen ilk plan olmuştur.³³⁵

Takip eden süreçte, 1975 yılında yapılan Hükümetlerarası Toplantı'da "*Akdeniz'de deniz çevresinin korunması için uluslararası işbirliğine yasal bir temel sağlamak*" şeklinde bir karar alınmış ve Akdeniz'de deniz çevresinin korunması amacıyla bölgesel bir çerçeve anlaşma hazırlanması için çalışmalar başlatılmıştır. Neticede, 16 Şubat 1976 tarihinde Barselona Sözleşmesi ve Protokolleri kabul edilmiştir. Söz konusu Sözleşme'nin 1. maddesinde "*...batıda Cebelitarık Boğazı'nın girişindeki Cape Spartel deniz feneri üzerinden geçen meridyenle ve doğuda Çanakkale Boğazı'nın güney sınırlarında bulunan Mehmetçik ve Kumkale deniz fenerleri arasındaki çizgiye kadar uzanan bütün deniz ve körfezleri içine alan Akdeniz'in asıl denizcilik suları...*" denilmek suretiyle Sözleşme'nin uygulama alanı belirtilmiştir. Barselona Sözleşmesi, Akdeniz'de çeşitli kaynaklardan meydana gelen kirliliğin önlenmesi ve azaltılması için genel taahhütler içeren bir çerçeve anlaşma olarak kabul edilmektedir.³³⁶

10 Haziran 1995 tarihinde Barselona'da gerçekleşen Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi ve Protokollerine İlişkin Tam Yetkili Temsilciler Konferansı'nda Akdeniz Eylem Planı'nın II. Aşaması'na geçilmiştir. Bu kapsamda Sözleşme'nin adı "*Akdeniz'in Deniz Çevresinin ve Kıyı Bölgesinin Korunması Sözleşmesi*"³³⁷ olarak değiştirilmiş ve söz konusu Sözleşme ve 7 Protokol, 9 Temmuz 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme'ye 21 ülke³³⁸ ve AB taraf bulunmaktadır. Barselona Sözleşmesi kapsamında yer alan 7 Protokol şu şekildedir:

- Akdeniz'de Gemilerden ve Uçaklardan Boşaltma veya Denizde Yakmadan Kaynaklanan Kirliliğin Önlenmesi ve Ortadan Kaldırılması Protokolü³³⁹,

³³⁵ Hu, "Semi-Enclosed Troubled Waters: A New Thinking on the Application of the 1982 UNCLOS Article 123 to the South China Sea", s. 285-286.

³³⁶ Scovazzi, "International Law of the Sea as Applied to the Mediterranean", s. 81.

³³⁷ (*Convention for the Protection of the Marine Environment and the Coastal Region of the Mediterranean*)

³³⁸ Arnavutluk, Bosna-Hersek, Cezayir, Fas, Fransa, GKRY, Hırvatistan, İspanya, İsrail, İtalya, Karadağ, Libya, Lübnan, Malta, Mısır, Monako, Slovenya, Suriye, Tunus, Türkiye, Yunanistan şeklindedir.

³³⁹ (*The Protocol for the Prevention and Elimination of Pollution of the Mediterranean Sea by Dumping from Ships and Aircraft or Incineration at the Sea*).

- Akdeniz’de Tehlikeli Atıkların Sınırötesi Hareketleri ve Bertaraf Edilmesinden Kaynaklanan Kirliliğin Önlenmesi Protokolü³⁴⁰,
- Akdeniz’in Kara Kökenli Kaynaklar ve Faaliyetlerden Kirliliğe Karşı Korunması Protokolü³⁴¹,
- Akdeniz’in Olağanüstü Hallerde Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesinde Yapılacak Mücadele ve İşbirliğine Ait Protokol³⁴²,
- Akdeniz’de Özel Koruma Alanları ve Biyolojik Çeşitliliğe İlişkin Protokol³⁴³,
- Akdeniz’de Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi Protokolü³⁴⁴,
- Akdeniz’de Kıta Sahaneliği, Deniz Yatağı ve Toprak Altının Araştırılması ve İşletilmesinden Kaynaklanan Kirliliğin Önlenmesi Protokolü³⁴⁵.

BM Çevre Programı kapsamı altındaki Akdeniz Eylem Planı, Plan’ın II. Aşaması ve Barselona Sözleşmesi ve Protokolleri; Akdeniz’de deniz çevresinin korunması bakımından çok katmanlı bir mekanizma meydana getirmiştir. Söz konusu mekanizma, Akdeniz’de Uzun Dönemli Kirlilik İzleme ve Araştırma Programı (MED-POL), Akdeniz Eylem Planı’nın bilimsel ve sosyoekonomik bileşenleri, Mavi Plan³⁴⁶ ve Kıyı Bölgesi Yönetimi Programı (CAMP) gibi çeşitli programlardan meydana gelmektedir. BM Çevre Programı kapsamında oluşturulan söz konusu sistem, günümüzde kalkınma planları ve senaryoları ile gelişime devam etmektedir.³⁴⁷

³⁴⁰ *(The Protocol on the Prevention of Pollution of the Mediterranean Sea by Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal).*

³⁴¹ *(The Protocol for the Protection of the Mediterranean Sea Against Pollution from Land-Based Sources and Activities).*

³⁴² *(The Protocol Concerning Cooperation in Preventing Pollution from Ships and, in Cases of Emergency, Combating Pollution of the Mediterranean Sea).*

³⁴³ *(The Protocol was replaced by the Protocol Concerning Specially Protected Areas and Biological Diversity in the Mediterranean)*

³⁴⁴ *(The Protocol on Integrated Coastal Zone Management in the Mediterranean).*

³⁴⁵ *(The Protocol for the Protection of the Mediterranean Sea against Pollution Resulting from the Exploration and Exploitation of the Continental Shelf and the Seabed and its Subsoil)*

³⁴⁶ BM Çevre Programı Akdeniz Eylem Planı kapsamındaki Mavi Plan programı için bkz. *Mavi Plan: Akdeniz Havzasının Geleceği*, düz. Michel Grenon and Michel Batisse, Birleşmiş Milletler Çevre Programı Akdeniz Eylem Planı, (T.C. Çevre Bakanlığı, 1988).

³⁴⁷ Hu, "Semi-Enclosed Troubled Waters: A New Thinking on the Application of the 1982 UNCLOS Article 123 to the South China Sea", s. 289.

Akdeniz’de bölgesel bağlamda oluşturulan mekanizmalara ek olarak, alt-bölgesel bazda da birtakım çalışmalar yapılmıştır. İtalya ile Yugoslavya arasında Adriyatik Denizi için 14 Şubat 1974’te; Fransa, İtalya ve Monako arasında Ligurya Denizi için 10 Mayıs 1976’da ve İtalya ile Yunanistan arasında İyon Denizi için 6 Mart 1979’da alt-bölgesel düzeyde üç anlaşma akdedilmiştir.³⁴⁸

BM Çevre Programı kapsamı altında oluşturulan sistemin tarihi, BMDHS’nin kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliğini düzenleyen 123. maddesinden daha eski bir döneme dayanmaktadır. Ancak söz konusu maddenin ikinci cümlesinin (b) bendinde yer alan “...deniz çevresinin muhafazası ve korunmasına ilişkin hak ve görevlerinin uygulanmasını koordine etmeye çalışacaklardır...” şeklindeki düzenlemenin de Akdeniz bağlamında oluşturulan Barselona Sistemi’nin dinamik bir yapıya kavuşturulmasında etkili olduğu söylenebilmektedir. 123. maddede yer alan düzenleme, kapalı veya yarı-kapalı denizlerde deniz çevresinin korunması bakımından kıyıdaş devletler arasında işbirliğini ve koordinasyonu teşvik edici bir nitelik arz etmektedir.

3.2.2.3. Akdeniz’de Deniz Bilimsel Araştırmaları

Akdeniz’de yürütülen deniz bilimsel araştırmaları bakımından tek uluslararası organizasyon, Uluslararası Akdeniz Bilimsel Araştırma Komisyonu³⁴⁹ (*The International Commission of the Scientific Exploration of the Mediterranean Sea*)’dur. Kasım 1919’da Madrid’te toplanan Uluslararası Konferans tarafından ilk kez kurulmuş ve 8 Nisan 1997 tarihinde ise revize edilmiştir. 23 üye devletten³⁵⁰ oluşan bağımsız bir organizasyon olarak merkezi Monako’da çalışmalarını sürdürmektedir. Akdeniz Bilim Komisyonu’nun amacı, diğer benzer ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği içinde araştırmaları teşvik etmek ve deniz çevresinin izlenmesi için çok taraflı programları geliştirmektir. Ayrıca

³⁴⁸ Scovazzi, "International Law of the Sea as Applied to the Mediterranean", s. 81.

³⁴⁹ Metin’de “*Akdeniz Bilim Komisyonu*” olarak adlandırılacaktır.

³⁵⁰ Söz konusu devletler şu şekildedir: Almanya, Arnavutluk, Cezayir, Fas, Fransa, GKRY, Hırvatistan, İspanya, İsrail, İsviçre, İtalya, Lübnan, Malta, Mısır, Monako, Portekiz, Romanya, Rusya, Slovenya, Suriye, Tunus, Türkiye, Yunanistan.

oşinografi, deniz biyolojisi, jeoloji ve kimya alanlarında veri alışverişini kolaylaştırmayı da amaçlamaktadır.³⁵¹

Akdeniz Bilim Komisyonu'nun yanı sıra, Akdeniz'de deniz bilimsel araştırmaları bakımından iki taraflı anlaşmalar da akdedilmiştir. 11 Aralık 1975 tarihinde Fransa ile İspanya arasında Madrid'de oşinografik araştırmaların teşvik edilmesi amacıyla bir anlaşma imzalanmıştır. Söz konusu devletlerin egemen haklarının bulunduğu alanlarda deniz canlı ve cansız kaynakları bakımından araştırma yapılması konusunda işbirliğinde bulunulması taahhüt edilmiştir.³⁵² BM Gıda ve Tarım Örgütü tarafından alt-bölgesel düzeydeki projelerle de Akdeniz'de bilimsel araştırma faaliyetleri desteklenmektedir.³⁵³

Akdeniz'de deniz bilimsel araştırmalarının tarihi her ne kadar BMDHS'den önceki bir döneme denk gelse de 123. maddede yer alan “... *bilimsel araştırma politikalarını koordine etmeye ve uygun olduğu takdirde, söz konusu alanda ortak bilimsel araştırma programları üstlenmeye çalışacaklardır...*” şeklindeki düzenleme, mevcut sistemin geliştirilmesinde ve bu alanda yeni işbirliği mekanizmalarının oluşturulmasında etkili olmaktadır. Söz konusu düzenleme, kapalı veya yarı-kapalı denizler bağlamında bilimsel araştırmaların yürütülmesi konusunda teşvik edici bir nitelik arz etmektedir.

3.2.2.4. Akdeniz'de Deniz Yetki Alanı ve Doğal Kaynak Temelli Uyuşmazlıklar

Akdeniz'de mevcut işbirliği faaliyetleri yalnızca 123. maddede listelenen faaliyetlerle sınırlı bulunmamaktadır. Kıyı devletleri, iki taraflı veya alt-bölgesel anlaşmalar ile çeşitli konularda işbirliği mekanizmaları oluşturabilmektedirler. Ancak mevcut mekanizmalar kimi durumlarda devletler arasında meydana gelen uyuşmazlıkların çözümünde gereken etkiyi gösterememektedir. Özellikle de egemenlik merkezli problemler bu anlamda ön plana çıkmaktadır. Yukarıda ilgili bölümde belirtildiği üzere kapalı veya yarı-kapalı

³⁵¹ Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 220.

³⁵² Scovazzi, "Implications of the New Law of the Sea for the Mediterranean", s. 312.

³⁵³ COPEMED, EASTMED, ADRIAMED gibi projeler BM Gıda ve Tarım Örgütü'nün üstlendiği projelere örnek olarak gösterilebilmektedir. Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 221.

denizlerde, deniz yetki alanlarının genişliği ve sınırlandırılması bakımından birtakım uyuşmazlıklar ortaya çıkmaktadır. BMDHS’de deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasının çözümü olarak anlaşma yolu öngörülmüştür. Ancak devletler, bu durumlarda her zaman bir anlaşma zemini bulamamaktadırlar. Bu sebeple devletlerin uluslararası yargı organlarına başvurmak veya uyuşmazlığı sürdürmek şeklinde seçenekleri söz konusu olmaktadır. Bu durumlar ise söz konusu bölgelerde işbirliği ortamının oluşmasına engel oluşturabilmektedir.

Akdeniz bağlamında ise söz konusu denizin birtakım nitelikleri bölgede devletlerin sorunlar yaşamasında etkili olmaktadır. Karşılıklı kıyı genişliğinin hiçbir noktada 400 dm genişliğinde olmaması, karşılıklı kıyılara sahip bulunan devletler bakımından örtüşen iddiaların meydana gelmesine sebep olmaktadır. Diğer taraftan kıyıları bitişik bir konuma sahip devletler ise deniz yetki alanlarının yan sınırının belirlenmesi yönünden uyuşmazlığa girebilmektedirler.³⁵⁴ Bölgede kıyı devletlerinin egemenliğinde bulunan adaların veya ada devletlerinin varlığı ise deniz yetki alanlarının sınırlandırılması bakımından özel bir durum meydana getirmektedir.³⁵⁵ Ayrıca devletler arasında karasal egemenlik bakımından bir uyuşmazlığın mevcut olması, devletlerin deniz yetki alanları bakımından da bir uyuşmazlık içerisine girmelerine sebep olabilmektedir.

Akdeniz’de mevcut deniz yetki alanı uyuşmazlıklarının büyük bir bölümünün Doğu Akdeniz bölgesinde söz konusu olduğu görülmektedir. Bunun sebebi, oldukça dar bir bölge olan Doğu Akdeniz’e kıyısı bulunan birtakım devletlerin karasal egemenlik sorunlarını çözememiş olması ve deniz yetki alanları bakımından örtüşen iddiaların söz konusu olmasıdır. Bu durum doktrinde şu şekilde ifade edilmiştir: Batı ve Orta Akdeniz’deki sınırlandırma sorunu ağırlıklı olarak teknik bir nitelik arz etmekte iken; Doğu Akdeniz’de aynı sorun, o bölgedeki birtakım kıyı devletlerinin siyasi ve bölgesel belirsizlik durumu göz önüne alındığında, çok daha karmaşık ve siyasi bir nitelik göstermektedir.³⁵⁶ Özellikle Kıbrıs Adası’nda egemenliğin, iki taraf olan KKTC ve

³⁵⁴ Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 9.

³⁵⁵ Deniz yetki alanlarının sınırlandırılması bakımından bkz. Yoshifumi Tanaka, *Predictability and Flexibility in the Law of Maritime Delimitation* (Portland, ABD: Hart Publishing, 2006).

³⁵⁶ Umberto Leanza, “The Delimitation of the Continental Shelf of the Mediterranean Sea”, *The International Journal of Marine and Coastal Law*, 8 (3) (1993), s. 386. akt. Uğur Bayıllıoğlu, *Türkiye-*

GKRY arasında bölünmüş olması ancak KKTC'nin 15 Kasım 1983'te bağımsızlığını ilan etmesine rağmen uluslararası toplum tarafından izolasyona maruz bırakılması, Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları bakımından sorunlar meydana getirmektedir.³⁵⁷ GKRY, kendisini adanın tek sahibi addederek komşu devletlerle deniz yetki alanı sınırlandırması anlaşmaları yapmaktadır.³⁵⁸ KKTC ise Türkiye ile deniz yetki alanı sınırlandırması

Libya Antlaşması Ekseninde Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Uyuşmazlığı (Ankara: Turhan Kitabevi, 2021). s. 10.

³⁵⁷ KKTC, 15 Kasım 1983'te bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak BM Güvenlik Konseyi'nin 18 Kasım 1983 ve 541 sayılı kararı ile uluslararası toplum tarafından izolasyona maruz bırakılmıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin söz konusu uluslararası hukuka aykırı kararı ve Kıbrıslı Türklerin self-determinasyon hakları için bkz. Zaim M. Necatigil, *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law* (Oxford, U.K.: Oxford University Press, 1989). C.B.E. Prof. Elihu Lauterpacht, Q.C., "The Right of Self-Determination of the Turkish Cypriots" içinde *The Status of the Two Peoples in Cyprus*, düz. Necati Münir Ertekün (Lefkoşa, TRNC: The Public Information Office of the TRNC, 1990). C.B.E. Prof. Elihu Lauterpacht, Q.C., "The Turkish Republic Of Northern Cyprus - The Status of the Two Communities in Cyprus (10 July 1990)," in *The Status of the Two People in Cyprus*, düz. Necati Münir Ertekün (Lefkoşa, TRNC: The Public Information Office of the TRNC, 1990).

³⁵⁸ GKRY, 17 Şubat 2003 tarihinde Mısır ile münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılması anlaşması akdetmiştir. (*Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone*) Söz konusu anlaşma, 7 Mart 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. GKRY, Nisan 2004'te 200 dm genişliğinde bir münhasır ekonomik bölge ilanında bulunmuş ve 2014 yılında ise söz konusu ilanı içeren kanunu kıta sahanlığını da kapsayacak şekilde değiştirmiştir. Buradan anlaşılan, GKRY münhasır ekonomik bölge ilanında bulunmadan Mısır ile sınırlandırma anlaşması akdetmiş olmasıdır. (*Agreement between the Government of the Republic of Cyprus and the Government of the Republic of Lebanon on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone*) 17 Ocak 2007 tarihinde GKRY, Lübnan ile münhasır ekonomik bölge sınırlandırma anlaşması yapmıştır. Ancak söz konusu anlaşma yürürlüğe girmemiştir. 17 Aralık 2010 tarihinde ise GKRY, İsrail ile münhasır ekonomik bölge sınırlandırma anlaşması akdetmiştir. (*Agreement between the Government of the Republic of Cyprus and the Government of the State of Israel on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone*) Bu anlaşma ise 25 Şubat 2011 tarihinde yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. GKRY, bölgede diğer devletler ile deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşması arayışlarını sürdürmektedir. Nicholas A. Ioannides, *Maritime Claims and Boundary Delimitation: Tensions and Trends in the Eastern Mediterranean Sea* (New York, ABD: Routledge, 2021).

anlaşması akdetmiş ve Türkiye'nin ulusal petrol şirketi olan TPAO'ya Kıbrıs Adası çevresinde ruhsat alanları tahsis etmiş bulunmaktadır.³⁵⁹

Diğer taraftan Türkiye ile Yunanistan arasında Ege Denizi (Adalar Denizi)'nde birtakım adaların egemenliğinin anlaşmalar ile belirlenmemiş olması ve Türk kıyılarına yakın bulunan Yunan adalarının varlığı, karasuları başta olmak üzere kıta sahanlığı bakımından uyuşmazlıkların meydana gelmesine sebebiyet vermektedir.³⁶⁰

Akdeniz'de 1990'lı yıllara kadar kıyı devletlerinin münhasır ekonomik bölge ilanından imtina ettikleri yukarıda bahsedilmişti. Kıyı devletlerinin bu yönde bir tutum sergilemesinde, komşu devletlerle aralarında gerilime sebebiyet verebilecek herhangi bir durumla karşılaşmak istememeleri etkili olmuştur. Ayrıca bu bağlamda, balıkçılık bölgelerine serbest erişim ve gemilerin seyrüsefer serbestisi konuları da ön plana çıkmıştır. Fransa 1976 yılında Kuzey Denizi, Manş Denizi ve Atlas Okyanusu'nda münhasır ekonomik bölge ilanını kapsayan bir kanun kabul etmiştir. Ancak söz konusu kanunda Akdeniz kıyıları ile ilgili bir hüküm yer almamıştır. Yine benzer bir şekilde İspanya, 1977 yılında Akdeniz kıyılarını hariç tutarak münhasır ekonomik bölge ilanında bulunmuştur. Fas, 1980 yılında ve Mısır ise 1984 yılında Akdeniz kıyılarını kapsamayacak şekilde münhasır ekonomik bölge ilan etmiştir. İtalya, Yugoslavya ve Arnavutluk herhangi bir münhasır ekonomik bölge ilanında bulunmazken; Tunus, Malta ve Cezayir ise görece daha dar bir alandan oluşan balıkçılık bölgeleri ilan etmişlerdir.³⁶¹ Türkiye ise Ege Denizi kıyıları ve Akdeniz kıyıları haricinde Karadeniz'de 1986 yılında münhasır ekonomik bölge ilanında bulunmuştur.³⁶²

³⁵⁹ KKTC ile Türkiye arasında 21 Eylül 2011 tarihinde kıta sahanlığı sınırlandırması anlaşması akdedilmiştir. (*Türkiye Cumhuriyeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Arasında Akdeniz'de Kıta Sahanlığı Sınırlandırılması Hakkında Anlaşma*) 22 Eylül 2011 tarihinde ise KKTC Bakanlar Kurulu, TPAO'ya Kıbrıs Adası etrafında petrol-doğal gaz arama-çıkarma sahalarında ruhsat vermiştir.

³⁶⁰ Uluslararası hukuk bakımından Ege Denizi'nde karasularının sınırlandırılması mevzuu için bkz. Uğur Bayılhoğlu, *Uluslararası Hukuk Açısından Ege Karasuları Sınırlandırılması* (Ankara, Türkiye: Turhan Kitabevi, 2011).

³⁶¹ Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 74-75.

³⁶² Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, s. 384.

Akdeniz’de devletlerin bu yönde bir tutum sergilemesi, münhasır ekonomik bölge ilan edilmemesi konusunda devletler arasında bir tür “zımnî anlaşma”nın var olduğu şeklinde görüşlerin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Akdeniz’de bu yönde bir *status quo* olduğu iddia edilmiştir. Ancak birtakım devletlerin, münhasır ekonomik bölge benzeri *sui generis* deniz yetki alanları ilan etmeleri, Akdeniz’deki söz konusu *status quo*’nun sonlanmasına neden olmuştur. İspanya, 1 Ağustos 1997 tarihinde Akdeniz kıyılarında “Balıkçılık Koruma Bölgesi” ilan etmiştir. Fransa, Ocak 2004 tarihinde Akdeniz’de “Ekolojik Koruma Bölgesi” ilanında bulunmuştur. Fransa, İtalya ve Monako tarafından ise 1993 Ortak Deklarasyonu ile Korsika, Ligurya ve Provence deniz alanlarını kapsayan bir ortak yönetim alanı ilan edilmiştir. Söz konusu devletler tarafından 1999 yılında “Koruma Alanı Anlaşması” (1999 Sanctuary Agreement) imzalanmıştır. 2003 yılında ise Akdeniz’de Hırvatistan tarafından “Ekolojik ve Balıkçılık Koruma Alanı” ilan edilmiştir. İtalya ve Slovenya’nın da benzer nitelikte ilanları söz konusu olmuştur.³⁶³

Akdeniz’de ilk münhasır ekonomik bölge ise 2004 yılında GKRY tarafından ilan edilmiştir. GKRY, söz konusu ilanında adanın bölünmüş statüsünü göz ardı ederek tüm ada etrafında münhasır ekonomik bölge ilanında bulunmuştur. GKRY’nin münhasır ekonomik bölge ilanı geçmişe yürür bir nitelik göstermiş ve 21 Mart 2003 tarihi itibarıyla uygulanmaya başlayacağı belirtilmiştir. Bu tarihten itibaren de Akdeniz’de Suriye, Libya, Tunus, Malta, Fransa ve Lübnan münhasır ekonomik bölge ilanında bulunmuşlardır.^{364,365}

³⁶³ Grbec, *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, s. 76-105.

³⁶⁴ a.g.e. s. 105-123.

³⁶⁵ Libya, 2009 yılında münhasır ekonomik bölge ilanında bulunmuştur. Ayrıca 27 Kasım 2019 tarihinde Türkiye ile Libya arasında deniz yetki alanları sınırlandırılması anlaşması akdedilmiştir. (*Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası*) bkz. Uğur Bayıllıoğlu, *Türkiye-Libya Antlaşması Ekseninde Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Uyuşmazlığı* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2021). Ayrıca UAD’nin sırasıyla 1982 ve 1985 yıllarında *Tunus v. Libya* ve *Libya v. Malta* kararları uluslararası deniz hukukunun bir alt kolu olan deniz yetki alanlarının sınırlandırılması bakımından oldukça önemli kararlar olarak değerlendirilmektedir. (*Agreement between the Libyan Arab Socialist People’s Jamahiriya and the Republic of Tunisia to Implement the Judgment of the International Court of Justice in the Tunisia/Libya Continental Shelf Case ve Agreement between the Great Socialist People’s Libyan Arab Jamahiriya and the Republic of Malta implementing Article III of the Special Agreement and the Judgment of the International Court of Justice*)

Akdeniz’de devletlerin münhasır ekonomik bölge ilanı konusunda tutumlarının değişmesinde, özellikle Doğu Akdeniz bölgesinin hidrokarbon kaynakları bakımından potansiyel bir değer arz etmesi etkili olmuştur. 1970’li yıllardan itibaren İsrail’in bölgede yürüttüğü sismik araştırmalar,³⁶⁶ 1999 ve 2000 yıllarında Noa-1 ve Mari-B kuyularında ve 2011 ve 2015 yıllarında ise Tamar ve Leviathan kuyularında rezerv bulunması ile sonuçlanmış ve bu keşifler uluslararası aktörlerin dikkatlerini bu bölgeye yönlendirmelerine sebep olmuştur. Amerikan Jeolojik Araştırmalar Enstitüsü’nün 2010 yılında yayınladığı raporda, Levant Havzası’nın yaklaşık 1.7 milyon varil petrol ve 3.45 trilyon m³ doğal gaz potansiyeline sahip bulunduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Doğu Akdeniz’de toplamda 1.5 trilyon dolar değerinde hidrokarbon rezervinin bulunduğu belirtilmiştir.³⁶⁷

Bölgenin hidrokarbon kaynakları bakımından sahip olduğu potansiyel, kıyı devletlerinin deniz yetki alanları bakımından harekete geçmelerine sebep olmuştur. Doğu Akdeniz’deki potansiyel enerji kaynaklarından yararlanmak isteyen devletlerin örtüşen iddiaları, yukarıda bahsedilen uyuşmazlıkların meydana gelmesinde etkili olmuştur. Mevcut durumda, özellikle Türkiye-Yunanistan ve KKTC-GKRY arasındaki egemenlik temelli uyuşmazlıklar bölgedeki potansiyel kaynaklardan yararlanılmasına engel oluşturmaktadır. Söz konusu devletler özelinde ve tüm Akdeniz devletleri genelinde, işbirliği ortamının ve mekanizmalarının oluşturulabilmesi adına devletlerin BMDHS’nin 300. maddesinde düzenlenen yükümlülüklerin iyiniyetle yerine getirilmesi ve hakların ise

---

³⁶⁶ Doğu Akdeniz’de keşif ve sondaj faaliyetleri, Mısır ve İsrail’in girişimleriyle başlamıştır. 1969 yılında Abu Qir-1 kuyusunda Doğu Akdeniz’de Mısır’ın sığ deniz alanında ilk hidrokarbon keşfi gerçekleştirmiştir. 1970’li yıllar itibarıyla karada ve denizde olmak üzere toplamda 450’den fazla kuyu açan İsrail’in çalışmaları, 1999 yılında İsrail’in Aşkelon şehrinin 40 km açığında Noa-1 sahasında ve 2000 yılında 25 km açığında Mari-B sahasında ilk keşifler ile sonuçlanmıştır. İsrail’in bölgedeki asıl keşifleri ise 2009 yılında 90 km açıktaki bulunan Tamar sahasında yaklaşık miktarı 318 milyar m³’ü bulan doğalgaz rezervinin keşfedilmesi ve 2011 yılında ise Leviathan sahasında 606 milyar m³’lük bir rezervin bulunmasıdır. Doğu Akdeniz’de keşfedilen en büyük rezerv ise Mısır deniz yetki alanında lisans sahibi ENI tarafından 850 milyar m³ büyüklüğündeki doğalgaz rezervinin keşfedilmesidir. Özgöktaş, "Kıbrıs Adası için Alternatif Bir Çözüm Önerisi: Ortak Kalkınma Antlaşması", s. 70.

³⁶⁷ *Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean*, U.S. Geological Survey (Mart 2010), <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf>. (erişim tarihi: 03.04.2023)

hakkın kötüye kullanılmasını oluşturmayacak bir şekilde kullanılması ilkeleriyle uyumlu hareket etmeleri gerekmektedir. Bu bakımdan, devletlerin alternatif çözüm yollarına başvurmaları da mümkün görülmektedir. Yukarıda yer verilen, ortak kalkınma rejimleri Doğu Akdeniz bağlamında uygulanabilir bir seçenek olarak değerlendirilmektedir.

3.2.2.5. Türkiye Bakımından Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizler ve Kapalı veya Yarı-Kapalı Denizlerde İşbirliği Yükümlülüğü

Türkiye, kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının Sözleşme’de yer alması ve bu tür deniz alanlarına Sözleşme’de birtakım özel kurallar getirilebilmesi amacıyla Konferans’ta taslak madde önerilerinde bulunmuş ve çeşitli oturumlarda bu doğrultuda görüş beyan etmiştir. Bu kapsamda Türkiye, kapalı veya yarı-kapalı denizler kavramını özellikle deniz yetki alanlarının sınırlandırılması bağlamında değerlendirmiştir. Türkiye bu tutumu ile coğrafi bakımdan oldukça dar deniz alanlarından oluşan kapalı veya yarı-kapalı denizlerde deniz yetki alanlarının genişliklerinin belirlenmesi konusunda Sözleşme’de genel kuralların yanı sıra birtakım özel kuralların yer almasını amaçlamıştır. Türkiye’nin taslak madde önerilerinde, karasuları ve münhasır ekonomik bölge deniz yetki alanlarının bahse konu edildiği görülmektedir. Karasuları ile ilgili olarak 15 Temmuz 1974 tarihinde Türkiye’nin sunmuş olduğu taslak madde şu şekildedir:

1. *Sahildar bir devlet, bu Sözleşmenin ilgili maddelerine göre çizilen geçerli esas hatlardan ölçülen azami (...) dm limiti dahilinde karasularının genişliğini belirleme hakkına sahip olacaktır.*
2. *1. fıkrada atıfta bulunulan hak, başka bir devletin karasularını veya herhangi bir bölümünü açık denizden kesecek şekilde kullanılamaz.*
3. *Özel coğrafi özelliklere sahip yarı-kapalı denizlerde karasularının genişliği, o bölgedeki devletler tarafından müştereken belirlenecektir.*³⁶⁸

Söz konusu taslağın 3. paragrafı 18 Mart 1976 tarihinde değişikliğe uğramış ve bu paragraf bir başka taslak maddede şu şekilde yer almıştır:

³⁶⁸ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea Volume III, *Turkey: Draft Article on the Breadth of the Territorial Sea; Global or Regional Criteria; Open Seas and Oceans, Semi-Enclosed Seas and Enclosed Seas, Doc. A/CONF.62/C.2/L.8 (15.07.1974).*

“Özel coğrafi özelliklere sahip yarı-kapalı deniz alanlarında, karasularının genişliği, hakça ilkelere uygun olarak, o bölgeye kıyısı bulunan devletler arasında anlaşma ile belirlenecektir.”³⁶⁹

Söz konusu taslak maddelere göre, yarı-kapalı denizler Türkiye nezdinde özel coğrafi niteliklere sahip denizler olarak değerlendirilmektedir. Yarı-kapalı denizlerin bu niteliği, kıyı devletlerinin karasularının genişliğini belirlemelerinde özel bir durum meydana getirmektedir. Bu sebeple Türkiye’ye göre, hakça bir sonuç elde edilebilmesi amacıyla söz konusu deniz alanlarına kıyısı bulunan devletlerin müştereken veya anlaşma ile karasularının genişliğini belirlemeleri gerekmektedir.

Türkiye’nin bu bağlamda kapalı veya yarı-kapalı deniz ile kastetmiş olduğu, Yunanistan ile deniz yetki alanları başta olmak üzere birçok konuda uyuşmazlığının mevcut olduğu, Ege Denizi’dir. Ege Denizi, Türkiye ve Yunanistan’ın kara ülkeleri tarafından çevrili bulunan ve Türkiye kıyılarına yakın mesafede yer alan çok sayıdaki Yunan adalarından oluşan bir denizi ifade etmektedir. Bununla birlikte, söz konusu bölgede egemenliği herhangi bir anlaşma ile belirlenmemiş çok sayıda ada, adacık ve kayalık da mevcut bulunmaktadır. Ege Denizi’nin bu coğrafi yapısı, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması bakımından Türkiye ve Yunanistan arasındaki uyuşmazlığın temelini oluşturmaktadır. Yunanistan tarafından Ege Denizi’nde karasuları genişliği 6 dm olarak belirlenmiş bulunmaktadır.³⁷⁰ Söz konusu karasuları genişliği ile halihazırda Ege Denizi’nin %39,2’si Yunanistan’ın karasularından oluşmaktadır. Ege Denizi’nde egemenliği anlaşmalarla devredilmemiş adaların karasuları oranı %5, Türkiye’nin karasuları oranı %7,4 ve açık deniz alanları ise %48,4’lük bir orana tekabül etmektedir. Diğer taraftan Yunanistan, Ege Denizi’nde karasularını 6 dm’den 12 dm’ye çıkarmayı planlamaktadır.³⁷¹ Şayet bu

³⁶⁹ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea Volume V, *Turkey: Draft Article on the Territorial Sea: Breadth of the Territorial Sea, Global or Regional Criteria, Open Seas and Oceans, Semi-Enclosed Seas and Enclosed Seas, A/CONF.62/C.2/L.90* (18.03.1976).

³⁷⁰ Yunanistan, 17 Eylül 1936 tarihinde karasularının genişliğini 6 dm’ye çıkarmıştır. Türkiye ise 1964 tarih ve 476 sayılı Karasuları Kanunu ile mütekabiliyet esasını kabul ederek 3 dm olan karasuları genişliğini 6 dm’ye çıkarmıştır. Cihat Yayıncı, *Yunanistan Talepleri (Ege Sorunları): Soru ve Cevapları*, (Ankara, Türkiye: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020), s. 93.

³⁷¹ Yunanistan, BMDHS’yi 31 Mayıs 1995 tarihinde onaylamıştır. Takip eden süreçte ise karasularıyla ilgili olarak 2321/1995 sayılı bir kanun çıkarmıştır. Söz konusu Kanun’un 2. maddesi “*Yunanistan, onaylanan Sözleşme’nin 3. maddesinin uygulamasında karasularını her zaman 12 deniz miline çıkarmak hususunda*

durumun gerçekleşmesi halinde, egemenliği anlaşmalarla devredilmemiş adalar dikkate alınmaksızın, Ege Denizi'nde açık denizlerin oranı %20'ye düşecektir. Türkiye'nin karasularının kapladığı alan %8,7'ye çıkarken, Yunanistan'ın karasuları oranı ise %62'ye çıkacaktır.³⁷² Sonuç olarak, Ege Denizi'nde seyrüsefer serbestisi büyük ölçüde kısıtlanmış olacaktır. Bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olan Karadeniz ile yine bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olan Akdeniz arasında bir bağlantı niteliğinde olan Ege Denizi'nde seyrüsefer serbestisine getirilecek herhangi bir kısıtlama uluslararası seyrüseferin tatbiki bakımından da sorunlar meydana getirecektir.

Konferans'ta Türkiye, bu sebeple Sözleşme'de kapalı veya yarı-kapalı denizlerin düzenlenmesi ve bu tür deniz alanlarında karasularının genişliğinin belirlenmesi bakımından özel kuralların getirilmesi yönünde bir tutum sergilemiştir. Bu amaç doğrultusunda ise yukarıda bahsedilen taslak madde önerilerinde bulunmuştur. Diğer taraftan, Türkiye açısından kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramı münhasır ekonomik bölgenin uygulanması bakımından da önem arz etmiştir. Türkiye'nin 13 Ağustos 1974 tarihinde Konferans'a sunmuş olduğu taslak madde önerisi şu şekildedir:

“Bu Sözleşmenin (...) bölümlerinde (karasuları ve ekonomik bölge ile ilgili bölümler) belirtilen genel kurallar, kapalı ve yarı-kapalı denizlerde hakkaniyete uygun bir şekilde uygulanacaktır. Bu maddenin amaçları doğrultusunda, kapalı ve yarı-kapalı denizlere kıyası olan devletler, bölgelerine uygun uygulama şekli ve yöntemini belirlemek amacıyla kendi aralarında istişarelerde bulunabilirler.”³⁷³

Türkiye, söz konusu taslak maddede karasuları ve münhasır ekonomik bölge ile ilgili Sözleşme'de yer alan genel kuralların, kapalı veya yarı-kapalı deniz alanlarında hakkaniyete uygun bir şekilde uygulanması gerektiğini belirtmiştir. Bu taslak madde ile karasuları ve münhasır ekonomik bölge ile ilgili genel kurallardan istisnalar getirilmeye çalışıldığı söylenebilmektedir. Bununla birlikte, kıyıdaş devletler bölgedeki uygulama şeklinin belirlenebilmesi amacıyla kendi aralarında istişarelerde de bulunabileceklerdir.

---

vazgeçilmez, elinden alınamaz haklara sahiptir. Ulusal hukuk düzeninde bu hükmün uygulanması ve karasularına işaret eden diğer hükümlerin uygulanması ve yürütülmesi, Bakanlar Kurulu'nun teklifi üzerine yayımlanan kanun hükmünde kararname ile düzenlenir.” şeklindedir. a.g.e. s. 97-99.

³⁷² Yayıncı, *Yunanistan Talepleri (Ege Sorunları): Soru ve Cevapları*, s. 99.

³⁷³ Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea Volume III, *Turkey: Draft Article on Enclosed and Semi-Enclosed Seas, A/CONF.62/C.2/L.56* (13.08.1974).

Ege Denizi'nde Türkiye ile Yunanistan arasında uyuşmazlığa sebep olan ve münhasır ekonomik bölge ile ilişkisi bulunan bir diğer konu ise kıta sahanlığının sınırlandırılması meselesidir. Konferans'ta kıta sahanlığının sınırlandırılması bakımından devletlerin iki görüş üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Yunanistan tarafından sunulan görüşe göre, kıta sahanlığının sınırlandırılması eşit uzaklık ilkesi doğrultusunda gerçekleştirilecektir. Bu ilkeye göre, özel bir anlaşma söz konusu olmadıkça, hiçbir devletin kıta sahanlığı üzerindeki egemenliğini iki devletten her birinin kıta sahanlığının genişliğinin ölçülmesi gereken, ister kıtasal ister adalar ile ilgili olsun, esas hatlar üzerindeki en yakın noktalardan eşit uzaklıkta olan ortay hattın ötesine genişletme imkânı bulunmamaktadır.³⁷⁴ Yunanistan, söz konusu görüşü ile kıta sahanlığının ölçülmesinde adaların da kıtalar gibi dikkate alınması gerektiğini ifade etmiştir. Ancak bu görüşe karşıt olarak Türkiye sunmuş olduğu önerilerde, kıta sahanlığının sınırlandırılmasında ilgili faktörlerin ve özel koşulların dikkate alınması gerektiğini savunmuştur. Türkiye'ye göre sınırlandırma, hakkaniyet ilkelerine uygun olarak ve söz konusu deniz yatağının jeolojik ve jeomorfolojik yapısı ile ilgili kıyı şeritlerinin genel yapısı ve ada, adacık veya kayalıkların varlığı gibi özel koşullar da dahil olmak üzere ilgili tüm faktörler dikkate alınarak bir anlaşma yoluyla yapılması gerekmektedir. Türkiye, söz konusu faktörlerin sınırlandırmada dikkate alınmasının hakça bir çözüme ulaşmak için gerekli olduğunu vurgulamıştır. Konferans'ta Akdeniz'e kıyısı bulunan devletlerin her iki görüşü de destekledikleri görülmektedir.³⁷⁵

Bir yarı-kapalı deniz olarak nitelendirilen Ege Denizi'nde Türkiye'ye göre, gerek karasuları gerekse de münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı deniz yetki alanlarının

---

³⁷⁴ Bayıllıoğlu'na göre Sözleşme'nin 15. maddesinde düzenlenen kıyıları bitişik veya karşılıklı bulunan devletler arasında karasularının sınırlandırılması bahsi bakımından söz konusu düzenlemede gönderme yapılan ortay hat ilkesinin, Türkiye tarafından Ege Denizi'nde sınırlandırmanın yapılacağı her bölüm için kabul etme yükümlülüğü bulunmamaktadır. Yazara göre, Doğu Ege Adaları özel koşul teşkil etmektedir ve tarafların sınırlandırma konusunda anlaşma yapmaları gerekmektedir. Tarafların anlaşamaması durumunda meselenin uluslararası yargı organları nezdinde çözümü mevzu bahis olacaktır. Şayet bu durumda, meselenin uluslararası içtihat ve devlet uygulamaları çerçevesinde değerlendirilmesi söz konusu olacaktır. Bayıllıoğlu, *Uluslararası Hukuk Açısından Ege Karasuları Sınırlandırılması*, s. 225.

³⁷⁵ Umberto Leanza, "The Delimitation of the Continental Shelf of the Mediterranean Sea", *The International Journal of Marine and Coastal Law*, 8 (3) (1993), s. 378.

hakça ilkeler doğrultusunda sınırlandırılması açısından bu tür deniz alanlarına birtakım özel kuralların getirilmesi gerekli görülmüştür. Bu doğrultuda Türkiye, Konferans'ın çeşitli oturumlarında taslak madde ve görüşler sunarak bu yöndeki tutumunu ifade etmiştir. Türkiye'ye göre problem yalnızca doğal kaynaklara erişim açısından değil, seyrüsefer serbestisinin uluslararası anlamda tatbiki bakımından da hayati bir önem arz etmektedir.³⁷⁶ Türkiye, Konferans'ta karasuları ve kıta sahanlığı bakımından adalara karalar kadar deniz yetki alanı tesis edilmesinin özellikle kapalı veya yarı-kapalı deniz alanlarında hakkaniyete aykırı sonuçlar meydana getireceğini ileri sürmüştür. Türkiye, BMDHS'nin hazırlanması amacıyla toplanan ve 1973-1982 yılları arasında yaklaşık 9 yıl süren BMDHK'da etkili bir katılım göstermiştir.³⁷⁷ Ancak Sözleşme'de yer alan birtakım hükümler gereği ve 309. maddede düzenlenen çekince yasağı sebebiyle Sözleşme'ye taraf olmamıştır. Türkiye'nin Sözleşme'ye taraf olmamasında, bahse konu deniz yetki alanlarının kapalı veya yarı-kapalı denizlerde sınırlandırılması bakımından Sözleşme'de herhangi bir düzenlemeye yer verilmemesinin de etkisi bulunmaktadır. Türkiye temsilcisi, 8 Aralık 1982 tarihinde gerçekleşen 189. toplantıda Türkiye'nin Sözleşme'ye taraf olmamasında etkili olan hususları açıklamıştır.

Söz konusu toplantı tutanağında yer alan ifadelerle göre, Türkiye dünya üzerindeki okyanus ve denizlerde uygulanabilir ve adilane bir rejim oluşturabilmek amacıyla coğrafi koşulların çeşitliliğinin göz önünde bulundurulması gereken hususlardan biri olduğunu her daim vurgulamıştır. Farklı coğrafi durumlardan kaynaklanan çeşitli menfaat grupları arasında denge oluşturmanın bir ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Türkiye'nin, Sözleşme'de düzenlenen birtakım konular ve yukarıda bahsedilen çekince yasağı sebebiyle Sözleşme'yi imzalamasının mümkün olmadığı belirtilmiştir. Türkiye'nin, Sözleşme'yi imzalamamasında etkisi söz konusu olan ve bu çalışma kapsamında önem arz eden hususlar ise karasularının genişliği, sınırlandırmada ortay hat ilkesi ve sınırlandırmada özel bir durum olarak adaların varlığı ile ilgili düzenlemelerdir.

Sözleşme'nin 3. maddesinde düzenlenen 12 dm karasuları genişliği ile ilgili olarak, öncelikle Türkiye'nin de kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısının bulunduğu ifade

---

³⁷⁶ a.g.e. s. 392.

³⁷⁷ Türkiye, Konferans'ın II. Komitesi'nde Başkan Yardımcısı olarak da görev almıştır.

edilmiştir. Bu tür dar deniz alanlarında, bu denizlerin özel nitelikleri dikkate alınmaksızın karasularının diğer bir kıyı devletini mevcut hak ve menfaatlerinden mahrum bırakacak şekilde genişletilmesinin, hakkın kötüye kullanılması kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte bu durum, söz konusu kıyı devleti bakımından da hakkaniyete aykırı sonuçlar meydana getirecektir. Türkiye bakımından, karasuları için belirlenen 12 dm genişlik bir örf ve âdet hukuku kuralı haline gelmemiştir. Türkiye, Konferans'ın hazırlık aşamalarından beri 12 dm karasuları genişliği kuralına karşı daimî itirazcı konumunda olmuştur. Yarı-kapalı denizlerle ilgili olarak, Türk delegasyonları tarafından sunulan değişiklikler ve yapılan açıklamalar, Türkiye'nin bu denizlerde 12 millik karasuları genişliğini kabul etmeyi tutarlı ve kesin bir şekilde reddettiğini göstermektedir. Bu doğrultuda, söz konusu hükmün Türkiye'ye karşı ileri sürülmesi söz konusu olamayacaktır.

Kıyıları bitişik veya karşılıklı bulunan devletler arasında karasularının sınırlandırılmasını düzenleyen 15. madde ile ilgili olarak Türkiye temsilcisi tarafından, söz konusu maddede ortay hatta yapılan göndermenin ortay hat metodunu diğer metotlara göre ön plana çıkarmadığı ifade edilmiştir. Ortay hattın, ancak adil bir çözüm meydana getirmesi durumunda uygulanması söz konusu olabilecektir. Her ne kadar 15. maddenin lafzı, münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığının sınırlandırılmasına ilişkin 74. ve 83. maddelerden farklı olsa dahi hakkaniyet ilkesi karasularının sınırlandırılmasında da yol gösterici bir ilkedir. Bu sebeple, söz konusu maddenin düzenlenmesindeki amacın hakkaniyete aykırı bir sınırlandırmaya izin vermek olduğunu düşünmek kabul edilemeyecektir.

Kıyıları bitişik veya karşılıklı bulunan devletler arasında münhasır ekonomik bölgenin ve kıta sahanlığının sınırlandırılmasını düzenleyen sırasıyla 74. ve 83. maddeler ile ilgili olarak ise söz konusu maddelerin sınırlandırmada hakça bir çözüme ulaşmak amacıyla taraflar arasında bir anlaşma yükümlülüğü getirdiği ve taraflar arasında yürütülecek müzakerelerin "hakça bir çözümü elde etmek" şeklinde nihai hedeflerinin olduğu belirtilmiştir.³⁷⁸ Bununla birlikte, söz konusu "hakça bir çözüm" ifadesinin hakça bir

³⁷⁸ Türkiye temsilcisi münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasını düzenleyen 74. ve 83. maddeler bağlamında, 1969 *Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davası*, 1977 *Birleşik*

sonuca ulaşmak amacıyla tüm ilgili koşulların dikkate alınması suretiyle hakça ilkelerin uygulanması fikrini içerdiği de açıktır. Diğer taraftan maddelerin lafzında yer alan uluslararası hukuka yapılan gönderme, eşit uzaklık veya ortay hat metotlarının bir uluslararası hukuk kuralı olduğu ya da bu metotların diğer metotlara göre ön plana çıkarıldığı gibi bir anlama da gelemeyecektir.

Türkiye'nin Sözleşme'yi imzalamamasında söz konusu olan ve deniz yetki alanlarının sınırlandırılması hukuku bakımından da önem arz eden bir başka husus ise sınırlandırılacak bölgede bulunan adaların varlığıdır. Türkiye, sınırlandırılacak alandaki adaların varlığını hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşmak için dikkate alınması gereken ilgili durumlardan biri olarak değerlendirmiştir. Söz konusu alanlarda bulunan adaların deniz alanları hakça ilkelere göre belirlenecektir. Dolayısıyla, bu adalar bakımından 121. madde uygulama alanı bulamayacaktır.³⁷⁹

Söz konusu toplantıda Türkiye tarafından, objektif bir şekilde yorumlanmaları ile bahse konu maddelerin Türkiye'ye karşı uygulanmasının hiçbir surette söz konusu olamayacağı ifade edilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin de Sözleşme'nin hiçbir hükmü ile bağlı olmadığı ve

---

Krallık v. Fransa Kıta Sahaneliği tahkim davası (Channel Islands Case), 1982 Tunus v. Libya davalarından örnekler vermiştir.

³⁷⁹ Türkiye temsilcisi, bu bağlamda 1977 Birleşik Krallık-Fransa Kıta Sahaneliğinin Sınırlandırılması tahkim davasından örnekler vererek, Hakemlik Mahkemesi'nin Birleşik Krallık'a ait bulunan ve Fransa'nın kıta sahanlığı üzerinde yer alan, bir başka ifadeyle terste kalan, Kanal Adaları'na deniz yetki alanları bakımından kısmi etki verdiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde temsilci, 1982 Tunus- Libya Kıta Sahaneliği Davası'nda da Divan'ın Tunus'a ait bir adaya hiçbir deniz yetki alanı tanımazken diğer bir adaya ise yarım etki tanıdığını belirtmiştir.

bu sebeple de bu türden iddiaların hukuki bir geçerliliğinin söz konusu olamayacağı belirtilmiştir.³⁸⁰³⁸¹

Görüldüğü üzere, Türkiye'nin Sözleşme'yi imzalamamasında kapalı veya yarı-kapalı deniz alanlarında deniz yetki alanlarının sınırlandırılması ile ilgili Sözleşme'de birtakım özel kuralların düzenlenmemiş veya genel kurallardan bu konularda istisnalar getirilmemiş olmasının etkisi söz konusu olmuştur. Türkiye, Ege Denizi özelinde mevcut veyahut potansiyel uyuşmazlıkları temelinde Konferans'ta kapalı veya yarı-kapalı denizler ile ilgili taslak madde önerilerinde bulunmuştur. Ancak Türkiye'nin söz konusu önerileri Konferans'ta gereken desteği görmemiş ve Sözleşme'de düzenlenme imkânı bulamamıştır. Söz konusu alanlarda deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasının, 123. maddede düzenlenen genel işbirliği yükümlülüğü çerçevesinde, Sözleşme'nin diğer ilgili genel kuralları doğrultusunda, yargı organları ışığında ve özel koşulların, ilgili durumların ve hakça ilkelerin dikkate alınması ile hakça bir çözüme ulaşmak amacıyla yapılması gerekmektedir.

---

³⁸⁰ Türkiye, söz konusu toplantıda 33. maddede düzenlenen bitişik bölge kavramının münhasır ekonomik kavramının ortaya çıkmasıyla önemini kaybettiğini ve eski bir nitelik kazandığını ifade etmiştir. Bununla birlikte, kıyı devletinin böyle bir bölgedeki haklarının sınırlı olduğu, bu hakların egemenlik anlamına gelmediği ve bu nedenle devletlerin açık denizler üzerindeki haklarını etkilemeyeceğinin vurgulanması gerekmektedir. Ayrıca bitişik bölge, ancak ilan ile kurulabilir. Türkiye'nin, dar deniz alanlarındaki karasularının genişliği ile ilgili işaret ettiği hususlar bitişik bölgenin ilanı ve genişliği bakımından da geçerlidir.

Sözleşme, kıyıları bitişik veya karşılıklı bulunan devletler arasında bitişik bölgenin sınırlandırılması bakımından sessiz kalmıştır. Kıyas yapılarak, münhasır ekonomik bölgenin ve kıta sahanlığının sınırlandırılmasına ilişkin hükümler bitişik bölgenin sınırlandırılmasına da uygulanabilecektir.

³⁸¹ Türkiye temsilcisi, son olarak karasuları için belirlenen 12 millik sınırın uluslararası örf ve âdet hukuku kuralı haline gelmediğini belirtmiştir. Böyle bir kuralın uygulanmasının hakkın kötüye kullanılması teşkil ettiği durumlarda uluslararası örf ve âdet hukukundan bahsetmenin de mümkün olmayacağını da ifade etmiştir. Diğer taraftan, yarı-kapalı denizlerde münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığının sınırlandırılması ancak hakkaniyete dayalı olarak ilgili taraflar arasında doğrudan yapılacak anlaşmalar ile çözülebilecektir. Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea Volume XVII, 189th Plenary Meeting, A/CONF.62/SR.189, (08.12.1982).

Kapalı veya yarı-kapalı denizlerde kıyı devletlerinin uygulayacakları işbirliği yükümlülüğünü düzenleyen 123. maddenin dili, yukarıda ilgili bölümde incelendiği üzere, her ne şekilde ifade edilmiş olursa olsun söz konusu hüküm, bu tür deniz alanlarında kıyı devletlerinin Sözleşme kapsamında haklarını kullanırken ve yükümlülüklerini yerine getirirken uymaları gereken bir işbirliği yükümlülüğü meydana getirmektedir. Sözleşme kapsamında düzenleme konusu alanlarla ilgili olarak söz konusu işbirliği yükümlülüğünün farklı şekillerde uygulama alanı bulduğu söylenebilmektedir. Sınırlandırma hukuku bakımından ise bu yükümlülük, hakça ilkelerin gözetilmesi, ilgili ve özel koşulların göz önünde bulundurulması ve hakça bir çözüme ulaşmak amacıyla yapılacak sınırlandırmada anlaşma usulünün yerine getirilmesinde müzakerelerin sürdürülmesi suretiyle tezahür etmektedir. Dolayısıyla kıyıdaş devletlerin, işbirliği yükümlülüğünün yerine getirilmesi bakımından söz konusu hususlara uygun hareket etmeleri gerekli görülmektedir.

Türkiye ile Yunanistan arasında Ege Denizi ve Doğu Akdeniz ekseninde uyuşmazlığa sebep olan bir başka husus ise Yunanistan'ın Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos ve Meis³⁸² adalarından oluşan hattı esas alarak ortay hatta dayalı deniz yetki alanı sınırlandırılmasına yönelik iddialarından kaynaklanmaktadır. Yunanistan söz konusu hattı esas alarak bölgede Mısır ile 6 Ağustos 2020 tarihinde münhasır ekonomik bölge anlaşması

---

³⁸² Meis adası ve kayalıkları, Akdeniz'de bulunan ve Yunanistan'a ait bir ada olmakla birlikte Türkiye kıyılarına yalnızca 1 dm mesafede bulunmaktadır. Türkiye ile Yunanistan arasında mevcut deniz yetki alanı uyuşmazlığı bakımından ön plana çıkmaktadır. Bunun sebebi Yunanistan'ın Meis adası bakımından ileri sürdüğü aşırı iddialardır. Yunanistan, Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos ve Meis adalarından oluşan hattı esas alarak ortay hatta dayalı deniz yetki alanı sınırlandırılması iddiası ile Meis adası bakımından 5280 dm² deniz alanı elde etmek istemektedir. Ancak uluslararası yargı organlarının kararlarında (1977 *Birleşik Krallık – Fransa Kıta Sahaneliğinin Sınırlandırılması* ve 1982 *Tunus v. Libya Kıta Sahaneliği Davası*) belirtildiği üzere ve doktrinde yer alan görüşlere göre söz konusu adaya deniz yetki alanları bakımından tam etki verilmesi haksız bir sonuç meydana getirecektir. (J.R.V. Prescott, *The Maritime Political Boundaries of the World* (London-New York, Birleşik Krallık-ABD: Methuen, 1985), s.308-309. akt. Bayıllıoğlu, *Türkiye-Libya Antlaşması Ekseninde Doğu Akdeniz Yetki Alanları Sınırlandırma Uyuşmazlığı*, s. 120-121.) Ayrıca bu bağlamda Yunanistan'ın Meis adasını Türkiye'ye karşı Ege Denizi'nde deniz yetki alanları bakımından kazanım elde etme düşüncesi doğrultusunda bir koz olarak kullandığı da ifade edilmiştir.

akdetmiştir.³⁸³ Söz konusu anlaşma, yukarıda bahsedildiği üzere, Türkiye ile Libya arasında 27 Kasım 2019 tarihinde akdedilen deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşmasına aykırılık oluşturmaktadır. Ayrıca 123. maddede düzenlenen işbirliği yükümlülüğünün ihlali anlamına da gelmektedir. Söz konusu yükümlülük kapsamında kıyı devletlerinin kapalı veya yarı-kapalı denizlerde, Sözleşme genelindeki haklarını kullanırken ve yükümlülüklerinin yerine getirirken işbirliğinde bulunmaları gerekmektedir. Bu bağlamda işbirliği yükümlülüğü, hakça bir çözüme ulaşmak amacıyla ve hakça ilkeler doğrultusunda söz konusu bölgedeki kıyı devletlerinin tümünün dahil edilmesi suretiyle gerçekleştirilecek müzakereler sonucunda deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik bir anlaşmanın akdedilmesidir. Aksi durum, 123. maddede düzenlenen işbirliği yükümlülüğünün ihlali anlamına gelecektir.

Türkiye ve Yunanistan, halihazırda Ege'deki deniz çevresinin korunması ve muhafazası amacıyla işbirliği taahhüdünde bulunmuş ve Akdeniz Eylem Planı'na katılımları suretiyle deniz bilimsel araştırmaları bakımından ikili işbirliğini taahhüt etmiş bulunmaktadır.³⁸⁴ Ancak bu çalışma kapsamında da görüldüğü üzere, 123. maddenin oluşturduğu işbirliği yükümlülüğü yalnızca söz konusu maddede listelenen faaliyetlerle sınırlı olmayıp Sözleşme genelindeki haklar ve yükümlülükler bakımından da söz konusu olmaktadır. Kapalı veya yarı-kapalı denizlerde mevcut işbirliği mekanizmalarının sürdürülebilmesi ve yeni işbirliği alanları oluşturulabilmesi bakımından, kıyıdaş devletlerin 123. maddede düzenlenen işbirliği yükümlülüğüne uygun hareket etmeleri gerekmektedir.

---

³⁸³ Agreement between the Government of the Arap Republic of Egypt and the Government of the Hellenic Republic on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone between the Two Countries (August 6th, 2020)<https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/GRCEGY.pdf> (Erişim Tarihi: 01.07.2023)

³⁸⁴ Leanza, "The Delimitation of the Continental Shelf of the Mediterranean Sea", s. 394.

SONUÇ

Kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramı, gerek BMDHS'nin 122. maddesinde gerekse de uluslararası hukuk doktrinde çeşitli şekillerde tanımlanmış bulunmaktadır. Söz konusu tanımlar ortak bir paydada birleştirildiğinde kapalı veya yarı-kapalı denizler, iki veya daha fazla kıyı devletinin kara ülkesi tarafından çevrenmiş ve açık denizlere dar bir çıkışla bağlantısı bulunan dar deniz alanlarını ifade etmektedirler. Söz konusu dar deniz alanları, bütünüyle veya büyük bir bölümüyle kıyı devletlerinin karasuları ve münhasır ekonomik bölgeleri başta olmak üzere deniz yetki alanlarından oluşmaktadır. Kapalı veya yarı-kapalı denizlerde, hem kıyı devletlerinin hem de diğer devletlerin, hakların kullanılması ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi bakımından açık denizlere kıyasla özel bir durumları söz konusu olmaktadır. Bu özel durumun, kapalı veya yarı-kapalı denizlerin gerek coğrafi gerekse de hukuki nitelikleri ile doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Söz konusu özel durumun niteliği, bu tür deniz alanlarına genel kuralların yanı sıra birtakım özel kuralların uygulanmasını gerekli kılmaktadır.

BMDHS'nin hazırlanması, 1973-1982 yılları arasında meydana gelen BMDHK sonucunda gerçekleşmiştir. Söz konusu Konferans'ın hazırlık çalışmalarında kapalı veya yarı-kapalı deniz kavramının Sözleşme kapsamına dahil edilmesine yönelik bir irade hasıl olmuştur. BMDHS'nin IX. Bölümü altında 122. ve 123. maddelerde düzenlenen kapalı veya yarı-kapalı denizler olgusu, bu iradenin bir sonucunu ifade etmektedir. Ancak bu sonucun meydana gelmesini sağlayan süreç boyunca, Konferans'ta devletler arasında kavramın Sözleşme'ye dahil edilmesi, tanımlanması ve bu tür deniz alanlarında kıyı devletlerinin uygulayacakları işbirliği yükümlülüğünün kapsamının belirlenmesi hususlarında tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalarda, görüş ve önerilerde bulunan devletlerin neredeyse tamamının bir kapalı veya yarı-kapalı denize kıyısı bulunan devletler arasında yer aldıkları görülmektedir. Her devlet, kıyısının bulunduğu kapalı veya yarı-kapalı denizlerde karşılaşılan sorunlar üzerinde durmuş ve kavramı bu açılardan değerlendirmeye tabi tutmuştur. Konferans'a katılan devletler, bu doğrultuda görüş ve taslak madde önerilerinde bulunmuşlardır. Neticede, her kapalı veya yarı-kapalı denizin sorunları bir olmadığı için Konferans'ta kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği düşüncesi üzerinde bir inanç ve görüş birliği oluşmamıştır.

123. maddenin ilk cümlesinde Sözleşme kapsamındaki hakların kullanılması ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi bakımından kıyıdaş devletler için genel bir işbirliği yükümlülüğü düzenlenmiştir. Söz konusu düzenleme, Sözleşme kapsamındaki hakların ve yükümlülüklerin kapalı veya yarı-kapalı denizlerde de geçerli olduğunu ifade etmektedir. Ancak düzenlenen işbirliği yükümlülüğünün emredici niteliği bakımından bir belirsizlik söz konusudur. Bu durum II. Komite Başkanı'nın Konferans'taki birtakım "memnuniyetsizlik" ifadelerine yanıt olarak maddenin emredici niteliğini bir oldubittiyle değiştirmesinin bir sonucudur. Yukarıda ifade edildiği üzere, Konferans'ta kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği düşüncesi bakımından bir inanç ve görüş birliği mevcut bulunmamaktadır. II. Komite Başkanı'nın göz önünde bulundurduğu "memnuniyetsizlik" ifadelerine karşıt olarak devletler arasında birtakım memnuniyetsizlik ifadeleri de söz konusu olmuştur. Ancak bu ifadeler, 123. maddenin hazırlanmasında dikkate alınmamıştır. Sonuç olarak yapılan değişiklik, salt lafzi yorum altında 123. maddenin emredici niteliği bakımından bir belirsizlik meydana getirmektedir. Bu sebeple söz konusu düzenlemenin hazırlık çalışmaları ve VAHS'ta düzenlenen antlaşmaların yorumlanması ilkeleri doğrultusunda değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu durumda 123. madde, Sözleşme kapsamındaki hakların kullanılması ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi bakımından genel bir işbirliği yükümlülüğü meydana getirmektedir.

Konferans'ta devletler tarafından ileri sürülen görüş ve önerilerin deniz çevresinin korunması, deniz canlı kaynaklarının yönetimi, deniz bilimsel araştırmaları, seyrüsefer serbestisi, deniz yetki alanlarının genişliğinin belirlenmesi ve doğal kaynaklar gibi konuları içerdiği görülmektedir. Yukarıda kapalı veya yarı-kapalı denizlerin açık denizlere kıyasla oldukça dar deniz alanlarını ifade ettiği belirtilmişti. Esasında kapalı veya yarı-kapalı denizlerde bu dar niteliğin bir sonucu olarak, kıyı devletlerinin deniz yetki alanları bakımından örtüşen egemenlik iddiaları temel bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka deyişle, deniz yetki alanlarının bu tür dar deniz alanlarında sınırlandırılması ve genişliklerinin belirlenmesi konularının temelinde egemenlik kavramının yer alması, bu konuları ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca söz konusu örtüşen iddialar, doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi konularında da birtakım sorunlar meydana getirebilmektedir. Ancak görüldüğü üzere, 123. madde bu hususlarda herhangi bir düzenleme yoluna gitmemiştir. Bu sebeple, bu sorunların Sözleşme'nin genel kuralları doğrultusunda çözümlenmesi gerekmektedir.

Sözleşme deniz canlı kaynakları, deniz çevresi ve bilimsel araştırmalar konularını 123. madde kapsamına dahil etmekle yetinmiştir. Kapalı veya yarı-kapalı denizlerin söz konusu dar yapısı, deniz çevresi ve deniz canlı kaynaklarının korunması bakımından da önem arz etmektedir. Özellikle de dar bir çıkışla açık denizlere bağlı bulunmaları, mevcut suların değişimi bakımından dezavantajlı bir durum yaratmakta ve bu durum ise kirliliğin meydana gelmesinde etkili olmaktadır. Ancak bu hususlar, halihazırda Sözleşme'nin ilgili diğer maddelerinde düzenlenmiş bulunmaktadır. Sonuç olarak, 123. maddenin ikinci cümlesinin kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği olgusu bağlamında kıyı devletleri bakımından yeni bir yükümlülük alanı meydana getirdiği söylenememektedir.

Kapalı veya yarı-kapalı denizler, deniz yetki alanları ve doğal kaynaklar bakımından devletler arasında sıklıkla uyuşmazlıkların meydana geldiği alanları işaret etmektedir. Devletler arasında meydana gelen uyuşmazlıkların büyük bir çoğunluğunu bu konular ile ilgili anlaşmazlıklar oluşturmaktadır. Ancak görüldüğü üzere, Sözleşme kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletlerin bu gerçek sorunlarını göz ardı etmiş ve teşvik edici bir dille bu konularda genel kuralların uygulanmasını düzenlemiştir. Bu bağlamda Sözleşme'nin kapalı veya yarı-kapalı denizlerde çözüm odaklı bir yaklaşım benimsediği söylenememektedir. Neticede bu tür deniz alanlarında meydana gelen sorunların çözümü kıyı devletlerinin iradelerine bırakılmıştır.

Kapalı veya yarı-kapalı denizlerde işbirliği yükümlülüğünü düzenleyen 123. maddenin dili her ne şekilde ifade edilmiş olursa olsun, kapalı veya yarı-kapalı denizlere kıyısı bulunan devletler bakımından bir işbirliği yükümlülüğü meydana getirmektedir. Dolayısıyla, kıyı devletlerinin Sözleşme kapsamında haklarını kullanırken ve yükümlülüklerini yerine getirirken söz konusu işbirliği yükümlülüğüne uygun hareket etmeleri gerekmektedir.

Bir kapalı veya yarı-kapalı deniz olarak Akdeniz'de 123. maddede düzenlenen deniz canlı kaynaklarının yönetimi, deniz çevresinin korunması ve bilimsel araştırma konularında yukarıda bahsedilen bölgesel mekanizmalar aracılığıyla kıyı devletlerinin işbirliğinde buldukları görülmektedir. Akdeniz'de işbirliği ortamının oluşmasına engel olarak ön plana çıkan temel sorunlar ise deniz yetki alanlarının sınırlandırılması ve doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi konularında meydana gelmektedir. Özellikle Doğu Akdeniz ve Ege Denizi bölgesinde kıyı devletlerinin deniz yetki alanlarının

genişliğinin belirlenmesi bakımından işbirliği yükümlülüğü kapsamında iyiniyet, hakça bir çözüme ulaşma, hakça ilkeler ve müzakere etme yükümlülüğüne uygun tutum ve davranışlarda bulunmama 123. maddede düzenlenen işbirliği yükümlülüğünün ihlali anlamına gelmektedir. Yukarıda bahsedildiği üzere, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz’de Yunanistan’ın faaliyetleri bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Sözleşme’nin 123. madde ile kapalı veya yarı-kapalı denizlerde kıyı devletleri bakımından getirdiği işbirliği yükümlülüğü, yalnızca ikinci cümlede listelenen faaliyetler ile sınırlı bulunmamaktadır. Söz konusu düzenleme, bu tür deniz alanlarında kıyı devletlerinin Sözleşme kapsamındaki haklarını kullanırken ve yükümlülüklerini yerine getirirken uymaları gereken bir bağlayıcı yükümlülüğü ifade etmektedir. Dolayısıyla, kapalı veya yarı-kapalı denizlerde mevcut işbirliği mekanizmalarının sürdürülebilmesi ve yeni işbirliği alanları oluşturulabilmesi bakımından kıyı devletlerinin 123. maddede düzenlenen işbirliği yükümlülüğü kapsamında tutum ve davranışta bulunmaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR VE KİTAP BÖLÜMLERİ

- Alexander, Lewis M. "Special Circumstances: Semi-Enclosed Seas", içinde *Law of the Sea: Emerging Regime of the Oceans*, düz. J.K. Gamble and G. Pontecorvo. Cambridge, Birleşik Krallık: Bollinger, 1973.
- Bayıllıoğlu, Uğur. *Türkiye-Libya Antlaşması Ekseninde Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Uyuşmazlığı*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2021.
- Bayıllıoğlu, Uğur. *Uluslararası Hukuk Açısından Ege Karasuları Sınırlandırılması*, Ankara, Türkiye: Turhan Kitabevi, 2011.
- Bayındır, Ümit Barış. *Milletlerarası Andlaşmaların Evrimsel Yorumlanması*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık 2021.
- Becker-Weinberg, Vasco. *Joint Development of Hydrocarbon Deposits in the Law of the Sea*, Berlin, Almanya: Springer, 2014.
- Beckman, Robert, and Leonardo Bernard. "Framework for the Joint Development of Hydrocarbon Resources", içinde *Asian Yearbook of International Law*, düz. Seokwoo Lee, Hee Eun Lee, Lowell Bautista and Keyuan Zou. Leiden, Hollanda: Brill, 2016.
- Butler, William E. *The Law of Soviet Territorial Waters*, New York: Praeger, 1967.
- Colombos, C. John. *The International Law of the Sea*, 6 Baskı. Londra: Longmans, 1967.
- Environmental Guidebook on the Enclosed Coastal Sea of the World*, International Center for the Environmental Management of Enclosed Coastal Seas, 2015.
- Erciyes, Çağatay. "Turkey and the Unesco Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage - Legal Aspects", Bölüm 10 içinde *The Legal Regime of Underwater Cultural Heritage and Marine Scientific Research*, düz. Hakan Karan, XXX Ademuni-Odeke ve Kübra Var Türk, 161-73. Ankara: Yetkin Yayınları, 2020.
- Gault, Ian Townsend. "Joint Development of Offshore Mineral Resources - Progress and Prospects for the Future", Natural Resources Forum, New York, United Nations, 1988.
- Grbec, Mitja. *Extension of Coastal State Jurisdiction in Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, New York, ABD: Routledge, 2014.

- Güneş, Şule. "Kapalı Ve Yarı Kapalı Denizlerin Hukuksal Rejimi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, 1990 (16868).
- Ioannides, Nicholas A. *Maritime Claims and Boundary Delimitation: Tensions and Trends in the Eastern Mediterranean Sea*, New York, ABD: Routledge, 2021.
- Lee, Seokwoo, and Jeong Woo Kim. "Unclos and the Obligation to Cooperate: International Legal Framework for Semi-Enclosed Seas Cooperation ", Bölüm 2 içinde *Maritime Cooperation in Semi-Enclosed Seas: Asian and European Experiences*, düz. Keyuan Zou. Boston, ABD: Brill/Nijhoff, 2019.
- Linderfalk, Ulf. *On the Interpretation of Treaties the Modern International Law as Expressed in the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, Dordrecht, Hollanda: Springer, 2007.
- Lowe, Vaughan. *International Law*, Oxford, Birleşik Krallık: Oxford University Press, 2007.
- Maclaren, Gavin ve Rebecca James vd. "Negotiating Joint Development Agreements", Bölüm 5 içinde *Beyond Territorial Disputes in the South China Sea: Legal Framework for the Joint Development of Hydrocarbon Resources*, düz. Robert Beckman and Ian Townsend-Gault, 139-51. Cheltenham, Birleşik Krallık: Edward Elgar Publishing Limited, 2013.
- Mavi Plan: Akdeniz Havzasının Geleceği*, Birleşmiş Milletler Çevre Programı Akdeniz Eylem Planı. Düz. Michel Grenon and Michel Batisse. T.C. Çevre Bakanlığı, 1988.
- Necatigil, Zaim M. *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*, Oxford, U.K.: Oxford University Press, 1989.
- Nordquist, Myron H., Neal R. Grandy, Satya N. Nandan ve Shabtai Rosenne. *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982, Volume II: A Commentary*, Brill | Nijhoff, 01 Aug. 1993, 1993.
- Nordquist, Myron H., Neal R. Grandy, Satya N. Nandan ve Shabtai Rosenne. *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982, Volume III: A Commentary*, Brill | Nijhoff, 01 Apr. 1995, 1995.
- Oral, Nilüfer. *Regional Cooperation and Protection of the Marine Environment under International Law: The Black Sea*, Leiden, Hollanda: Martinus Nijhoff Publishers, 2013.
- Prof. Elihu Lauterpacht, C.B.E., Q.C. "The Right of Self-Determination of the Turkish Cypriots", içinde *The Status of the Two Peoples in Cyprus*, düz. Necati Münir Ertekün. Lefkoşa, TRNC: The Public Information Office of the TRNC, 1990.

- Prof. Elihu Lauterpacht, C.B.E., Q.C. "The Turkish Republic of Northern Cyprus - the Status of the Two Communities in Cyprus (10 July 1990)", içinde *The Status of the Two People in Cyprus*, düz. Necati Münir Ertekün. Lefkoşa, TRNC: The Public Information Office of the TRNC, 1990.
- Saraçyakupoğlu, Gökey. *Uluslararası Deniz Hukukunda Hakkın Kötüye Kullanılması Yasası*, Ankara, Türkiye: Nobel Bilimsel, 2022.
- Škrk, M. "Exclusive Economic Zone in Enclosed and Semi-Enclosed Seas", içinde *The Legal Regime of Enclosed or Semi-Enclosed Seas: The Particular Case of the Mediterranean*, düz. Budislav Vukas. Zagreb, Hırvatistan, 1988.
- Soons, Alfred A. H. *Marine Scientific Research and the Law of the Sea*, Anvers, Belçika: Kluwer, 1982.
- Sur, Melda. *Uluslararası Hukukun Esasları*, 13. Baskı, İstanbul: Beta 2019.
- Tanaka, Yoshifumi. *The International Law of the Sea*, 3. Baskı, Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press, 2019.
- Tanaka, Yoshifumi. *Predictability and Flexibility in the Law of Maritime Delimitation*, Portland, ABD: Hart Publishing, 2006.
- Vukas, Budislav. "Enclosed and Semi-Enclosed Seas", içinde *The Law of the Sea: Selected Writings*, düz. Budislav Vukas. Leiden ve Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2004.
- Vukas, Budislav. "The Mediterranean: An Enclosed or Semi-Enclosed Sea?", Bölüm 15 içinde *The Law of the Sea: Selected Writings*, düz. Budislav Vukas. Leiden ve Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2004.
- Yaycı, Cihan. "Yunanistan Talepleri (Ege Sorunları): Soru ve Cevaplarla", Ankara, Türkiye: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020.
- Zhang, Hua. "The Duty of Cooperation in Semi-Enclosed Seas: Exploring the Way Forward for the South China Sea", Bölüm 3 içinde *Maritime Cooperation in Semi-Enclosed Seas: Asian and European Experiences*, düz. Keyuan Zou. Boston, ABD: Brill/Nijhoff, 2019.
- Zou, Keyuan. "Maritime Cooperation in Semi-Enclosed Seas: An Introduction", Bölüm 1 içinde *Maritime Cooperation in East Asia: Asian and European Experiences*, düz. Keyuan Zou. Leiden, Hollanda: Brill I Nijhoff, 2019.

MAKALELER

- Ahluwalia, S.S. "Peaceful Uses of the Sea-Bed", *India Quarterly* 27 (2) (1971), s. 149-52.

- Alexander, Lewis M. "Regionalism and the Law of the Sea: The Case of Semi-Enclosed Seas", *Ocean Development & International Law* 2 (2) (1974) s. 151-86.
- Alexander, Lewis M. ve Robert D. Hodgson. "The Role of the Geographically Disadvantaged States in the Law of the Sea", *San Diego Law Review* 13 (1976) s. 558-82.
- Bradshaw, Richard E. "The Politics of Soviet Maritime Security: Soviet Legal Doctrine and the Status of Coastal Waters", *Journal of Maritime Law and Commerce* 10 (3) (1979) s. 411-30.
- Butler, William E. "The Legal Regime of Russian Territorial Waters", *The American Journal of International Law* 62 (1) (Jan., 1968) s. 51-77.
- Caflich, Lucius. "What Is a Geographically Disadvantaged State?", *Ocean Development & International Law* 18 (6) (1987) s. 641-63.
- Darby, Joseph J. "Soviet Closed Sea Doctrine", *San Diego Law Review* 23 (685) (1986) s. 685-99.
- Demir, İsmail. "Türk Deniz Yetki Alanlarının Belirlenmesinin Hukuki Dayanakları ve İç Hukuk Üzerine Bazı Düşünceler", *Adalet Dergisi* 65 (2020/2) s. 27-50.
- Healy, Terry ve Kenichi Harada. "Definition and Physical Characteristics of the World's Enclosed Coastal Seas", *Marine Pollution Bulletin* 23 (1991) s. 639-44.
- Hu, Nien-Tsu Alfred. "Semi-Enclosed Troubled Waters: A New Thinking on the Application of the 1982 UNCLOS Article 123 to the South China Sea", *Ocean Development & International Law* 41 (3) (2010) s. 281-314.
- Lagoni, Rainer. *Report on Joint Development of Non-Living Resources in the Exclusive Economic Zone* ILA (1988).
- Leanza, Umberto. "The Delimitation of the Continental Shelf of the Mediterranean Sea", *The International Journal of Marine and Coastal Law*, 8 (3) (1993) s. 373-395.
- Leanza, Umberto. *Il Regime Giuridico Internazionale Del Mare Mediterraneo*. Studi E Documenti Di Diritto Internazionale E Comunitario, 44, Napoli, İtalya: Editoriale Scientifica, 2008.
- Linebaugh, Christopher. "Joint Development in a Semi-Enclosed Sea: China's Duty to Cooperate in Developing the Natural Resources of the South China Sea", *Columbia Journal of Transnational Law* 52 (2) (2014) s. 542-68.

- Marshall, Junaidu Bello. "Joint Development of Offshore Oil and Gas in the Gulf of Guinea: A Case of Energy Security for Nigeria and Cameroon", *Journal of Law, Policy and Globalization* 32 (2014) s. 138-48.
- Milan, Shapour S. "The Legal Status of the Persian Gulf as a Semi-Enclosed Sea", *Archiv des Völkerrechts* 25 (1) (1987) s. 92-105.
- Ong, David M. "Joint Development of Common Offshore Oil and Gas Deposits: "Mere" State Practice or Customary International Law?", *The American Journal of International Law* 93 (4) (Ekim 1999) s. 771-804.
- Özgöktaş, Ali. "Kıbrıs Adası İçin Alternatif Bir Çözüm Önerisi: Ortak Kalkınma Antlaşması", *Terazi Hukuk Dergisi* 187 (Mart 2022) s. 64-75.
- Peters, Anne. "International Dispute Resolution: A Network of Cooperational Duties", *European Journal of International Law* 14 (1) (2003) s. 1-34.
- Rafaly, Vonintsoa. "The Concept of "Marine Living Resources": Navigating a Grey Zone in the Law of the Sea", *The Canadian Yearbook of International Law* 59 (2021) s. 285-312.
- Risvas, Michail. "The Duty to Cooperate and the Protection of Underwater Cultural Heritage", *Cambridge Journal of International and Comparative Law* 2 (3) (2013) s. 562-90.
- Scovazzi, Tullio. "Implications of the New Law of the Sea for the Mediterranean", *Marine Policy* 5 (4) (1981) s. 302-12.
- Scovazzi, Tullio. "International Law of the Sea as Applied to the Mediterranean", *Ocean & Coastal Management* 24 (1994) s. 71-84.
- Staynov, Petko. "Establishment of a Special International Statute of the Semi-Enclosed Seas", *Bulgarian Association of International Law, Studies on International Law* 2 (1974) s. 29-40.
- Symonides, Janusz. "The Legal Status of the Enclosed and Semi-Enclosed Seas", *German Yearbook of International Law* 27 (1984) s. 315-33.
- Vukas, Budislav. "Enclosed and Semi-Enclosed Seas", *Iranian Review of International Relations* (1978) s. 171-96.

ULUSLARARASI KONFERANS TUTANAKLARI

- Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Volume II. *Summary Record of Meeting of the Second Committee 38th Meeting, A/CONF.62/C.2/SR.38.* (13.08.1974).

- Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Volume II. *Summary Records of Meetings of the Second Committee 5th Meeting*, A/CONF.62/C.2/SR.5. (16.07.1974).
- Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Volume II. *Summary Records of Meetings of the Second Committee 22nd Meeting*, A/CONF.62/C.2/SR.22. (31.07.1974).
- Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Volume II. *Summary Records of Meetings of the Second Committee 43rd Meeting*, A/CONF.62/C.2/SR.43. (23.08.1974).
- Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Volume III. *Informal Composite Negotiating Text*, A/CONF.62/WP.10.
- Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Volume III. *Iran: Draft Articles on Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, A/CONF.62/C.2/L.72. (21.08.1974).
- Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Volume III. *Iraq: Draft Articles on Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, A/CONF.62/C.2/L.71 ve Add.1-2. (21.08.1974).
- Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Volume III. *Turkey: Draft Article on Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, A/CONF.62/C.2/L.56. (13.08.1974).
- Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Volume III. *Turkey: Draft Article on the Breadth of the Territorial Sea; Global or Regional Criteria; Open Seas and Oceans, Semi-Enclosed Seas and Enclosed Seas*, Doc. A/CONF.62/C.2/L.8. (15.07.1974).
- Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Volume III. *Turkey: Draft Articles on the Regime of Islands*, A/CONF.62/C.2/L.55. (13.08.1974).
- Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Volume IV. *55th Plenary Meeting*, A/CONF.62/SR.55. (18.04.1975).
- Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Volume IV. *Informal Single Negotiating Text, Part II*, A/CONF.62/WP.8/PartII. (Mayis, 1975).
- Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Volume IV. *Un Doc. A/CONF. 13/C. 2/L. 26*
- Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Volume V. *Revised Single Negotiating Text (Part II)*, A/CONF.62/WP.8/Rev.1/PartII.

Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Volume V. *Turkey: Draft Article on the Territorial Sea: Breadth of the Territorial Sea, Global or Regional Criteria, Open Seas and Oceans, Semi-Enclosed Seas and Enclosed Seas, A/CONF.62/C.2/L.90.* (18.03.1976).

Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Volume VIII. *Informal Composite Negotiating Text, Revision 1, A/CONF.62/WP.10/Rev.1.* (28.04.1979).

Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Volume XII. *Letter Dated 22 August 1979 from the Chairman of the Group of Islamic States to the President of the Conference, A/CONF.62/86.* (22.08.1979).

Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Volume XIII. *127th Plenary Meeting, A/CONF.62/SR.127.* (03.04.1980).

Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Volume XIV. *138th Plenary Meeting, A/CONF.62/SR.138.* (26.08.1980).

Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Volume XVI. *160th Plenary Meeting, A/CONF.62/SR.160.* (30.03.1982).

Official Records of the Third United Nations Conference on the Law of the Sea, Volume XVII. *189th Plenary Meeting, A/CONF.62/SR.189.* (08.12.1982).

UNESCO. *Records of the General Conference 31st Session, Paris, 15 October to 3 November 2001: Proceedings.* UNESCO (2001).

ULUSLARARASI YARGI ORGANLARININ KARARLARI

Case Concerning Land Reclamation by Singapore in and Around the Straits of Johor (Malaysia v. Singapore), Provisional Measures. Order of 8 October 2003. International Tribunal for the Law of the Sea (2003).

In the Matter of An Arbitration Between Guyana and Suriname, (Guyana v. Suriname), Award of the Arbitral Tribunal, Permanent Court of Arbitration (PCA) (2007).

MOX Plant Case (Ireland v. United Kingdom), Counter-Memorial of the United Kingdom, Permanent Court of Arbitration (PCA) (2003).

MOX Plant Case (Ireland v. United Kingdom), Memorial of Ireland, Permanent Court of Arbitration (PCA) (2003).

MOX Plant Case (Ireland v. United Kingdom), Proceedings, Day 5, Permanent Court of Arbitration (PCA) (2003).

MOX Plant Case (Ireland v. United Kingdom), Reply of Ireland, Permanent Court of Arbitration (PCA) (2003).

MOX Plant Case (Ireland v. United Kingdom), Provisional Measures. Order of 3 December 2001. International Tribunal for the Law of the Sea (ITLOS) (2001).

North Sea Continental Shelf (Federal Republic of Germany v. Denmark; Federal Republic of Germany v. Netherlands) (Merits), Judgment of 20 February 1969, I.C.J. Reports 1969.

ULUSLARARASI ORGANİZASYON KARARLARI VE RAPORLARI

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu. *BM Genel Kurul Kararı 2750 (XXV)*. (17 Aralık 1970).

Report of the International Law Commission on the Work of its Fifty-Third Session. *Draft Articles on Prevention of Transboundary Harm from Hazardous Activities with Commentaries*. (2001).

United Nations General Assembly. *Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-Operation Among States in Accordance with the Charter of the United Nations Res. 2625, UN Doc. A/8028* (24 Ekim 1970).

United Nations General Assembly. *Report of the Committee on the Peaceful Uses of the Ocean Floor Beyond the Limits of National Jurisdiction, General Assembly Official Records Twenty-Seventh Session Supp. No:21 (A/8721)*. (New York, ABD: 1972).

United Nations. *Report of the Secretary-General, Oceans and the Law of the Sea Addendum, A/66/70/Add. 1*. (11 Nisan 2011).

United Nations General Assembly. *Report of the Committee on the Peaceful Uses of the Sea-Bed and the Ocean Floor Beyond the Limits of National Jurisdiction, Volume V*. (New York: 1973).

İNTERNET KAYNAKLARI

"Akdeniz Genel Balıkçılık Komisyonu (Gfcm)"
<https://www.tarimorman.gov.tr/BSGM/Belgeler/UluslararasıC4%B1%20Kurul%C5%9Flar/GFCM.pdf>. (Erişim Tarihi: 01.04.2023)

Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean. U.S. Geological Survey (Mart 2010).
<https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf>. (Erişim Tarihi: 03.04.2023)

"European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (Dg near)"
https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy_en. (Erişim Tarihi: 01.04.2023)

Agreement between the Government of the Arap Republic of Egypt and the Government of the Hellenic Republic on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone between the Two Countries (August 6th, 2020)
<https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/GRCEGY.pdf> (Erişim Tarihi: 01.07.2023)

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 12/07/2023

Tez Başlığı: KAPALI VE YARI-KAPALI DENİZLERDE İŞBİRLİĞİ VE AKDENİZ

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 175 sayfalık kısmına ilişkin, 12/07/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 18'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- Kaynakça hariç
- Alıntılar hariç
- Alıntılar dâhil
- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

12/07/2023

Adı Soyadı: Ali ÖZGÖKTAŞ

Öğrenci No: N20135261

Anabilim Dalı: Kamu Hukuku

Programı: Tezli Yüksek Lisans

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Doç. Dr. Erdem İlker MUTLU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 12/07/2023

Tez Başlığı: KAPALI VE YARI-KAPALI DENİZLERDE İŞBİRLİĞİ VE AKDENİZ

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

12/07/2023

Adı Soyadı: Ali ÖZGÖKTAŞ

Öğrenci No: N20135261

Anabilim Dalı: Kamu Hukuku

Programı: Tezli Yüksek Lisans

Statüsü: Yüksek Lisans Doktora Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Doç. Dr. Erdem İlker MUTLU

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Telefon: 0-312-2976860

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr